

ULUSLARARASI EKONOMİK KURULUŞLAR

METİN ARSLAN

2019

ÖNSÖZ

İnsanlık, ziraat, sanayi, bilgi toplumu ve günümüzde bilgi ötesi topluma geçiş sürecini yaşıyor.

Dünyadaki sosyal, siyasi ve ekonomik gelişimin temelinde birçok toplum ve kültürün önemli katkıları bulunmaktadır. Bilim, “efradını cami, ağyarını mâni” olmalı; ne bir eksik ne de bir fazla, meseleyi tam olarak anlatmak demek ve onda olan tüm özellikleri toplayıp onda olmayan tüm özellikleri dışarıda bırakmaktır. Bilgi nazariyesinde; akıl, duyu ve sağlam ve güvenilir haber ile doğru bilginin üretimi sağlanır. Tekâmül kanunu gereği, önceki kuşakların birikimleri hâlihazır kuşaklarca daha da geliştirilerek sonraki nesillere aktarılır ve süreç mükemmele doğru ilerler. Bilimin, hür zeminlerde gelişip yeşerdiği, öğrenildiği ve zamanla, Mısır, Çin, Mezopotamya, Selçuklu, Endülüs ve Osmanlı Devleti arasında döndüğü görülür.

İnsanlığın ortak mirası olan bilgi ve teknikleri Avrupa'nın bazı bilim insanları çok ketum bir şekilde intihal ederek, kendi buluş ve geliştirmeleri gibi kullanmış ve bu anlayışına uygun yazdığı tarihi Amerika kıtasına oradan da dünyaya yaymıştır. Avrupa kıtasının coğrafi olarak darlığı buna mukabil yoğun olan nüfusun ihtiyaçlarını karşılama zorunluluğu kıtayı; Amerika kıtasına ulaşma ve sömürgecilik hareketleri gibi yeni arayışlara yöneltmiş. Artan talebe kâfi bir arzla cevap verebilme sürecinde Avrupa sahip olduğu zengin demir cevherini teknolojisine temel yaparak bugünkü gücüne ulaşmıştır. Dünyanın diğer kıtalarındaki kültür ve medeniyetleri de mağlup ederek üstünlüğünü tüm dünyaya kabul ettirmiştir.

Öğrenim, eğitimin temeli olarak; düşünme becerisi kazanma, tahlil, eleştirel bakmayı ve çözümleyici yaklaşımlar geliştirme ile sosyal beceriler kazandırarak bunu global ölçekte kullanmayı gerektirir. Öğretim sürecinde; “hiçbir balık uçmaya, hiçbir kuş yüzmeye zorlanamaz” ve ‘eğitimde, babamdan ileri, oğlumdan geriyim’ anlayışının hâkim olması gerekir. Eğitimi, eleştirel bilgi yanında medeniyet ve inanç meselesi olarak görmelidir. İnsanlar ve sistemler eleştiriye açık oldukları sürece kendilerini geliştirirler.

İnsanlar sürekli gelişen ve değişen ortamda daha iyi konuma ulaşmak ve iyi yaşamak için sürekli öğrenme ihtiyacı içindedir. Kişinin zihni yetenekleri ve sosyal alandaki becerileri, geleceğin dünyasında sahip olunması gereken önemli vasıflar olarak öne çıkmaktadır. İnsan, sığ değil, derin ve gerçek bilgiyi elde edip, teknoloji desteği ile kendini geliştirerek hayat kalitesini artırabilir. Bir mesleğin başarı ile icra edilebilmesi için gerekli bilgi, beceri, tavır ve tutumların geliştirilmesi yaygınlaşan iletişim teknolojileri ile internete arama motorları marifetiyle daha kolay ve hızlı olmaktadır. Bu manada günümüzde önemli olan, ulaşılan bilgilerin hayata faydalı olacak şekilde kullanım becerisini kazandırmaktır.

Globalleşmenin getirdiği rekabet şartları 'iç pazar' ve 'dış pazar' ayrımını ortadan kaldırarak yerine “ortak pazar” ve “dünya tüketicisi” kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Ülkeler arası sınırların öneminin azalması ile üretim faktörleri serbest dolaşımında ülkeden ülkeye rahatça geçebilmekte, gümrük vergisi, kotalar, ambargolar, boykotlar ve damping gibi, düzenlemelerin etkisi de zayıflamaktadır. Fakat global ölçekli ilişkilerde ülkeler, milli menfaatler ve milletlerarası hesaplar konusunda ellerinde bulunan farklı imkânları kullanarak karşı tarafa mesaj vermektedirler. Ülkeler arası diplomatik ilişkilerde kullanılan **mütekabiliyet** (mukabele-i bilmsil; kendine yapılanın aynıyla karşılık vermek) esası artık günümüzde özellikle sosyal ve iktisadi ilişkilerde de uygulanmaktadır. Siyasi bağımsızlıklarını pekiştirecek iktisadi bağımsızlıkları açısından daha yerel kaynaklara yönelerek stratejik ürünlerde tedarik alanlarını çeşitlendirmeliler

Milletlerarası iktisadi kuruluşlar konularına daha geniş perspektiften bakıp doğru değerlendirmeler ortaya koyabilmek için eleştirel yaklaşan görüşlere ve değerlendirmelere de gerektiğince yer vermek gerekir. Artan bilinçle toplumun geniş kesimlerinde yönetimlere, sistemlere ve düzenlere eleştirel yaklaşımlar artmaktadır.

Bu çalışma ile gelişen ve globalleşen dünyada milletlerarası iktisadi kuruluşlar ve bölgesel ve küresel entegrasyonları tanımlayabilmeye yardımcı olacaktır. Yer verilen konuların kolay ve anlaşılabilir olması için sade ve açık anlatım tarzı izlendi.

Dokuz bölümde ele alınana konuların birinci bölümünde; globalleşme ve ekonominin işleyişi, ikinci bölümde; iktisadi entegrasyonlar, üçüncü bölümde; iktisadi entegrasyonun etkileri, dördüncü bölümde; Amerika kıtasındaki entegrasyonlar, beşinci bölümde; Avrupa kıtasındaki entegrasyonlar, altıncı bölümde; diğer kıtalardaki entegrasyonlar, yedinci bölümde; uluslararası iktisadi kuruluşlar, sekizinci bölümde; uluslararası finans kuruluşları ve dokuzuncu bölümde ise iş ahlâkı ve sosyal sorumluluklar incelenmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	2
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
GLOBALLEŞME VE EKONOMİNİN İŞLEYİŞİ	5
1. Globalleşme.....	5
2. Globalleşmenin Temel Sebepleri	9
3. Bölgeselleşme.....	10
4. Toplumların Ekonomik Yönetimi	11
5. Sanayileşme.....	15
6. Ekonominin İşleyişi.....	18
7. Ekonomik Kalkınma	27
Birinci Bölüm Değerlendirme Soruları	29
İKİNCİ BÖLÜM	30
EKONOMİK ENTEGRASYONLAR	30
1. Entegrasyon Kavramı	30
2. İktisadi Entegrasyonların Sebepleri	31
3. İktisadi Entegrasyonun Faydaları	32
5. İktisadi Entegrasyon Türleri.....	33
5.1. İktisadi İşbirliği Anlaşması	33
5.2. Serbest Ticaret Bölgesi.....	34
5.3. Gümrük Birliği	34
5.4. Ortak Pazar	34
5.5. İktisadi Birlik.....	35
6. Türkiye'nin Üye Olduğu Milletlerarası Kuruluşlar	36
7. Türkiye'nin Milletlerarası Kuruluşlarla İlişkiler Listesi	37
İkinci Bölüm Değerlendirme Soruları	37
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	38
EKONOMİK ENTEGRASYONLARIN ETKİLERİ.....	38
1. İktisadi Entegrasyonların Statik Refah Etkileri.....	38
1.1. Ticaret Oluşturucu Etki	38
1.2. Ticaret Saptırıcı Etki	38
2. İktisadi Entegrasyonların Dinamik Refah Etkileri	39
3. Entegrasyonların Avantaj ve Dezavantajları.....	40
3.1. Entegrasyonlara Dâhil Ülkeler Açısından Avantajlar	40
3.2. Entegrasyona Dâhil Ülkeler Açısından Dezavantajlar	41
3.3. Entegrasyonun Üçüncü Ülkeler Açısından Avantaj ve Dezavantajları.....	41
4. İktisadi Entegrasyonların Başarı Şartları.....	41
5. İktisadi Entegrasyonların Geliştirdiği Dış Ticaret	43
Üçüncü Bölüm Değerlendirme Soruları	45
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	46
AMERİKA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR	46
1. NAFTA – Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi.....	46
2. MERCOSUR – Latin Amerika Serbest Ticaret Bloğu.....	46
3. LAIA – Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA 1980).....	48
4. CACM (FTAA) – Amerika Devletleri Arası Serbest Ticaret Bölgesi	50
5. USA-UE (TTIP) Transatlantik Anlaşması	51
Dördüncü Bölüm Değerlendirme Soruları	52
BEŞİNCİ BÖLÜM	53
AVRUPA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR	53
1. AB – Avrupa Birliği	53
2. EFTA – Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi.....	57
3. KEİ – Karadeniz İktisadi İşbirliği	58
4. Balkan İstikrar Paktı.....	60
5. BDT - Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Gümrük Birliği.....	60

Beşinci Bölüm Değerlendirme Soruları	61
ALTINCI BÖLÜM.....	62
DİĞER KITALARDAKİ ENTEGRASYONLAR	62
1. İİT- İslam İşbirliği Teşkilatı	62
2. ASEAN – Güney Doğu Asya Milletleri Birliği	63
3. APEC – Asya Pasifik İktisadi İşbirliği.....	65
4. ECOWAS - Batı Afrika Devletleri İktisadi Topluluğu	68
5. UDEAC - Merkezi Afrika Gümrük ve İktisadi Birliği.....	70
6. D-8 - Gelişen Sekiz Ülke	70
7. İktisadi İşbirliği Organizasyonu (ECO)	71
8. Körfez İşbirliği Konseyi (GCC).....	72
9. Asya İşbirliği Diyalogu (AİD)	74
Altıncı Bölüm Değerlendirme Soruları	74
YEDİNCİ BÖLÜM	76
ULUSLARARASI İKTİSADİ KURULUŞLAR.....	76
1. OECD – İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı.....	76
2. WTO – Dünya Ticaret Organizasyonu.....	79
3. Milletlerarası Ticaret Odası / International Chamber of Commerce - ICC.....	83
4. OPEC – Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu	83
5. G - 8 Grubu	84
6. G – 20 Grubu.....	84
Yedinci Bölüm Değerlendirme Soruları.....	86
SEKİZİNCİ BÖLÜM.....	87
ULUSLARARASI FİNANS KURULUŞLARI.....	87
1. IMF - Milletlerarası Para Fonu.....	87
2. WB - Dünya Bankası.....	91
3. AKB - Asya Kalkınma Bankası	94
4. AIIB - Asya Altyapı Yatırım Bankası.....	95
5. 1978 Washington Kapitalizm Mutabakatı ve Sonuçları	95
6. Sosyal ve İktisadi Gelişim.....	96
Sekizinci Bölüm Değerlendirme Soruları	99
DOKUZUNCU BÖLÜM	100
İŞ AHLÂKÎ VE SOSYAL SORUMLULUKLAR.....	100
BU BÖLÜMDE AHLÂK, İŞ AHLÂKİ VE SOSYAL SORUMLULUKLAR	
İNCELENMEKTEDİR.	100
1. İŞ AHLÂKİ.....	100
1.1. Toplumsal Hayatı Düzenleyen Kurallar	100
1.2. Ahlâk Kavramı	101
1.3. Ahlâkın Kaynakları	102
1.4. Toplumsal Yozlaşma.....	103
1.5. İş Ahlâkı	105
1.6. İş Ahlâkının Temel İlkeleri	106
1.7. Mesleki Yozlaşma	108
1.8. Yönetimde Ahlâki Olamayan Davranışlar	111
1.9. Ahi Ahlâkının Kuralları	114
1.10. Global Ahlâkî Sorumluluklar	115
2. SOSYAL SORUMLULUK.....	117
2.1. Sosyal Sorumluluk Kavramı	117
2.2. Kurumların Sosyal Sorumlulukları	118
2.3. Global Sosyal Sorumluluk	120
Bölüm Değerlendirme Soruları	122
FAYDALANILAN KAYNAKLAR	124

BİRİNCİ BÖLÜM

GLOBALLEŞME VE EKONOMİNİN İŞLEYİŞİ

Bölümde, globalleşme, globalleşmenin temel sebepleri, bölgeselleşme ve toplumların ekonomik gelişimi ile ekonominin işleyişi ve kalkınma konularını analiz ederek beceriler kazanılması hedeflenmektedir.

Uluslararası ekonomik kuruluşlar dünyanın gelişiminde büyük bir etkiye sahiptir. Bu sebeple bu konulara geniş perspektiften bakıp doğru değerlendirmeler ortaya koyabilmek için eleştirel yaklaşan görüş ve değerlendirmelere yer vermek gerekir. Çok yönlü gelişmelere bağlı olarak artan bilinçlenme ile toplumun geniş kesimlerinde yönetimlere, sistemlere ve düzenlere eleştirel yaklaşımlar artmaktadır.

1. Globalleşme

Küresel (cihanşümul, global) ve küreselleşme (globalleşme-globalizm), milletlerarası ve beynelmilel kavramları; uluslararası (uluslararasılaşma), uluslararası ve çok uluslu anlamlarında kullanılmaktadır. Globalleşme faaliyetleri 1980'lerin başından beri; üretim, ulaşım ve haberleşme alanlarındaki gelişme ile birlikte yoğunluk ve hız kazanmıştır.

İnsanlığın gelişimi ile birlikte ortaya çıkardığı yeni vasıtalarla dünya geneli etkileşimini artırmaktadır. Bunun sonucunda dünya bir küçük mahalle haline gelmesiyle artan globalleşmeyi kapitalizmin tuzağı gibi görmek doğru değildir. Kapitalizm, her türlü gelişimi kendi istediği yöne sevk ederek, gizli stratejiler ile kendi lehinde kullanmaya çalışır.

Globalleşme; malların, hizmetlerin, fikirlerin, sermayenin, teknolojinin, bilginin, kültürün ve kişilerin hızlı ve sürekli bir şekilde sınır ötesine akışı olarak tanımlanabilir. Globalleşme, ekonomik, sosyal, teknolojik, siyasî, kültürel ve çevre dengesi açılarından global bütünleşmenin (entegrasyon) ve dayanışmanın artmasını, dünya yönelimli tasarlanıp uygulanmasını ifade eder. Global tanımı kapsamına, milletlerarası düzeyde artan coğrafi uzaklıklarla birlikte dil, para birimleri, kültürler, hukuki ve siyasi sistemler, kamu siyaset ve düzenlemelerine bağlı farklı temellere ve yapıya sahip yöneticiler ve çalışanların bulunduğu ve ekonomik gelişme düzeyleri ve iklimlerin farklı olabildiği farklılıklar da girmektedir.

Global tanımı kapsamına, milletlerarası düzeyde artan coğrafi uzaklıklarla birlikte dil, para birimleri, kültürler, hukuki ve siyasi sistemler, kamu siyasetleri ve düzenlemelerine bağlı olarak farklı temellere ve yapıya sahip yöneticiler ve çalışanların bulunduğu ve iktisadi gelişme düzeyleri ve iklimlerin farklı olabildiği farklılıklar da girmektedir.

Globalleşme, ülkeler arasındaki siyasi, iktisadi, sosyal ve dini ilişkilerin gelişmesi, farklı toplum, kültür ve inançlarıyla birlikte onların beklentilerinin daha yakından tanınması, aralarındaki ilişkilerin gelişmesini sağlayan bir durumdur. Bu açıdan globalleşme, teknolojik, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel birleşenlerden oluşan çok boyutlu bir olgu ve süreçtir. Bu aşamada, birbirinden uzak yerleşimlerin birbiri ile ilişkilendirildiği yerel oluşumların çok uzaklardaki olaylarla şekillendirildiği, dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması artmaktadır. Bu süreçte bazıları yerel kültürlerini koruyabilmek için gayret gösterirken, bazıları ise bu yapı dâhilinde güçlü şekilde varlık göstermek için çalışmaktadır.

Globalleşme düzeyi arttıkça, risk unsurları da global boyuta ulaşmaktadır.

Global risk unsurları:

1. Mali krizler,
2. İşsizlik veya eksik istihdam
3. Milli yönetim zafiyetleri
4. Enerji fiyatları hareketliliği
5. Toplumsal istikrarsızlıklar ve kutuplaşmalar
6. Terör saldırıları
7. Devletlerarası çatışmalar
8. Siber saldırılar
9. İnsan hakları ihlalleri

Globalleşme ile coğrafi veya kanuni engellerle kısıtlanmış, ticari faaliyetler daha pratik hâle gelmektedir. Ülkeler bir yandan kendilerinden geride kalmış ülkelere karşı globalleşmeyi kullanırken, diğer taraftan da kendilerine siyasi, iktisadi ve teknolojik alanlarda rakip olan ülkelere karşı iktisadi entegrasyonlar

kurmaktadırlar. Bunun sonucunda globalleşen bir kültür, sosyal ve siyasi olarak bütünleşen ve homojenleşen bir dünyadır. Globalleşen dünya sisteminde; ülkeler arası ilişkiler dost ülke, düşman ülke ayırımından ziyade “metekabiliyet (karşılıklık)” esasıyla menfaatlere dayalı bir ilişki geliştirilme eğilimi ağır basmaktadır.

Globalleşme hareketi iki yönde gelişmektedir. Birincisi; 1990’lı senelerde bahsedilen “**evrensel yaklaşım**” ile çok fazla ülke arasındaki gümrük tarifeleri ve diğer ticaret kısıtlamalarını kaldırma veya azaltmayı öngören GATT, ikincisi ise genelde belli bir coğrafi bölgede birbirleriyle yakın iktisadi ve siyasi ilişkilerde bulunan ülkeler arasındaki ticaret ve diğer akımların serbestleştirilmesini hedefleyen “**Bölgesel İktisadi Birleşmeler**”dir. İthal ürünlere getirilen gümrük vergileri, kısıtlayıcı kotalar ve çeşitli diğer hükümet uygulamaları ithal ve yerli ürünler arasındaki adil rekabeti sağlamak için devletler arasındaki ticareti kısıtlayan iktisat politikası olan **himayecilik** (korumacılık) globalleşmeyi yavaşlatmaktadır. Buna mukabil, ithalat ve ihracatın genelde devletin müdahalesi olmadan yürütülmesini esas alan ve açık pazarı (liberalizm) savunan iktisat siyaseti olan **serbest ticaret** anlayışı globalleşmeyi hızlandırmaktadır.

Dünya coğrafyasındaki ekonomik değeri olan kaynaklar tüm insanlığın müşterek servetidir. İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek için birbirlerine ihtiyaç duydukları gibi devletler ve kıtalarda birbirine muhtaçtırlar. Aralarında sürekli maddi ve manevi değerler alış-verişi söz konusudur. Bugün insanlığın ortak meselesi olan; cehalet, zaruret ve ihtilafların ilacı ise marifet, sanat ve ittihattır. Dil, ırk, coğrafya ve din gibi insanlar arasındaki farklılıklar birbirini yakından tanımak, sulh içinde dünya kaynaklarını verimli ve adil kullanmaya bir fırsattır. Bu noktada; yaşanılan bölge, ülke ve dünya gerçekleri iyi anlaşıldığında olaylarla ilgili doğru değerlendirmeler yapılabilir. Bu değerlendirmeler ışığında zamanımızda artık ülkeler arası ilişkilerde her konuda ittifak mümkün olmayabilir, ancak belirli konularda ittifak kurulabilecek ülkeler olduğu kabul edilmelidir. Çok taraflı dünya düzeni, çok taraflı ticari ilişkileri de beraberinde getirmektedir. Globalleşme bu anlayış çerçevesinde sürdürülmelidir.

Sivil toplum organizasyonları globalleşmeyi, çevre hareketi, demokratikleşme ve insanileştirme gibi pozitif sosyal gayeleri sağlayacak kaldıraç olarak görürken, iş insanları için artan kâr ve güç stratejisi ve hükümetler için de çok sık olarak devlet gücünde artış sağlamanın yerine kullanılmaktadır. Globalleşme aynı zamanda; kapitalizmin gücünü, dünyanın batılılaşmasını, yoğunluk ve artan melezleşmeyle birlikte heterojenlik veya homojenliği artıran bir süreç olarak da görülmektedir. Bir diğer yaklaşımla, globalleşme; kapitalist üretim şeklinin gerçek anlamıyla bir dünya sistemi haline gelmesi için atılan adımların tamamına kapitalistlerce verilen isim olarak ifade edilmektedir. Globalleşme, anlayış ve kültür açısından insanları ortak bir anlayışa yaklaştırırken, farklı renkleri ve farklılıkları da ortadan kaldırmaktadır.

Kendilerini “dünyanın efendileri” olarak ilan eden elit bir kesim, yenedünya düzeni altında tek dünya devleti, tek dünya dini ve tek dünya ekonomik sistemi (kapitalizm) ve buna uygun tek dünya tüketicisini kendisine bağlamak istiyorlar. Bunun yolunu da globalleşmek olarak görüyorlar. Ancak ideolojik sembollerin ve seremonilerin (kural, yöntem) sistemleri ayakta tutma işlevleri ortadan kalkıyor. İnsanlık devletlerin sınırlarını aşıyor ve hemen her birey kendi coğrafyasının sınırlarının dışına taşarak uluslararası vatandaş olabilme imkânına kavuşuyor. İnsanları sanal olarak bütün dünyaya bağlayan internetle bu imkânlar daha da gelişecek ve ülkeler arası yeni ilişki yapıları ortaya çıkacaktır. Artık devletlerin veya blok halinde toplumların yerine, toplumlararası menfaat kümelerinin, fikirlerin ve inanç akımları çatışmaya başlayacaktır.

Zamanımızda global ölçekli ilişkilerde ülkeler, milli menfaatler ve milletlerarası hesaplar konusunda ellerinde bulunan farklı imkânları kullanarak karşı tarafa mesaj vermektedirler. Ülkeler arası diplomatik ilişkilerde kullanılan **mütekabiliyet** (mukabele-i bilmisil; kendine yapılanın aynıyla karşılık vermek) esası artık günümüzde özellikle sosyal ve ekonomik ilişkilerde de uygulanmaktadır. Siyasi bağımsızlıklarını pekiştirecek ekonomik bağımsızlıkları açısından daha yerel kaynaklara yönelim ve stratejik ürünlerde tedarik alanlarını çeşitlendirmeye gitmektedirler.

İlk ve Orta Çağ’larda ekonomiler daha ziyade tarıma dayalı “ev ekonomisi” niteliğinde iken ve devletin temel görevi adalet ve savunma hizmetleri ile sınırlı idi. Sonraları ferdi hak ve hürriyetlerde gelişme ve İngiltere’de 1215 senesinde Kral John’a kabul ettirilen Magna Carta Libertatum (Büyük Hürriyet Fermanı) ile birçok hürriyet yanında kralın vergilendirme yetkisi sınırlandırılarak bu yetki bir meclise aktarılıyor. Avrupa’da bunlar yaşanırken, Asya’da farklı gelişmeler olmuştur.

İbn-i Haldun (Tunus,1332-1406) 14. asırda tarih felsefecisi, sosyoloji ve kanaat ekonomisinin kurucularından ve liberal ekonomiye katkılar sunan biri olarak “Mukaddime” isimli eseri ile tarihi ve sosyal

olaylara yön veren etkenleri inceleyerek siyasi, iktisadi ve mali konularda fikirler ileri sürmüştür. Devletin asıl görevi insanlar arasında sulh ve ahengi sağlamaktır. Devletin ekonomik ve ticari faaliyetlere girmesinin ekonomik muvazaneyi (denge) bozacağını ve serbest rekabet ortamının gelişmesini önleyeceğini ifade ederek, devletin görev kapsam ve alanını belirlemiştir.

İlerleyen zaman (15. ve 16. asırlar) dâhilinde; yeni coğrafi keşifler, deniz ticareti, toplumun hayat ve düşünce şeklindeki gelişmeler ekonomide yenilikleri getirmiştir. Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin başlattığı uyanışın, siyasi ve ekonomik alandaki yansıması; değerli madenlerin ülkenin siyasi ve ekonomik gücün kaynağı gören aşırı devlet müdahalesini savunan merkantilizm dönemini başlatmıştır. Bu dönemde ekonomideki egemenlik feodal derebeyi, soylulardan burjuvalara el değiştirmiştir.

Müdahaleci bir sistem olan merkantilizm ilerleyen zamandaki ekonomik gelişmeler karşısında geçerliliğini kaybetmiş, yeni dönemde ortaya atılan iktisadi düşüncelerin sahipleri klasik iktisatçılar olarak Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823), Jean Babtist Say (1767-1832) ve Yohn Stuart Mill olarak yerlerini almışlardır. Başta Adam Smith, ekonomik dengelerin kendiliğinden ve otomatik olarak oluştuğu bu tabii düzenin işleyişine devletin müdahale etmemesini savunmuşlar.

Toplumların ekonomik gelişimi, buldukları; coğrafya, kültür düzeyleri ve insanlar arası münasebetleri ile bağlantılıdır. Tarih şuuru ve fikri takiple bakıldığında 1071 senesi Malazgirt Zaferi ile Anadolu topraklarını fetheden İslam toplumlarını buradan sürmek Avrupa'nın her an canlı idealleri olmuştur. Lozan anlaşması ile Osmanlı Devleti'nin tasfiye süreci resmiyette tamamlanmış ve bu anlaşma ile güney sınırımızda Misak-ı Milli dâhilinde birçok il dışarıda kalmıştır. Avrupa medeniyeti, Endülüs Emevi Devleti (756-1031/ Ben-i Ahmer Devleti: 1230-1492) gibi Anadolu'yu da tekrardan elde etmek istiyor. Avrupa, gelişmiş İslam medeniyetinden önemli oranda istifade etmiştir. Emevîler, İslâm Dinini, İspanya'dan Avrupa'ya taşıdı. Fas, Kurtuba ve Gırnata üniversitelerini kurup, ilim ve fen ışıkları ile Hristiyanlık âlemini uyandırıp bugünkü gelişmişliklerine sebep oldu.

Anadolu hinterlandı, jeopolitik ve jeostratejik önemine binaen her zaman emperyalist güçlerin iştahını kabartmıştır. Buralarda keşfedilen yer altı kaynakları Avrupa'nın sanayisine ucuz hammadde ve enerji kaynağı olması açısından operasyonlara konu olmaktadır. Osmanlı 1. D. Savaşına zorunlu olarak girmiştir. Çünkü toprakları kolonileştirilemediği için toprakları daha önceden emperyalistler arasında gizli bir planla paylaşılmıştır. Rusya'nın, özellikle Çarlık döneminde uyguladığı, Slav ırkını kendi hâkimiyeti altında bir devlette toplama siyaseti olan Panislavizm, ile Akdeniz'e doğru sıcak denizlere inme idealini de göz ardı etmemek gerekir. Emperyalist devletler, bulabildiklerini kullanırlar, eyerlenmiş bir at bulduklarında hemen üzerine atlarlar, rengini seçmezler, çünkü atın rengi onlar için fark etmez, kim kendini taşıyabilirse taşıtırırlar.

Devlet desteği ile gelişen ve global konumunu devam ettiren işletmeler, diğer az gelişmiş ülkelerin işletmeleri ile rekabette her zaman avantajlıdırlar. Mevcut dünya düzeninde, devletlerarası hukuk ve kurallar her zaman zayıf ülkelerin aleyhine işletilmekte ve gücü elinde bulunduran ülkeler Dünya Ticarete Organizasyonu gibi milletlerarası yapıların karar mekanizmalarını etkileyerek kendi işletmeleri lehine kararlar çıkartabilmektedirler. Tüm insanlığın serveti olan zenginlik kaynakları ve sermaye belirli ellerde temerküz etmesiyle dünyada sosyal kargaşalar büyümektedir. Günümüz insanlarından derin ve doğru bilgiler sürekli uzak tutulmaktadır. Güç savaşları ve derin yapılar algı operasyonları ile üzerleri örtülmektedir. İstihbarat teşkilatları menfaat alanlarında toplum kontrolünü sağlamak için kamuoyu sun'ı uyarıcılar ve şişme gündemlerle uyutma ve beyin yıkama teknikleri ile istedikleri algıyı oluşturmaktadırlar. Bu yapılar menfaat alanlarında illegal teşkilatlar kurarak veya mevcutları azmettirerek istedikleri sonuçları almaya çalışıyorlar. Dünyayı kollama ve kolaçan etme sürecinde, sözde iki-üç masum gencin kurduğu sosyal paylaşım siteleri üzerinden açık istihbarat bilgileri elde ederek diledikleri coğrafyalarda menfaatlerine uygun yapılar oluşturmaktadırlar. Yine, o yöre insanların ellerine teknolojik veya fikri temelde sürekli yeni oyuncaklar sunarak, onları uyutmaya çalışmaktadırlar. Çare; insanı ve insanlığı yaşatan medeniyetimizin köklerinde mevcut olan değerlerimizi yeniden inşa ederek buna uygun bir üretim ve tüketim sistemi kurarak, sömürünün her türlüünü bertaraf etmektir.

İlmi ve teknolojik gelişim dünyayı bir köy haline getirerek ülkeler arası hızlı bilgi akışı, her yeni buluş ve gelişmeyi yaymış ve insanların bilinçlerini artırarak globalleşmeyi hızlandırmıştır. Bilgi ve ürün akışı bir taraftan ülke sınırlarını ortadan kaldırırken, diğer yandan da dünyayı küçülmüş, küçülen dünyada ise ülke yönetimleri ve organizasyonlar yeniden yapılanma ihtiyacı duymuşlardır. Bu manada 19. asır "**sanayi toplumu**", 20. asır "**bilgi toplumu**", 21. asır ise "**bilgi ötesi toplum**" olarak görülmektedir. Bu süreçte

sermayenin kontrolü altına giren milli devletler; sermayenin daha çok kazanç elde etmesini sağlayacak global ölçekte etki ajanlığı yapan insanlar aracılığı ile faaliyet alanlarını sürekli genişletmektedirler.

Dünyadaki sosyal, siyasi ve ekonomik gelişimin temelinde birçok toplum ve kültürün önemli katkıları bulunmaktadır. İnsanlığın geçmiş birikimi olan bir takım bilgi ve teknikleri Avrupa'nın bazı bilim insanları çok ketum ve sistemli bir şekilde intihal ederek, kendi buluş ve geliştirmeleri gibi kullanmış ve bu anlayışına uygunda bir tarih yazmıştır. Bu gelişimin seyri Amerika kıtasına oradan da dünyaya yayılıyor. Avrupa kıtasının coğrafi olarak darlığı buna mukabil nüfusunun yoğunluğu ve bu nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması zorunluluğu kıtayı; Amerika'nın keşfi ve sömürgecilik hareketleri gibi yeni arayışlara yöneltmiş. Artan talebe kâfi bir arzla cevap verebilme sürecinde Avrupa sahip olduğu zengin demir cevherini teknolojisine temel yapıp bugünkü gücüne ulaşmıştır. Dünyanın diğer kıtalarındaki başka kültür ve medeniyetleri de mağlup ederek üstünlüğünü tüm dünyaya kabul ettirmiştir.

Sanayileşme için gerekli olan; sermaye, hammadde, enerji, emek ve teknik eleman, ulaşım, müteşebbis, teknoloji ve pazarlama imkânlarına sahip olan Avrupa sanayide ilerlemiştir. Gücün, servet ve iktidar olarak iki temel kaynağından serveti piyasadan, iktidarı ise demokrasiden elde ederek gelişimini sürdürmektedir. Avrupa'daki sanayileşme, üretim dağıtım ve bölüşüm gibi meseleleri de peşinden getirirken, işveren ve işçi meseleleri ismi altında ortaya çıkan problemin artışıyla fikri alanda sermayeyi temsil eden kapitalizme karşı bir antitez olarak sosyalizm ortaya çıkıyor. **Kapitalizm;** özel mülkiyet ve serbest pazara dayalı ve devlet yapılanmasını da liberal demokratik bir rejim organizasyonunu kurmaya ve kollamaya yönelirken, **sosyalizm ise** kolektif mülkiyet, ülke dışına kapalı ekonomi ve devlet yapısını kabul ediyor. Bu mücadele sonucu kapitalist anlayışı temsil eden Avrupa'ya mukabil sosyalizmi uygulayan SSCB kurulmuş ve böylece dünya 1990 senelerine kadar ekonomik ve siyasi iki kutuplu bir süreç yaşamıştır. Refahı sağlama düşüncesiyle kurulan sosyalist ekonomilerin üretimsizlik ve doyumsuzluğa bağlı zayıflaması ve sistemden sapmalar sonucu 1990'lar sonrası sistem temsilcisi Sovyet Rusya dağıldı ve ekonomide sistem değiştirilerek kapitalizme geçiş yaptı.

Dünyadaki farklı ekonomik uygulama ve tecrübeler, arayış içindeki ülke ekonomilerine, Doğu Asya ülkelerindeki devlete sorumluluk yükleyen ekonomik kalkınma modelleri iyi bir örnektir. Avrupa devletleri ekonomik bir birlik oluşturma ve bu gücü siyasi alanda avantaja dönüştürme çalışmalarının fikri temeli 1800'lere kadar iner. Oluşturulan ekonomik birlik peşinden de siyasi birliği getirdi ve 28 ülkeden oluşan **AB** olarak organizasyonunu sürdürmektedir.

Güç otoriteleri, bankalar üzerinden sanal paralar ile Nakitsiz Para Sistemi ve nakitsiz bir toplum dizaynı ile milli paraları ortadan kaldırarak ve dolayısıyla millilik duygularını da köreltip kendilerine amade bir dünya düzeni kuruyorlar. Bu yenedünya düzeni, ekonomik istihbaratlarla artan ekonomik savaşlarla yeni oluşumlara yönelmektedir.

Osmanlı'nın son devrinde 0,20 kuruş olan Dolar, Cumhuriyetle beraber 1.20 ila 2.00 Lira arasında seyrederken; 1966'da 9 lira, 1980'de 90 lira, 1988'de 1300 lira, 1995'de 45 bin lira, 2001'de 1 milyon 650 bin liraydı. 1 Ocak 2005 tarihinde paradan 6 sıfır atılmasının ardından ise 1 dolar 1,79 liradan işlem gördü.

Emperyalist güçler, çoğu zaman asıl gayelerini meşru organizasyonların arkasına gizleyerek ve bu yapıları suistimal ederek menhus emellerine ulaşmak için milletlerarası operasyonlar yürütmektedirler. Kültür emperyalizmi ile tarihine ve kültürüne yabancı nesiller yetiştirerek, sömürü düzenlerini kurmaktalar ve bunun devamı için de milletlerarası tüm meşru organizasyonları kullanmaktadırlar. Hile, desise, aldatma ve sihirbazlıkla ellerindeki sermayeleri çalınan ve sömürüye maruz kalan ülkeler; milli bir duruş sergileyerek kendi kültür kodlarında yerini bulmuş olan toplumun ortak aklını yansıtan milli ve yerli fikirlere yönelmeleri gerekir. Toplum; ekonomik, siyasi ve sosyal yapısı itibarı ile bir bütündür, tek bir unsuru ele alıp, doğru bir değerlendirme yapılamaz. Ekonominin etkin gücünden hareketle, ekonomiye hâkim olan toplumun diğer alanlarına da hâkim olmaktadır.

Sivil toplum organizasyonları globalleşmeyi, çevre hareketi, demokratikleşme ve insanileştirme gibi pozitif sosyal gayeleri sağlayacak kaldıraç olarak görürken, iş insanları için artan kâr ve güç stratejisi ve hükümetler için de çok sık olarak devlet gücünde artış sağlamanın yerine kullanılmaktadır. Globalleşme aynı zamanda; kapitalizmin gücünü, dünyanın batılılaşmasını, yoğunluk ve artan melezleşmeyle birlikte heterojenlik veya homojenliği artıran bir süreç olarak da görülmektedir. Bir diğer yaklaşımla, globalleşme; kapitalist üretim şeklinin gerçek anlamıyla bir dünya sistemi haline gelmesi için atılan adımların tamamına kapitalistlerce verilen isim olarak ifade edilmektedir. Globalleşme, anlayış ve kültür

açısından insanları ortak bir anlayışa yaklaştırırken, farklı renkleri ve farklılıkları da ortadan kaldırmaktadır.

Yavaş yavaş sınırların kalktığı, kültürel, iktisadi, siyasi, sosyal ve dini kaynaşmaların başladığı 21. Asırda, bazıları yerel kültürlerini koruyabilmek için gayret gösterirken, bazıları ise bu yapı dâhilinde en güçlü şekilde varlık göstermek için çalışmaktadır.

2. Globalleşmenin Temel Sebepleri

Globalleşme ile imkân dâhilindeki ticarî aktivitelerin sınırlarının genişlemesi; coğrafi, teknolojik veya kanuni engellerle kısıtlanmış, üretim, alım-satım, borç verme, borçlanma faaliyetleri, daha pratik hâle gelmektedir. Buradan hareketle; ülkeler bir yandan kendilerinden geride kalmış ülkelere karşı globalleşmeyi kullanırken, diğer taraftan da kendilerine siyasi, iktisadi, teknolojik vb. alanlarda rakip olan ülkelere karşı iktisadi entegrasyonlar oluşturmaktadırlar. Geline bu noktada, globalleşen bir kültür, sosyal ve siyasi olarak bütünleşen ve homojenleşen bir dünyadır. Globalleşen dünya sisteminde; ülkeler arası ilişkiler dost ülke, düşman ülke ayırımından ziyade “metekabiliyet (karşılıklılık)” esasıyla menfaatlere dayalı bir ilişki geliştirilme eğilimi ağır basmaktadır.

Dünya coğrafyasındaki ekonomik değeri olan kaynaklar tüm insanlığın müşterek servetidir. İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek için birbirlerine ihtiyaç duydukları gibi devletler ve kıtalarda birbirine muhtaçtırlar. Aralarında sürekli maddi ve manevi değerler alış-verişi söz konusudur. Bugün insanlığın ortak meselesi olan; cehalet, zaruret ve ihtilafların ilacı ise marifet, sanat ve ittihattır. Dil, ırk, coğrafya ve din gibi insanlar arasındaki farklılıklar birbirini yakından tanımak, sulh içinde dünya kaynaklarını verimli ve adil kullanmaya bir fırsattır. Bu noktada; yaşanılan bölge, ülke ve dünya gerçekleri iyi anlaşıldığında olaylarla ilgili doğru değerlendirmeler yapılabilir. Bu değerlendirmeler ışığında zamanımızda artık ülkeler arası ilişkilerde her konuda ittifak mümkün olmayabilir, ancak belirli konularda ittifak kurulabilecek ülkeler olduğu kabul edilmelidir. Çok taraflı dünya düzeni, çok taraflı ticari ilişkileri de beraberinde getirmektedir. Globalleşme bu anlayış çerçevesinde sürdürülmelidir.

Globalleşmenin önem sırasına göre birçok temel sebebi bulunmaktadır.

Globalleşmenin temel sebepleri:

1. Bilim alanındaki gelişmeler,
2. Teknolojik seviyenin yükselmesi,
3. Haberleşmenin gelişmesi,
4. Ulaşım ağlarının genişlemesi,
5. Siyasi ve sosyal gelişmeler,

İkinci Dünya Savaşı döneminde ideolojik temelde başlayan globalleşme; 1980’li senelerden itibaren ise dünya ticaretini serbestleştirmek gayesiyle iktisadi alana yoğunlaşmıştır. Bu gelişim, **yenidünya düzeninde** serbest piyasa ekonomisini öngörürken, rekabeti de sanayileşmenin vazgeçilmez unsuru kabul etmiş ve aynı zamanda finans alanında sermayenin milliyetini ortadan kaldırarak ülkeler arası hareketinin artmasını sağlamıştır. Diğer taraftan gelişimin getirdiği teknolojik ilerleme, bilgiyi gelişme ve kalkınmada mühim bir unsur haline getirmiştir. Bu gelişimin ikinci bir ayağı; coğrafi olarak birbirine yakın olan ve aralarında dini, siyasi ve iktisadi ilişkiler bulunan ülkeler, mal, hizmet ve sermaye akımlarını serbest hale getirerek verimlilik ve rekabet güçlerini artırma ve bir arada sulh içinde yaşama gayesini taşımaktadır.

Gelişime bağlı üretim artışları ve bu ürünler için yeni pazarlar bulma düşüncesi ülkelerin pazarlarını dünya ölçeğinde büyütme istekleri artmıştır. Bir ülkenin ürünlerinin ulaştığı ülkelere, o ülkenin kültürü de giriyor ve böylece kültür teknolojiyi, teknoloji de ekonomiyi yönlendiriyor. Bu anlamda Türkiye’nin gönül coğrafyası olan Müslümanların yaşadığı alanın genişliği ve genç nüfusa sahip bulunması dış ticaret ve entegrasyonda önemli avantajlar sağlamaktadır.

İşletmecilik açısından globalleşme, herhangi bir iktisadi faaliyetin (satın alma, üretim, pazarlama ve muhasebe gibi) lokal (mahallî) özelliklere bakılmaksızın dünya yönelimli planlanması ve uygulanmasıdır. Bunun getirdiği rekabet şartları '**iç pazar**' ve '**dış pazar**' ayırımını ortadan kaldırarak yerine "**ortak pazar**" ve "**dünya tüketicisi**" kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Ülkeler arası sınırların önemli bir oranda ortadan kalktığı günümüzde üretim faktörleri serbest dolaşımda ülkeden ülkeye rahatça geçebilmekte, gümrük vergisi, kotalar, ambargolar, boykotlar ve dumping gibi, düzenlemeler artık pek fayda vermediği görülmektedir. Mevcut dünyadaki hâkim iktisadi bir sistem olan kapitalizm içerisinde işletmelerin varlıklarını devam ettirebilmeleri milletlerarası rekabete açık olmalarına bağlıdır. Hızla oluşturulmaya

çalışılan tek bir dünya tipi tüketici ihtiyaçlarını karşılamaya yönelmek işletmeleri milletlerarası faaliyet yürütmeye zorlamaktadır.

Günümüzde işletmeler belirli etkiler dâhilinde globalleşmeye yönelmek zorunda kalmaktadırlar. İşletmeler; müşterilerin ortak ihtiyaçları, global müşteriler, global kanallar, global ölçek ekonomileri, uygun lojistik, enformasyon teknolojisi ve kamu siyasetleri ve kamu düzenlemeleri sebepleri ile globalleşmeye yönelmektedir.

Ülkeler arası ürünlerin serbest dolaşımını kısıtlayan teknik düzenlemelerin uyumlaştırılması ortak teknik şartnameler veya standartlar 1980’li senelerin temel konusu iken 1990’ senelerden sonra bunların yerine ürünlerin sahip olması gereken temel kuralların belirlenmesi usulü benimsenmektedir. Artık ürünlerin ölçüsü, rengi, kokusu gibi, fiziki özelliklerinin belirlenmesi, sınırlamalar getirilmesi yerine yaralamaması, kör etmemesi, zehirlememesi gerektiği ile ilgili temel kurallar benimseniyor. Günümüzde kabul edilen **serbest dolaşımda temel kural**, bir ülkede kanunlara uygun olarak üretilen ve piyasaya sunulan ürünlerin serbest dolaşıma sahip olup, ihraç veya ithal edildiğinde başka sınırlamalara maruz bırakılmadan serbestçe pazara sunulabilmeleridir. Serbest ve çoklu ticaret sistemi tüm ülkelerin menfaatine olacak şekilde düzenlenmeli ve çıkacak anlaşmazlıklar da Dünya Ticaret Organizasyonu marifeti ile çözülmelidir. Bazı ülkelerin dış ticarete uyguladığı aşırı korumacılık (himaye), ülkeler arasındaki dış ticaret muvazenesini (denge) bozmaktadır.

Globalleşme süreci, sağladığı birçok faydaya mukabil; hayatın her düzeyinde bir ayıklama yapmakta, belirli güçleri, belirli hayat tarzlarını ve belirli sektörleri geliştirirken bunların haricinde olanlara hayat hakkı tanımamaktadır. Bu süreç daha ziyade gelişmiş ülkelerin lehine, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin aleyhine işleyen bir yapı olmaktadır. Gelişmiş ülkelerde yaşayan nüfusun, dünya nüfusunun beşte biri olduğu görüldüğünde bu yapının daha çok kimlere fayda sağladığı ortadadır.

Roma hukuku ve Yunan felsefesini temel alan ve kapitale (anamal-anapara) dayalı materyalist (maddeyi esas alan) bir iktisadi sistem olan kapitalizm her zaman sermayenin sistemi olmuştur. Diğer taraftan Karl Marx’ın felsefesine dayalı geliştirilen tekelci bir devlet kapitalizmini yansıtan sosyalizm (komünist ekonomi) de özü itibarıyla maddeci, materyalist olduğu için toplumların iktisadi meselelerini adil bir şekilde çözememişlerdir. Temel kaidelerini İslam Dini’nin esaslarından alan Asya toplumunun iktisadi hayatını yansıtan Kanaat Ekonomisi ise emeğe dayanır ve adaletle yürütülür. Dünyadaki çarpık iktisadi yapının düzelmesi yolu ve çözümünü ararken, adalet ve merhameti esas alacak olan Homo-İslamicus temelli kanaat ekonomisi anlayışına dayanan tasavvuru yeniden canlandırmak gerekiyor. Zamanımızda daha fazla ihtiyaç hissedilen bu tip insan modeli Ortadoğu’nun kadim kültüründe bulunmaktadır.

Kanaat ekonomisinin temeli olan İslâm ekonomisi bir sistem anlayışı sunarak; faizsiz bir ekonominin olabileceğini, işçinin hakkı, israfın yasak oluşu, çevre ve tabii kaynakların insanlara emanet olduğu bilinci ile tüketilmesi gibi temel konularda teorik ve pratik kurallar vazeder. İslâm ekonomisinin temelinde, üretime dayalı riskin adil bir şekilde paylaşıldığı kâr-zarar ortaklığı vardır.

Dünyada hiçbir ülke tüm ihtiyaçlarını tek başına karşılayabilecek miktarda kaynağa sahip değildir. Bu noktada coğrafyanın ülkelere sağladığı avantaj ve olumsuzluklara bağlı olarak mutlaka başka ülkelerden mal ve hizmet satın almak durumundadır. Ülkeler fazla olan ürünlerini satmak ve eksik olan ürünleri ise başka ülkelerden satın almak zorunda olmaları global ticareti başlatır.

3. Bölgeselleşme

Yaşanan gelişim, zaman içinde toplumsal ve iktisadi hayatı da etkiler hale gelmiş ve iki yönlü bir durum ortaya koymuştur. Bunlardan biri bütünleşme ve tek bir dünya olma gayesini gerçekleştirmek için ülkeler arasındaki gümrük tarifeleri ve diğer ticaret kısıtlamalarının azaltılmasını ve kaldırılmasını öngören GATT anlaşması, yani evrenselleşme; diğeri ise birbiri ile siyasi, iktisadi ve coğrafi açıdan benzerlik gösteren ülkeler arasındaki ticaretin serbestleştirilmesine yönelik iktisadi entegrasyonlar, yani bölgeselleşme hareketleridir.

Birbirine zıt gibi gözükken küreselleşme ve bölgeselleşme, aslında birbirinin zıttı değil, tamamlayıcıdır.

Bölgeselleşme, sınırları idari, iktisadi birliğe, toprak, iklim ve bitki özelliklerinin benzerliğine veya üzerinde yaşayan insanların aynı soydan gelmiş olmalarına göre belirlenen toprak parçası, mıntika olarak ifade edilir.

İktisadi entegrasyon, kuran blokların genişlemesi, gittikçe daha fazla ülkenin iktisat alanındaki kapasitelerini birleştirmeleri, ancak blok dışına karşı kendi ortak ticari kurallarını koyarak kendilerini

korumaları hem küreselleşmeyi hem de bölgeselleşmeyi bir arada sağlayan durumu karşımıza çıkarmaktadır.

Netice olarak, globalleşmenin karakterinden hareketle sağladığı etkinin dünya üzerinde eşit oranda değil, özellikle; üretim ve tüketim açısından belirli bölgelerde yoğunlaştığı söylenebilir.

Artık ideolojik sembollerin ve seremonilerin (kural, yöntem) sistemleri ayakta tutma işlevleri ortadan kalkıyor. İnsanlık devletlerinin sınırlarını aşıyor ve hemen her birey kendi coğrafyasının sınırlarının dışına taşarak uluslar arası vatandaş olabilme imkânına kavuşuyor. İnsanları sanal olarak bütün dünyaya bağlayan internetle bu imkânlar daha da gelişecek ve ülkeler arası yeni ilişki yapıları ortaya çıkacaktır. Artık devletlerin veya blok halinde toplumların yerine, toplumlararası menfaat kümelerinin, fikirlerin ve inanç akımları çatışmaya başlayacaktır.

4. Toplumların Ekonomik Yönetimi

Bilim insanları, toplumun gelişiminde kendine münhasır kanunlarını bulmaya çalışırken Avrupa'nın ilmi, iktisadi ve sosyal tarihini tek ve evrensel (cihanşümül) olarak kabul ettiler.

İktisadi ve sosyal gelişimin dinamikleri her toplumun kendine münhasır şartlarında gelişiyor olmasına rağmen geçmişten günümüze sosyal ve iktisadi gelişme ve Avrupa medeniyetine ulaşma isteği, dünyanın geri kalmış toplumları için bir hedef olmuştur. İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek için birbirlerine ihtiyaç duydukları gibi devletler ve kıtalarda birbirine muhtaçtırlar. Aralarında sürekli maddi ve manevi değerler alış-verişi söz konusudur. Bugün insanlığın ortak meselesi olan; cehalet, zaruret ve ihtilafların ilacı ise marifet, sanat ve ittihatır. Dil, ırk, coğrafya ve din gibi insanlar arasındaki farklılıklar birbirini yakından tanımak, sulh dâhilinde dünya kaynaklarını verimli ve adil kullanmak için bir fırsattır. Çünkü dünyadaki ekonomik değeri olan kaynaklar tüm insanlığın müşterek servetidir. Yaşanılan bölge, ülke ve dünya gerçekleri iyi anlaşıldığında olaylarla ilgili doğru değerlendirmeler yapılabilir.

Kalkınmanın temelini oluşturan sermayeye sahip Avrupa ilerlemesini hızlı gerçekleştirdiği için gelişmekte olan toplumların bu açığı kapatmaları da çok zordur. Ancak bu bir hedef olarak ortada durmaktadır. İnsanlık, geçmişten günümüze kadar belirli devirler geçirerek kurallı ve modern toplumları ortaya çıkarmıştır. Bunlar; (1)ilkellik devri, (2)kölelik devri, (3)esirlik devri, (4)ücretlilik devri ve (5)hürriyet devri olarak beş dönemi kapsar. Bu dönemler dâhilinde insanlık; gelişme, olgunlaşma ve mükemmelleşme seyri izleyen realiteden hareketle belirli bir mecburiyetin olduğu ve insanlık bu devirleri bir şekilde yaşamıştır.

İnsanlık, zihin gücü ile dünyayı imar ve inşa ile ona yön ve şekil verirken, içinde yaşadığı dünyadan da etkilenmiştir. Bu noktada Asya ve Avrup medeniyetlerinin kaynakları temelde farklıdır. Asya medeniyeti **dine dayalı ve inançların** şekillendirdiği bir anlayışı yansıtırken, Avrupa medeniyeti ise daha ziyade **Roma Hukuku** ve **Yunan Felsefesi**'ne dayanır ve günümüz sosyal ve ekonomik vaziyeti ve dolayısıyla da üretim ve tüketim sistemlerini de bu anlayış belirlemektedir. Bu felsefenin sabit doğruları olmadığından geçmişin hepsini yanlış görür ve her doğruya şüphe ile yaklaşma prensibi gereği her gün yeni doğrular aramaktadır. Bir yenisini bulana kadar eski doğruyu kabullenir. Buna mukabil, çok kültürlü ve çok hukuklu büyük bir tolerans (hoşgörü, müsamaha) kültürüne sahip Asya medeniyetinde semavi dinler ve onların ahlâki prensiplerine dayanan ve hiçbir zamana göre değişmeyen mutlak doğruları bulunmaktadır. Bunlar gelenek ve tarih yoluyla gelecek nesillere aktarılır. Ancak, kategorik ve toptancı yaklaşmamak için Batı'yı (AB ve ABD) insanlığa faydalı faaliyetler yürüten ve temelini Hristiyanlık dininden alan birinci Avrupa ile Roma ve Yunan düşüncesine dayanan ve kapitalizmle dünyayı sömüren ikinci Avrupa'yı ayrı tutmak gerekir. İnsan ve topluma en az çabayla en çok tatmin sağlamayı gösteren yöntemler teorisi olan ekonomi, insan ve toplum hayatını temelden belirler. Karl Marx'ın **Asya tipi üretim tarzı** analizine göre; üretimin gelişimi bütün topluluklar için farklı iki ana yoldan olur. Birincisi; Avrupa'ya münhasır olan klasik yola göre; Avrupa'da toprak beyleri kendi kontrolü altındaki bölgede toprağın sahibi olmaları sebebiyle buldukları yerde Kralın yetkilerini paylaşır ve kendi kendilerini yönetirlerdi. Feodalizm olarak isimlendirilen bu üretim yapısı kapitalizmin klasik gelişme yoludur ve kapitalist üretim süreci bu yapı dâhilinde meydana gelmiştir. İkincisi ise farklı bir gelişim seyri izleyen; Hindistan, Çin, Osmanlı Devleti gibi Asya toplumlarında Avrupa'dakinin aksine merkezi otorite, gücünü muhafaza etmek ve yetkilerini paylaşmamak için ülke topraklarını belirli bir kişiye veya aileye mülk olarak değil, belirli şartlar altında ve kendisine bağlı kalacağına inanması suretiyle kullanma hakkını devrederdi. Kullanma hakkına sahip olan kişi bu hakkını miras yoluyla da çocuklarına devredemez ve böylece Asya toplumlarında toprak, şahısların değil, devletin mülkiyetindeydi. Bu mülkiyet farklılığı sosyal ve psikolojik yapılarını da farklılaştırmış Asya toplumları kamucu ve yardımlaşmacı,

Avrupa toplumları ise bireyci ve hayatı birbiriyle mücadele gören bir anlayışa sahip kılmıştır.

Asya toplumlarında toprağın devlete ait olması ile mülkiyet miras yoluyla çocuklara devredilemediğinden sermaye birikimi gerçekleşmiyor. Avrupa, kapitalizmin gelişim süreci dâhilinde miras hakkına sahip olmasından sermaye birikimini daha hızlı sağlayabilmiştir.

Küresel piyasa sistemi olarak zoraki uygulanan kapitalizm, Asya toplumları için gerek; fikri ve ekonomik açılardan altyapısı ve işleyişi, gerekse toplumu ilgilendiren sonuçları itibariyle, olumsuzlukları fazla olan bir sistemdir. Asya toplumları; piyasa ekonomisinin fikri ve faaliyet temellerini, kurallarını, kurumlarını hem milli hem de milletler arası boyutta etkin bir şekilde oluşturup işletebilecek özellikleri bulunmamaktadır. Bunlar, kalkınma ve refahlarını, piyasa ekonomisi haricinde kendi kültürlerine uygun sistem olan **Kanaat Ekonomisi** ile gerçekleştirebilirler.

Asya toplumu olan Osmanlı Devleti'nde ekonomide kabul edilen insan tipi "homo-İslamicus (İslami insan)", Avrupa toplumlarında ise "homo-economicus (iktisadi insan)" modeli esastır. Homo-İslamicus modeline dayanan kanaat ekonomisi sisteminin temel ekonomik varsayımları ile "homo-economicus modelini esas alan kapitalist ekonomik sistemin temel varsayımları karşılaştırmalı olarak verilmektedir.

Kanaat ekonomisinin temel varsayımları / Kapitalist ekonominin temel varsayımları:

1. Bol kaynaklar ve sınırlı ihtiyaçlar / Sınırlı kaynaklar ve sınırsız ihtiyaçlar.
2. Bütün kararlarda akıl ve kalp dengesi esas alınır / Kararlarında sadece kendi aklına güvenir.
3. Faizsizlik ilkesi / Faize dayalı piyasa.
4. Belirsizlik içeren ve haram sayılan faaliyetler yasaktır / Her türlü ekonomik faaliyet serbestisi
5. Toplumculuk ve toplum menfaati esastır / Bireycilik ve şahsi menfaat.
6. İşbirliği ve yardımlaşmayı esas alır. / Rekabet ve mücadele vardır.
7. Tüm faaliyetlerinde başka insanları ve çevreyi gözetir / Faaliyetlerinde diğer insanları ve çevreyi gözetmez,
8. Her türlü faaliyette ahlâki kaideleri esas alır. / Herhangi bir ahlâki bağlayıcı düzenleme bulunmaz.
9. Hayatı bir bütün olarak esas alır / Hayatın ekonomik kısmını diğerlerinden ayırır.

Homo-İslamicus (İslami insan)'ın temel özellikleri; spekülasyon (vurgunculuk) yapmaz, faiz alı-vermez, kumar oynamaz ve içki içmez, her faaliyetinde helal olanı tercih eder, hayatı bir bütün olarak kabul eder, tüm kararlarında akıl ve kalp dengesini kurmaya çalışır ve tüm faaliyetlerinde başka insanları ve çevreyi gözetir. Homo-İslamicus, ekonomik ve sosyal hayatını inançlarına göre düzenler. İslam, insanı İslamî prensiplerle, Allah'ın emir, nehiy ve nasihatleriyle öğretilip eğitildikten sonra, iktisadi hayatta serbest bırakır. Kişinin emeğine önem verir ve üretimi emeğe dayandırır.

Homo-economicus (iktisadi insan)'ın **temel özellikleri ise** kapitalist düşünce akımının belirlediği modelde insan kendi menfaatini maximuma ulaştırmaya çalışır, rasyonelliği sadece kendi aklına göre belirler ve ona göre davranır, haz ve elem hesabı yapar ve faaliyetlerinde diğer insanları ve çevreyi dikkate almaz, ekonomik hayatı ayırarak diğerlerinden bağımsız kabul eder. Sistemi sermayeye dayandırır.

Roma hukuku ve Yunan felsefesini temel alan ve kapitale (anamal-anapara) dayalı materyalist (maddeyi esas alan) bir ekonomik sistem olan kapitalizm sermayenin sistemidir. Diğer taraftan Karl Marx'ın felsefesine dayalı geliştirilen tekeli bir devlet kapitalizmini yansıtan sosyalizm (komünist ekonomi) de özü itibariyle maddeci, materyalist olduğu için toplumların ekonomik meselelerini adil bir şekilde çözememiştir. Temel kaidelerini İslam Dini'nin esaslarından alan Asya toplumunun ekonomisi olan **Kanaat Ekonomisi** ise emeğe dayanır ve adaletle yürütülür.

Kanaat ekonomisi; insanı bir bütün olarak değerli kabul eder, her faaliyeti insan merkezli yürütür, mülkiyet hakkı ve ekonomik faaliyet hürriyetini tanır, kamu faydasına olan tarım topraklarının mülkiyeti kamuda olmak üzere kiralanır, piyasayı açık ve şeffaf kabul eder, ürün fiyatları arz ve talebe göre piyasa şartlarında spekülasyona meydan vermeden belirlenir. Tüketicinin zaruri ihtiyaçlara kolay ulaşımın önündeki engeller ve kamu faydasına sürdürülmeyen ekonomik faaliyetlere müdahale dışında piyasanın işleyişini serbest bırakır. Kâr hadlerine spekülasyon olmadığı sürece müdahale etmez, insanların aldatılmasına ve haksız kazanca müsaade etmez. Hayatın her alanında olabilecek israfı engelleyecek ve tasarrufu temel alan uygulamaları esas kabul eder. Para olarak, değer ölçmede sağlam, siyasi hesaplara ve spekülasyona (vurgunculuk) kapalı olan mal para olarak ifade edilen altın kullanılır. Ürünlerin para olarak

değer ölçüsünü toplumun inisiyatifine bırakmadan, değişmeyen (sabit) ve sağlam bir para birimi olan mal para olarak ifade edilen altın veya gümüşe bağlayarak ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinde adalet sağlanmaya çalışılır.

Kanaat ekonomisinde, dünyadaki tüm değer ifade eden kaynakların tüm insanlığın kaynağı olarak görülür ve bu kaynakları sömürü anlayışı ile yönetmekten ziyade paylaşımcı bir tasavvuru esas alır. Sahip olunan kaynakları geçmişten miras değil, gelecekte emanet alınmış değer olarak kullanır. Bu kaynaklardan kimseyi mahrum etmeyecek şekilde üretim sürecine dâhil eder ve diğer toplumlarla adil ticaret şartlarında ihracat ve ithalatını yürütür. Duygu sömürsü, hamaset ve istismardan uzak, siyasi taktiklere girmeden, temel gıda da spekülasyon (vurgunculuk) ve iddihara (saklama) tevessül etmeden herkesin zaruri gıdaya kolayca ulaşabileceği adil bir iktisadi hayatın kurulmasını öngörür. Vakıf müesseseleri, Zekât sistemi, infak (sadaka) verme, yardımlaşma ve dayanışma kültürü gibi uygulamalarla her kesimin zaruri olan ihtiyaç ve sağlık gibi yaşama hakları korunur. Dünyadaki çarpık ekonomik yapının düzelmesi yolu ve çözümünü ararken, adalet ve merhameti esas alan Homo-İslamicus temelli kanaat ekonomisi anlayışına dayanan tasavvuru yeniden canlandırmak gerekir. Günümüzde daha fazla ihtiyaç hissedilen bu tip insan modeli Ortadoğu'nun kadim kültüründe mevcuttur.

Coğrafya, kültür düzeyleri ve insanlar arası münasebetler toplumların ekonomik gelişimini etkiler. Tarih şuuru ve fikri takiple bakıldığında 1071 Malazgirt Zaferi ile Anadolu topraklarını fetheden Müslümanları buradan sürmek Avrupa'nın her an canlı ideali olmuştur. Lozan anlaşması ile Osmanlı Devleti'nin tasfiye süreci resmîyette tamamlanmış ve bu anlaşma ile güney sınırlarımızda Misak-ı Milli dâhilinde birçok il dışarıda kalmıştır. Avrupa medeniyeti, Endülüs Emevi Devleti (756-1031/ Ben-i Ahmer Devleti: 1230-1492) gibi Anadolu'yu da tekrardan elde etmek istiyor. Avrupa, gelişmiş İslam medeniyetinden önemli oranda istifade etmiştir. Emevîler, İslâm Dînini, İspanya'dan Avrupa'ya taşıdı. Fas, Kurtuba ve Gırnata üniversitelerini kurup, ilim ve fen ışıkları ile Hıristiyanlık âlemini uyandırıp bugünkü gelişmişliklerine sebep oldu. Değerler eğitimi alarak, sorumluluk duygusuna sahip bu coğrafyanın sahipleri olan bizler burada yaşamaya devam edeceğiz ve onların oyununu da bozacağız.

Anadolu hinterlandı, jeopolitik ve jeostratejik önemine binaen her zaman emperyalist güçlerin iştahını kabartmıştır. Buralarda keşfedilen yer altı kaynakları Avrupa'nın sanayisine ucuz hammadde ve enerji kaynağı olması açısından operasyonlara konu olmaktadır. Rusya'nın, özellikle Çarlık döneminde uyguladığı, Slav ırkından olanları kendi hâkimiyeti altında bir devlet halinde toplama siyaseti olan Panslavizm, ile Akdeniz'e doğru sıcak denizlere inme idealini de göz ardı etmemek gerekir.

Çin'den başlayarak Anadolu ve Akdeniz aracılığıyla Avrupa'ya uzanan ve ticarete ünlü İpek Yolu; aynı zamanda, doğudan batıya karşılıklı bilgelerin, orduların, fikirlerin, dinlerin ve kültürlerin de yolu olmuştur. Günümüzde önemi artan bu yol coğrafyanın Türkiye'ye sağladığı bir ticari avantajdır. Ayrıca, Hindistan'dan başlayarak İran Körfezi ve Irak üzerinden Suriye limanlarına uzanan, Kızıldeniz yoluyla Süveyş ve Akabe'ye, oradan da kara yoluyla İskenderiye'ye ulaşan ticaret yolu olan Baharat Yolu da geçmişten günümüze bu bölgeye ticari hareketlilik getirmiştir.

Bilim, sanat ve teknikte uzun dönem parlak zaman yaşayan Asya medeniyetleri çeşitli sosyal ve siyasi sebeplerle bu başarılarının devamını getirememişlerdir. Özellikle miladi 632-661 seneleri arasında İslâm âleminin yönetimini üstlenen Hulefa-i Raşidin dönemindeki mutlak adalete dayanan anlayıştan 679 senesinde Yezid'in saltanata yönelmesi ve bunun zaman içinde yaygınlaşması demokrasinin geç keşfine sebep olmuştur. Frenk illeti (hastalığı) olarak bilinen ırkçılığın çok milletli Asya toplumlarında yayılması bu bölgenin güç kaybına ve sömürgeci anlayışlara zemin hazırlamıştır.

Temsil gücünün yüksek olduğu ve tüm dünya Müslümanlarının biat ettiği Hilafet Makamının Osmanlı Devleti uhdesinde bulunması, bu bölgelerde menfaat sağlamaya çalışan emperyalist ülkelerin her zaman hedefi olmuştur. Müteaddit Haçlı Seferleri ile elde edemedikleri bu menfaatlerini daha yeni ve farklı iddialarla elde etmeye çalışıyorlar. Bölge haklarının kardeşliğini bozacak etnik ve mezhep temelli teşkilatların kurulmasına öncülük ederek, bir nevi; idari olarak yıkılan Osmanlı'nın halklar nezdinde de parçalanmasını sağlayarak hedeflerine yürümektedirler. I. Dünya Savaşı sonrası haritalar üzerinden Ortadoğu'nun tasarımı ve sonraki yaşanan olaylar bunu net olarak göstermektedir. Maksat; bölgenin kaynaklarını kendi işletmeleri vasıtası ile sömürmek. Bunun için, milletlerarası meşruiyeti de her zaman farklı olayları kullanarak oluşturabilmektedirler. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Organizasyonu) üyesi olması dolayısıyla gelişmiş ülkeler içerisinde sayılan Türkiye'nin bu süreçte, stratejik bağımsızlığı ve jeopolitik menfaatleri gereği diplomasi ile birden fazla işbirliğine kapıları açık tutması ve menfaatlerini

koruması gerekir.

Coğrafyamızın sömürsünün alt yapısını hazırlayan İngiliz tarihçi Arnold Joseph Toynbee (1889-1975) fikirlerinin özetinde diyor: "Güney Müslümanlığı, Eşarilik (Fas'tan Arabistan'a) bizim için tehlike olmaktan çıkmıştır. Bir şeyh satın alır, hepsini yönetirsiniz. Bizim için Kuzey Müslümanlığı, Maturidilik (İstanbul'dan Buhara'ya Türk bölgesi) tehlikelidir. Bunlar bilimle barışık; akıl ve kalp dengesini kurmuşlardır. Bunları yönetmek (sömürmek) zordur. Matüridilik, Türk Din bilgini Matüridî'nin, Hanefî Mezhebi'nin kurucusu İmam-ı A'zam 'ın düşüncesini izleyen ve açtığı yoldan yürüyüp, aklı ön plâna alarak geliştirdiği İslam dini itikad mezhebidir. Türkiye, Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Orta Asya ülkelerinde yaygındır. Hoca Ahmed Yesevî, Hacı Beştaşî Veli, Gazali, Yunus Emre, Mevlana Celaleddini Rumi, Ahi Evran, Şeyh Edebali, Geyikli Baba, Evliya Çelebi, Akşemseddin Hazretleri gibi âlim ve bilginler bu yolun Anadolu öncüleridir. Bunların her biri gezek ve sıra gecesi gibi etkinliklerle sosyal ve kültürel bir birliktelik olarak hayata hazırlayan okullar mesabesinde. Anadolu kültürünün yayılmasını ve kökleşmesini sağlamışlardır.

Yeni nesil, Bor ve Toryum madenleri gibi geleceğin enerjisinin de Osmanlı coğrafyasının bakiyesi olan Anadolu'da keşfiyle de bu bölge Büyük Ortadoğu Projesi gibi global operasyonlara maruz kalmaktadır. Dünyanın ilk merkezleri olan Asya kıtası, yer altı ve insan kaynakları bakımından da geleceğin merkezi olma potansiyeli, bölgenin sürekli önemini artırmasına vesile olmaktadır. Bu anlamda emperyalistlerin kurduğu ekonomik düzenin doymak bilmez homo-economicus tipi insan modeline sürekli yeni enerji ve maden kaynaklarına ihtiyaç var ve bu ihtiyacı karşılayacak bölge de burasıdır. Kadim dinlere ve medeniyetlere beşiklik eden bu bölgeler, Arz-ı Mev'ud (va'd edilmiş topraklar) Türkiye kısmı olan Dicle ve Fırat Nehri arası bölgeye yerleşmek için Armegeddon (dünyanın sonuna doğru olacak savaş) mücadelesinde Avrupa tüm sistemlerini seferber etmiş durumdadır. Birinci Dünya savaşı sırasında, 29 Nisan 1916'da Kut'ül Ammare kuşatması sonrası İngilizlerin Osmanlı'nın 6. ordusu karşısında bozgun sonrası 16 Mayıs 1916' da Ruslarında mutabakatını alan İngiltere ve Fransa arasında Sykes-Picot gizli anlaşması ile Ortadoğu haritasını çizmişlerdi. Bölgede yüz sene sonra benzer bir gizli anlaşmanın alt yapısı hazırlanmaktadır.

Akdeniz Bölgesi, 16. Asır başlarında dünya ekonomisinin, bilimin, teknolojinin ve siyasi konuların merkezi ve Osmanlı Devleti'nin kontrolünde iken geçen sürede bu durum Avrupa ve Atlantik'in diğer bölümlerine doğru kaydı. Ve burada yeni bir sistem kuruldu ve insanlık ilk kez bu yeni sistemle her alanda karşı karşıya kaldı. Sürekli yayılan ve gelişen bu sistem dünyadaki bütün üretim ve tüketim kaynaklarının kontrolünü ele geçirdi. Osmanlı Devleti hariç, kapitalist sistem tüm dünyada hâkimiyet kurdu.

Osmanlı ekonomik yapısı içinde temel sektör olan ziraatta 17. asrın başlarına kadar yetiştirdiği ürünler bakımından kendine yeterliydi. Ancak, karşılaşılan kuraklık, sel, isyanlar, göçler ve tımar sisteminin bozulması üretim kayıplarına sebep olmuştu. Bilhassa hububat, bağ - bahçe ziraatı ön plandayken, 18. asırdan itibaren Avrupa'da sanayinin gelişmesiyle tütün, pamuk gibi sanayi bitkilerinin üretimi önem kazanmış ve Avrupa'nın ziraat ürünü ihtiyacı artınca Osmanlı Devletinde **geçimlik** düzeyde üretimden **pazar ekonomisinin** ihtiyaçlarını karşılayacak bir üretim düzeyine gelinmiştir.

Osmanlı Devleti'nde iltizam (devlet gelirlerinin (vergilerin) bir bölümünün belli bir bedel karşılığı kişilere devredilerek toplanması) usulü uygulandı. Çıkarılan madenlerin çoğu ülke içinde işlenemediğinden ihraç edilirdi. Osman Bey zamanında Bilecik'in fethi ile ilk demir madeni işletilmiştir. Sanayi kesimi esnaf birlikleri (Ahi) halinde teşkilatlanmıştı. Esnafın üretimi el emeği ve göz nuruna dayanıyordu. Bu meyanda; Ankara'da sof (sert ince yünlü kumaş), Bursa'da İpekçilik, Selanik'te çuhacılık (tüysüz ince sık dokunmuş yün kumaş), Bulgaristan'da aba (yünün dövülmesi ile yapılan kalın ve kaba kumaş) Kayseri, Manisa ve Tokat'ta dericilik (debbâğlık) yaygındı. Ayrıca, savaş araç ve gereçlerini üretmek için fabrika ve imalathaneler de kurulmuştu. Bu tarz üretim önceleri ülke ihtiyaçlarını karşılıyordu. Ancak değişik sebeplerle Osmanlı Devleti, sanayi devriminin getirdiği sanayileşmeyi yeteri kadar takip edip geliştiremedi.

Sosyal sorumluluk gereği, toplam ve bireysel faydacılık ilkeleri çerçevesinde toplumsal maliyeti en aza indiren ve toplumsal faydayı artıran yatırımlara öncelik verilmesi gerekir. Bu, ülke kalkınması için bir görevdir.

Osmanlı Devleti'nin sanayide geri kalma sebepleri:

1. İlim ve teknoloji alanındaki gelişmeyi takip edememesi.
2. Demokrasiyi geliştirememesi.
3. Ekonominin, zirai ürüne bağlı küçük sanayi üzerine kurulu olması.
4. Gazalardan elde edilen ganimete bağlı ekonomiden ticarete dayalı ekonomiye önem verilmeyişi.

5. Kapitülasyonların (yabancılara verilen ticari imtiyazlar) aşırı genişlemiş olması. (Balta Limanı Ticaret Antlaşması (1838) ile başta İngiltere ve yabancılara serbest ticaret hakkı verilmesi.)

6. Osmanlı halkı daha ziyade memurluğu tercih ile ticaret ve sanatın azınlık ve yabancı eline geçmesi.

7. 1854'te başlayan dış borçlanmanın artarak devamı ve 1881'de Düyun-u Umumiye'nin kuruluşuyla devlete ait birçok gelirin yabancılara eline geçmesi.

5. Sanayileşme

Devlet desteği ile gelişen ve global konumunu devam ettiren işletmeler, diğer az gelişmiş ülkelerin işletmeleri ile rekabette her zaman avantajlıdırlar. Mevcut dünya düzeninde, devletlerarası hukuk ve kurallar her zaman zayıf ülkelerin aleyhine işletilmekte ve gücü elinde bulunduran ülkeler Dünya Ticarete Organizasyonu gibi milletlerarası yapıların karar mekanizmalarını etkileyerek kendi işletmeleri lehine kararlar çıkartabilmektedirler. Bu yapıların etkisiyle tüm insanlığın serveti olan zenginlik kaynakları ve sermaye belirli ellerde temerküz etmesiyle dünyada sosyal kargaşalar büyümektedir. Günümüz insanlarından derin ve doğru bilgiler sürekli uzak tutulmaktadır. Güç savaşları ve derin yapılar algı operasyonları, ört-bas medyası ile gerçeklerin üzerleri örtülmektedir. İstihbarat teşkilatları menfaat alanlarında toplum kontrolünü sağlamak için kamuoyu sun'ı uyarıcılar ve şişme gündemlerle uyutma ve beyin yıkama teknikleri ile istedikleri algıyı oluşturmaktadırlar. Bu yapılar menfaat alanlarında illegal teşkilatlar kurarak veya mevcutları azmettirerek istedikleri sonuçları almaya çalışıyorlar. Dünyayı kollama ve kolaçan etme sürecinde, sözde iki-üç masum gencin kurduğu sosyal paylaşım siteleri üzerinden açık istihbarat bilgileri elde ederek diledikleri coğrafyalarda menfaatlerine uygun yapılar oluşturmaktadırlar. Yine, o yöre insanların ellerine teknolojik veya fikri temelde sürekli yeni oyuncaklar sunarak, onları uyutmaya çalışmaktadırlar. Çare; insanı ve insanlığı yaşatan medeniyetimizin köklerinde mevcut olan değerlerimizi yeniden inşa ederek buna uygun bir üretim ve tüketim sistemi kurarak, sömürünün her türlüünü bertaraf etmektir.

Sanayileşme; bir ülkedeki iktisadi faaliyetlerin ağırlığının sanayi kesimine kayması, diğer bir ifadeyle millî gelir içinde sanayi kesiminin payının nispi olarak artmasıdır. Üretim sürecinde makinelerin yaygınlaşması, işlerin mantıklı bölümlere ayrılarak kütle üretimine geçilmesi de sanayileşmeyi ifade eder.

İlmi ve teknolojik gelişim dünyayı bir köy haline getirerek ülkeler arası hızlı bilgi akışı, her yeni buluş ve gelişmeyi yaymış ve insanların bilinçlerini artırarak globalleşmeyi hızlandırmıştır. Bilgi ve ürün akışı bir taraftan ülke sınırlarını ortadan kaldırırken, diğer yandan da dünyayı küçülmüş, küçülen dünyada ise ülke yönetimleri ve organizasyonlar yeniden yapılanma ihtiyacı duymuşlardır. Bu manada 19. asır "**sanayi toplumu**", 20. asır "**bilgi toplumu**", 21. asır ise "**bilgi ötesi toplum**" olarak görülmektedir. Bu süreçte sermayenin kontrolü altına giren milli devletler; sermayenin daha çok kazanç elde etmesini sağlayacak global ölçekte etki ajanlığı yapan insanlar aracılığı ile faaliyet alanlarını sürekli genişletmektedirler.

Hükümdarın yetkilerinin anayasa ve seçimle gelen milletvekillerinin oluşturduğu meclis tarafından kısıtlandığı ve yasamanın hükümdar fermanı ile değil, parlamento ile yapıldığı yönetim şekli olan meşrutiyetin ilk denemesi 1215'de İngiltere'de "Magna Carta" ile başlar, 1789 Fransız Devrimi sonrası 1830'da Fransa'da ve nihayet 1876'da "Kanun-i Esasi (Anayasa)"nin ilânı ile Osmanlı'da hayata geçer. Osmanlı Devleti, 1808'de toplumun ileri gelenlerinden oluşan Ayanlar ile Sened-i İttifak olarak bilinen ilk anayasa hükmündeki sözleşme ile başlayan süreç; 1839'da Tanzimat Fermanı olarak bilinen Gülhane Hatt-ı Şerifi (Hümayunu) ile yenileşme devam ediyor. 1876 senesinde II. Abdülhamit tarafından anayasaya dayalı yönetim olan I.Meşrutiyet ilan ediliyor ve 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki yenilgi sonu II. Abdülhamid'in Meclis-i Mebusan'ı kapatmasıyla 1878'de son buluyor. Osmanlı Anayasa'sı 29 sene askıdan sonra 1908'de II. Meşrutiyetin ilanı devam eden süreç Sultan Vahdettin tarafından 1920'de Meclis-i Mebusan'ı tasfiyesine kadar devam etmiştir. Toplumların hayatında da insan hayatında olduğu gibi zaman doğru bir çizgide ilerlemiyor ki, başlangıç ve sonu birbirinden uzaklaşsın. Bir daire içinde iktisadi ve askeri olarak bazen yükseliyor, bazen de geri kalabiliyor. Ümitsizlik, çaresizlik gibi hastalıklara maruz kalan ülke insanların "neme lazımcılık" anlayışları ile şahsi menfaatlerini toplum menfaatleri üzerine çıkarmaları sebebiyle gelişmiş toplumların müstemlekeleri haline gelmektedirler.

Çok kültürlü ve çok hukuklu birçok farklı toplum mozaikinden oluşan zengin hoşgörü, müsamaha (tolerans) anlayışına sahip coğrafyaları sömürmek isteyen emperyalistler bu toplum katmanlarının modern akademik bilgileri yanında kadim (eski) bilgilerini de elde ederler. Bu alanlarda, gelişen demokrasi ve ortak akıl yerine, kendi emellerine hizmet edecek ve istedikleri yöne çevirebilecekleri azınlık veya tek adam

yönetimleri oluşturarak sömürülerini sürdürmektedirler. Artan bilinçlenmeye bağlı olarak filizlenen demokrasi hareketlerini de 'oyun içinde oyun' kurarak; dönüşüm, değişim ve yeni bir dünya nizamı söylemi ile ortadan kaldırmaktadırlar. Bölgenin potansiyel nesillerini sosyal medya araçları vasıtası ile manipüle etmekte ve terör kartını kullanarak onları kısır bir döngüde kendi istedikleri gibi şekillendirmektedirler. Efsane oluşturma, komplo teorileri, gizem katma, kabala, tapınak şövalyeleri, dünya konseyi, dünya devleti mitolojileri ve 'hilal ve haç' mücadelesi gibi semboller üzerinden ideoloji oluşturanların aslında çok iyi kurgulanmış herhangi bir merkezleri olmadığı gibi metafizik yanları da yoktur. Bu gizemleri çözmeye çalışanlar, bu gizeme daha fazla gizem katarak bilmeden onların değirmenine su taşımaktalar. Kapitalist uygarlığın devamı için psikolojik savaş yöntemi ile paravan teşkilatlarla üstünlük sağlamaya çalışmaktadırlar. İki süper güç olan ABD öncülüğünde Batı Bloku ile Sovyetler Birliği'nin liderliğindeki Doğu Bloku ülkeleri arasında 1947'den 1991'e kadar devam etmiş milletlerarası siyasi ve askeri gerginliği ifade eden soğuk savaş döneminde de bölge sofistike (aşırı karmaşık, yanıltıcı) diplomasiyle küresel hesaplaşmalarda büyük operasyonlara maruz bırakılmıştır. Dünyadaki sosyal, siyasi ve iktisadi gelişimin temelinde birçok toplum ve kültürün önemli katkıları bulunmaktadır. İnsanlığın geçmiş birikimini Avrupa kıtası sistemli bir şekilde ele alarak geliştirmiş, önce Amerika'ya oradan da dünyaya yaymıştır. Avrupa kıtasının coğrafi olarak darlığı buna mukabil nüfusunun yoğunluğu ve bu nüfusun ihtiyaçlarının karşılanması zorunluluğu kıtayı; Amerika'nın keşfi ve sömürgecilik hareketleri gibi yeni arayışlara yöneltmiş. Artan talebe kâfi bir arzla cevap verebilme sürecinde Avrupa sahip olduğu zengin demir cevherini teknolojisine temel yaparak bugünkü gücüne ulaşmıştır. Dünyanın diğer kıtalarındaki başka medeniyetleri de mağlup ederek üstünlüğünü tüm dünyaya kabul ettirmiştir.

Sanayileşme için gerekli olan; sermaye, hammadde, enerji, emek ve teknik eleman, ulaşım, müteşebbis, teknoloji ve pazarlama imkânlarına sahip olan Avrupa sanayide ilerlemiştir. Gücün, servet ve iktidar olarak iki temel kaynağından serveti piyasadan, iktidarı ise demokrasiden elde ederek gelişimini sürdürmektedir.

Avrupa'nın sanayileşmesine etki eden faktörler:

1. Kavimler göçü ile nüfus sıkışması: Orta Asya'dan batıya doğru hareket eden büyük göç dalgası; 350-800 seneleri arasında birbirinin devamı birinci ve ikinci dönem olarak Avrupa nüfusu önemli oranda arttı. Bu göç sonucu; (1)Avrupa'ya gelen kavimler yerli halkla kaynaşarak Avrupa milletlerini oluşturdu, (2)Roma İmparatorluğu, 395'de ikiye ayrıldı ve 476'da Batı Roma İmparatorluğu yıkıldı, (3)Feodal yönetim şekli ortaya çıktı ve (4)İlkçağ sona erdi ve Ortaçağ başladı.

2. Rönesans (yeniden doğuş) hareketleri: İspanya'da 10. asır Endülüs ve Palermo İslam medeniyeti ve Kurtuba şehrinde Müslümanların kurduğu üniversitelerde okuyan öğrencilerin, 1200'lerden sonra ülkelerinde başlattıkları Rönesans hareketleri tüm Avrupa'ya yayılarak Reform hareketlerini getirmiştir.

3. Reform (iyileştirme) hareketleri: Avrupa'yı 15. ve 17. asır boyunca etkileyen Katolik Kilisesi'ne karşı yapılmış dini bir hareket olan **Reform**; Katolik kilisesinin siyaset ve dünya ile aşırı ilgisi sonucu zenginleşmesine tepki önce Almanya sonra Fransa, İngiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerinde etkili olmuş ve Hristiyanlığın yeni ve büyük üç mezhebinden birisi olan Protestanlığın doğuşunu sağlamıştır.

4. Coğrafi keşifler: 15. ve 16. asırlar dâhilinde; yeni coğrafi keşifler, insanların düşüncesindeki ilerleme ve deniz ticareti ile birlikte ekonomide yeni gelişmeler oldu. Coğrafi keşiflerle yeni kıtalardaki değerli madenler Avrupa'ya taşınarak ticaretin canlanması ve sermaye birikimiyle sanayileşme sağlanmıştır. Çin ve Hindistan'dan Avrupa'ya gelen lüks tüketim ürünlerinin güzergâhı; İpek ve Baharat Yollarının Müslümanların elinde oluşu Avrupalıların Müslümanlara bağımlı olmadan buralara ulaşabilecekleri yeni yollar aramaları, doğunun zenginliklerine sahip olmak istemeleri, pusulanın bulunması, dünya'nın yuvarlak olduğu inancının yaygınlaşması, harita bilgisi ve gemiciliğin gelişmesi keşifleri hızlandırdı. Portekiz ve İspanyolların başlattığı ilk keşiflerde Portekizli Bartelmi Diaz Afrika'nın en güneyine ulaştığı bu yolu takip eden Vasko Dö Gama ise Hindistan'a ulaştı. İspanyol gemici Kristof Kolomb ulaştığı Amerika kıtasının yeni bir kıta olduğunu anlayamadı; Maya, Astek ve İnka gibi üç kadim medeniyete sahip yeni bir kıta olduğunu bulan Amerika Vespucci oldu.

5. James Watt'ın buhar makinesini keşfi: 1763 senesinde James Watt'ın buhar makinesini keşfiyle başlayan sanayileşmede hızlı bir gelişme yaşanıyor. Avrupa'da 18. ve 19. asırlarda yeni buluşların üretime olan etkisi ve buhar gücüyle çalışan makinelerin sanayiye ortaya çıkarması Avrupa'daki sermaye birikimini sağlamıştır. İlk İngiltere'de ortaya çıkmış bu buluş Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'ya ve ardından dünyaya yayılmıştır.

6. Fransız İhtilalı: (1789-1799) Fransa'daki mutlak monarşinin devrilip, yerine cumhuriyetin kurulması

ve Roma Katolik Kilisesi'nin ciddi reformlara gitmeye zorlanmasıdır. Avrupa, tarihinde bir dönüm noktası olarak sosyal bir akımı başlatarak siyasi ve hukuki gelişmeyi beraberinde getirmiştir.

7. Sömürgecilik ve Merkantilizm: Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin başlattığı uyanışın, siyasi ve iktisadi alandaki yansıması olan coğrafi keşiflerle başlayan sömürgecilik ve sonucu merkantilizm dönemi başladı. Bu dönemde ekonomideki egemenlik feodal derebeyi, soylulardan burjuvalara el değiştirdi. Sanayinin gelişimi ile artan üretimin pazarlaması meselesini ortaya çıkardı. I.ve II. Dünya Savaşlarının altında bu meselenin bulunduğu ve o zamanda yeni pazarlar bulmak belirli coğrafyalarda hâkimiyet kurmak ile mümkün idi. Böylece sömürgeciliğin başlangıcı, artan üretimin yeni pazarlara arzı ve oralardan değerli madenlerin sanayileşmiş ülkelere aktarımı süreci olarak merkantilizmi gündeme getirdi. **Merkantilizm**, 17. asırda deniz aşırı ticaret yapan ülkelere; değerli madenleri bir ülkenin siyasi ve iktisadi gücünün temel kaynağı gören ve bu sebeple altın ve gümüş miktarını arttırmak için dış ticaret fazlası verilmesini ve aşırı devlet müdahalesini zorunlu gören iktisadi sistemdir.

8. Yer altı kaynaklarının bolluğu ve ulaşım imkânlarının iyiliği: Nüfusu yoğun olan kıtanın ihtiyaçları ve artan talebe kâfi bir arzla cevap verebilme sürecinde Avrupa sahip olduğu zengin kömür ve demir cevherini teknolojisine temel yaparak bugünkü gücüne ulaşmıştır. Kıtada demir yolu ulaşımı ile birlikte Tuna, Volga, Elbe ve Ren gibi nehirlerde ve bunları birbirine bağlayan kanallarda kara içi su ulaşımı ileri bir durumdadır.

9. Bilim ve teknolojideki gelişmeler: Yaşanan dört büyük teknolojik gelişimin birincisi; sanayi devriminin getirdiği hareketle 19. asırdan itibaren bilimler hızla gelişmiş ve 19. asır sonlarında **ikinci bir gelişim**; elektrik enerjisinin kullanımını ve **üçüncü temel gelişim**; 1970'li ve 1980'li senelerde bilgisayarların ve mikro elektroniğin üretime yaygın olarak katılımı sağlanmıştır. Dördüncüsü ise **Endüstri 4.0** olarak isimlendirilen 4.Sanayi Devrimi başlatacağı düşünülen endüstriyel bir strateji plânıdır. Temel olarak bilişim teknolojileri ile sanayiye bir araya getirmeyi hedefleyen ve iki bileşenden ilki olan **yeni nesil yazılım ve donanım**; düşük maliyetli, az yer kaplayan, az enerji harcayan, az ısı üreten ve yüksek güvenilirlikte çalışan donanımlar ve bu donanımları çalıştıracak işletim ve yazılım sistemlerdir. İkinci ana bileşen ise **cihaz tabanlı internet**; yeryüzündeki tüm cihazların birbiriyle bilgi ve veri alışverişi için kullanıldığı, her türlü araç-gerece entegre edilen, sensor ve işleticilerle donanmış, internet bağlantılı akıllı elektronik sistemdir. Üretim sürecinde bu sistemlerin kullanılması ile insana daha az bağımlı üretim yapabilecek **'akıllı fabrikalar'** dönemi başlayacak ve üretim süresi, maliyetler ve üretim için gerekli enerji miktarı azalacak, üretim miktarı ve kalitesi artacaktır.

Avrupa'da yaşanan sanayileşme, üretim dağıtım ve bölüşüm gibi meseleleri de peşinden getirirken, işveren ve işçi meseleleri ismi altında ortaya çıkan problemin artışıyla fikri alanda sermayeyi temsil eden kapitalizme karşı bir antitez olarak sosyalizm ortaya çıkıyor. **Kapitalizm**, özel mülkiyet ve serbest pazara dayalı ve devlet yapılanmasını da liberal demokratik bir rejim organizasyonunu kurmaya ve kollamaya yönelirken, **sosyalizm ise** kolektif mülkiyet, ülke dışına kapalı ekonomi ve devlet yapısını kabul ediyor. Bu mücadele sonucu kapitalist anlayışı temsil eden Avrupa'ya mukabil sosyalizmi uygulayan SSCB kurulmuş ve böylece dünya 1990 senelerine kadar iktisadi ve siyasi iki kutuplu bir süreç yaşamıştır. Refahı sağlama düşüncesiyle kurulan sosyalist ekonomilerin üretimsizlik ve doyumsuzluğa bağlı zayıflaması ve sistemden sapmalar sonucu 1990'lar sonrası sistem temsilcisi Sovyet Rusya dağıldı ve ekonomide sistem değiştirilerek kapitalizme geçiş yapıtı.

Dünyadaki farklı iktisadi uygulama ve tecrübeler, arayış içindeki iktisadi yapılanmalara bir numune teşkil etme açısından öne çıkan Doğu Asya ülkelerindeki devlete sorumluluk yükleyerek iktisadi kalkınma çabaları bu ülkeler için bir tecrübe olmuştur. Avrupa devletleri iktisadi bir birlik oluşturma ve bu gücü siyasi alanda da avantaj haline getirme çalışmalarının fikri temeli 1800'lere kadar gider. Oluşturulan iktisadi birlik peşinden de siyasi birliği getirdi ve 28 ülkeden oluşan **AB** olarak organizasyonunu sürdürmektedir.

Türkiye, sanayileşme ve her alandaki kalkınması için coğrafyası ile fiili sınırları olan AB ile ilişkilerini geliştirmesi ve nihai olarak üyelik sürecini tamamlaması gerekir. Çünkü Türkiye sanayileşmesini Avrupa ile uyumlu olarak gerçekleştirmekte ve en fazla dış ticareti AB ile yapmaktadır. 'Ankara Anlaşması' olarak bilinen bir "ortaklık anlaşması" çerçevesinde 12 Eylül 1963 senesinde müracaatını yaptı. İlerleyen zamanda 1 Ocak 1996'da üye devletleri arasındaki güçlü ve büyüyen Ticaret ve Yabancı Doğrudan Yatırım ilişkilerini de destekleyen ve kolaylaştıran Gümrük Birliği'ne girdi. Siyasî kriterleri (Kopenhag Kriterleri) demokrasi ve hukuk olan AB bir barış ve medeniyet projesine Türkiye, 2005'te üyelik için müzakere sürecine girmiştir.

6. Ekonominin İşleyişi

İnsan ihtiyaçları, belli bir ekonomik çabayla üretilen ürünlerle karşılanması hali ekonominin varlık sebebidir. Ekonomi kelimesi; Yunanca 'ev yönetimi' anlamında ve dilimize Arapça' dan geçme iktisat kelimesi de kullanılmaktadır.

Ekonomi; üretim, bölüşüm, dağıtım ve tüketim ile ilgili sistemi inceleyen ve sınırsız insan ihtiyaçlarını, sınırlı olan kaynaklarla en az çaba ile en çok tatmini sağlamanın yöntemlerini gösteren sosyal bir bilim dalıdır. Diğer bir ifade ile **ekonomi;** mevcut kaynakların sınırlı, insan ihtiyaçlarının ise sınırsızlığı sebebiyle insanların tercihleri ve bu tercihler dolayısıyla aralarındaki ilişkiyi inceleyen bir bilimdir. Başka bir tanımla ise **ekonomi;** insanların hayatını devam ettirebilmeleri için üretme ve ürettiklerini bölüşme şekilleri ve bu faaliyetlerinden doğan ilişkileri inceleyen bilim dalıdır.

1. Adam Smith. Ekonomi; servet elde etmek için yapılan tüm çalışmalar ekonomi biliminin inceleme alanındadır.

2. Alfred Marshall. Ekonomi; sınırsız insan ihtiyaçlarını mevcut kıt kaynaklarla karşılamasına ilişkin konuları kapsayan bilimdir.

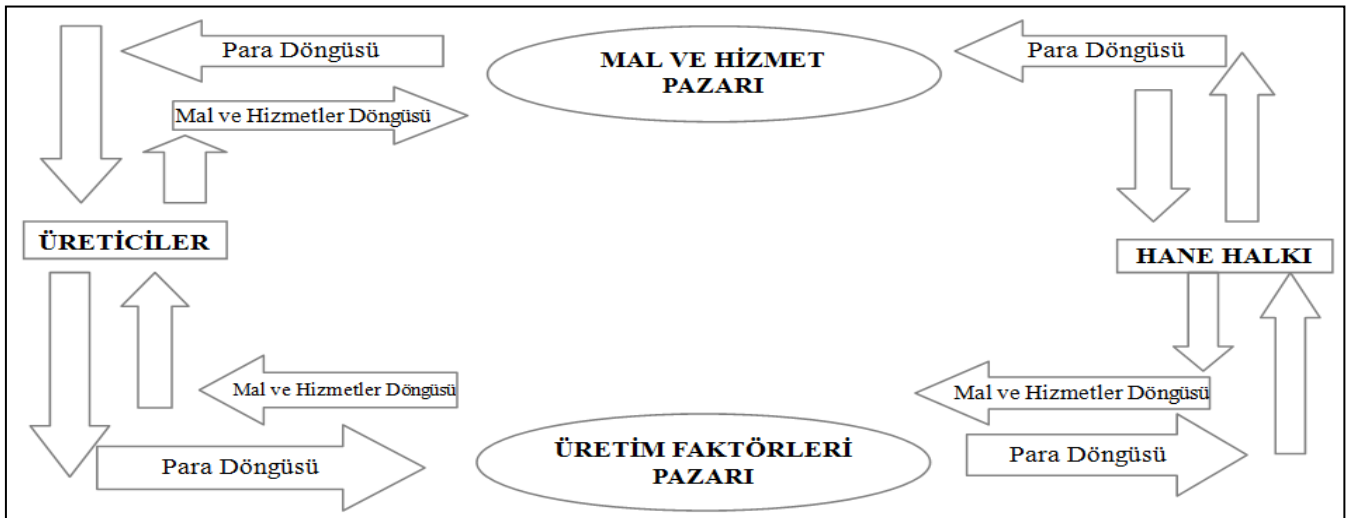
3. Hermann Heinrich Gossen. Ekonomi; kişi ve topluma en az çabayla en çok tatmini sağlamayı gösteren yöntemler teorisidir.

4. Paul Samuelson. Ekonomi; insanların çeşitli ürünler üretmek ve bunları tüketilmek üzere toplumun çeşitli üyelerine dağıtmak gayesiyle kıt ve sınırlı üretim kaynaklarını ne şekilde kullandıklarını inceleyen bilim dalıdır.

Ekonomi, toplumların nasıl zenginleşeceği ve refah seviyelerinin artacağı sorusuna cevap bulma sürecinde; izlenecek siyasetler, işsizlik, enflasyon, üretim düzeyi, tasarruf ve yatırım gibi kavramları inceler. Üretim, bölüşüm, dağıtım, tüketim, ithalat ve ihracattan oluşan insan aktivitesi olan iktisat; teknolojik, tarih ve sosyal organizasyon ile coğrafya, tabii kaynaklar, gelir ve ekoloji gibi ana faktörlerin birleşmesiyle oluşur.

İktisat biliminin temel gayesi; insan ve toplum düzeyindeki iktisadi olayları izah etmek, iktisadi kanunları tespit etmek ve gerekli durumlarda uygulamaya ilişkin tavsiyelerde bulunmaktır. İnsanın parayla karşılanabilen veya ölçü birimi para olan ihtiyaçları için yapılan faaliyetler **iktisadi olay** olarak ve israfı meydana vermeden her türlü insan ihtiyacının karşılanmasını sağlamaktır. Bu anlamda insan, iktisadın hem öznesi, hem de hedefidir. İktisadi olayların açıklanmasında; pek çok sayıda değişkeni göz önüne alarak ve karşılıklı ilişkiler kurarak, teorik çalışmaların deneylerle doğrulanmasını sağlayan matematiksel çözümlene yöntemi olan **ekonometriden** önemli derecede faydalanılır.

Avrupa patentli iktisadın ifadesiyle "kıt kaynaklarla, sınırsız ihtiyaçları karşılamak" problemlili ve yanıltır. Ekonomik sektörler temelde; dinamik, gerçek anlamda beşeri faaliyetler olan '**ticaret, sanayi ve ziraat**'tır. Geleneksel iktisat, geçimlik ziraatı ve aile ekonomisi gibi birçok ekonomik faaliyeti aşağılayarak ve ziraatı ve belirli bazı geçim alanlarını ileri aşamada tamamen ticarileştirerek kıtlığa sebep oldu.

Şekil 1-1: Tabii İktisat Döngüsü

Thomas Robert Malthus: (1766 - 1834 İngiliz nüfusbilimci ve ekonomi politik teorisyeni), nüfusun

geometrik bir dizi, üretimin ise aritmetik bir dizi ile artacağını belirterek gelecekte bütün insanlığın açlıktan öleceğini ileri sürmektedir. İki asırdan beri ekonomi kitaplarında karamsar bir düşüncenin mahsulü bu teori, artık bugün geçerliliğini kaybetmiştir. Hızla artan dünya nüfusuyla doğru orantılı olarak toplam ihtiyaçlar artmış, her insanın ihtiyaç listesindeki tüketim maddeleri türü de gelişme göstererek, yeni ihtiyaçlar dâhil olmasına rağmen, gıda maddelerinin nüfus artışından daha hızlı arttığı ortadadır. Foton Kuşağı teorisine göre 1960'lardan itibaren güneş sistemi yüksek enerjili bir foton kuşağına girmektedir. Dolayısıyla, dünya bol enerji, bol hammadde, bol gıda maddesi dönemine doğru yol almaktadır. Güneş, rüzgâr, nükleer enerji, yeraltı ısı kaynakları, yenilenebilir enerji kaynaklarının devreye girmesiyle yakın gelecekte ucuz, havayı kirletmeyen ve sınırlı olmayan enerji sağlanacaktır. Yeni teknolojilerin, Sonsuz bir Kâinata, sonsuz kaynakları elde etmek üzere sunduğu bu inkişaf döneminde dünyada kıtlığın olacağı söylenemez. Sadece kötü yönetim, adil olmayan paylaşım ve kaynakları israfı suni bir kıtlık oluşturabilir.

Ekonominin genel olarak işleyiş dengesi; para döngüsü ile mal ve hizmetler döngüsü değerleri birbirine eşit olduğu durumu gösterir. Mizan ve ölçünün bozulmadığı bu dengeye tabii iktisat dengesi denir.

Ekonomi, incelediği konulara ve kapsamlara göre dallara ayrılır. Bunlar:

1. Normatif Ekonomi: Bir durumu hedef gören, iktisadi düzenin nasıl olmasına dair fikirler üreten; sosyal adalet, refahın yükselişi ve belirgin iktisadi hedefler için yapılması gerekenleri araştıran bir iktisat dalıdır.

2. Pozitif Ekonomi: Sadece iktisadi düzeni sebep - sonuç ilişkisi dâhilinde inceleyen, ekonomi içinde sürekli geçerli kanunları tespiti çalışan ve "Talep artışı enflasyonu nasıl etkiler?", "Enflasyon hangi düzeyde tutulmalı?" gibi soruları inceleyen bir iktisat dalıdır.

3. Mikroekonomi: Tüketicilerin ve işletmelerin iktisadi davranışlarını; ihtiyaç, fayda, değer, fiyat kavramları ile araştıran; piyasa türlerini, piyasaların işleyiş mekanizmasını ve farklı piyasa durumlarında işletme dengesinin nasıl oluştuğunu araştıran iktisadın bir dalıdır. Mikroekonomi, iktisadi olaylara bir kurbağa bakışıdır.

4. Makroekonomi: Ülke ve dünya ekonomisi ile ilgili konuları kuş bakışı inceleyen; makro büyüklükler, toplam üretim, toplam istihdam, toplam işsizlik, genel fiyat düzeyinin değişme oranı, ekonominin büyüme hızı gibi konuları inceleyen iktisadın bir dalıdır. Keynes'in ileri sürdüğü, 'Kişi için doğru olan, toplum için doğru olmayabilir ve toplum için doğru olan da kişi için doğru olmayabilir' fikrinden hareketle ortaya atılan mikro ekonomi karşıtıdır.

İlk ve Orta Çağ'larda ekonomiler daha ziyade ziraate dayalı "ev ekonomisi" niteliğinde idi ve devletin temel görevi adalet ve savunma hizmetleri ile sınırlı idi. Sonraları ferdi hak ve hürriyetlerde gelişme ve İngiltere'de 1215 senesinde Kral John'a kabul ettirilen **Magna Carta Libertatum** (Büyük Hürriyet Fermanı) ile birçok hürriyet yanında kralın vergilendirme yetkisi sınırlandırılarak bu yetki bir meclise aktarılıyor. Avrupa'da bunlar yaşanırken, Asya'da farklı gelişmeler olmuştur.

İbn-i Haldun (Tunus,1332-1406) 14. asırda tarih felsefecisi, sosyoloji ve kanaat ekonomisinin kurucularından ve liberal ekonomiye katkılar sunan biri olarak "Mukaddime" isimli eseri ile tarihi ve sosyal olaylara yön veren etkenleri inceleyerek siyasi, iktisadi ve mali konularda fikirler ileri sürmüştü. Devletin asıl görevi insanlar arasında sulh ve ahengi sağlamaktır. Devletin iktisadi ve ticari faaliyetlere girmesinin iktisadi dengeyi bozacağını ve serbest rekabet ortamının gelişmesini önleyeceğini ifade ederek, devletin görev kapsam ve alanını belirlemiştir.

İlerleyen zaman (15. ve 16. asırlar) içerisinde; yeni coğrafi keşifler, deniz ticareti, toplumun hayat ve düşünce şeklindeki gelişmeler ekonomide yinelikleri getirmiş. Avrupa'da Rönesans ve Reform hareketlerinin başlattığı uyanışın, siyasi ve iktisadi alandaki yansıması; değerli madenlerin ülkenin siyasi ve iktisadi gücün kaynağı gören aşırı devlet müdahalesini savunan **merkantilizm** dönemini başlatmış. Bu dönemde ekonomideki egemenlik feodal derebeyi, soylulardan burjuvalara el değiştirmiştir.

Müdahaleci bir sistem olan merkantilizm ilerleyen zamandaki iktisadi gelişmeler karşısında geçerliliğini kaybetmiş, yeni dönemde ortaya atılan iktisadi düşüncelerin sahipleri klasik iktisatçılar olarak Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823), Jean Babtist Say (1767-1832) ve Yohn Stuart Mill olarak yerlerini almışlardır. Başta Adam Smith, iktisadi dengelerin kendiliğinden ve otomatik olarak oluştuğu bu tabii düzenin işleyişine devletin müdahale etmemesini savunmuşlar.

Kapitalist ekonomide; arzı talep belirler, herkes kendi çıkarını maximize etmeye çalışırken, toplum menfaatine de hizmet etmiş olur ve dolayısıyla fert menfaatleri ile toplum menfaatleri arasında çatışma

olmaz denir. Ancak, **John Maynard KEYNES** (1883-1946) klasik iktisatçıların fikirlerini eleştirerek; ileri sürdükleri gibi her zaman kendiliğinden oluşan tabii bir dengenin mevcut olmadığını savunmuştur. 1929 senesinde yaşanan büyük iktisat buhranında ekonomilerin içine girdiği durgunluğun uzun sürmesi, klasiklerin savundukları tabii nizam (düzen) görüşlerinin sarsılmasına ve neticede devletin iktisadi anlayışındaki değişime sebep olmuştur. KEYNES, devletin müdahalesi olmadan iktisadi durgunluktan çıkılamayacağını 1936’ da yayınladığı “**genel teori**” isimli eseriyle ispatlamaya çalışmıştır. Böylece, “**1929 Dünya İktisadi Buhranı**” ile birlikte koruyucu, jandarma devlet anlayışından müdahaleci, modern devlete geçiş başlıyor. Bu duruma paralel olarak da mali olaylara modern yaklaşım hâkim olmaya başlıyor.

Bilhassa 1980 sonrası birçok ülke dışa açık serbest piyasa ekonomisine geçiş ve buna uygun siyasi ve hukuki değişimlere gitti. Bu anlamda 21. asır liberal değerlerin yükseldiği bir dönem olarak; ferdi beklentiler hayat standartlarının artması ile yükseliyor ve bu süreçte, iktisadi ilişkilerde değişimleri gündeme getiriyor ve milli egemenliği, yerini sermaye egemenliğine bırakıyor. **Sermayenin globalleşmesi** olarak ifade edilen bu durum, siyasi güç ile iktisadi güç arasındaki ilişkileri tersine çevirmeye başlamış ve önceleri global sermaye milli devletlerin gücüne tabi iken, şimdi milli devletlerin manevra kabiliyeti bu sermaye tarafından şekillendirilmektedir. Artık devletin ekonomide rolü, devlet müdahalesini negatif dışsallıkları önleyici, pozitif dışsallıkları da artırıcı ve rekabetçi serbest piyasa kurallarına göre yeniden şekillenmektedir. Piyasalar, dünyadaki gelişime bağlı olarak hızla globalleşmektedir.

İlmi ve teknolojik gelişime bağlı olarak; pazarları ve işletmeleri yeniden tasarlayan pek çok teknolojik gelişmeler, globalleşme, pazarlar üzerinde devlet kontrolünün azalması, özelleştirme ve yeni pazar fırsatları gibi konulardaki gelişmeler ilginin, “**eski ekonomi**” ve “**yeni ekonomi**” kavramları üzerinde yoğunlaşmasına sebep olmaktadır.

İlmi, teknolojik, sosyal ve ekonomik araştırmalar sonucu ortaya çıkan bulguları ekonomik, siyasi ve sosyal düzeylerin bir veya birkaçında uygulayarak toplumsal faydaya dönüştürme çabası olan **inovasyon** ekonomik dönüşümü hızlandırmıştır. Mevcut olan bir değer yeniden şekillendirilmesi veya yeni bir mal, hizmet veya üretim yöntemi geliştirme süreci ekonomide de yeni bir bakış açısını getirmiştir. Bu gelişim, ekonomi ve iş dünyasını etkilemiş, iş modellerini geliştirmiş ve geleneksel yapı ve faaliyetleri büyük oranda yenilemiştir. 1950’lerden başlayan ve 1990’lı senelerde olgunluk dönemine erişen “**elektronik çağı**” yerini, yeni medya, dijital ağlar ve yeni temel teknolojilerin ürün ve üretim süreçlerinde esaslı bir role sahip olduğu ‘**yeni ekonomi**’ dönemine bırakmıştır. İlk olarak 1969’da Peter Drucker tarafından “**Enformasyon Ekonomisi**” olarak isimlendirilen bu süreç, **ağ ekonomisi, bilgi ekonomisi, inovasyon ekonomisi, dijital ekonomi ve yeni ekonomi** gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Temeli bilgiye dayanan bu süreç, yeni bir ekonomik ve siyasi yönetim tarzını zorunlu hale getirmektedir.

Dijitalleşen yeni dünyada geleceği inşa edecek, bilişim sektörünün ana kollarından olan yazılım ve kodlama alanları büyüme trendlerini sürdürüyor. Ülkeler, katma değeri yüksek kalemler arasında yazılım ve bilişim alt yapılarını sürekli geliştirmeye çalışıyorlar. Sürücüsüz hizmet verebilen otonom otomobilleri, otobüsleri, karada, havada ve denizde otonom hareket edebilen dronları, robotlar hızla hayata giriyor. Yapay zekâ ve makine öğrenmesi alanlarında gerçekleşen ilerlemeler birçok sektörün iş yapma şeklini dönüştürmeye başladı. Gelecekte internete bağlanacak nesnelere artışına bağlı olarak Blockchain olarak ifade edilen blok zinciri teknolojisi ile yeni iş alanları ve imkânları ortaya çıkacak. **Blockchain (blok zinciri)**, her bir bilginin bloklar halinde, gelişmiş şifreleme algoritmalarıyla, birbirine bağlanarak kaydedildiği, dağınık halde bulunan ve bir merkeze bağlı olmadan işlem imkânı sağlayan bir veri tabanı teknolojisidir.

Yeni ekonomi anlayışı, sosyal bilimlerde disiplinler arası çalışmanın önemini ortaya çıkardığı gibi ekonominin sosyal içeriğinden ayırıp, salt teknik bir disiplin gibi uygulama eğilimlerini sorgulanır hale getirmektedir. Deneye dayalı araştırmaların ekonomik kararlarda rasyonellikten ziyade duygusallığın ağır bastığını göstermektedir. Oysa ekonominin temel varsayımı olan "homo economicus" kavramı kişilerin ekonomi ile ilgili konularda rasyonel davrandıklarını vurgulamakta ve piyasanın doğru çözümü bulduğu inancı da bu ön kabule dayanmaktadır. Bu sebeple, yeni ekonomi, kişilerin ekonomik faaliyetlerini incelerken yalnızca ekonomik değişkenlerden oluşan modellerin yetersiz kalacağını savunur ve çok sayıda gözleme dayanarak ekonomik aktörlerin davranışlarını incelemek ve ekonomik verilere teknolojik, sosyolojik ve psikolojik unsurları da katarak teori oluşturmak gerektirdiğini ifade eder. Kişiler; bilgisizlik, boş zaman tercihi, riskten uzak durma, mesleki gösteriş, statü, sosyal ve siyasi belirsizlikler ve kişisel ilişkileri bozmama gibi muhtelif sebeplerle ekonomik menfaatlerini de maksimize etmek gayesiyle

davranmayabilirler. Çok sayıda ve iç içe olan bu faktörler matematiğe dayalı bir modele dâhil edilebilecek faktörler olduğu gibi sayı olarak ifade edilemeyecek (sosyal) faktörlerde olabilmektedir.

Yeni ekonomi anlayışı, devletin ekonomideki düzenlemelere son vermesi, gelişen bilgi teknolojileri, piyasaların, işletmelerin ve ferdi çalışmanın faaliyet tarzlarını değiştirmesi, yeni iş, üretim, pazarlama stratejileri ve yeni organizasyon şekillerinin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Dijital reformu ve bilgi sektörünün yönetimini temel alarak, emek yoğun işlerin düşük gelir gruptaki ülkelere kaydırılması, sanayileşmiş ülkeler emek yoğun işlerden, bilgi temeline değer ekleyen bilgi yoğun ürünlere geçmeye yönelir.

Yeni ekonomi, klasik ekonominin aksine fiziki alanda değil ağlar (Network) üzerinde yer alır ve güçlü ağ içinde yer alan işletmeler rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Eski ekonomi, üretim sektörünü kurumun büyüklüğü ve iş hacmiyle elde ettiği maliyet avantajına ulaşma yönünde yönetme fikrinde iken (ölçek ekonomisi), yeni ekonomi, tüm sektörlerde beşeri, fiziki ve entelektüel sermayeyi güçlü bir şekilde tamamlayan bir rol üstlenmektedir. Bilgi teknolojilerinin üretim ve kullanımı, nitelikli emek talebini artırarak beşeri sermaye yatırımlarını harekete geçirir.

Geleneksel ekonomide kıt olan kaynaklar değerli ve ekonominin temel çalışma alanı da kıt kaynaklardır. Ekonomi bu kıt kaynakları etkin ve verimli kılmak üzerinde yoğunlaşırken, yeni ekonomide kıt olan değil, bol olan değerlidir. Bol olması da çok üretilmesi ve paylaşılması ile ilgilidir. Geleneksel ekonomide herhangi bir bilginin rakiplerden saklanması için sıkı tedbirler alınırken, yeni ekonomide ise bilgi işletme içi, çevresi, kamu kuruluşları ve hatta rakiplerle paylaşılması; bilginin üretilmesi, paylaşılması ve bu yolla çoğaltılması esastır. Yeni ekonomi, bilginin elde edilmesi, işlenmesi ve dönüştürülmesi ile birlikte pazarlanması ve dağıtımını gibi üç temel süreci sağlayan bilgisayar sisteminin fiziki araçları ve insan yardımı ile bütün süreci kontrol eden yazılım sistemi sayesinde işler.

Yeni ekonominin temel özellikleri:

1. Bilgi temel üretim kaynağıdır
2. Dijitalleşme, sanallık ve haberleşme ağlarına dayanır
3. Şebeke organizasyonlara geçilir
4. Araçlar azaltılır.
5. Üretici ve müşteri bütünleşmesi sağlanır
6. Yenilik ve hız esastır
7. Globalleşme ve toplum meselelerinde farklılaşma yaşanır

Yeni ekonomi anlayışı ile aynı üründen kitle halinde üretip toplu reklâm, tanıtım ve satma dönemini geride bırakarak, azınlıkta kalan tüketicilerin hesaba katılması gereği anlaşıldı. Web kavramının işletme alanına girmesiyle geleneksel satış işlevleri ve faaliyetleri de değişmiştir. Geleneksel satış gücünün etkisi sürekli azalmakta yerine ilişkisel (birebir) pazarlama gibi yeni pazarlama uygulamaları yerleşmektedir. Burada yeni olan pazarlama değil, pazarlamaya bakış açısı veya pazarlamaya bakış felsefesidir.

Günümüz bilgi toplumunda ekonomi; bütünleşmiş küresel ekonomi ve kaynaklar ise insanın kendisidir ve kişi ve onun yetenekleri ön plana çıkar, organize olmuş küçük girişimcilerin çıkarları korunur, aileye önem verilir, sosyal değerlerde eşitlik, eğitimde süreklilik önem kazanır, evrensel değerler etrafında organize olma ve kurumlaşma artar.

Kuruluş veya ülkelerin yönetimi, ekonomik sistem ve şartların gelişiminden birebir etkilenmektedir.

Ekonomik sistem; sosyal, siyasi, hukuki kurumları ve kuralları ile birlikte iktisadi hedeflerin emrinde bir koordinasyon düzenidir. Toplumun sahip olduğu kaynakları, onların ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde dağıtımını şekillendiren temel kurallar ekonomik sistemi ifade eder. Ekonomi ile toplum arasındaki ilişkiyi o ülkedeki siyasi ve toplum değerleri etkiler ve genelde siyasi yapılanma ekonomik sistemi belirler. Üretici, tüketici ve kurumların bu sistem içinde ortaya koydukları arz ve talep durumu, mikro ve makro düzeyde ele alınarak; iktisadi sistemi düzenleyen denge kuralları gelişir. İşletmeler, faaliyetlerini bu sistemler dâhilinde yürüteceklerinden yakından izlemelidirler.

Dünyada uygulama imkânı bulan birçok iktisadi sistem içinde kısmen de olsa uygulanıyor olan kapitalist ekonomik sistem, sosyalist sistem, karma ekonomi sistemi ve kanaat ekonomisi sistemleri incelenecektir.

1. Kapitalist Ekonomik Sistem: Her türlü iktisadi faaliyetlerin kişilerin serbest teşebbüsüne ve fertler

arasındaki serbest sözleşmelere bırakıldığı üretim, tüketim, bölüşüm ve mübadeleyi ayarlama ve düzenleme işini serbest piyasaya ve bu piyasalardaki fiyat mekanizmasına bırakıldığı iktisadi sistemdir. Bu sisteme; Kapitalizm, Serbest piyasa sistemi, Liberal kapitalist sistem (liberalizm), Pazar ekonomisi veya Serbest piyasa ekonomisi isimleri de verilir.

Liberal düşünce akımının belirlediği bir ekonomik düzeni yansıtan kapitalizm, toplumda tabii bir dengenin varlığını kabul eder. Her insan kendi menfaatini maximize etmeye çalışan, akılcı, bilinçli, haz, elem, hesabı yapar 'homo-economicus' dur. Arzı, talebin belirlediği bu sistemde, kişi kendi menfaatini maksimize etmeye çalışırken, toplum menfaatine de hizmet ederken fert ile toplum menfaatleri arasında çatışma olmadığını kabul eder. "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" sloganı bu felsefenin temelini oluşturur. Sistem; özel mülkiyet, kâr elde etmek, seçme hürriyeti ve rekabet etme hakkı gibi dört hakkı kabul eder. Çok sayıda alıcı ve satıcı varsa, piyasa giriş-çıkışı serbest ise, tekelleri işletmeler hâkim değilse, piyasa açık ve şeffaf ise, bu piyasa serbest rekabet piyasasıdır. Kapitalizmde, tüketici hâkimiyeti ve üreticilerin kâr motiflerine göre tespit edilen arz, talep ve fiyat mekanizması yardımıyla kararlar alınır.

Kapitalist sistemde; para, borsa ve faiz gibi üçkâğıt üzerinden sapmalarla rekabet şartlarının giderek bozulması veya ekonomik yapının bu sistemi savunanların düşündüklerinden farklılaşması gibi sebeplerle devletler ekonomik işleyişe müdahale etmişler. İlk müdahale 1929'da Dünya Büyük Ekonomik Buhranı ile ikinci büyük kriz veya müdahale ise 2008'de ABD' de başlayan ve yayılan krize ülkeler değişik şekillerde müdahalelerde bulunmaktadır. Müdahalelere açık olan bu sisteme çok temel eleştiriler bulunmaktadır.

Global kapitalizmin olumsuz etkilerini en aza indirme ve insanlığın ondan faydalanması noktasında ahlâk disiplini önemli bir rehber niteliği taşır. Sistemleri kuran ve kullanan insan olduğuna göre, onları faydalı kılmak yine insanın elindedir. Sosyal medya ve kamuoyu demokrasisinin gelişimiyle global diktatörlük olarak görülen kapitalizmin mübalağalı ve yanlış uygulamaları ile oluşan global ekonomik huzursuzluklara tepkiler artmakta ve krizler ekonomik sistemler üzerinden sorgulanmaktadır. Bu olumsuzluklar, sermaye ve kapitalin önemini kaybetmeye başladığını ve mülkiyetin tabana doğru yayılacağı, serbestlik ve rekabetin sermayeden daha önemli olacağı tezlerine kuvvet veriyor. Genişleyerek süren bu krizin bir dünya ekonomik krizi değil, bir sistem krizi olduğu algısı sürekli artmakta ve yeni arayışlar sürmektedir.

Kapitalizm sonrasının mümkün olduğu ile ilgili birçok görüş vardır. Karl Marx 19. asır kapitalizmini incelemiş ve kapitalizmin gayriahlâkî olduğunu; (1)işçinin emeğini sömürüyor, (2)insanları yabancılaştırıyor ve (3)azınlığın menfaatlerini korumayan ve çoğunluğun adil ve iyi yaşayan bir toplum olmasına engel olduğunu üç noktada belirtmiş ve kapitalizmin sonrasının sosyalizm olacağını söylemiştir. Lâkin tekelleri bir devlet kapitalizmini yansıtan sosyalizmin çöküşüyle bu olmayacağı ortaya çıkmıştır.

Düşünen, sorgulayan, eğitilmiş ve sistemin her ürünü satmadığı, rekabet ve kalite isteyen kesim, kapitalist sistemin işine gelmez. Sistem, "üreten yönetir" anlayışını esas alarak, tüketen kişi ve toplumları yönetmeye çalışır. Kişi, toplum ve devletlerin zaafalarını kullanarak onları sisteme entegre ederek ilerleyen süreçte bunları köklerinden uzaklaştırarak asimile eder.

Kapitalizme yöneltilen eleştiriler:

1. Emek sömürüsüne dayanır: Kapitalizm çıkış ve işleyişi insan emeğini sömürü üzerine kurulan bir sermaye rejimidir. Köle ticareti ve bunların zor işlerde istihdamı kapitalizmin emek üzerine inşa ettiği sömürü, kölelik maliyetlerinin bir işçi maliyetinden daha yükseğe çıkmasıyla sömürünün yönünü emekçiler üzerine değiştirmiştir. Bu yönüyle, insanlığın emeğini sömüren bu sistem ile her insan ve her organizasyonun mücadele etmesi ahlâkî bir sorumluluktur.

2. Gelir dağılımında adaleti bozar: Kapitalizm, fakirden zengine servet aktaran ekonomik bir rejim olarak fakiri daha fakir, zengini de daha zengin yapmaktadır. Sistem, aç gözlü, her şeyi şiddetli arzularan, doymayan, aza kanaat etmeyen ve bencil bir seçkinler sınıfı oluşturmaktadır. Adaleti esas almayan hiçbir yapı ve sistem ilânihaye devam etmez. Oxfam'ın, "Küresel Servetin Dağılımı ve Gelir Adaletsizliği" araştırmasında, küresel servetin gün geçtikçe daha küçük ve varlıklı elit grubun elinde toplandığı ve zengin ve fakir uçurumu büyüdüğü belirtiliyor. Gelir eşitsizliğinin giderek artmasında vergi kaçakçılığı, emeğin büyük şirketler tarafından sömürülmesi, patronlar ve üst düzey yöneticileri zenginleştirmeye yönelik çabaların rol oynadığı belirtiliyor. Oxfam 2018 araştırma sonuç raporuna göre dünyadaki 26 kişinin serveti 3.8 milyar insanın servetine denk geliyor.

3. Ahlâkî olmayan yayılcıdır: Kapitalizm, kendine uygun olmayan üretim, tüketim sistemleri ve farklı inanç ve kültürlerin kendine uymayan taraflarını çeşitli projelerle değiştirerek asimile ederek hayatın

her alanını kontrol etmektedir. Krizler sonrası kendini devam ettirme dinamiklerini, insanları ahlâk ve maneviyattan tecrit edip birbirine düşürerek çıkardığı iç ve dış savaşlarla, israf ve silahlanmayı teşvik eder, emeği sömürür ve zaman içinde globalizm gibi farklı kavramları kullanarak sürdürür.

4. Paraya hükmederek reel ekonomiyi bankalara boğdurur: Ekonominin sıcak para ile döndüğü ve ülkelerin etkinliğinin dünya sermayesi ile entegrasyondan geçtiği bir süreçte; paranın madde olarak ucuz, bol ve ayrıca sanal olması ile dünyadaki paranın mislinden daha fazlası dolaşıma girmesi ve kontrol edilemeyişi peşinden krizleri getirmektedir. Doların rezerv (sadece kendine endeksli) para olması ile mübadele özelliği ve senyoraj (paranın üretim maliyeti ile üzerinde yazılı değer arasındaki fark) hakkı artık sorgulanmaktadır. Konvertibilite olan dolar; diğer paralara veya altına hiçbir kısıtlama olmadan çevrilebilmekte ve petro dolar (petrol alım-satım kontratlarında sadece doların geçerli olması) olarak da kullanılmaktadır. Bazı ülkeleri kendilerine maskeleyen para baronları; başkalarının paralarını kullanarak kendilerini dünyanın patronları olarak görüp, ortada olmayan ve ekrandan ekrana aktarılan ve karşılığı bulunmayan paraya hükmediyorlar. Dolarla ilgili tek otorite olan FED (Federal Reserve Sistemi 1913'te kurulan banka dolar basım ve dağıtımıyla yetkili) aracılığı reel ekonomiler kontrol ediliyor.

5. Sermaye kazancını sürekli artırma isteğindedir: Kapitalist sistemin yürütücüleri sermayelerinin dünyanın her yerinde büyük kârlar getirmesi için '**paranın dini ve rengi olmaz**' sözleri ve ekonominin her türlü değerden bağımsız kendi kuralları olduğu tezini ileri sürerler. Bu tezin yanlışlığı; paranın her türlü değerden bağımsız olmadığı, sermayenin tabiatında kazancı sürekli ve yüksek tutmak için her türlü stratejik hesap ve ideolojik endişeleri değerlendirir ve bulunduğu yerde bir hâkimiyet kurmaya yönelişi gerçeği ile ortaya koyar. Kapitalizmde, banka ekonominin kanı olarak bilinen para kaynağını elinde tuttuğu için ziraat, sanayi ve ticaret sektörlerine hâkimdir. Gerçek değer oluşturmayan bankacılık sektörü sadece para ticareti yaparak toplumdan sağladığı kaynakları kullanırken toplum menfaatini gözetmez.

6. Altına dayalı iktisadi yapıdan kâğıt paraya geçiş ile sanal değerler oluşturur: Altına dayalı iktisadi hayatı ve reel varlığı bertaraf ederek yerine sanal varlığı (kâğıt para ve sanal piyasalar) getirerek finans aracını "aracı araç" olmaktan çıkararak hedef yapmış ve parayı bir ürün haline getirip devamlı çeşitlendirmektedir. 1944'te ABD'nin Bretton Woods kasabasında toplanan Birleşmiş Milletler Para ve Finans konferansında **Bretton Woods Sistemi** kabul edilmişti. BWS'ne göre; sadece kendine endeksli ve altına dönüştürülebilir tek para birimi ABD doları olmuş, diğer para birimlerinin de dolara göre ayarlanmasına karar verilmişti. Anlaşmayı imzalayan, parasını altına dönüştürebilir ve sisteme giren ülkeler paralarının değerini dolara göre belirlemişlerdir. İlerleyen zamanda tüm para birimlerinin dolara endeksli olmasından kaynaklanan piyasadaki gerilimler sebebiyle 1971'de ABD'nin doları altına endekslemekten vazgeçerek BWS'i çökertmiş ve karşılığı altın olmayan para basmaya devam etmiştir. Dolara hâkim olanlar karşılıksız basılan bu para ile çok şeyi satın alıyor ve avantajını kaybetmemek için de Yeni Dünya Merkez Bankası ve yeni bir para birimi oluşturma fikirlerini kabul etmiyor. Dünyayı tek pazarlı kapitalizme dönüştüren globalleşme projesi "banka - medya - hükümetten" müteşekkil "ekonomik - siyasi sistem", gerçek değerini 8-10 katına şişiren spekülâtif finans yapısı ile sanal değerler oluşturarak, dünyayı büyük bir aşmaza sürüklemektedir. Geleneksel bankaların kredi vererek ürettikleri fiziki olmayan paralar gibi modern sistemler de yeni bir sanal parayı gerçek kullanıma sunmuş ve bir taleple de karşılaşmıştır. Dünya para sisteminde; fiziki para global toplam paranın sadece yüzde 10'u, geri kalan yüzde 90'ı bankalarca kredi vermek için üretilen paralardan ibarettir. Bütün para birimleri risk barındırdığı gibi dijital para birimleri de riskler taşımaktadır. Paranın yönetiminde; "az olan kıymetlidir, bol olan değersizleşir", anlayışıyla arz ve talep dengesine göre sanal parada da bu duruma uygun değer artış ve azalışları olmaktadır. Kabul gören para birimlerinin aslında bir girişim sonrası ortaya çıkmasına bağlı olarak; müteşebbisin dijital olması sonucu bir dijital para biriminin de ortaya çıkarması mümkündür. Dolara endeksli uluslararası ekonomik sistemin devamı ABD için çok hayatidir ve bunun sürmesi için her an global ölçekli yeni stratejiler geliştirmektedir. Kapsamlı ve karmaşık algoritma yazılımlar gerektiren kripto (şifreli yazı) paralar ve bunların tutulduğu cüzdanların arkasındaki muhtemelen güçleri de göstermektedir.

7. Dünya ekonomisini tek merkezden yürütmek ister: Kapitalist sistem, kendini inşa ederken karşısına çıkan engelleri de tasfiye etmekte ve dünya ekonomileri üzerindeki hâkimiyetini de sürekli artırmaktadır. Dünyada insanlar, New York'u dünyanın para merkezi ve başkenti olarak görüyor ve buradan yürütülen faaliyetler, alınan siyasi ve ekonomik kararlar dünyayı etkilediğini biliyorlar. Sanayileşmiş ülkelerin türev piyasalarında yapılan spekülâtif işlemler haksız kazanç olarak kabul edilmekte ve durum toplumları çok rahatsız etmektedir. Global güçler bilgisayar marifeti ile bankalar üzerinden sanal paralar ile Nakitsiz Para

Sistemi ve nakitsiz bir toplum tasarlıyorlar. Böylece milli paraları ortadan kaldırarak, millilik duygularını da köreltip kendilerine amade bir dünya düzeni tasarlıyorlar. Avrupa medeniyetini oluşturan **Roma hukuku** ve **Yunan felsefesine** dayanan kapitalizm; gücü esas alır, menfaate dayanır, zayıf olanı yutar ve insanlarda suni ihtiyaçlar oluşturarak onları kontrol altına almaya çalışır.

8. İnsanı ve Toplumunu Dönüştürür: Kapitalist anlayış, toplumun fitri yapısı içinde gelişen her yeni bilim, buluş ve anlayışa bir şekilde sızarak onu kendi lehine kullanır. Bir çok alanı, bilimi, kuruluşu ve araştırmayı destekler, ona sponsor olur ve böylece kendi aleyhine olabilecek sonuçları işin başında engeller. Fakirden zengine servet aktararak ekonomik eşitsizlik oluşturur, bu da ileride biyolojik eşitsizliğe sebep olur ve dolayısıyla hayata zenginler devam eder, fakirler ise bertaraf olur. Aslında bu anlayış gelişmiş ülkelere münhasır değil; kişiler ve organizasyonlarda kapitalist mantığa sahip olabilmektedirler. Bunlar da güçleri nispetinde etraflarını sömürürler. Kendine hizmet etmeyen, ortak akli esas alan demokratik gelişimleri engeller. Her yenilik ve gelişimi kapitalizmin tuzağı, onun eseri görmek, göstermek kolaycılığı, ona psikolojik üstünlük ve fiziki bir güç verir. Yenilik, gelişim gibi kavramları kullanarak, insanları, organizasyonları ve devletleri dönüştürür kendine hizmet ettirir. Bu sebeple, toplumu istediği yönde dönüştürmeye çalışan, onu sömüren kapitalist anlayış ile her insan ve her organizasyonun mücadele etmesi ahlâki bir sorumluluktur.

2. Sosyalist Ekonomi Sistemi: Kapitalizme karşı bir antitez olarak onun eksiklerinden hareketle fert ve toplum refahını gerçekleştirmek için kurulan Totaliter Müdahaleci ve Kolektivist iktisadi bir sistemdir. Bu sistem teoride; tabiat, sermaye ve emek gibi üretim kaynakları toplum adına devletin mülkiyetinde, devlet tarafından kullanılır ve üretimde kâr değil, toplum faydası ön plana alınır. Fiyat mekanizmasının anonim ve objektif yol göstericiliği yerine merkezi planlamanın subjektif otoriter kararları alır ve yapılan planlar da esneklikten mahrumdur.

Sosyalist ekonomi sistemde, temel iktisadi faaliyetlerin devlet tarafından yürütülür, mülkiyet ve teşebbüs hürriyeti çok sınırlı tutulur ve üretim araçları devletin idaresindedir. Ne kadar yatırım yapılacak, hangi ürünün ne miktarda ve nasıl üretileceği, kimlere ne miktarda ve nasıl dağıtılacağı devletin veya onun kurduğu merkezi planlama otoriteleri karar verir. Bu şekliyle devlet kapitalizmini yansıtmakta ve emeği devletin sömürmesine zemin hazırlamaktadır. Sistemin en büyük kurucu ve yürütücüsü olan Sovyet Rusya 1990'lardan sonra liberalizme geçiş sürecini başlatmış ve hızlı bir şekilde tamamlamıştır. Antikapitalist ve antiemperyalist olduğu iddiasındaki Çin, 1978 Washington Kapitalizm Konsensüsü (mutabakatı, anlaşması) ile ABD ve diğer G-8 ülkeleri tarafından kabul edilen; IMF, Dünya Bankası ve WTO tarafından dayatılan neo-liberal ekonomi politikaları sonrası ABD ile ilişkilerini geliştirmeyi tercih etmiştir. Halen Küba ve Kuzey Kore sosyalist ekonomik sistemi değişik şekillerde uygulamaktadır.

3. Karma Ekonomi Sistemi: Kapitalist ve sosyalist sistemlerin aksayan yanlarını bırakıp, iyi işleyen taraflarını alarak daha iyi bir iktisadi organizasyon oluşturma düşüncesinden doğan karma ekonomi sistemdir. Bir ihtiyaç sonu ortaya çıkan ve her yerde geçerli, kabul görmüş, standart kuralları olmayan, diğer iki sistemin aksine doktriner çerçevesi belirsiz, uygulamada çok değişik görünüm alan ve temelde ilmi değil, siyasi bir sistemdir. Hükümetin bazı iktisadi etkinliklerde bulunduğu veya bu etkinliklerin işleyişine müdahale ettiği, kapitalist ekonomi ile sosyalist ekonominin bir arada bulunduğu iktisadi sistemdir. Milli ekonomi içinde devletin, sahip olduğu üretim faktörlerinin temel önem taşımaya mukabil, özel ekonominin gelişmesinde yol gösterici olduğu; ferdi mülkiyet, hürriyet ve demokrasinin vazgeçilmez bulunduğu ülkelerdeki devletin ekonomik müdahaleciliğini ifade eder.

Karma ekonomik sistem Türkiye'de 1929 Büyük Ekonomik Buhran'dan sonra 1950'lerde çok partili demokratik sisteme geçene kadar uygulanmış, 1950-80 arası serbest piyasa sistemine geçiş ve 1980 sonrası bu süreç hızlanmıştır. Çin 1990'lardan sonra uyguladığı ekonomik sistemle bu yapıya çok yakındır.

4. Kanaat Ekonomisi: Sermaye rejimi olan ve çıkış yeri insan emeğini sömürüye dayanan, insanın insana üstünlüğünü maddi temellere göre belirleyen kapitalizm ve devlet kapitalizmini yansıtan sosyalizm yerine insana değer veren ve insanı bir bütün olarak çevresiyle ele alan yeni bir sisteme ihtiyaç vardır. Arayışlar insan merkezli, adalet ve merhameti esas alan bir ekonomik anlayışın benimsenmesi ve sıfır faizle oluşturulacak sistemin dünya ekonomisini düzliğe çıkaracağı yönünde gelişmektedir. Bu noktada **Kanaat Ekonomisi** tüm bu kör döngüye çözüm olacaktır. Homo-İslamcius (İslami-insan) modeline dayanan kanaat ekonomisi sisteminin ekonomik ve sosyal alana dair temel varsayımları vardır.

Kanaat ekonomisinin temel varsayımları:

1. Bol kaynaklar ve sınırlı ihtiyaçlar.
2. Bütün kararlarda akıl ve kalp dengesi esas alınır.
3. Faizsizlik ilkesi esastır.
4. Belirsizlik içeren ve haram sayılan faaliyetler yasaktır.
5. Toplumculuk ve toplum menfaati esastır.
6. İşbirliği ve yardımlaşmayı esas alır.
7. Tüm faaliyetlerinde başka insanları ve çevreyi gözetir.
8. Her türlü faaliyette ahlâkî kaideleri esas alır.
9. Hayatı bir bütün olarak esas alır.

Homo-İslamicus (İslami-insan)'n temel özellikleri; spekülasyon (vurgunculuk) yapmaz, faiz alıp-vermez, kumar oynamaz ve içki içmez, her faaliyetinde helal olanı tercih eder, hayatı bir bütün olarak kabul eder, tüm kararlarında akıl ve kalp dengesini kurmaya çalışır ve yine tüm faaliyetlerinde başka insanları ve çevreyi gözetir. Homo-İslamicus, insanın inançlarına göre hayatına yön vermesi ve ekonomik faaliyetteki davranış şeklini de inançları çerçevesinde belirlemesini ifade eder. İslam, insanı İslamî prensiplerle, Allah'ın emir, nehiy ve nasihatleriyle öğretilip eğitildikten sonra, iktisadi hayatta serbest bırakır. Temel kaidelerini İslam Dini'nin esaslarından alan **Kanaat Ekonomisi** emeğe dayanır ve adaletle yürütülür.

İbn-i Haldun, “**Mukaddime**” isimli eseri ile kanaat ekonomisinin kuruluşuna temel teorik katkılar sunmuştur. Tarihi ve sosyal olaylara yön veren siyasi, iktisadi ve mali konuları inceleyerek, devletin asıl görevinin insanlar arasında sulh ve ahengi sağlamak olduğunu söyler. Kanaat ekonomisinin temel kurallarından olan; devletin ekonomik ve ticari faaliyetlere girmesinin ekonomik dengeyi bozacağı ve serbest rekabet ortamının gelişmesini önleyeceğini belirterek, devletin görev kapsam ve alanını belirlemiştir.

Kanaat ekonomisi; insanı bir bütün olarak değerli kabul eder, her faaliyeti insan merkezli yürütür, mülkiyet hakkı ve faaliyet hürriyeti tanır, kamu faydasına olan gayrimenkul mülkiyeti kamuda olmak üzere kiralanır, piyasayı açık ve şeffaf kabul eder, ürün fiyatları arz ve talebe göre piyasa şartlarında spekülasyona meydan vermeden belirlenir. Emeğine önem verir ve üretimi emeğe dayandırır. Tüketicinin zaruri ihtiyaçlara kolay ulaşımının önündeki engeller ve kamu faydasına olmayan faaliyetlere müdahale dışında, piyasanın işleyişini serbest bırakır. Kâr hadlerine spekülasyon olmadığı sürece müdahale etmez, insanların aldatılmasına ve haksız kazanca müsaade etmez. Hayatın her alanında olabilecek israfı engelleyecek ve tasarrufu temel alan uygulamaları esas kabul eder. Para olarak, değer ölçmede sağlam, siyasi hesaplara ve spekülasyona (vurgunculuk) kapalı olan mal para olarak ifade edilen altın kullanılır. Ürünlerin para olarak değer ölçüsünü toplumun inisiyatifine bırakmadan, değişmeyen (sabit) ve sağlam bir para birimi olan mal paraya (altın veya gümüşe) bağlayarak ekonomik faaliyetlerin yürütülmesinde adaleti sağlar.

Kanaat ekonomisi, dünyadaki tüm değer ifade eden kaynakları tüm insanlığın ortak kaynağı olarak görür. Bu kaynakları sömürüye müsaade etmez ve paylaşımcı bir tasavvuru esas alır. Tüm kaynakları geçmişten miras değil, gelecekte emanet alınmış değer olarak görür ve bu kaynaklardan kimseyi mahrum etmeyecek şekilde üretim sürecine dâhil eder. Diğer toplumlarla adil ticaret şartlarında ihracat ve ithalatını yürütür. Duygu sömürsü, hamaset ve istismardan uzak, temel gıda da spekülasyon (vurgunculuk) ve iddihara (saklama) müsaade etmeden herkesin zaruri gıdaya kolayca ulaşabileceği adil bir iktisadi hayatın kurulmasını öngörür. İslam'da sosyal güvenliği gerçekleştiren ve uyulması mecburi olan; nafaka, zekât, sadaka-ı fitır, adak (nezir), fide ve kefare ve kurban gibi ve uyulması ihtiyari olan; nafile hayır ve sadakalar, vakıflar, vasiyetler, ziyafetler, eşyaların âriyeti, isar (başkasını, kendi nefesine tercih etmek), hediye - hibe, komşu hakkı ve karz-ı hasen (faizsiz ödünç verme) gibi sosyal dayanışma müesseseleri ile toplumdaki her kesimin zaruri olan ihtiyaçları karşılanır.

Dünyayı saran kapitalist sistemin yakıcı etkisinden kurtulmanın yolu, fert ve toplum olarak; tüm insanların serveti olan üretim kaynaklarını geçmişten miras değil, gelecek nesilden emanet anlayışı ile verimli şekilde kullanmaktır. Sürekli büyüme, çok üretip ve çok tüketme yerine; çevre ile uyumlu, insanın mutluluğunu esas alan, ahlâkî temelleri olan ve ekosistemi gözetilen anlayışa ihtiyaç artmaktadır. Bunun için öncelikle tüketim kalıplarının yeniden tasarlanması gerekir. “Bütün ağaçların kesildiğinde, bütün hayvanlar avlandığında, bütün sular kirlendiğinde, işte o zaman paranın yenilebilir bir şey olmadığını anlayacaksınız” (Kızılderili Sözü). Bunun yolu, kaynakların adil bir şekilde dağıtımını sağlamak ve tüketimde israf etmeden kullanmaktan geçer. İnsanı yaşatan medeniyetimizin köklerinde mevcut olan değerlerimizi yeniden inşa ile

buna uygun bir üretim ve tüketimi olan kanaat ekonomisi anlayışını benimseyip ve bu sistemi kurmaktadır.

Temelde ziraat toplumunun ekonomisi olan kanaat ekonomisini kurmanın yolu ahlâktan geçer. Materyalist ekonomik anlayışların getirdiği krizden ve isterik bir madde bağımlılığından günümüz insanını kurtaracak yegâne program, "**kanaat anlayış**"na sahip kanaat ekonomisi modelidir. **Kanaat**; ancak ihtiyacı kadar bir şeyi üreten ve tüketen, dünyadaki her nesne üzerinde diğer insanlarında hakkı olduğunu düşünerek onu sahiplenen bir hak ve manevi anlayıştır. Bu anlayış, sadece eşyaya dönük olmayan, insan ilişkilerinde, konuşmada, davranışlarda, üzüntü ve sevinçte ölçülü olmayı gerektiren bir hayat sisteminin; maddeye ve tüketime ait yanıdır. Kanaat anlayış ve kültürü, hayatın birçok yönünü tehlike ve felaketlerden koruyarak; şuurlu, ölçülü ve sade bir hayatın getireceği mutlu bir dünyanın kurulmasına yol açacaktır. Çünkü materyalizme dayalı ekonomik anlayışlar; israfı dayalı, kandırmacı, sömürücü ve acımasız, insanın ruh dünyasını bozan bir ekonomik anlayış; iktisadi ve ticari hayatı büyük risklerle karşı karşıya getirmiş ve büyük ölçüde sıkıntıya sokmuştur. Abartılı ve gösterişle reklâm ve sınırsız üretim ve tüketim anlayışı ile insanları takat getiremeyecekleri bir tüketime doğru sürüklemektedirler. Hiçbir hürriyet sınırsız değildir. Başka insanların ve toplumun menfaatine olan alanlarda ferdi sınırlamalar getirilebilir.

Kanaat ekonomisi, modern ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesinde farklı ve yeni seçenekler geliştirip sunmaktadır. Bunlardan olan **sukuk**, Arapça "sak" kökünden gelen ve sertifika veya vesika manasındadır. Bono ve tahviller için Arapçada "Senet" kelimesi kullanılırken, saklar için "Sukuk" kelimesi kullanılır. Bu çerçevede "finansal sertifika" manasına gelen ve tahvilin İslami muadili görülen ve "İslam tahvili" ismini alan sukuk, faizsiz olması özelliği ile İslami esaslara uygun bir menkul kıymet olarak kabul edilir.

Sukuk; bir varlığa sahip olmayı veya ondan faydalanma hakkına dayanak teşkil eden bir varlık sepetinde yer alan varlıklar üzerindeki müşterek mülkiyeti temsil eden eşit değerdeki sertifikalardır. Geleneksel tahviller faiz taşıyan menkul kıymetlerden oluşurken, sukuklar temel olarak varlık sepetinde mülkiyet hakkından oluşan menkul kıymet olmasından dolayı farklıdır. Sukuk, ticari bir varlığın menkul kıymet olarak sertifikalar aracılığıyla satımıdır. Bu sertifikaları alanlar söz konusu varlığa ellerindeki sertifikalar oranında ortak olurlar ve geliri de onlara ait olur. Sukuk işlemlerinin farklı sözleşmeler ile emek-sermaye ve kâr-zarar ortaklığı, kira finansmanı ve maliyet artı kâr marjlı satış, gibi farklı usullerle kullanılabilen çeşitli finans metotları bulunmaktadır.

Sukuk çeşitleri:

1. Mudaraba (Emek-sermaye ortaklığı): Biri sermaye diğeri know -how (emek, bilgi ve tecrübe) sahibi müteşebbis iki tarafın (emek ve sermaye) bir araya gelerek bir projeyi gerçekleştirmelerini ifade eder.

2. Müşaraka (Kâr-zarar ortaklığı): Tarafların emek ve sermayelerini bir araya getirerek belirli bir yatırımın finansmanını sağlamak gayesiyle, taraflardan biri banka olmak şartıyla iki veya daha fazla tarafın, sözleşme hükümlerine göre genelde tüzel kişiliği olmayan adi şirket niteliğinde ve kâr ve zararın katılma payları oranında paylaşıldığı bir faaliyet yürütür.

3. Murabaha (Maliyet artı kâr marjlı satış): Esas itibarıyla peşin ürün alıp vadeli satmak suretiyle finansman kullandırma yoludur. Faizsiz katılım bankası, müşterinin istemiş olduğu ürünü satın almakta ve satın alma fiyatına birtakım maliyetleri ve kârı ekleyerek müşteriye satıp teslim etmesi şeklindedir ve banka mülkiyetin üzerinde bulunduğu süre içerisinde gerçekleşebilecek ürüne ilişkin riskleri üzerine almaktadır.

4. İcara (Leasing, Kira finansmanı): Faizsiz katılım bankasının bir ekipmanı veya bir gayrimenkulü müşterilerinden birisine sabit bir tutar üzerinden ve sabit bir dönem için kiraya vermesi olarak ifade edilen orta vadeli bir kredi işlemidir. Leasing şirketi satın aldığı bu sabit kıymeti kiracının kullanımına tahsis eder.

5. Karz-ı hasen (Faizsiz Ödünç): Faizsiz verilen borç olan karz-ı hasen (güzel borç) daha çok fakirlere zaruri ihtiyaçlarını karşılamak için verilmekte olup, bu sebeple boyutları küçük ve etkisi sınırlıdır.

6. Selem (İleriye dönük satın alma (siparişe dayalı): Ödemenin nakit olarak sözleşme anında yapıldığı, fakat satın alınan ürünün teslimatının önceden belirlenmiş tarihe kadar ertelendiği bir alım-satım işlemidir. Burada finans kurumu ileri vadede belli bir tarihte teslimatı yapılacak belli miktardaki ürün bedelinin tamamını peşin ödemekte ve riskini bertaraf etmek için bu pozisyon paralel selem sözleşmesine girmektedir.

7. Tekâful: Dayanışma manasında Arapça bir kelime olan kefaletten türemiş; paylaşılmış sorumluluk veya paylaşılmış garanti prensibine dayanan katılım sigortacılığıdır. İslam dünyasında farklı yorumlarla uygulanmakta ve en az iki ilkeye uyması gerekir: 1. Kâr gayesi olmayan sigortalıların bir araya geldiği kooperatif sigortacılığı. 2. Sigorta şirketinin biriktirdiği fonları faizsiz yatırım araçlarında değerlendirilmesi. Katılım sigortacılığının İslam fıkhdaki meşruiyet temeli karşılıklı bağış, vekâlet ve mudarabe ortaklığıdır.

Kanaat ekonomisi uygulamaları ile ilgili bizde halk (folklor) biliminde önemli örnekleri mevcuttur. **Halk bilimi**, bir ülkede veya bölgede yaşayan halkın kültür ürünlerini, sözlü edebiyatını, örf ve adetlerini, inançlarını, mutfağını, müziğini, oyunlarını, halk hekimliğini inceleyerek bunların birbirleriyle ilişkilerini belirten, kaynak, gelişme, yayılma, değişim, etkileşim vb. meselelerini çözmeye, sonuç, kural, teori ve kanunları bulmaya çalışan bilim dalıdır.

Emperyalizma şefleri, çoğu zaman asıl gayelerini işletmeler gibi meşru kurumların arkasına gizleyerek ve bunları suistimal ederek menhus emellerine ulaşmak için milletlerarası büyük operasyonlar yürütürler. Kültür emperyalizmi ile tarihine ve kültürüne yabancı nesiller yetiştirerek, sömürü düzenlerini kurup ve devamı için de milletlerarası organizasyonları kullanırlar. Hile, desise ve sihirbazlıkla ellerindeki sermayeleri çalınan ve sömürülen ülkeler; yerli bir duruş sergileyerek kendi kültür kodlarında yerini bulan ve toplumun ortak aklını yansıtan yerli fikirlere yönelmeleri gerekir. Ekonomik, siyasi ve sosyal yapısıyla bir bütün olan toplumda, tek bir unsuru ele alıp, doğru bir değerlendirme yapılamaz. Ekonominin etkin gücünden hareketle, ekonomiye hâkim olan yapılar toplumun diğer alanlarına da hâkim olmaktadır. Dünyadaki çarpık ekonomik yapının düzelmesi yolu ve çözümünü ararken, adalet ve merhameti esas alan Homo-İslamicus temelli kanaat ekonomisi anlayışına dayanan tasavvuru yeniden canlandırmak gerekir. Günümüzde daha fazla ihtiyaç hissedilen bu tip insan modeli Ortadoğu'nun kadim kültüründe mevcuttur.

Temelde materyalist olan kapitalizm ve sosyalizmin ilacı olacak kanaat ekonomisi; iyi ahlâk, adalet, kardeşlik, paylaşım ve yardımseverlik gibi güzel meziyetleri barındıran meslek ve dayanışma teşkilatı olan Ahilik ve onun kurduğu Ortasandık müesseseleri ile yeniden canlandırılması mümkündür.

Kuruluşlar, içinde buldukları ekonomik sistemde üretim, pazarlama ve tüketim faaliyetlerini yürütmeleri sebebiyle ekonomi siyasetini takiple etkin yönetimlerini sağlayarak varlıklarını sürdürürler.

7. Ekonomik Kalkınma

Gelişme ve büyüme kavramını içine alan kalkınma, işletmeleri yakından ilgilendirmektedir.

Kalkınma, gelişme ve büyümeyi içine alan bir kavram olarak, bir ülkede belirli bir dönemde üretimdeki artışı ifade eden fiziki büyüme ile birlikte, ekonomideki yetenek, bilgi ve anlayışın gelişmesi ve üretilen ürünlerin kalitesinin de yükselmesini ifade eder.

Kalkınma, belirli bir getiri sağlamak için, bir işletmenin alternatif maliyetleri ve risk faktörlerini de göze alarak belli vadelerde birikimlerini yatırım araçlarına bağlaması olan yatırımla gerçekleşir. Kalkınma, ekonomide üretim ve kişi başına gelirin arttırılmasına ilave, sosyal ve kültür yapısının da geliştirilmesini içerir. Nüfus başına düşen reel gelirdeki senelik artış oranı kalkınma hızı olarak ifade edilse de uzun sürede milli gelirdeki artışla birlikte, ekonomik yapıda sanayi ve hizmetler sektörü lehine değişim, sosyal ve kültürel alanlardaki gelişmeleri ifade eder. **Sürdürülebilir kalkınma** ise insan ve tabiat arasında denge kurarak, tabii kaynaklara zarar vermeden, kaynakların bilinçli olarak tüketimini sağlayarak ihtiyaçların karşılanması ve kalkınmaya imkân verecek şekilde mevcut ve gelecek kuşakların hayatlarının planlanmasıdır.

Büyüme; sermaye, emek, tabii kaynaklar, teçhizat ve teknoloji gibi ekonominin temel verilerinde, kişi başına bir seneden diğer seneye daha yüksek bir reel gelir sağlayacak şekilde devamlı artışları ifade eder. Bu verilerdeki artışlar ülkede kişi başına reel gelirden sürekli bir yükselmeye sebep oluyorsa ülke ekonomisinin büyüdüğü söylenir. Nüfus artışı, tabii kaynakların artışı, teknik gelişmeler büyümeyi hızlandıran faktörlerdir. **Gelişme** ise belirli bir dönemde üretimdeki artışı ifade eden fiziki büyüme ile birlikte, kuruluşun yetenek, bilgi ve anlayışının gelişmesi ve üretilen ürünlerin kalitesinin yükselmesini ifade eder.

Kalkınmanın temel unsurları; (1)kişi başına düşen milli gelirin artması, (2)üretim faktörlerinin etkinliği, (3)üretim faktörlerinin miktarlarının değişmesi ve (4)sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artması gibi yapı özelliklerindeki değişiklikler olarak sıralanır.

Kalkınma kriterlerine göre dünyadaki ülkeleri üç gruba ayrılmaktadır:

1. Yüksek derecede gelişmiş ülkeler: Bu grupta yer alan ülkelerde Fert Başına Milli Gelir 15.000 - 40.000 ABD Doları civarındaki; Batı Avrupa, Kuzey Amerika Ülkeleri ve Japonya örnek verilebilir.

2. Orta derecede gelişmiş ülkeler: Bu grupta yer alan ülkelerde Fert Başına Milli Gelir düzeyi 5.000.- 15.000 ABD Doları dolayındaki İsrail, Türkiye ve Rusya örnek verilebilir.

3. Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler: Bu grupta yer alan ülkelerde Fert Başına Milli Gelir Düzeyi 5000 ABD doları altındaki; Pakistan, Hindistan, Nijerya örnek verilebilir.

Kişi başı milli gelirin gelişmişlik seviyesini açıklamak için yetersiz olduğunu düşünen Pakistanlı ekonomist Mahbub ul Haq, Nobel ödüllü Amartya Sen ve 1990 yılındaki ilk İnsani Gelişme Raporunun önde gelen diğer bilim insanları ile işbirliği içerisinde geliştirilmiş ve Birleşmiş Milletler tarafından İnsani Kalkınma Endeksi (Human Development Index – HDI) olarak yayınlanmıştır. **İnsani Gelişme Endeksi (İGE)** bir ülkenin ortalama kazanımlarını; sağlık, eğitim ve gelir olarak insani gelişmenin üç temel alanında ölçen özet bir karma endekstir. İGE bir ülkenin kalkınmasının değerlendirilmesinde dikkate alınacak tek ölçütün ekonomik büyüme olmadığını, esas ölçütün kişiler ve onların kapasiteleri olduğunu vurgulamak ve seçilen milli siyasetlerin sorgulanmasında, Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) düzeyi aynı olan iki ülkenin farklı insani gelişme sonuçlarına sahip olabileceklerini göstermek için geliştirilmiştir. Gelir seviyesi ve gelişmişlik arasındaki fark günlük hayatta pek fark edilmezken iktisadi açıdan aralarında büyük farklar vardır. Gelir, sahip olunan para ve para ile ifade edilen değerler iken gelişmişlik, insanın hayat kalitesini, ulaşabildiği imkânları ve sahip olduğu hakları ifade eder. Sosyal gelişmenin temelinde toplumların ekonomik, siyasi ve sosyal yönlerden geliştikleri düşüncesi yatar.

Eğitim, sağlık ve gelir göstergelerine dayanarak hazırlanan HDI, en çok kullanılan gelişmişlik göstergelerinden biri olmakla beraber zamanla farklı metodolojiler kullanan; Sosyal Gelişme Endeksi (Social Progress Index-SPI) gibi yeni endeksler ortaya konmuştur.

Devletin sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlama gayesiyle sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören ve bu noktada ekonomik ve sosyal alanlarda fertlere sosyal güvenlik ve adalet sağlayıcı politikalar üreten devlet modeli olan sosyal devlet (refah devleti) anlayışı ile ülke kalkınmasında özel sektöre de yer verilmektedir. Ancak çoğu zaman devletin müdahalesi olmadan ekonomik büyüme ve gelişme (kalkınma) sağlanamamaktadır.

Bir ekonomi, dışarıdan sermaye girişi ile büyüyor ise borca dayalı bir büyüme modeli uygulanıyor demektir. İhracatının yüksek bir kısmı ara malı, hammadde gibi ithal girdilerden oluşan ekonomide ihracat yapabilmek için ithalat yapılması kaçınılmazdır. İhracat geliri ithalatını karşılamayan ve yatırımları dış borçla yapan bir ekonomi, sürekli dış açık vereceği için cari açık artacaktır. İhracata dayalı büyüme modelinde ihracat ithalatı karşılamadığında büyüme borca dayalı bir modele dönüşmektedir.

İktisadi büyüme, üretim odaklı; sanayi, ziraat ve hizmet gibi, reel sektörlerle gerçekleşirse daha gerçekçi olur. Bu noktada; iktisadi büyüme, kişi mutluluğu ve sosyal barışın sağlanması, gelir dağılımında adalet ve refahın tabana yayılması, alt gelir guruplarının büyümeden pay alabilmelerini sağlayacak iyi bir ekonomi siyaseti ile gerçekleşebilir. Türkiye, kalkınmada geleneksel sektörü olan ziraatı güçlendirme yanında, sağlık turizmi gibi potansiyel taşıdığı yeni sektörlerle de yönelmelidir. Kendi kendine yeterli kalma ve dışarıya bağımlılıktan kurtulmanın yolu ziraatta kendini sürekli yenilemelidir. Katma değeri yüksek olan; “Şanlıurfa’nın Biberi, Rize’nin Çayı, Malatya’nın Kaysısı, Kars’ın Peyniri ve Ordu’nun Fındığı” gibi Türkiye’ye özgü ürünlerin ihracatı döviz girdisini artıracaktır. Yabancı firmalar Türkiye’den aldıkları marka değeri olan özel ürünleri katma değerli hale getirip global pazarlarda yüksek fiyatlarla satıyorlar.

Coğrafi yapının sağladığı arazi avantajı sebebiyle kalkınması ziraata bağlı toplumlarda zirai üretimi yönetmek önem arz etmektedir. Özellikle gıda güvenliği ve Helal Gıda Sertifikası gibi uygulamalara sürekli yenileri eklenmektedir. Aile tarafından ziraat ile bağlantılı faaliyetleri Birleşmiş Milletler “Aile Çiftçiliği” olarak tanımlamaktadır. Kalkınmakta olan ülkelerin çoğunda zirai üretimin yüzde 80’i aile çiftçiliği sayesinde gerçekleştiriliyor. BM Gıda ve Ziraat Organizasyonu (FAO)’nun desteklediği aile çiftçiliği aynı zamanda kırsal kalkınmaya katkı ile “insanın doğduğu yerde doyması” nı sağlayan bir proje almaktadır.

Aile çiftçileri ve küçük çiftçiler global gıda güvenliği açısından; geleneksel gıda ürünlerinin korunması ve dengeli beslenmede önemlidir. Bu uygulamalar global ölçekte zirai biyoçeşitliliğin korunmasına katkıda bulunuyor ve kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılmasında önemli rol oynuyor. Sosyal siyasetlerle desteklediği takdirde aile çiftçiliği, yerel ekonomilerin büyümesi için de bir fırsattır. Gıda üretiminde; daha küçük ölçeklerde ve münavebeli (nöbetleşe) üretilmesi ve piyasa istikrarı için küçük işletmelerin teşvik edilmesi gerekir. Şehir tarımcılığı ve dikey tarım; apartmanın bütün duvarına uygulanabildiği gibi ferdi olarak evlere ve evin bölümlerine de yapılabiliyor. Balkon, teras, apartman duvarı, mutfak duvarı gibi bir alanlarda dikey tarım için özel üretilen aparatlar (tower farm) veya isteğe bağlı dekoratif bir aksesuarla bu üretim gerçekleştirilebilir. Tarla ile raf fiyatları arasında büyük uçurumlar ancak üretici ile tüketicinin pazarda buluşması ile aşılabilir.

Bulunduğu coğrafyaya adapte olmuş tohum ve bitkiler hacimli üretimleri ucuza elde etmek için yerel popülasyonu azaltma, mono kültüre indirme ve bozma girişimleri görülmektedir. Ucuz çözümlerin pahalı

sonuçları olacağı için, yerel bitki ve tohum soylarının korunması gıda güvenliği açısından önemlidir. GDO lobisi tarafından genleri ile oynanan gıda ürünlerinin insan beslenmesinde ileride ne gibi sonuçlar ortaya çıkaracağı meçhuldür. Bu tür bir büyüme ülke için sağlıklı bir büyüme değildir.

Ürünlerde yapılan hile ve tağşiş ürün güvenliğini ve ekonominin sağlıklı büyüme ortadan kaldırmakta ve tüketiciye telafisi mümkün olmayan zararlar verebilmektedir. Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen **hile** olurken; bir ürünün tabiiğinin, içine başka bir şey karıştırarak bozmak ise **tağşiş** olmaktadır. Etiketinde beyan edilen maddelerden farklı maddelerin gıdaya katılmasını tanımlayan bir hile olan tağşiş gıda güvenliğini ortadan kaldırmakta ve toplum sağlığına büyük zararlar verebilmektedir.

Ülke kalkınmasına engel teşkil eden; enflasyon, deflasyon, devalüasyon resesyon ve stagflasyon gibi konular da bulunmaktadır. **Enflasyon**; fiyatlar genel düzeyinin devamlı olarak yükselmesi sebebiyle paranın sürekli olarak değer kaybetmesi veya tüketicilerin satın alma gücünü kaybetmesidir. Diğer bir ifade ile **enflasyon**, nominal millî gelirin, bu gelirle satın alınan ürün miktarına (gerçek millî gelire) nazaran artması (şişmesine, deflasyonun zıddı) demektir. Sonuçta, enflasyon, talepteki artışların yeterli ürün ile karşılanamayışından kaynaklanan fiyat artışları ve hayat pahalılığını ifade eder. **Deflasyon**, genel olarak piyasada fiyatların belirli bir zaman aralığında sürekli düşüş göstermesi durumudur. **Devalüasyon** (kur ayarlaması) ise sabit kur sistemlerinde ödemeler dengesi açık veren ülkenin milli parasının dış satınalma değerinin hükümet tarafından alınan kararlarla düşürülmesidir. **Resesyon (durgunluk)**, bir ülkenin ekonomik faaliyetlerinde en az iki çeyrek dönem olan altı ay süreyle gerileme yaşanması (negatif büyüme) sebebiyle reel gayri safi yurt içi hâsılının düşmesi, ekonomik faaliyetlerde duraklama, reel ekonomik faaliyet düzeyinde ılımlı daralma aşamasıdır. Ekonomideki daralma ılımlı değil şiddetli olursa buna **depresyon** denir. Uzun bir resesyon ekonomik çöküş olarak isimlendirilir. **Stagflasyon**, resesyon ile enflasyonun aynı anda görüldüğü durumdur. **Stagflasyon**, yüksek enflasyonun ve düşük büyümenin aynı anda yaşanmasını ifade eder. Bu durumda ekonomideki işsizlik oranı artarken fiyatlar da hızla yükselmektedir.

Kalkınma; geri kalmış ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan düzenlemeler yaparak gelişmiş ülkeler standardını yakalama çabasıdır.

Birinci Bölüm Değerlendirme Soruları

1. Globalleşme nedir? Açıklayarak, globalleşmenin temel sebeplerini yazınız.
2. Globalleşmenin temel sebepleri nelerdir?
3. Bölgeselleşme nedir? Açıklayarak, globalleşme ile ilişkisini yazınız.
4. Asya ve Avrupa toplumlarının üretim ve tüketim sistemlerini belirleyen medeniyetlerini kaynakları açısından değerlendiriniz.
5. Homo-islamicus (İslami insan) ve homo-economicus (iktisadi insan) modellerini, iktisadi faaliyetlere bakışları açısından kıyaslayınız.
6. Batının sanayileşme seyrini genel hatları ile açıklayınız.
7. Osmanlı Devleti'nin sanayileşememe sebeplerini yazınız.
8. Ekonomik sistemleri sıralayarak açıklayınız.
9. Ekonomik kalkınma nedir?
10. Enflasyon, deflasyon, devalüasyon, resesyon ve stagflasyon gibi ekonomik kavramları açıklayınız.

İKİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK ENTEGRASYONLAR

Bu bölümde; entegrasyon (birleşme, bütünleşme) türlerini ayırt edebilecek ve entegrasyonun iktisadi etkilerini analiz edebilmek, bölgesel iktisadi gelişmeleri izlemek, milletlerarası kuruluşların rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, iktisadi öngörü yeteneğine sahip olma ve piyasadaki değişimleri anlam verebilecek beceriler kazanabilecektir.

1. Entegrasyon Kavramı

İktisadi açıdan küreselleşme ile aynı anda gelişen bölgesel iktisadi entegrasyonlar, aslında küreselleşme ile ülkelerin zorlaşan rekabet şartlarına birlikte karşı koyma ve artan pazar imkânlarını yükseltme çabalarını ifade eder. Bölgesel entegrasyonlar ile bölge temelinde ülkelerin kaynaklarının optimum kullanımı da sağlanmış olmaktadır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması sonrasında Soğuk Savaş'ın sona ermesi, globalleşmenin artması ve 11 Eylül saldırıları uluslararası ilişkileri, ittifakları, stratejik ortaklıkları, tehdit ve buna bağlı gelişen güvenlik kavramlarını büyük oranda değişime zorlamış ve yeniden yapılandırmıştır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi global güçler arasında büyük tahribat ve zayıflama sebep olabilecek savaş ihtimalini ortadan kaldırmadı. Bölge bazlı, etnik, dini ve mezhep kimlikli savaşlar hala önemini muhafaza etmekte ve global ölçekte asimetric tehdit olarak terörizm ön plana çıkmış ve vekâlet savaşları yürütmektedir.

Tek kutuplu bir nüfusa sahip tek bir kültürü olan ülkeler ile birlikte, diğer yandan dünyada artan işbirliği ve iletişim ile nüfusu çoklu kültürlere sahip olan ülkelerde mevcuttur. Çoğunluk nüfusunun kültürü olan çoğunluk kültürüyle birlikte çok kültürlülüğü yansıtırken, ülkeye gelen yabancılar azınlık kültürünü temsil etmektedir. Ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan entegrasyon ile farklı kültürler birlikte daha huzur içinde yaşayabilirler.

Entegrasyon insanların bir toplumla bütünleşmesini, o topluma uyumunu anlatmak için kullanılan bu kelimenin anlamı bütünleşme, birleşme ve uyumdur. **Entegre** ise, sanayi, teknoloji ve planlama alanında kullanılır. Entegre olmak ise, bütünleşmek ve uyum sağlamak anlamında kullanılmaktadır.

Entegrasyon, büyüme ve globalleşme üzerinde önemli bir etkisi olduğu bilinen bu kavram, artan rekabet ile birlikte birden fazla ülkenin bir araya gelme ve bütünleşme yönünü etkiler. Bölgesel entegrasyon, II. Dünya Savaşı sonra başlayan birleşme çabaları Avrupa Birliği'nin başarısıyla dünyanın diğer bölgelerine örnek teşkil etmektedir. Bir bölgenin belli alanlarda sınırların kaldırılması ve böylece tüm bölgeler arasındaki sınırların kalkacağı varsayımına dayanır.

Entegrasyonun ileri boyuta ulaşması ile fazla birleşme, uyum ve bütünleşme sonucu asimilasyona dönüşebilmektedir. Dünyanın çeşitliliği ve güzelliği için her toplum ve kültür kendini korumalı ve devamlılığını sağlamalıdır. Tek tipleşmek istenmeyen bir durumdur.

İktisadi entegrasyon (bütünleşme); temelde iş bölümüne dayanan, mal, hizmet ve üretim faktörlerinin bölgesel veya global ölçekte serbestçe dolaşımını ve bunların uygulamada bir standarda kavuşturulmasını ifade eder. Ülkeler iktisadi bütünleşmeye katılarak, teknolojilerini, üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve toplumun refah düzeylerini arttırmayı hedefler. Bu bütünleşmeler, siyasi açıdan bağımsız ülkeleri iktisadi bakımdan birbirine bağımlı hale getirmekte ve ortak bir pazar oluşturmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerin, üretim artışına iç milli piyasalarının yetersizliğini aşmak için iktisadi birlikler oluşturularak pazar genişletilmesine yardımcı olurken, az gelişmiş ülkeler de ise iç piyasalarını birleştirmek yoluyla sanayileşme hızlarını arttırmaya çalışmaktadırlar.

İktisadi entegrasyonun gayesi, ticareti engelleyen sebeplerin ortadan kaldırılması, ülkeler arası ticaretin kolaylaşması ve büyümenin önündeki engelleri kaldırarak büyümenin kolaylaştırılmasıdır.

Demokratik hak ve hürriyetlerin baskılandığı, siyasi gücün tek elde toplandığı devlet yönetimi olan **totaliter** anlayışta önem verilmeyen iktisadi ve sosyal hayat, **refah devleti** anlayışının benimsenmesi ve yaygınlaşması ile önemli hale gelmiştir. Devletin, kalkınmayı, sosyal barışı ve sosyal adaleti sağlamak gayesiyle sosyal ve iktisadi hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören ve bu alanlarda fertlere istihdam imkânı, sosyal güvenlik ve adalet sağlayıcı siyaset geliştiren devlet modeli olan **sosyal devlet** (refah devleti) anlayışı toplum hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Devlet sahip olduğu yetki ve elindeki imkânları kullanarak, alacağı tedbirlerle yabancı para cinsinden borçlanmayı yasaklayarak kur risklerine

karşı kişileri (hane halkı) nı korumaya alır. Aynı zamanda devlet, globalleşme ile özel sektör (işletmeler) genel ekonomik belirsizlikler sebebiyle döviz cinsinden borçlanmaları ve bunların kur risklerini iyi yönetmek için sağlıklı bir gözetim imkânı oluşturmalı ve zararı azaltacak tedbirler almalıdır.

Ülkelerin birbiriyle yaptıkları ithalat ve ihracat toplamı global ticareti oluşturur. **Dış ticaret;** ürünlerin ve sermayenin milli sınırlar dışına çıkışı ile ilgili olarak dünya genelinde ürünlerin alışverişini kapsar. Ticaret faaliyetinin global ölçekte yürütülmesi global ticareti ifade eder. Global ticarete; ithalat ve ihracat olmak üzere iki şekilde gerçekleşir.

İthalât; bir ülkeye veya herhangi bir yere başka bir ülke veya başka bir yerden alınan mal ve hizmetlerin tamamına denir. Diğer bir ifade ile **ithalat;** bir ülkedeki özel ve tüzel kişiler tarafından diğer ülkelerde üretilmiş mal ve hizmetlerin satın alınması, yabancı ülkelere mal ve hizmet girişini ifade eder.

İhracat; bir ülke sınırları dâhilinde serbest dolaşımda bulunan (bu ülkede yetişen, üretilen veya başka ülkelere ithal edilmiş) malların ve hizmetlerin başka ülkelere satılması ve gönderilmesini ifade eder. Diğer bir tarifile **ihracat;** bir malın veya değerın yürürlükteki ihracat mevzuatı ile gümrük mevzuatına uygun şekilde fiili ihracatının yapılması ve kambiyo mevzuatına göre bedelinin (bedelsiz ihracat hariç) ülkeye getirilmesi veya müsteşarlık tarafından ihracat olarak kabul edilecek sair çıkışlar olarak İhracat Yönetmeliği'nde tanımlanmıştır. İhracat, işletmenin ürününde, üretim hattında, organizasyonunda veya yatırımlarında asgari düzeyde değişikliği gerektiren bir dışa açılma stratejisidir. İhracatın bir strateji olarak düşük maliyet ve minimum risk gibi avantajları yanı sıra dezavantajı da global aktivitelerini sürdürmede ürünün ve pazarlama çalışmalarının yetersiz kalması ihtimalidir.

2. İktisadi Entegrasyonların Sebepleri

Milletlerarası ticareti serbestleştirme çalışmalarının bir bölümünü teşkil eden milletlerarası birleşme veya diğer ifadeyle **milletlerarası iktisadi entegrasyon;** birleşmeye giden ekonomilerde mal ve hizmet akımlarına serbesti sağlayıp, ticarete engel olan kısıtlamaları kaldırarak, bir ortak pazar teşkil etmektir. Dünya'daki Bölgesel Ekonomik Entegrasyonlara temelleri 1957 yılında atılan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) en önemli örnektir.

Taraflar arasında ticaretin karşılıklı olarak serbestleşmesini destekleyerek iktisadi büyümeye katkıda bulunmak, daha geniş pazarlara girme, önemli ticari ortakların piyasalarına girişte istikrar ve güvenlik, kaynakların daha etkin kullanımı ve yapısal engellerin kaldırılması ile milletlerarası rekabetin artırılması ve siyasi işbirliğinin artırılması entegrasyonların temel kuruluş sebebidir.

Entegrasyon ve serbest ticareti geriletken **korumacılık** (himayecilik), bir ülkenin yerli üreticisinin (sanayi ve ziraat) dış rekabet karşısında korunmasını savunan görüşlere dayanan dış ticaret siyasetidir. Serbest ticaret ile korumacılık arasındaki mücadele çok eskilere kadar gider. Korumacılığın ileri boyutlara ulaşması peşinden ticaret savaşlarını da getirebilmektedir. Ticaret savaşları, iki veya daha çok ülkenin birbirilerine karşı uyguladıkları ticari tarifeler sebebiyle ortaya çıkan anlaşmazlıkları ve çatışmaları ifade eder. Bunun ileri boyutu ithalat ve ihracata kısıtlama, engele, yasaklara ve yaptırımlara yol açabilir. Korumacılığın etki alanı genişlediğinde tepkinin bir davranışa aynıyla veya benzeri ile karşılık vermek olan mukabele-i bilmissile dönüşür. Bu da ülkeler arasındaki ticaret savaşlarını hızlandırır.

İktisadi entegrasyonun sebepleri:

1. Ülkeler iktisadi kapasitelerini genişletip verimliliği artırarak toplumsal refah düzeyini yükseltmek isterler

2. Ülkeler bölge dışı bloklara karşı daha büyük bir rekabet gücüne ulaşarak, siyasi alanda daha etkili olmak isterler

3. Bölgede bir arada yaşamak zorunda olan ülkelerin aralarında çatışma yerine güçlerini birleştirerek, menfaat çatışmalarını önlemek isterler

4. İkili siyasi ilişkileri geliştirme

5. Coğrafi yakınlık ve ortak sınır

6. Küçük iktisadi ölçek

7. Ticarete şeffaflık sağlama

Sıralanan bu iktisadi entegrasyon sebepleri aynı zamanda ülkelerin bu yapılarla katılmalarında rol oynayan temel unsurlar olmaktadır.

Ülkeler, entegrasyonlara girerek iktisadi ve siyasi hâkimiyetlerinden kısmi olarak vazgeçmeleri karşısında toplumsal refahı artırıcı garantiler alırlar.

Çin'den başlayarak Anadolu ve Akdeniz aracılığıyla Avrupa'ya kadar uzanan ve dünyaca ünlü ticaret yolu olan İpek Yolu; aynı zamanda, doğudan batıya ve batıdan doğuya bilgelerin, orduların, fikirlerin, dinlerin ve kültürlerin de yolu olmuştur. Bu yol coğrafyanın Türkiye'ye sağladığı bir ticari avantajdır. Ayrıca, Hindistan'dan başlayarak İran Körfezi ve Irak üzerinden Suriye limanlarına uzanan, Kızıldeniz yoluyla Süveyş ve Akabe'ye, oradan da kara yoluyla İskenderiye'ye ulaşan ticaret yollarından Baharat Yolu da geçmişten günümüze bu bölgeye ticari bir hareketlilik getirmiştir.

Toplumların iktisadi gelişimi, buldukları; coğrafya, kültür düzeyleri ve insanlar arası münasebetleri ile bağlantılıdır. Tarih şuuruna sahip olarak fikri takiple bakıldığında 1071 senesi Malazgirt Zaferi ile Anadolu topraklarını fetheden İslam toplumlarını buradan sürmek Avrupa toplumlarının her an canlı idealleri olmuştur. Lozan anlaşması ile Osmanlı Devleti'nin tasfiye süreci resmîyette tamamlanmış ve bu anlaşma ile güney sınırimızda Misak-ı Milli dâhilinde birçok il dışarıda kalmıştır. Bu noktadan hareketle Anadolu hinterlandı, jeopolitik ve jeostratejik önemine binaen her zaman emperyalist güçlerin iştahını kabartmıştır. Ortadoğu da keşfedilen yer altı kaynakları ve petrol yatakları Avrupa'nın sanayisine ucuz hammadde ve enerji kaynağı olması açısından operasyonlara konu olmaktadır.

Dünya'daki Bölgesel İktisadi Entegrasyonlara verilebilecek birinci örnek; temelleri 1957 senesinde atılan Avrupa İktisadi Topluluğu (AET)'dir. Üye ülkelerin iktisadi, sosyal, siyasi vb. konularda uyum sürecini sağlayan topluluk, 1991 senesinde imzalanan Maastricht Anlaşması ile Birlik haline gelmiştir. İkinci bir örnek Bölgesel İktisadi Entegrasyon hareketi, üye ülkelerin arasındaki ticareti yeniden düzenleyerek yeni avantajlar elde etmek amacıyla ABD ve Kanada arasında (STA) 1992 senesinde başlamış, 1994 senesinde Meksika'yı da içine alarak "Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması" (NAFTA) ismi altında faaliyete geçmiştir. Üçüncü bir iktisadi grup da Japonya ve çevresindeki Güney Doğu Asya Ülkelerinin oluşturdukları iktisadi entegrasyon hareketidir. Bu üç kutup, Dünya'daki bölgeselleşme eğiliminin de merkezleri haline gelmiştir.

3. İktisadi Entegrasyonun Faydaları

Global ticareti serbestleştirme çalışmalarının bir bölümünü teşkil eden uluslararası **iktisadi entegrasyon**; birleşmeye giden ekonomilerde mal ve hizmet akımlarına serbesti sağlayıp, ticarete engel olan kısıtlamaları kaldırarak, bir ortak pazar teşkil etmektedir.

Taraflar arasında ticaretin karşılıklı olarak serbestleşmesini destekleyerek iktisadi büyümeye katkıda bulunmak, daha geniş pazarlara girme, önemli ticari ortakların piyasalarına girişte istikrar ve güvenlik, kaynakların daha etkin kullanımı ve yapısal engellerin kaldırılması ile milletlerarası rekabetin artırılması ve siyasi işbirliğinin artırılması gibi birçok alanda faydası bulunmaktadır.

Entegrasyonların sağlayacağı faydalar:

1. İktisadi sonuçlar: Ölçek ekonomisinin doğurduğu imkânlardan faydalanıp, bölgesel temelde ihtisaslaşma yoluyla pazarı genişletip sermayeyi cezbederek geleceğe dönük hızlı iktisadi gelişme arzusu. Bu istek hem gelişmekte olan hem de sanayileşmiş ülkelerde bölgeselleşmenin temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Ayrıca, ölçek ekonomisinin çıkaracağı imkânlardan yeterince faydalanılmasını sağlamak gayesiyle iç pazar programının tamamlanması fikrîde iktisadi sonuçlardandır.

2. İktisadi olmayan sonuçlar: Bölgesel güçlerin önlenmesi ve bölgesel güvenliğin sağlanması gibi dış politika motivasyonları bölgesel bütünleşmelerin önemli bir direkt iktisadi olmayan sebebidir.

3. Ticaret güvenliği: Bazı ülkelerin gelecekteki ticari risklerden korunmak için etkilendiği bir motivasyon unsurudur. Geleceğe dönük olarak pazara giriş risklerini şimdiden ortadan kaldırmak için, daha ziyade küçük ülkeler tarafından yapılan ticari anlaşmaların arkasındaki saik olarak düşünülebilir.

4. Yurt içi reformlarını hızlandırması: Özellikle gelişmekte olan ülkelerde iç siyaset reformlarını gerçekleştirme arzusunu güçlendirmektedir.

5. Domino etkisi: Yeni bir bölgesel bütünleşme oluşurken veya mevcut birisi genişletilirken düzenlemenin dışındakiler için fırsat maliyeti yükselmektedir. Eğer ticaret ortaklar lehine geliyorsa üye olmayan ihracatçılar pazar kaybına uğrayacaklardır. Bölgesel ticari düzenlemeye yeni üyelerin katılımı sürecinde, üye olmayan diğer ülkeler aleyhine meydana gelecek ticari sapma düzenlemeye katılımın ikinci raundunu oluşturacaktır. Domino etkisi de denilen bu yönelim, EFTA ülkelerinin AB ye katılım sürecinde

izlenmektedir.

İktisadi entegrasyon, kuran blokların genişlemesi, gittikçe daha fazla ülkenin ekonomi alanındaki kapasitelerini birleştirmeleri, ancak blok dışına karşı kendi ortak ticari kurallarını koyarak kendilerini korumaları hem küreselleşmeyi hem de bölgeselleşmeyi bir arada sağlayan durumu karşımıza çıkarmaktadır.

5. İktisadi Entegrasyon Türleri

Dünya Ticaret Organizasyonu dünya genelinde dış ticaretin serbestleştirilmesini hedeflerken uygulamada bazı bölgesel yaklaşımlarda ülkelerin kendi aralarındaki dış ticareti serbestleştirmek gayesiyle farklı uygulamalara gitmektedirler.

Dünyada artan dış ticaret hacmi ve gittikçe şiddetlenen rekabet ile birlikte, ülke ve işletmelerin pazar paylarını yükseltme çabaları hızla artmaktadır. Ülkelerin para ve maliye siyasetlerini uyumlaştırmaları, iktisadi olarak tek elden idare edilmelerine yol açacaktır. İktisadi konularda birlikte hareket eden birlik, güvenlik ve savunma gibi konularda da birlikte hareket edecektir.

İktisadi entegrasyonlar uygulamada üç şekilde görülür:

1. Bir ülke sınırları içindeki farklı bölgelerin iktisadi bütünleşmesi,
2. Farklı ülkelerin bir bölge içinde birleşmelerini hedefleyen iktisadi bütünleşmeler,
3. Farklı bölgesel grupların birleşmesi ve tek bir iktisadi ve politik birim haline dönüşmesini hedefleyen “Dünya Bütünleşmesi”.

Entegrasyon şekillerini birbirlerinden kesin çizgilerle ayırmanın mümkün olmadığı; özellikle siyasi birlik aşaması ile iktisadi birlik aşaması arasındaki ayrımın zorlama olduğu iddia edilmektedir. Bir bütünleşme sürecinin siyasi birlik aşamasına ulaşabilmesi için, iktisadi birlikte olduğu gibi bazı elverişli şartlara ihtiyaç vardır. Bu şartlar:

1. Ortak siyasi ve hukuki değerler ile uygulamaların varlığı.
2. Kültür temeline dayanan homojenite.
3. İşbirliğinin basit bir düzeyden başlatılması.
4. İleriye yönelik ortak bir gaye yoğunluğu.
5. İktisadi-para birliği şartlarını düzenleyen ortak yapılar ve ortaklığı harekete geçirici mekanizmalar.
6. Gelişen işbirliği sürecinin çoğunluk faydasına olduğuna, ortaklıktan sağlanan faydalarına eşit ve karşılıklı, sorumlulukların da orantılı olduğuna inanılması.
7. Karşılıklı olarak tüm faaliyet, olaylardan haberdar olunmasını sağlayacak mekanizmaların varlığı.

İktisadi entegrasyonlar oluşma aşamaları açısından beş ayrı şekilde incelenir.

İktisadi entegrasyon türleri:

1. İktisadi İşbirliği Antlaşması (Preferential Trading Agreements),
2. Serbest Ticaret Bölgeleri (Free Trade Association),
3. Gümrük Birliği (Customs Union),
4. Ortak Pazar (Common Market),
5. İktisadi Birlik (Economic Union),
6. İktisadi ve Parasal Birlik (Economic and Monetary Union).

5.1. İktisadi İşbirliği Anlaşması

En dar kapsamlı iktisadi bütünleşme şekli, iktisadi işbirliği anlaşmasıdır.

İktisadi işbirliği anlaşmasına taraf olan ülkeler, belirli mallar üzerindeki gümrük tarifelerini kaldırır. Bu tip birleşmede asıl gaye, taraflar arasındaki ticaret hacmini arttırmak, milletlerarası ticarete ait muhtelif engelleri ortadan kaldırarak bu alandaki kontrolleri en aza indirmektir. 1932 senesinde İngiltere ile Commonwealth arasında kurulan Commonwealth İktisadi İşbirliği Sistemi, bu tip iktisadi bütünleşmeye örnek olarak verilebilir.

Ülkelerin para ve maliye politikalarını uyumlaştırmaları, iktisadi olarak tek elden idare edilmelerini sağlayacaktır. İktisadi konularda birlikte hareket eden birlik, güvenlik ve savunma gibi konularda da birlikte hareket edecektir.

5.2. Serbest Ticaret Bölgesi

Üye ülkeler arası ticaretten tarife ve tarife dışı engellerin kaldırıldığı bütünlüşme şeklidir.

Serbest ticaret bölgesinde, her üye ülkenin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı tarife ve tarife dışı engeller bağımsız olarak uygulanır. Bu sebepten, menşei kurallarının uygulanması önem kazanmaktadır.

Serbest ticaret bölgesi ile iki veya daha çok ülke arasında mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımındaki engeller olan gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamaları kaldırılmakta, ancak anlaşmaya üye olmayan ülkelere karşı her ülke bağımsız tarifelerini uygulamaya devam etmektedir. Dolayısıyla iktisadi entegrasyonun bu türünde uyulması zorunlu tek bir dış tarife sistemi bulunmamaktadır. Serbest ticaret bölgesi aşamasında kâr sağlamak için, ülkelerin diğer ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulamaması, ulaştırma masrafları aradaki farkı bertaraf etmemesi şartıyla ithalatçıların tarifelinin düşük olduğu ülkeden ithalat yapıp, başka ülkeye satmalarına imkân verir. Bu durumun kontrolü için, serbest ticaret bölgesinde ürünler bir taraftan bir tarafa giderken, menşei şahadetnamesi gerekir. Serbest ticaret bölgesine en iyi örnek Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) gösterilebilir.

Serbest ticaret bölgesi şeklindeki iktisadi bütünlüşmeler uygulamada bazı olumsuzlukları mevcuttur. Serbest ticaret bölgesinde, üyelerin dışa karşı farklı tarifeler uygulamaları milletlerarası ticareti dolambaçlı yollara sevk etmektedir. Sebebi ise birlik dışındaki ülkelere yüksek gümrüklü ülkeye ürün ihraç edecek olan ihracatçı, ürünleri ilk önce birlik içinde düşük gümrüklü ülkeye göndermekte, düşük tarife ödendikten sonra bu ürünler, asıl hedeflenen yüksek gümrüklü ülkeye reeksport yapılmaktadır. İhracatın bu şekilde dolambaçlı yollarla yapılması, milletlerarası ticaret akımlarının normal gelişimini engellemektedir. Bunu ortadan kaldırmak için bölge içinde dolaşan ürünlerin ilk üretim yerlerinin gösterildiği menşei belgeleri düzenlenmektedir.

Dünya'da serbest ticaret bölgelerine Latin Amerika Ülkeleri'nin kurduğu LAFTA, Avrupa Ticaret Bölgesi (EFTA) ve Avrupa İktisadi Alanı (EES) örnek verilebilir.

5.3. Gümrük Birliği

Gümrük birliği, serbest ticaret bölgesinin ileri safhasını ifade eder.

Gümrük birliği; üye olmayan ülkelerle yapılan ticarete büyük çapta aynı vergi ve ticari mevzuat uygulaması olan serbest ticaret bölgesidir. **Gümrük birliği,** ülkelerin kendi aralarındaki ticarete gümrük tarifeleri ve eş etkili vergiler kaldırılmakta; fakat birlik dışında kalan ülkelere tek bir gümrük tarifesi uygulandığı birlik türüdür.

Üye ülkeler kendi aralarında gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmanın yanı sıra üye ülkeler haricinde kalanlara ortak dış tarife veya diğer ifadeyle ortak gümrük tarifesi (OGT) uygularlar. Birbirlerinden gümrük almama esasına dayanan bölgesel bir birlik olan Gümrük Birliği, serbest ticaret bölgesindeki şartlara ek olarak birliğe üye ülkelerin serbest dış ticaret politika izlemelerini sınırlandırmış olduğundan daha ileri bir aşamayı ifade etmektedir. Üretim, faktörlerinin hareket serbestisi yoktur fakat özellikle sanayi ürünlerinde müşterek gümrük tarifesinin uygulanması ve her türlü kısıtlamanın kaldırılması söz konusudur.

Gümrük Birliği ile üye ülkelere katma değeri artırma (trade creation) ve ticaret saptıran etki (trade diversion) ortaya çıkarabilmekte, bu durum da refah azaltıcı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Böylece, gümrük birliği bütünlüşme sürecinin ilk aşamasıdır ve bütünlüşmenin statik etkileri ile ilgilidir. Gerçekten de gümrük birlikleri, gümrük indirimi ve üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifesi uygulamakla yetindikleri takdirde, birlik bir süre sonra verimsizleşerek dağılır. Faydanın sürekliliği için birliğin "iktisadi bütünlüşme" yolunda gelişmesi ve tünleşme sürecinin dinamik etkiler ortaya koyması gerekir.

Gümrük Birliği'nde mal, hizmet, kişi ve sermaye dolaşım serbestisinden sadece sanayi ürünleri ticaretinde bütünlüşme söz konusudur. Kişi, hizmet, sermaye ve ziraat ürünleri kapsam dışında olduğundan tam olarak malların serbest dolaşımı da sağlanamamıştır. Gümrük Birliği'nde, üçüncü ülkelere müşterek bir ticaret politikası zorunlu olarak uygulanması sebebiyle kaçınılmaz olarak mevzuat uyumu sağlanır.

5.4. Ortak Pazar

Bölgesel faktör hareketliliğinin serbest olduğu gümrük birliğidir.

Ortak Pazar; emek ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı ve hizmetlerin sınır tanımadan serbestçe ticaretinin yapılabildiği bir gümrük birliğidir.

İktisadi entegrasyonlarda gümrük birliğinden sonraki aşama müşterek pazardır. Anlaşma üye ülkeler

arasında iç ticarete tüm tarifeleri ve diğer kısıtlamaları kaldırırken, ortak dış tarifeler koyar ve üye ülkeler arasına emek ve sermaye ve bilgiyi içeren üretim faktörlerinin bölge içinde serbest dolaşımına imkân sağlar. Üretim faktörlerinin serbest dolaşımı bu entegrasyon şeklini öncekilerden ayırmaktadır. Avrupa iktisadi topluluğu bu aşamaya da örnek olarak gösterilebilir.

Entegrasyonun dinamik etkisi; gümrük birliği oluşturmuş ülkeleri bu birlik kurallarına uymak için ek bazı faaliyetlere zorlamaktadır. Birliğe üye ülkeler aralarındaki emek, sermaye, müteşebbis gibi üretim faktörlerinin serbest hareketliliğini sağlayarak sınır engellerini kaldırır ve aralarındaki gümrük birliği ülkelerini de korurlar ise, ortak pazar oluşturmuş olurlar. Ortak pazar, her bir üye ülkenin iç pazarından oluşmuş "genişletilmiş bir iç pazar" olarak görülür.

İç pazarın temel prensipleri; vergi harmonizasyonu (ahenk, uyum), iktisat politikalarının nispi harmonizasyonu, üretim faktörleri hareketliliğini sağlayarak sınır engellerinin kalkmasıdır.

Ortak pazarda sınırların kalkması üç mana ifade eder:

1. Fiziksel sınırların kalkması (kişiler, mallar için)
2. Teknik sınırların kalkması (normlar, hukuk prosedürleri, radyo-TV yayınları, sermaye hareketleri, hizmet dolaşımı),
3. Mali sınırların kalkması ve vergi uyumu.

5.5. İktisadi Birlik

İktisadi birlik, birleşme hareketlerinin en ileri aşamasıdır.

Ortak pazarın zaman içinde politika uyumunu zorlaması sonucunda, ortak pazar ile iktisadi birliğin farkının kalmayacağı görüşü ortaya çıkmaktadır.

İktisadi birlik; üyeler arasındaki ticarete tüm engellerin kaldırılarak üçüncü ülkelere karşı ortak bir ticaret politikasının uygulandığı, emek ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı; para, maliye ve vergi politikalarının uyumlaştırıldığı ve ortak tek bir paranın kullanıldığı iktisadi bütünleşmenin en ileri aşamasını ifade eder. **İktisadi birlik,** makro iktisadi ve düzenleyici politikalar gibi bazı temel ekonomi politikalarının uyumlaştırıldığı bir ortak pazardır.

İktisadi birlik için işbirliğine gidilecek alanlar:

1. Standartlar ve vergilemeler,
2. Çevre meseleleri,
3. Teknoloji ve ilmi araştırma,
4. Kaynakları harekete geçirecek ortak projeler,
5. Rekabeti bozan uygulamaları bertaraf,
6. Tekelleşmeyi engelleme,

Bu aşamaya verilebilecek örnek 1 Ocak 1993 senesinde ismini Maastrich anlaşmasına uygun olarak Avrupa Birliği olarak değiştiren Avrupa iktisadi topluluğudur.

Dünya Ticaret Organizasyonu (DTO) düzenlemelerinin zamanımız ihtiyaçlarını karşılayamaması ve çok taraflı ticaret düzeninin yeni pazar açılımları konusunda yetersiz kalması, ülkeleri ikili ve bölgesel ticaret anlaşmaları yapmaya yöneltmektedir. Bu noktada Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) son dönemde gerek gelişmiş ülkeler arasında ve gerekse gelişmekte olan ülkeler arasında ticari ve iktisadi ilişkiler artmış durumdadır. Ülkeler arasındaki STA ağının genişlemesi ile birçok ülke ürün tedarikini STA ortaklarından temin ederken, STA ağlarının haricinde kalan ülkeler tercihli ticaretin sağladığı imkânlardan mahrum kalmıştır. Domino etkisi meydana getiren bu durum, tüm ülkelerin artan şekilde STA ağları oluşturmasını beraberinde getirmiştir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin, Avrupa Birliği (AB) ile arasındaki Gümrük Birliği ilişkisine bağlı olarak, AB'nin Ortak Ticaret Politikasını üstlenme yükümlülüğü bulunmakta olup, üçüncü ülkelere yönelik olarak AB'nin tercihli ticaret sistemi üstlenilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye, gerek milletlerarası ticaretteki STA ağları oluşturma eğilimine paralel olarak gerekse Gümrük Birliği çerçevesinde AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları akdettiği ülkelerle karşılıklı fayda esasına dayalı benzer anlaşmalar akdetmektedir.

Entegrasyonlardan, genelde gelişmiş az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bekledikleri faydalar, karşılaşacakları meseleler ve sonuçları farklı olabileceği gibi, eğer gelişmişlik düzeyleri farklı olan bu

ülkeler aynı iktisadi entegrasyon içinde yer alırsa, bu katılımdan doğacak sonuç ve beklentileri farklı olacaktır.

Entegrasyonu, gelişmekte olan ülkeler, sanayileşmeyi başlatan bir araç olarak görürken, gelişmiş ülkeler sanayileşme hızını arttırmak kadar sanayileşmede ulaşılan düzeyi de koruma aracı olarak görürler. Dolayısıyla farklı gelişmişlik düzeyinde bulunan ülkelerin aynı grup içinde yer alması gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkeleri olumsuz etkiler.

6. Türkiye'nin Üye Olduğu Milletlerarası Kuruluşlar

Türkiye'nin üye olduğu milletlerarası kuruluşlar; sosyal, iktisadi, askeri, teknik ve spor dallarında olarak beş alt bölümde tablolar şeklinde gösterilmektedir.

1. SOSYAL KURULUŞLAR		Üyelik durumu	Üye olduğu tarih
1	Asya-Avrupa Kıtası Kuruluşu (ASEF)	Katılımcı Üye	
2	Asya Karşılıklı Tedbir ve Güvenlik Önlemleri Konferansı (CICA)	Üye	
3	Avrupa Birliği (AB, EU)	Aday	
4	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT, OSCE)	Kurucu üye	25 Haziran 1973
5	Avrupa Konseyi (COE)	Aday	9 Ağustos 1949
6	Birleşmiş Milletler (BM, UN)	Kurucu üye	24 Ekim 1945
7	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN)	Gözlemci	
8	Interpol	Üye	
9	İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)	Kurucu üye	1969
10	Akdeniz için birlik	Üye	1995
11	Türk Konseyi	Kurucu üye	3 Ekim 2009

2. İKTİSADİ KURULUŞLAR		Üyelik durumu	Üye olduğu tarih
1	Dünya Ticaret Organizasyonu (WTO)	Üye	26 Mart 1995
2	D-8 (D-8)	Kurucu üye	1997
3	İktisadi İşbirliği Teşkilatı (ECO)	Kurucu üye	1985
4	İktisadi Kalkınma ve İşbirliği Organizasyonu (OECD)	Kurucu Üye	14 Aralık 1960
5	Karadeniz Ülkeleri İktisadi İşbirliği Teşkilatı (BSEC)	Kurucu üye	25 Haziran 1992
6	Uluslararası Para Fonu (IMF)	Üye	1947
7	Dünya Bankası (WB)	Üye	1947
8	AIIB - Asya Altyapı Yatırım Bankası	Üye	24 Ekim 2014

3. ASKERİ KURULUŞLAR		Üyelik durumu	Üye olduğu tarih
1	Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu (BLACKSEAFOR)	Kurucu üye	2 Nisan 2001
2	Kuzey Atlantik Antlaşması Organizasyonu (NATO)	Üye	18 Şubat 1952
3	Avrasya Askeri Statülü Kolluk Kuvvetleri Teşkilatı (TAKM)	Kurucu Üye	25 Ocak 2013

4. TEKNİK KURULUŞLAR		Üyelik durumu	Üye olduğu tarih
1	Avrupa Patent Ofisi (EPO)	Üye	1 Kasım 2000
2	Avrupa Sivil Havacılık Konferansı (ECAC)	Kurucu üye	1955
3	Avrupa Telekomünikasyon Standartları Enstitüsü (ETSI)	Üye	
4	Avrupa Yayın Birliği (EBU)	Kurucu üye (TRT)	1950
5	Dünya Posta Birliği (UPU)	Kurucu üye	1 Temmuz 1875
6	Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU)	Kurucu üye	1 Ocak 1866
7	Uluslararası Denizcilik Organizasyonu (IMO)	Üye	1958

5. SPOR KURULUŞLARI		Üyelik durumu	Üye olduğu tarih
1	Avrupa Ragbi Federasyonları Birliği (FIRA)	Üye	2013
2	Avrupa Futbol Federasyonları Birliği (UEFA)	Üye	1962
3	Uluslararası Futbol Federasyonları Birliği (FIFA)	Üye	1923
4	Uluslararası Olimpiyat Komitesi (IOC)	Üye	1911

7. Türkiye'nin Milletlerarası Kuruluşlarla İlişkiler Listesi

Afrika Birliği (AfB)

AGİT

Akdeniz için Birlik (AiB)

Amerikan Devletleri Organizasyonu (ADO)

Arap Devletleri Ligi (AL)

Asya'da İşbirliği ve Güven Arttırıcı Tedbirler Konferansı (AİGK)

Asya-Pasifik İktisadi İşbirliği Forumu (APEC)

Asya İşbirliği Diyalogu (AİD)

Avrupa Haberleşme Ofisi (ECO)

Avrupa Hava Seyrüsefer Emniyeti Teşkilatı (EUROCONTROL)

AVRUPA KONSEYİ

Avrupa Kafkasya Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA)

Avrupa ve Akdeniz Bitki Sağlığını Koruma Organizasyonu (EPPO)

Baltık Denizi Devletleri Konseyi (CBSS)

Batı Afrika Devletleri İktisadi Topluluğu - (Economic Community of West African States-ECOWAS)

Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Türkiye

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Organizasyonu (UNWTO)

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT)

Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP)

Birleşmiş Milletler Gıda ve Ziraat Organizasyonu (FAO)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Teşkilatı (UNIDO)

Bölgesel İşbirliği Konseyi (BİK)

Daimi Hakemlik Mahkemesi (PCA)

İkinci Bölüm Değerlendirme Soruları

1. Entegrasyon ve asimilasyon kavramlarını karşılaştırınız.
2. İktisadi entegrasyon ve tam entegrasyon kavramlarını açıklayınız.
3. İktisadi entegrasyonun oluşma sebepleri nelerdir?
4. İktisadi entegrasyonların faydalarını yazınız.
5. İktisadi entegrasyon türlerinden olan; iktisadi işbirliği anlaşmasını ve serbest ticaret bölgesi nedir?
6. İktisadi entegrasyon türlerinden olan; gümrük birliği ve ortak Pazar nedir? Açıklayınız.
7. İktisadi entegrasyon türlerini sıralayarak, açıklayınız.
8. İktisadi entegrasyon türlerinden olan; iktisadi birliği açıklayınız.
9. Türkiye'nin üye olduğu milletlerarası; (1)sosyal kuruluşlar, (2)iktisadi kuruluşlar, (3)askeri kuruluşlar, (4)teknik kuruluşlar ve (5)spor kuruluşları alanlarından birer örnek veriniz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK ENTEGRASYONLARIN ETKİLERİ

İktisadi entegrasyonların etkileri ile ilgili soru cevap tekniği ile öğrencinin hazır bulunuşluğu ölçülecektir. Eğitim-Öğretim faaliyetleri esnasında gerekli bilgi ve beceriler ve öğrencilerin gelişim düzeyleri, iktisadi entegrasyon ve etkilerine dair sorular yöneltilerek, izlenecektir.

Beceri; bölgesel iktisadi gelişmeleri izlemek, iktisadi entegrasyonların rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, iktisadi öngörü yeteneğine sahip olmak ve piyasadaki değişimleri anlamlandırabilmektir.

İktisadi Entegrasyonların, ülke ekonomileri üzerinde oluşturduğu etkiler; statik refah etkileri ve dinamik refah etkileri olarak iki ana başlık altında toplanabilir

1. İktisadi Entegrasyonların Statik Refah Etkileri

Statik refah etkileri kendi içerisinde; ticaret oluşturucu etki ve ticaret saptırıcı etki gibi ikiye ayrılarak incelenir.

1.1. Ticaret Oluşturucu Etki

Entegrasyonların üretim üzerindeki etkileri, belirli mallara yönelen tüketici alımlarının, üçüncü ülkeler ve iç üreticilerden ortak üretici ülkelere kayması sonucu meydana gelmektedir. Birliğe ortak üye ülkeler arasındaki üretimin olumlu yönde gelişmesi ticaret oluşturucu etkiyle ortaya çıkar.

Ticaret oluşturucu etki, entegrasyon dâhilindeki ülkenin, ortaklık içindeki diğer bir ülkeden daha ucuza ithalat yapabilmesiyle ortaya çıkar.

Bu üretim etkisi, tüketimin yüksek maliyetli iç mallardan düşük maliyetli ortak ülke mallarına kayması sonucu oluşur. Ticaret oluşturucu etki, entegrasyonların dolayısıyla üye ülkelerdeki yüksek maliyetli üretimin yerine, birlik içindeki daha verimli ülkenin üretiminin geçmesi dolayısıyla ortaya çıkar. Birlik içinde üyeler arasındaki ticaret hacminin genişlemesi ticaret yapan etkiyi oluşturur. Bu etki birlik içinde karşılaştırmalı üstünlüklere uygun bir uzmanlaşmanın sonucudur. Ticaret oluşturan etkinin büyüklüğü entegrasyonların sonucunda birliğe katılan ülkelerin refah artışının da büyük olacağını göstergesidir.

1.2. Ticaret Saptırıcı Etki

Ticaret saptırıcı etki, entegrasyonların kurulmasıyla en verimli üreticinin birlik haricinde kalması dolayısıyla birlik ülkelerinin bu ülkeden yapmakta oldukları ithalatın sona ermesi dolayısıyla ortaya çıkar. Birlik dışında kalan ülkelerle yapılan ticaret hacminin daralması ticaret saptırıcı etkiyi oluşturur.

Ticaret saptırıcı etki, entegrasyon dışındaki ülkeden daha düşük maliyetle ithalat yapmak yerine, birlik üyesi bir ülkeden daha yüksek maliyetli ithalat yapma durumunda ortaya çıkar.

Gelişmiş bazı devletler, rakip olduğu ülkelere fikri mülkiyet ve teknoloji hırsızlığının yanı sıra adaletsiz ticaret uygulamaları sebebiyle belirli ürünlere yüksek oranlı gümrük vergileri uygulayabiliyor.

AB şirketleri tarafından ABD'den ithal edilen ve üretiminde hormon kullanıldığı için insan sağlığına zararlı olduğu bilimsel araştırmalar sonucunda tespit edilen etlerle ilgili olarak yerel mahkemelerde AB vatandaşları tarafından açılan davalar kazanılınca AB, ABD'den yapılan et ithalatını durdurdu. ABD et üreticisi şirketlerinin talebi üzerine AB aleyhine DTO tahkimine dava açtı.

ABD, "AB'nin serbest ticarete mani oluşturduğunu ve et üreticisi şirketlerini zarara uğrattığı" yönünde bir savunma yaptı. DTO Tahkimi davayı görüştü ve "AB'nin et ithalatını durdurma kararının serbest piyasa önünde engel oluşturduğuna karar vererek, ABD şirketlerinin AB'ne ihraç ettiği etin tutarının 10 katı büyüklüğünde ve geniş bir ürün yelpazesinde olmak üzere ABD'nin iktisadi-ticari ambargo uygulamasına karar verdi. Bu karar üzerine ABD, başta kozmetik, peynir gibi ürünler olmak üzere onlarca ürünün AB'den ithal edilmesine yasak koydu. Bu ağır karar üzerine tepki sırası AB burjuvazisine geçti ve AB kurumları, gıda tüzüklerinde değişiklik yaparak bir anlamda "hormonlu etin zararsız" olduğunu ilan ettiler ve meseleyi çözdüler.

Milletlerarası Tahkim'le ilgili olarak bir örnek de Türkiye'den. Türkiye, AB ile arasında 1.01.1996 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük Birliği anlaşmasına dayalı olarak Hindistan'ın da içinde yer aldığı 4-5 Asya ülkesinden yapılan tekstil ürünleri ithalatına kota koydu. Kota uygulanan ülkelerin Türkiye ile yaptıkları görüşmelerden sonuç alınamayınca Hindistan, DTO tahkimine başvurdu. DTO tahkimi 1999 Mayıs ayında Türkiye'nin kota koyamayacağına karar verdi. Türkiye karara itiraz etti ve "AB Gümrük Birliği üyeliğinden doğan hakkını kullandığını ve davanın Türkiye'ye değil, AB'ye açılması gerektiği"

savunmasını yaptı. DTO tahkimi Türkiye'nin itirazını görüştü ve "Fiili işleyen AB değil, Türkiye'dir. Bu yüzden AB'nin dava ile bir ilgisi yoktur." şeklinde karar aldı. Bu dava bir bölgesel oluşum olarak AB'nin, WTO gibi bir küresel oluşum karşısındaki durumunu açıklamaktadır.

Bölgesel oluşumlar, küreselleşmeye bir alternatif değil, küreselleşmeyi besleyen yapılardır. AB-Genişleme süreci ülkelerinden DTO' na üye olanlar, DTO anlaşmalarını daha çabuk ve kolay kabul etmektedirler. Çünkü AB'ne üyelik kriterleri de DTO anlaşmaları ile birebir aynıdır. Yine AB'nin her sene yayınladığı Türkiye izleme raporlarında IMF programlarına yapılan övgü ve referanslara bakınca AB'nin neyi ve kimi temsil ettiği ortaya çıkmaktadır. Türkiye'den serbest piyasa ekonomisi önündeki tüm engelleri kaldırmasını, kamusal alanlarını sermaye devretmesini, reel yatırımlar yerine, spekülatif sermaye hareketlerinin güvenceye alınmasını tavsiye eden ve her bir kredi dilimi için, küreselleşme sürecinin uyum kanunlarından bir bölümünü daha çıkarmasını dayatan IMF'in talepleri ile AB ve DTO' nün talepleri aynıdır.

Türkiye IMF, AB ve DTO' nün özünde ortak olan talepleri karşılanırken ortaya çıkan, içgöç, işsizlik, yoksulluk, enflasyon, gibi toplumu derinden etkileyen gelişmelere AB kurumları müdahale etmemektedirler.

2. İktisadi Entegrasyonların Dinamik Refah Etkileri

Statik etkiler iktisadi yapıda bir değişiklik olmadan, tarifelerin kaldırılması dolayısıyla dış ticaret hacmi ve refah düzeyinde ortaya çıkan değişimlerle ilgilenir. Oysa entegrasyon sonucu ortaya çıkacak etkiler yalnız statik etkilerle sınırlı değildir.

İktisadi birleşme hareketleri üye ülkelerin iktisadi yapılarında, üretim kapasitesi ve kaynak verimliliklerinde köklü değişiklikler yapar. Bunlar, zaman içinde oluşan, milli geliri, kalkınma hızını ve iktisadi refahı yakından ilgilendiren dinamik etkilerdir ve bu etkiler, entegrasyonların kaynak arzı, üretim organizasyonu, teknoloji gibi konularda ortaya çıkar. Birliklerin kurulmasından sonra ülke ekonomilerinin kazanmış olduğu dinamizmin verdiği ivme sonucu daha derin etkiler doğurmakta, üçüncü ülkelerin, birliklerin ve dünya ekonomisinin refah seviyesinin artmasına sebep olmaktadır. Bu etkilere dinamik etkileri denmektedir.

İktisadi entegrasyonların dinamik refah etkileri:

Rekabetin artması. Rekabet, her halükarda kalkınma ve ileri teknoloji kullanımını teşvik eder. Birlik, içindeki üreticileri birbirinin rekabetiyle karşı karşıya getirir. Bu yoğun rekabet ortamı bir yandan en iyi üretim tekniklerinin kullanılmasına imkân verirken, diğer taraftan yeni teknolojilere geçilmesi için itici bir güç olmaktadır.

Gümrük tarifeleri, kotalar ve diğer kısıtlamalar monopolleşmeyi ve verimliliği düşük işletmeleri teşvik eder. Birlik öncesinde koruma duvarlarının arkasında yüksek maliyet, geri teknoloji ve düşük kalite ile üretim yapan firmalar, ya verimli çalışacak şekilde kendilerini yenileyecekler veya piyasadan çekilmek zorunda kalacaklardır. Birlik içinde dış ticaret kısıtlamalarının kaldırılması, yerli üreticileri dış piyasa rekabetiyle karşı karşıya getirir. Böylece verimliliği düşük üreticiler endüstriyi terk eder ve ancak rekabete dayanacak kadar verimli çalışanlar faaliyetlerini sürdürür. Bununla beraber yoğun rekabet ortamı milli monopollerin yerini birlik çapındaki daha büyük monopollerin de almasına sebep olabilir. Birlik oluşumu ile ortaya çıkan rekabet avantajından en iyi şekilde faydalanmak için ortak bir rekabet politikasının izlenmesi gayet önemlidir.

Pazarın genişlemesi sonucu ortaya çıkan ölçek ekonomilerinden faydalanma. İşletmelerin büyüklüğünden kaynaklanan unsurlar, maliyetlerin düşürülmesi, verimlilik ve üretimin artması ve bunun sağladığı tasarrufların oluşturduğu olumlu sonuçlara "ölçek ekonomileri" etkileri denmektedir. İş bölümü ve uzmanlaşma, büyüklükten kaynaklanan makine ve donanım bolluğu, elde edilen yeni satış artırma teknikleri ve kazanılan yeni pazarlar ölçek ekonomileri oluşturmaktadır.

Ölçek ekonomisi, bir firma veya sanayi dalının iç yapısında meydana gelen değişikliklerin o firma veya sanayi dalına sağlamış olduğu faydalardır. Belli bir üretim hacmine ulaşan firma, üretimine daha az girdi kullanarak daha fazla çıktı ile devam edebiliyorsa bu firma içsel ekonomilerden faydalanmaktadır. Büyük ölçekli üretim ekonomileri muhtelif şekilde ortaya çıkar. Mesela, geniş bir piyasa, ileri teknolojik yöntemlerle maliyetlerin düşürülmesine imkân sağlar. Kitlesele üretim dolayısıyla muhtelif pazarlama fonksiyonları daha büyük hacimde yapılabilir. Ayrıca daha az stok bulundurma ihtiyacı doğar. Bütün bunlar maliyetlerde tasarrufa yol açar. Geniş bir piyasa, bunlardan başka üretim, planlama, yönetim, araştırma ve geliştirme gibi faaliyetlerde de yüksek derecede kalifiye elemanlar çalıştırılmasına imkân verir.

Rekabet ve genişleyen pazarın yatırımcılar için cazip hale gelmesi sonucu yatırımların artması.

Entegrasyonlar kaynak etkinliğini dolayısıyla milli geliri yükseltir. Milli gelirdeki büyüme de tasarruf ve yatırımları artırır.

Entegrasyonlar, tarifelerin yeniden yükselmeyeceği konusunda iş insanlarına güven sağlayarak yatırımların riskini azaltıp kârlılığı yükseltirken; piyasa hacminin genişlemesine, birlik içinde üretimin daha etkin ellerde toplanmasına ve bölgeye önemli ölçüde yabancı sermaye yatırımının çekilmesine sebep olur. Buna özellikle 1960'lardan sonra AET' ye akan Amerikan sermayesi örnek olarak verilebilir. Birlik içinde yatırımların ve buna bağlı olarak rekabetin artması, bölge içinde kaynakların daha iyi kullanılmasına yol açar. Bu da verimliliği ve refahı yükseltici bir faktördür. Ölçek ekonomilerinden faydalanılması, yoğunlaşan rekabet ve belirsizliklerin azalması, yatırımları artırıcı etki yapacaktır. Diğer taraftan, iktisadi bütünleşmenin sağlayacağı gelir artışları tasarrufları çoğaltacak; böylece toplam yatırımlar artacağı gibi yatırımların gelir içindeki payı da büyüyecektir.

Dışsal ekonomilerin oluşması. Genellikle kamu kesiminde, herhangi bir iktisadi birimin, üretim faaliyetleri sırasında, maliyeti içinde yer almayan iktisadi faaliyetin sonuçlarından faydalanmasıdır. Dışsal ekonomi, bir üreticinin diğer bir üreticiye yapmış olduğu karşılıksız fayda veya kayıplar şeklinde tanımlanabilir. Kitlesele üretim karşısında endüstriye hammadde sağlayan işletmeler ileri teknoloji ve büyük ölçekli üretim yöntemlerini kullanmaya başlarlar. Bu ise hammadde ve ara malların bollaşmasına, kalitenin yükselmesine ve fiyatların ucuzlamasına sebep olur. Verimlilik ve büyüme hızı üzerinde olumlu sonuçlar doğuran dışsal ekonomiler, iktisadi bütünleşmeden beklenen en mühim dinamik faydalardan biridir. Piyasanın büyümesi, sanayinin genişlemesi, nitelikli işgücü ve yetişmiş eleman sağlanması ve teknolojik bilginin yayılması gibi tüm endüstrinin faydalanabileceği olumlu bir ortam dışsal ekonomiler sayesinde ortaya çıkmaktadır. Üretim sistemleri arasındaki ileri ve geri bağlantılar sebebiyle ortaya çıkabilecek içsel ve dışsal ekonomiler özellikle verimlilik üzerinde uzun dönemli olumlu etkiler ortaya çıkarmaktadır.

Üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sonucu kaynak etkinliğinin sağlanması. Entegrasyon içinde emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin serbestçe dolaşması, ekonomide kaynakların daha etkin kullanılmasını sağlar.

Döviz tasarrufu oluşturması. Kurulan iktisadi entegrasyon ile üye ülkeler ihtiyaçlarını birbirlerinden kendi milli paraları ile daha uygun şartlarda temin etmeleri döviz tasarrufunu sağlayacaktır.

3. Entegrasyonların Avantaj ve Dezavantajları.

Entegrasyonun, dâhil olan ülkeler açısından avantajlarına mukabil dâhil olmayan ülkeler açısından avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır.

3.1. Entegrasyonlara Dâhil Ülkeler Açısından Avantajlar

1. Entegrasyona taraf olan ülkeler kendi ihracatlarının önündeki engelleri azalttıkları ölçüde, iç fiyatları daha yüksek olan malları, üye ülkelerden ithal edilen daha ucuz mallarla ikame edebilirler. Böylece iç kaynaklar ihracata yönelik üretim için serbest kalır (bölge içi ve dışı ticaret oluşturulması).

2. Ülke ekonomileri arasında önceden var olan entegrasyonun derecesi ne kadar düşük ve birlik öncesi ticari engeller ne kadar fazla ise üyeler arasında ticaret oluşturma o kadar önemli olacaktır.

3. Entegrasyona taraf ülkelerde, tüketiciler, fiyatlarda meydana gelecek düşüş ve seçme imkânlarının artışından faydalanabilecektir.

4. Muhtelif malların üretiminin artması, özellikle üye ülkelerin aynı gelir seviyesine ve talep yapısına sahip olmaları durumunda, iç ticaret ve endüstriler arası ticaret seviyesinin artmasına yol açar. İç verimliliğin artması ve talep artışı ile bölge içi ticarete artış gerçekleşebilir.

5. Entegrasyon sonucu bir endüstri dalında veya firma bazında ortaya çıkan yapısal değişikliklerle birlikte ölçek ekonomileri ortaya çıkacak, pazarın genişlemesi ile birlikte, teknolojik gelişme hızlanacak, ileri üretim tekniklerine ulaşılarak üretim üstünlüğü sağlanabilecektir.

6. Pazar genişlemesi sonucunda, pazarda faaliyet gösteren firmaların sayısında artış gözlenecek, bu da rekabet artışı sağlayacaktır.

7. Entegrasyon sonucu azalan belirsizliğe bağlı olarak yatırım harcamalarında artış ortaya çıkabilecektir. Zira entegrasyona gidilmesi ve pazarın genişlemesi ile daha kararlı bir iktisadi yapının oluşumu, yatırımcılar için elverişli bir ortam oluşturacaktır. Daha uzun dönemli yatırım projeleri gerçekleştirilecek ve böylece optimum ölçüğe yaklaşılacaktır.

8. Ticaretin yön değiştirmesi sonucunda, üçüncü ülke üreticileri, ihracatlarındaki düşüşü gidermek gayesiyle, birlik içinde kendi üretimlerini gerçekleştirmek üzere, doğrudan yabancı sermaye yatırımı yolunu tercih etmeye başlayacaklardır.

9. Entegrasyona dahil ülkeler arasında sermaye akışı ortaya çıkabilecek ve entegrasyon öncesinde, üçüncü ülkelere giden sermaye entegrasyon sonrasında pazarın genişlemesi ile bölge içine yönelebilecektir. İhracata yönelik üretim için yapılan doğrudan yabancı yatırımlarda, işgücünün eğitim düzeyi ve verimliliği, altyapı, ücretler, sosyal sigorta mevzuatı, vergi politikası, çevre mevzuatı, sermaye hareketlerindeki kısıtlamalar, kur politikası ve ticaret politikası gibi unsurlar önem kazanmaktadır.

3.2. Entegrasyona Dâhil Ülkeler Açısından Dezavantajlar

Entegrasyon çerçevesinde, kısa dönemde, ekonomiler arasındaki kalkınma ve koruma farklılıkları gibi temel hususlara dayanan, önemli maliyetler olabilecektir.

Üçüncü ülkelere yönelik dış ticaretteki engellerin sürdürülmesi sebebiyle, entegrasyona dâhil ülkelerde üretilen ürünlerin üçüncü ülkelere göre daha ucuz görünmesi sonucunda talep bölgesel ürünlere doğru kayacaktır.

Anlaşmaya taraf ülkeler yeni pazar yapısına ve bölgesel entegrasyonun sonucu olan rekabet artışına uyum sağladıkça sektörler arası kaynak dağılımının da yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Bu arada, önemli geçiş maliyetleri meydana gelecek, ayrıca liberalizasyonu engelleyici, korumacı baskılar da olabilecektir.

3.3. Entegrasyonun Üçüncü Ülkeler Açısından Avantaj ve Dezavantajları

Üçüncü ülkeler, taraflar arasındaki ticaretin dinamik etkilerinden faydalanabilecektir. Bölgesel ticaret anlaşması, iktisadi büyümeye yönelik olarak, kaynakların daha etkin kullanımını sağlamak suretiyle, talep artışını uyarıcı rol oynar. Böylece taraf olmayanlar daha geniş bir pazara girmenin sağladığı ticari imkânların arttığını görebilirler. Bu da onlara (Anlaşmaya taraf olan ülkelerde olduğu gibi) ölçek ekonomilerinden faydalanma fırsatını verir. Bir bölgesel ticaret anlaşması çerçevesinde sanayide standartların harmonizasyonu, üçüncü taraflara, yabancı üreticilerin maliyetlerini azaltması bakımından da fayda sağlayacaktır.

Entegrasyonun üçüncü ülkelere sağladığı avantajlar:

1. Uzun dönemde, üçüncü ülke ekonomilerinin ürettiği mallara yönelik talep artabilecektir.
2. Oluşturulan birlik yeterince büyük değilse ve bazı hammadde veya girdilerde birliğin dışa bağımlılığı sürüyorsa, ticaretin yön değiştirmesi güçlü olmayacaktır.

Entegrasyonun üçüncü ülkeler açısından dezavantajları:

1. Entegrasyona giden ülkeler arası ticaret, birlik haricinde kalan ülkeler aleyhine bir gelişme içine girecektir.
2. Taraf olmayanlar, serbest ticaret bölgelerinde olduğu gibi, kendilerine uygulanan gümrük vergilerinde bir değişiklik olmasa dahi, içinde yer almadıkları topluluğun kendi içinde gümrük vergilerini kaldırmasından nispeten zararlı çıkarlar.

4. İktisadi Entegrasyonların Başarı Şartları

Entegrasyonlardan, gelişmiş az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bekledikleri fayda ve karşılaşacakları meseleler farklı olabileceği gibi, eğer gelişmişlik düzeyi farklı ülkeler aynı iktisadi entegrasyon içinde yer aldığında doğacak sonuç ve beklentileri de farklı olacaktır.

Entegrasyonu, gelişmekte olan ülkeler, sanayileşmeyi başlatan bir araç olarak görürken, gelişmiş ülkeler sanayileşme hızını arttırmak kadar sanayileşmede ulaşılan düzeyi de koruma aracı olarak görürler. Dolayısıyla farklı gelişmişlik düzeyinde bulunan ülkelerin aynı grup içinde yer alması gelişmişlik düzeyi düşük olan ülkeleri olumsuz etkiler.

Küresel ve Bölgesel oluşumlar sermaye sınıfının var edilmesi, kârlarının arttırılması, güvenceye alınması ve kapitalist sistemin devamını sağlamak için oluşturulmuşlardır. Emekçilerin bu oluşumlardan kendileri için bir beklenti içine girmeleri veya beklenti içine sokulmaları tarihi bir yanılgı olacaktır. Kapitalist Türkiye'nin kendinden daha gelişmiş bir kapitalist blok olan AB'ye dâhil olması emekçiler açısından bir şeyi değiştiremez. Mesele sistem meselesidir ve emekçiler, AB dâhil tüm Bölgesel ve Küresel oluşumları sınıfsal bir perspektifle değerlendirmek zorundadır.

Küresel bir oluşum olan ve kapitalizmin gelişmesi için ülkelerdeki özel sektör yatırımlarına kredi desteği

sağlayan bir kuruluşun uyuşmazlık çözüm mekanizması olarak kabul edilmesi, küreselleşmenin bölgeselleşmeden beslendiğini ortaya koyan bir diğer gelişmedir. NAFTA Anlaşması'nın yıkıcı sonuçları 1997'den sonra ortaya çıkmaya başlamıştır ve bu kapsamda yüzlerce dava açılmıştır. Davaların çoğu, çevre ve insan sağlığını tehdit eden üretim faaliyetlerinin devletler tarafından durdurulması üzerine, şirketler tarafından açılmıştır.

Faaliyetleri durdurulan şirketler devletler aleyhine ICSID'da açtıkları tazminat davalarını kazanmış ve kazanmaya da devam etmektedirler. Şirketlerin Tahkim'de dava kazanmaları ve iç hukukun geçersizliği özellikle ABD'de hukukçular arasında yoğun tartışmalara sebep olmaktadır. Bu tartışmaların odağında ise NAFTA Anlaşması'nın Amerikan Kongresi'ndeki oylamasının yanlış yapıldığı, anlaşmanın kapsamı ve sonuçları itibarıyla bir Anlaşma (Agreement) değil, bir Antlaşma (Treaty) olduğu bu yüzden geçersiz olduğu savunulmaktadır. İtirazların sebebi, ABD Anayasasına göre bir Anlaşmanın (Agreement) kabulü için salt çoğunluk yeterli iken, bir Andlaşmanın (Treaty) kabul edilmesi için üçte iki çoğunluk gerekiyor olmasıdır. NAFTA Anlaşması şirketlerin tek taraflı olarak devletleri dava etme hakkını elde ettikleri ilk anlaşmadır. Türkiye'de 1999 senesi Ağustos'unda yapılan değişiklikle anayasal hüküm haline getirilen milletlerarası tahkim uygulaması da bu kapsamdadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, dünyadaki Komünizm tehdidi, Avrupa'nın tekrar sömürge imparatorluklarına dönmesini engellemiştir.

Komünizm'in 1940'lı senelerde Doğu Avrupa ve Çin'de kurulması ve Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu "Küresel Komünizm" Kapitalizmin de küreselleşmesi meselesini ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde ABD için dış iktisadi büyüme, iç iktisadi büyümeden daha mühim bir hale gelmiştir. Küreselleşme yolunda atılan adımlardan GATT (Gümrük Tarifeleri Ticaret Genel Anlaşması) – Bretton Woods Sistemi II. Dünya Savaşı'ndan önce ortaya çıkmakla birlikte, dünya ticaretini serbestleştirmek gayesiyle başlatılan teşebbüsler savaş sonrasında daha da hızlanmıştır.

1980'li senelerde dünya ticaretindeki farklı gelişmelerle, sermaye hareketlerinin önündeki engeller de ortadan kalkmaya başlamıştır. Ticaret, üretim, sermaye hareketleri ile bilim ve teknolojideki gelişmeler, ülkeler arasındaki rekabeti arttırırken, ürün ve faktör piyasalarının serbestleşmesini ve bütünleşmesini ortaya çıkarmıştır.

Kapitalizmden aslan payını almak isteyen küresel sermaye sahipleri 1980'li senelerden sonra ülkeler ve bölgeler arasındaki eşitsiz şartları kendi lehlerinde kullanmaya başlamışlardır. Sermaye hem millet üstü ölçekte hem de millet altı ölçekte etkin faaliyet göstermektedir. Millet üstü ölçek küresel boyut olarak isimlendirilirken millet altı ölçek de yerel/bölgesel ölçek olarak isimlendirilmektedir.

Yerel/bölgesel alanlarda gerçekleştirilen iktisadi faaliyetlerin global rekabette başarılı sonuçlar elde etmesi; IMF, DB, DTO, BM, AB, NAFTA gibi millet üstü kurumların desteği ile yerel/bölgesel alanların mekânsal ölçekte yetki alanının yeniden tanımlanması ihtiyacını doğurmuştur. Buradan hareketle bölge kavramına yeni tanımlamalar getirilmiş ve kalkınma siyasetlerinde "bölge kalkınması" veya "kalkınmada bölgesel dinamiklerin etkinleştirilmesi" ülke kalkınmasının ve özellikle küresel rekabetin sürekliliğinin motoru ve teminatı olarak görülmüştür. Kapitalist dünya ekonomisi içerisinde yer alan Türkiye de 1980 senesi ile birlikte dünya piyasaları ile tam bir entegrasyon gayesiyle millet üstü kurumların belirlediği uyum programlarını hayata geçirmeye başlamıştır.

Kapitalizm, üç dört asırlık sömürsünü 1980'lere kadar perde arkasında milli devletler üzerinden gerçekleştirdi. Ancak 1980 sonrası milli devletlere yüklediği emperyal misyonun üzerine global şirketlerin egemenliğindeki kurumları yerleştirmeye başladı. İşte bu yüzden WTO kararları ve alt anlaşmaları ile milli devlet yapıları, kapitalistlerin i ihtiyaçları doğrultusunda yeniden şekillendirilmektedir. Bu yeniden yapılanma, devletleri ortadan kaldırmamakta, iktisadi, siyasi, sosyal, kültürel, hukuki alanlarda artık aleni şekilde sermayenin kurumlarına tabi kılmaktadır.

Sermaye, 100 seneden uzun bir süredir ürünlerini dünyanın her yerine yaygınlaştırmayı büyük ölçüde başarmış, ancak hizmet ticareti ve finans sermayesi ile üretim birimleri, milli devlet yapıları ve onlara hâkim sermayenin sınırlama ve korumalarından dolayı istenildiği kadar yaygınlaştıramamıştır. Bundan dolayı sermaye, hizmet ticareti ve finans üzerinden yeni kâr alanları oluşturarak kâr oranlarını arttırmak ve meta üretimindeki kâr oranları düşüşünü tersine çevirmek için mani oluşturan tüm sınırlama ve korumaları küreselleşme olarak isimlendirilen sömürü düzeni ile ortadan kaldırmak ve bunu tüm dünyaya yaygınlaştırmaya çalışmaktadır.

Bütün yapılanların ve yapılması planlananların arasında şüphesiz burjuva demokrasinin de yeniden tanımlanması ve sorgulaması yapılacaktır. Mesela, Türkiye'de çıkarılan uyum kanunlarının çoğunda "bağımsız" kurullar oluşturulmuştur. Bu "bağımsız" kurullar (Governance -Yönetişim: yönettiğini sanırken yönetilmek) siyasi otoriteden bağımsız, ancak sermayeye bağımlı, onun hâkimiyetinde olduğu yapılar olarak tasarlanmış ve uygulamaya geçirilmiştir.

Global sermaye sahiplerinin 1999 senesi sonrası gündeme getirdiği Dünya Hükümeti tartışmasına, 2000 senesi Eylül ayında BM'le düzenlediği zirvenin de yardımı ile ciddiyet kazandırma çabası içindedir. Dünya hükümeti olma konusunda BM ve DTO arasında yaşanan sen-ben tartışması tam bir gösteri niteliğindedir. Çünkü BM'in, kuruluşundan hemen sonra kendi çatısı altında yapılan ilk anlaşmalardan biri GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'dır. Bu anlaşma 1994 senesinde Dünya Ticaret Organizasyonu (WTO) DTO' ye dönüştürülmüş ve geline süreçte DTO, BM yapılanmasının dışında ve yaptırım gücü en yüksek sermaye organizasyonu haline gelmiştir. BM siyasi bir yapılanma olarak hemen hemen tüm kararları tartışılan fakat uygulanmayan bir kuruluş iken, DTO iktisadi bir yapılanma olarak dünyadaki iktisadi ve siyasi etkinliği her geçen gün artan, iktisadi yaptırımları mutlak olan bir kurumdur.

Dünya ekonomisinde lider durumunda bulunan değişik ülke orijinli birçok firma, sınır aşan iş ittifaklarına gitmektedir. Bu ittifaklar, her firmanın bireysel temelde teknik üstünlüğünü bir araya getirerek bir potada birleştirmektedir. Böylece, iktisadi ortam, firmaların teknik gelişmeleri ve keşifleri için daha verimli hale gelmektedir. Böylece koordinasyon politikası ve sınır aşan iş ilişkileri vasıtasıyla, değişik iktisadi sistemlere sahip en önemli ülkeler belli politikalar setinin oluşturduğu bir bant içinde hareket etmektedir. Bu faaliyet, milletlerarası ticaret ve rekabetin bir ürünüdür.

İthal korumaları, firmaları milletlerarası rekabetten izole ederek, sınırlı büyüklükteki iç pazara dönük üretim yapmaya teşvik etmektedir. Bunun sonucu olarak da kalkınmakta olan ülkelere yerleşik birçok firma, büyük bir olasılıkla ülkenin mukayeseli üstünlüğü olmayan birçok sektörde ve küçük ölçekte faaliyet göstermektedir. İktisaden kalkınmış ülkelerde firmalar üretimlerini, büyük çapta ülke dışı rekabete açık olarak yapmaktadırlar. Ayrıca kendi ülkelerinde, aynı tür malı üreten çok sayıda firma olması da ayrı bir rekabet unsurudur.

5. İktisadi Entegrasyonların Geliştirdiği Dış Ticaret

Gelişime bağlı üretim artışları ve bu ürünler için yeni pazarlar bulma düşüncesi ülkelerin pazarlarını dünya ölçeğinde büyütme istekleri artmıştır. Bir ülkenin ürünlerinin ulaştığı ülkelere, o ülkenin kültürü de giriyor ve böylece kültür teknolojiyi, teknoloji de ekonomiyi yönlendiriyor. Bu anlamda Türkiye'nin gönül coğrafyası olan Müslümanların yaşadığı alanın genişliği ve genç nüfusa sahip bulunması dış ticaret ve entegrasyonda önemli avantajlar sağlamaktadır. OECD (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Organizasyonu) üyesi olması dolayısıyla gelişmiş ülkeler içerisinde sayılan Türkiye'nin bu süreçte, stratejik bağımsızlığı ve jeopolitik menfaatleri gereği sakin diplomasi olarak ifade edilen sağduyulu üslup ile dış politikasını çeşitlendirerek birden fazla işbirliğine kapıları açık tutması ve böylece menfaatlerini koruması gerekir.

Jeopolitik yapının gereği olan stratejik ve iktisadi gerçekleri dikkate alarak milletlerarası ilişkileri düzenleme açısından ülkeler, her halükarda yeni ittifak arayışlarına yönelerek manevra alanlarını genişletirler. Bu noktada; milli güvenlik stratejisi ve milli menfaatleri gözeten, eşit ortaklar anlayışı ile yeni bir iktisadi alan arayışları kalkınmada bir manivela görevi görebilir. Avrasya birliği, Şangay organizasyonları Rusya ve Çin ekseninde yeni yönelişleri belirtir. ABD'nin asıl gayesini gizleyerek elaltından yürüttüğü stratejik anlaşmalar, sürekli tehdit üretmesi ve komplo teorileri, Türkiye'nin aksını (eksen) değiştirmeye ve farklı aktörler ile hareket etme tecrübesini elde etmeye zorlamaktadır. ABD, kendi iş ve menfaatleri için BM'yi, olmazsa, NATO'yu, bunu da işletemez ise kendisi müdahale ediyor.

Dünyadaki sosyal ve iktisadi eşitsizliğin temelinde; adil olmayan ticari uygulamalar, para üzerinden para manipülasyonu, bilimin endüstri hâkimiyetine girmesi, ülkelerin borçlarını ödeme güçlerinin üzerine çıkarmaları, bankaların belirli bir ölçekten fazla büyümelerine izin verilmesi, liberal kapitalizmin ve devlet kapitalizminin (komünist ekonomi) ahlâki olmayan uygulamaları, maharet ve liyakatten yoksun yönetici zümresinin yönetim gücünü elinde tutması, 193 ülkeden oluşan Birleşmiş Milletlere bağlı kuruluşların etkili olamayışları gibi birçok sebep bulunmaktadır.

Global güçler, iklim değişikliği, kimyasal püskürtme, insan soykırımı; elektronik cihazlarla, ürün genleriyle (GSO) ve gen bombası gibi stratejik ilmi çalışmalar yürütmektedirler. Manyetik bir kaymaya giren dünyanın buzul erimeleri ile yeni bir münhasır ekonomik bölge ve yeni ticari ulaşım yollarının ortaya

çıktığı **Arktik** (Kuzey Kutup) **Bölgesi**, olan kuzey kutbunda bir güç çatışması ortaya çıkmıştır. Bölge, Kanada'nın herhangi bir kanuni tanımlaması olmayan, modeline göre üçlü, dörtlü, beşli, altılı veya yedili olarak sınıflandırılan, siyasî ve coğrafi tanımına göre farklılaşan alanlara verilen isim. Kaynakları kendi menfaatlerine daha iyi kullanabilmek için nüfus seyreltme siyaseti özellikle Afrika'da; AIDS ve vekâlet savaşları ile yapıldı. Gıdalar üzerinde "Gıdayı yönetirseniz, insanları yönetirsiniz" anlayışı ile hareket ederek dizayn çalışmaları yürütmektedirler. Ayrıca metafizik; beyin kontrolü, kara büyü ve cinleri kullanarak topladıkları istihbaratlar ile istedikleri ülke ve grupları kontrol etmeye çalışmaktadırlar.

Güç otoriteleri, bankalar üzerinden sanal paralar ile Nakitsiz Para Sistemi ve nakitsiz bir toplum dizaynı ile milli paraları ortadan kaldırarak ve dolayısıyla millilik duygularını da köreltip kendilerine amade bir dünya düzeni kuruyorlar. Bu yenedünya düzeni, iktisadi istihbaratlarla artan iktisadi savaşlarla yeni oluşumlara yönelmektedirler.

BM 73. Genel Kuruluna hitap eden BM genel sekreteri António Guterres, insanların siyasî kurumlara olan inancını kaybettiğine, kutuplaşma ve popülizmin arttığına dikkati çekti. Guterres, "Bugün, dünya düzeni oldukça kaotik. Güç ilişkileri karışık. Evrensel değerler aşınıyor. Demokratik ilkeler kuşatma altında. Hukukun üstünlüğü zayıflıyor. Suçlar cezazsız kalıyor. Liderler ve devletler içeride ve uluslar arası arenada sınırları zorlarken bir dizi paradoksla karşı karşıyayız. Çok uluslu sistem en fazla ihtiyaç duyulduğu bir dönemde tehlike altında." dedi. Bu karamsar toployu aydınlatacak Foton Kuşağı teorisine göre güneş sistemi yüksek enerjili bir foton kuşağına girmektedir. Bu kuşağın eni yaklaşık iki bin yıl, çapı ise yaklaşık 2000 ışık yılıdır. Bu kuşağı ilk fark eden Halley kuyruklu yıldızını keşfeden bilim insanı İngiliz gök bilimci Edmond Halley'dir. Teoriye göre, güneş sistemi 1962 senesinde bu kuşağın sınır noktasına girdi. Bu 1. Enerji seviyesi denmekte. 2. enerji seviyesine ise 1987'de girilmiş. 3. ve son enerji seviyesine ise 2012 yılında girildi. Bu tarih sonra artık yüksek enerjili bir devre yaşıyoruz. Bu teorisyenlere göre dünya daha temiz, daha yeşil bir çevreye, daha güzel ve iyi insanların önde olacağı barış ve huzur dolu bir dönem olacak. Foton Kuşağı teorisi tam olarak ispatlanmış bir teori değil ve bu sebeple söylenenler tam olarak kabul edilebilir durumda gözüküyor.

XIX. asrın başında, artan dünya nüfusu karşısında gıda maddelerinin insan ihtiyaçlarını uzun süre ve yeterli derecede karşılamayacağı endişesine kapılan Thomas Robert Malthus: (1766 - 1834 İngiliz nüfusbilimci ve ekonomi politik teorisyeni), "nüfusun geometrik bir dizi, üretimin ise aritmetik bir dizi ile artacağı"nı belirterek gelecekte bütün insanlığın açlıktan öleceğini ileri sürmektedir. İki asırdan beri ekonomi kitaplarında karamsar bir düşüncenin mahsulü bu teori, artık bugün geçerliliğini kaybetmiştir. Hızla artan dünya nüfusuyla doğru orantılı olarak toplam ihtiyaçlar artmış, her insanın ihtiyaç listesindeki tüketim maddeleri türü de gelişme göstererek, yeni ihtiyaçlar dâhil olmasına rağmen, gıda maddelerinin nüfus artışından daha hızlı arttığı ortadadır. Foton Kuşağı teorisine göre 1960'lardan itibaren güneş sistemi yüksek enerjili bir foton kuşağına girmektedir. Dolayısıyla, dünya bol enerji, bol hammadde, bol gıda maddesi dönemine doğru yol almaktadır. Güneş, rüzgâr, nükleer enerji, yeraltı ısı kaynakları, yenilenebilir enerji kaynaklarının devreye girmesiyle yakın gelecekte ucuz, havayı kirletmeyen ve sınırlı olmayan enerji sağlanacaktır. Yeni teknolojilerin, sonsuz bir kâinatta, sonsuz kaynakları elde etmek üzere sunduğu bu inkişaf döneminde dünyada kıtlığın olacağı söylenemez. Kâinatta istiflenmiş, sayısız madde ve enerji kaynaklarından insanoğlu ilmini geliştirdiği nispette istifade edecektir. Sadece kötü yönetim, adil olmayan paylaşım ve kaynakların israfı suni bir kıtlık oluşturabilir.

Konvansiyonel (klasik) nükleer ve kimyasal silahların ticareti kontrolünde olan süper güçler, belirli zaman aralıkları ile dünyanın değişik coğrafyalarında savaşlar planlamaktadırlar. Bu ülkeler, çoğu zaman bu gücün zehrine maruz kalmakta ve iktidar sarhoşluğuna düşmektedirler. Hâkimiyetlerini devam ettirebilmek için ise sosyal sorunluluktan uzak ve ahlâki olmayan milletlerarası uygulamalara giderek, benimsedikleri "Yenedünya düzeni bir krizden doğar" görüşünü uygulamak için sürekli krizler çıkarmaktadırlar.

Zamanımızda global ölçekli ilişkilerde ülkeler, milli menfaatler ve milletlerarası hesaplar konusunda ellerinde bulunan farklı imkânları kullanarak karşı tarafa mesaj vermektedirler. Ülkeler arası diplomatik ilişkilerde kullanılan mütekabiliyet (mukabele-i bilmisil; kendine yapılanın aynıyla karşılık vermek) esası artık günümüzde özellikle sosyal ve iktisadi ilişkilerde de uygulanmaktadır. Siyasi bağımsızlıklarını pekiştirecek iktisadi bağımsızlıkları açısından daha yerel kaynaklara yönelim ve stratejik ürünlerde tedarik alanlarını çeşitlendirmeye gitmektedirler. Diplomatik misyon şefleri, diplomatik statülerini kullanarak, buldukları ülkelerle ilgili istihbarat bilgileri toplayabilmekte ve iç işlerine müdahale edebilmektedirler. Türkiye, dünyanın farklı sosyal ve iktisadi şartlara sahip bölgeleri arasında bir köprü işlevi görmesi

sebebiyle, ikili ve bölgesel düzeyde ticari ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik müteşebbislere ticaretle serbestleşmenin sağlanması açısından mühim fırsatlar olarak değerlendirmektedir. Bu noktada Türkiye edilgen yapıdan kurtulup etken bir yapıya kavuşmalıdır.

Global güçler, hakimiyetlerini sürdürmek ve kendilerine bağlamak için NLP (Nöro Linguistik Programlama, kişilerin hedeflerine ulaşmaları için ‘nörolojik programlarını’ keşfetmelerini ve en iyi şekilde kullanmalarını sağlayacak tartışmalı bir psikolojik terapi (tedavi) anlayışı) tekniklerini kullanmaktadırlar. Aynı zamanda, yanan-dönen, uçuk-kaçık fikirler, değişik komplolar, yalan beyanlar ve iddialar ile kamuoyunu zehirliyorlar. Sivil toplum kuruluşları veya açık toplum enstitüleri aracılığıyla toplumları istediklere yöne çevirebiliyorlar. Ahlâken çökertilen ve fazilet duygusundan mahrum bırakılan siyasetlere hükmeden kirli kara paralar ile belirli fon ve bankalar üzerinden bunları dönüştürerek, hâkimiyet kurmak istedikleri toplumlara transfer ederler. Miadı dolmuş klasik iktisadi teorilerle diğer toplumları oyalarken, geliştirdikleri yeni teorilerle de sömürü düzenlerini daha da kökleştirmeye çalışmaktadırlar.

Yatırımcılar, şirketler ve finans kuruluşları ile dünya ülkeleri tarafından otorite kabul edilen; Moody’s, Standart&Poor’s ve Fitch gibi milletlerarası kredi derecelendirme kuruluşları ile hamasi söylemlerle kurulan “Vız gelir, tırıs gider” cümleleri ile mücadele edilemez. Bunların analizleri sonrasında verilen notlar, ülkeye olan yatırımı azaltan veya artıran müthiş bir güçleri vardır. Avrupa bankalarında Türkiye vatandaşlarına ait olduğu hesaplanan 600 milyar euro bulunmaktadır. Ülkeler bu ve buna benzer öz kaynaklarını daha iyi değerlendirdiklerinde ve demokrasilerini geliştirdiklerinde milletlerarası kapitalist çetelerinin insafına daha az kalacaklardır. Bunlar; milletlerarası bir şebek ve spekülasyon ve vurguncu anlayışla iş yürüten şirketler görünümünde; mahşerin üç silahşörü gibi elde ettikleri güç ile milletlerarası firmaları hercü-merç ederek menfaat sağlamaktalar ve doymak bilmeyen egolarını tatmine yönelmekteler. Türkiye’nin belirli kritik dönemlerde notunun düşürülmesi de daha çok iktisadi değil, siyasi bir durumdur.

Üçüncü Bölüm Değerlendirme Soruları

1. İktisadi entegrasyonların statik refah etkilerinden; ticaret oluşturucu etkiyi açıklayınız.
2. İktisadi entegrasyonların statik refah etkilerinden; ticaret saptırıcı etkiyi açıklayınız.
3. İktisadi entegrasyonların dinamik refah etkilerini maddeler halinde sıralayınız.
4. Entegrasyonların dâhil olan ülkeler açısından avantajları nelerdir? Sıralayınız.
5. Entegrasyonların dâhil olan ülkeler açısından dezavantajları nelerdir? Sıralayınız.
6. Entegrasyonların üçüncü ülkeler açısından avantaj ve dezavantajları neler olabilir?
7. Dünya ticaretindeki gelişim ve iktisadi hâkimiyet mücadelelerini değerlendiriniz.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AMERİKA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR

Amerika kıtasındaki entegrasyonların rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, iktisadi öngörü yeteneğine sahip olmak ve piyasadaki değişimleri anlamak, ancak konu incelenmesine bağlıdır.

ABD ve AB arasındaki NATO ekseninde farklılaşan tehdit ve kriz algısı, serbest ticaret, iklim değişikliği anlaşması ve çeşitli siyasi meselelerde farklılaşma beraberinde de ayrışmayı derinleştiriyor gibi gözükmesine rağmen temel meselelerde yine birlikte hareket edebiliyorlar.

1. NAFTA – Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi

Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA - **North American Free Trade Agreement**), 1965 senesinde Kanada ile ABD arasındaki Auto Pact anlaşması ile temelleri atılmış. 1986 senesinde Meksika'nın GATT'a üye olmasıyla taraflar arasındaki ilişkiler gelişmiş, bu gelişmelerin sonucunda Ağustos 1992'de ABD, Kanada ve Meksika arasında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre ülkeler kendi aralarındaki ticarete engelleri kaldırmayı, üçüncü ülkelere karşı milli tarifelerini sürdürmeyi benimsemişlerdir. Gümrük vergilerinin on sene içerisinde sıfırlanması öngörülmekle birlikte bazı ziraat ürünleri için daha uzun süreler öngörülmüştür.

a. Kuruluşu ve üyeleri

NAFTA Antlaşması ABD, Kanada ve Meksika devlet başkanları Bush, Mulroney ve Salinas tarafından 12 Ağustos 1992'de Washington'da imzalanmıştır.

b. Gayeleri

NAFTA antlaşması uyarınca bazı ziraat ürünleri bir süre daha korumacılık (himayecilik) kapsamında bırakılmak kaydıyla üye ülkeler arasındaki ticarete uygulanan gümrük vergileri bazı istisnalar dışında belirlenen süreç içinde sıfırlanacaktır. Üç ülke arasındaki iktisadi uçurumların kapatılarak Kuzey Amerika kıtasında toplu halde iktisadi ve toplumsal istikrar kazandırabilmektedir. Çünkü ABD'nin ve Kanada'nın Meksika'ya yatırımlarını çoğaltmaları durumunda, bu iki ülke ucuz işgücünden faydalanacak, Meksika'da da işsizlik oranı azalacaktır. Ancak, ABD'deki işçi sendikaları, kendi ülkelerinde de işsizlik probleminin bulunduğu gerekçesiyle NAFTA'ya karşı gelmektedirler.

c. Gelişimi

Kanada Dolarının, ABD Doları karşısındaki değerinin düşük seyretmesi, Kanada'nın işçilik maliyetlerinin daha düşük olması gibi sebeplerle, ABD pazarına girmek isteyen firmalar NAFTA'nın da varlığını dikkate alarak ABD yerine Kanada'da yatırım yapmakta, NAFTA aracılığıyla da ABD pazarına rahatlıkla girebilmektedir. Kuzey Amerika pazarında yer almak isteyen bazı AB firmalarının da Kanada'yı üs olarak seçtikleri ve buradan ABD pazarındaki faaliyetlerini yönlendirdikleri gözlenmektedir. NAFTA, Kanada'nın iç piyasanın küçük olmasının ortaya çıkardığı dezavantajı ortadan kaldırmakta ve müteşebbislere dünyanın en büyük pazarlarından birisini açmaktadır.

Bu Anlaşmanın etkisi kendisini özellikle otomotiv ürünlerinde göstermektedir. İki ülke arasında otomotiv ürünlerinde gümrük vergilerinin bulunmaması ve idari engellerin en aza indirilmesi ve düşük kur, işçilik maliyetinin daha düşük olması gibi sebeplerle, önemli otomobil üreticileri Kanada'ya önemli yatırım yapmış, ABD ve Kanada'daki üretim sistemlerini bütünleştirmiştir.

NAFTA sadece gümrük vergilerini kaldırmakla kalmamış, ABD, Meksika ve Kanada'nın bu ülkelere gelen yatırımcılara yerli firmalarla aynı hakları tanımasını sağlamıştır. Hatta NAFTA kapsamındaki bir hüküm (CHAPTER 11) NAFTA üyesi bir ülke hükümetinin gerçekleştirdiği politika değişikliğinin çalışma ve karlılık şartlarını kapsamlı ve olumsuz bir şekilde etkilemesi halinde, yatırımcılara ilgili hükümeti mahkemeye verme hakkı tanımaktadır. Bu sebeple, firmalar kanuni olarak kendilerini güvende hissetmektedir.

Kanada'nın özellikle zengin tabii kaynakları da ülkeyi yatırımcılar açısından cazip kılmaktadır. Zengin petrol, tabii gaz, kömür, altın ve elmas madenleri gibi kaynaklara özellikle ABD firmaları ilgi göstermekte ve bu çerçevede, Kanada'da firma almak yoluyla yatırıma yönelmektedir. 2000-2001 senesinde ülkeye yapılan yabancı yatırımların mühim bir kısmı enerji sektörüne yapılmıştır. Ayrıca, zengin tabii kaynaklar girdi maliyetini azaltarak, ciddi bir avantaj sağlamaktadır.

2. MERCOSUR – Latin Amerika Serbest Ticaret Bloğu

Latin Amerika ülkesi arasında oluşturulan bir Serbest Ticaret Bloğu (26 Mart 1991).

(İspanyolca: Mercado Común del Sur, Portekizce: Mercado Comum do Sul, Guaranice: Ñemby Ñemuha, İngilizce: Southern Common Market) Güney Amerika Ortak Pazarı'na verilen kısaltma isimidir.

MERCOSUR ülkeleri, bu yeni bloğun oluşumundan itibaren yatırım ve ticaret rejimlerinde önemli değişiklikler yapmış ve kendi aralarındaki ticarete uygulanmakta olan sınırlayıcı kuralları kaldırmışlardır. Avrupa Birliği ile MERCOSUR bloğu arasında ticaret ve yatırımlar konularını kapsayan bir anlaşma mevcuttur.

a. Kuruluş süreci:

Daimi Sekreteryası Montevideo/Uruguay'dadır. 26 Mart 1991 tarihinde imzalanan "Asuncion Anlaşması"yla Brezilya, Arjantin, Uruguay ve Paraguay, Güney Ortak Pazarı adını verdikleri MERCOSUR'u kurmuşlar; yaklaşık 190 milyon nüfusa ve 415 milyar dolarlık GSMH'ya ulaşan, AB ve NAFTA'dan sonra dünyanın üçüncü büyük iktisadi entegrasyonunu gerçekleştirmişlerdir.

b. Tarihçesi:

Latin Amerika ülkeleri arasında bölgesel iktisadi entegrasyon kurulmasına yönelik teşebbüsler 1950'li senelere kadar uzanmaktadır. Bu gaye ile 1957 senesinde Amerikan Devletleri İktisadi Konferansı düzenlenmiş ve bu konferans sonucunda Montevideo Anlaşması imzalanarak Arjantin, Brezilya, Şili, Uruguay, Meksika, Paraguay ve Peru arasında serbest ticaret bölgesi (LAFTA) kurulmuştur. Ancak, LAFTA, başarıya ulaşamamış ve iç ticarete tam bir serbestleşme sağlanamamıştır. 1980 senesinde çok daha esnek bir sistem olan LAIA (veya ALADI), LAFTA'nın yerini almıştır. Üyelerine karşılıklı ticaret, tarife ve teknolojik anlaşma yapabilmeleri konusunda hareket serbestisi tanıyan yeni organizasyon, gayesinin üye ülkeler arasında tercihli bir iktisadi bölge oluşturmak olduğunu açıklamıştır. LAIA sistemi altında öncelikle Brezilya ve Arjantin 1986 senesinde ticari yakınlaşma sağlamaya yönelik bir protokol imzalamışlardır. 26 Mart 1991 senesinde Paraguay ve Uruguay'ın da katılımıyla bu dört devlet arasında Güney Ortak Pazarı (MERCOSUR) organizasyonu kurulmuştur.

c. Gayeleri:

1. Üyeler arası iktisadi kalkınmayı hızlandırmayı sağlamak,
2. Üyeler arası bölge içi tarifelerin kaldırılmasını sağlamak,
3. Üye ülkeler arasındaki ticaretin serbestleşmesi ile diğer politik alanın uyumlaştırılmasını sağlamak.

c. Üyeler

Arjantin, Brezilya, Paraguay, Uruguay, Venezüella (2006 sonunda) Ortak Üyeler: Şili, Bolivya, Peru, Kolombiya, Ekvator, Meksika

d. Organları:

Sektörel Komite, Müdür'ün başkanlığında, haftada bir kez toplanan en üst organı olup; (i) Ticaret; (ii) Sanayi; (iii) İşçi İlişkileri (iv) Teknoloji ve Bilim (v) Ziraat ve Sığır, alt komitelerini içermektedir.

Ayrıca, Sektörel Komite'nin diğer çalışma birimleri; Dokümantasyon ve Bilgi Merkezi (CDD); MERCOSUR Bilgi Merkezi (CİM); MERCOSUR Bilgi Sistemi (SİM). Sonuncusu, ülkedeki 21 Bilgi Merkezini birbirine bağlayan bir bilgisayar ağıdır.

e. Faaliyetleri:

MERCOSUR organizasyonu ile 1996 senesinde Şili, 1997 senesinde Bolivya, 2003 senesinde Peru, 2004 senesinde Kolombiya, Ekvator ve Meksika'da serbest ticaret anlaşması imzalamış ve ortak üye statüsüne girmişlerdir. 9 Aralık 2005 tarihinde Venezüella da tam üyeliğe kabul edilmiştir. Fakat üyeliği 2006 senesi sonunda resmiyet kazanacaktır. Böylece organizasyon tüm Güney Amerika kıtasında ortak bir pazar oluşturma hedefi doğrultusunda mühim bir adım atmıştır. Gümrük tarifelerinin sıfırlanmasını ve üyeler arasında mal, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımını hedefleyen MERCOSUR, Latin Amerika kıtasının yüzölçümünün % 59'unu, nüfusunun % 44'ünü, GSMH'sının % 51'inin kapsayan mühim bir entegrasyon hareketidir. Ocak 1995 itibariyle Gümrük Birliğini de gerçekleştiren MERCOSUR, AB misalini izleyerek, her alanda entegrasyona doğru ilerlemektedir. AB benzeri, rekabet politikalarının uyumlaştırılması, parasal entegrasyon ve ortak iktisadi kurumlar gibi konular MERCOSUR'un da gündemindedir. 2005 senesinde üye ülkeler arasındaki ticaretin tam olarak serbestleştirilmesi öngörülmektedir.

f. Gelişmeler:

1980'li senelerde 8 milyar dolar civarında olan Arjantin'in ihracatı MERCOSUR'un kurulması ile birlikte mühim bir yükselme eğilimine girmiş, 1996 senesinde 21 milyar dolara, 2000 senesinde ise, 26 milyar dolara ulaşmıştır. 2001 senesinde kayda değer bir artış olmaması şüphesiz bu ülkenin içine düştüğü finans bir sonucu olmuştur

Brezilya da, MERCOSUR şemsiyesi altında ihracatını 1990-2000 döneminde ikiye katlamıştır. Paraguay ve Uruguay'ın Mercosur bünyesi altında mühim bir ihracat artışı sağlayamadıkları görülürken; MERCOSUR ile serbest ticaret anlaşması imzaladığı 1996 senesiyle birlikte Şili'nin ihracatında önemli artışlar meydana geldiği görülmektedir. MERCOSUR üyelerinin birbirlerine yaptıkları ihracatın toplamı (blok-içi ihracat) 1999 senesi itibarıyla 21 milyar \$ civarındadır. Görüldüğü gibi, yaklaşık 100 milyar dolarlık bir ihracat toplamına sahip olan bu ülkeler, ihracatlarının ancak beşte birlik kısmını birbirlerine yapmaktadırlar. Dolayısıyla MERCOSUR'un bu anlamda mühim bir ticaret saptırıcı etkisinin bulunmadığı söylenebilir.

MERCOSUR'un kurulmasıyla beraber özellikle Brezilya ve Arjantin'in ithalat rakamlarının artma eğilimine girdiği görülmektedir. Ancak bu ülkeler benzer malları ve genellikle de sanayileri için gerekli ara malları ithal ettikleri için, ithalattaki artış, blok-içinden ziyade blok-dışından ve özellikle de Avrupa Birliği ülkelerinden ve ABD'den yapılan ithalatta karşılanmıştır. Dolayısıyla MERCOSUR'un bu açıdan da mühim bir ticareti saptırıcı etkisi ortaya çıkmamıştır.

Arjantin ve Brezilya, doğrudan yabancı yatırımlardan pay almakta, gelişmekte olan ülkeler arasında önde gelen ülkelerdir. MERCOSUR'un kurulması bu açıdan da olumlu olmuş ve söz konusu ülkelere yönelen doğrudan yabancı yatırım akımlarında önemli artışlar meydana gelmiştir. MERCOSUR kurulmadan önce 1,8 milyar dolar düzeyinde olan Arjantin'e yönelik senelik doğrudan yabancı yatırım akımı, bugün 20 milyar doların üzerine çıkmıştır. Brezilya, MERCOSUR sürecinin bu yönünden Arjantin'e kıyasla daha fazla faydalanmış, başlangıçta bu ülke daha az yabancı yatırım çekerken, bugün Brezilya'ya senelik 30 milyar doların üstünde doğrudan yabancı yatırım yapılmaktadır. MERCOSUR'un nimetlerinden daha ziyade bu entegrasyonun büyük ekonomileri olan Arjantin ve Brezilya faydalanmıştır. Gerek ihracat artışı gerekse doğrudan yabancı yatırım çekmekte diğer üyelere oranla bu ülkeler çok daha avantajlı bir konumda olmuşlardır. Dolayısıyla, MERCOSUR içinde mühim bir yığılma etkisinin ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

MERCOSUR'un uzun vadedeki hedefi, 2005 senesinde Amerika Kıtası Serbest Ticaret Bölgesi ve AB ile iki ayrı serbest ticaret bölgesi oluşturmaktır. MERCOSUR çerçevesinde bu hedefe yönelik önemli adımlar atılmıştır. Aralık 1994'de yapılan Amerikalılar Zirvesi'nde 2005 senesinde Amerikalılar Serbest Ticaret Alanının kurulması kararlaştırılmıştır.

3. LAIA – Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (LAFTA 1980)

Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (Latin American Free Trade Association - LAFTA). 1980 sonrasında LAIA ismini almıştır.

1960 senesinde Montevideo'da yedi ülkenin bir araya gelerek Latin Amerika'da serbest ticaret bölgesi oluşturmak gayesiyle kurduğu bir ticaret birliğidir. Kurucu ülkeler, Arjantin, Brezilya, Meksika, Şili, Paraguay, Peru ve Uruguay'dır. Birliğe 1961'e Ekvator ve Kolombiya, 1962'de Venezuela dâhil olmuştur. Fakat üye ülkeler arasında önemli ölçüde gelişmişlik farklılıklarının olması ve siyasi çalkantılar yüzünden bu birlik 1981 senesinde dağıtılmış ve yerine Latin Amerika Bütünleşme Birliği (LAIA)

a. Kuruluşu

Latin Amerika Entegrasyon Birliği (LAIA) 11 Latin Amerika Ülkesi'nin (Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezüella) Dışişleri Bakanları'nın Uruguay'ın Montevideo kentinde bir araya gelerek 12 Ağustos 1980 tarihinde imzaladıkları Montevideo Anlaşması sonucunda kurulmuştur. 1980 senesinde imzalanan Montevideo Anlaşması'nın gayesi, 1960 senesinde imzalanan Montevideo Anlaşmasıyla kurulmuş olan Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği'nin (LAFTA) faaliyetleriyle başlayan iktisadi entegrasyonun daha da geliştirilmesidir.

b. Üyeler

11 üye ülke vardır, bunlar: Arjantin, Bolivya, Brezilya, Şili, Kolombiya, Ekvator, Meksika, Paraguay, Peru, Uruguay ve Venezüella' dir.

15 gözlemci ülke bulunmaktadır, bunlar: Çin, Kosta Rika, Küba, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Guetemala, Honduras, İtalya, Nikaragua, Panama, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, İspanya ve İsviçre'dir.

c. Gayeleri

1. Organizasyon, bölge içerisinde dengeli ve eşit şartları kapsayacak sosyal ve iktisadi bir gelişmeyi sağlayacak olan iktisadi entegrasyon sağlamak

2. Karşılıklı ticaretin düzenlenmesi ve harmonizasyonu, iktisadi kalkınmanın sağlanması, iktisadi işbirliğini ve pazar genişlemesini sağlayacak faaliyetlerin desteklenmesi

3. Üye ülkeler, bölgesel ticari öncelikleri kapsayan iktisadi referanslar alanı kurmuşlar, bölgesel ve ikili anlaşmalar imzalamışlar ve işbirliğine dayanmak suretiyle bu iktisadi entegrasyona bölgenin iktisadi açıdan daha az gelişmiş ülkelerinin de katılımını sağlamışlardır.

d. Organları

1. Dışişleri Bakanları Konseyi: Birliğin üst düzey politikalarının belirlendiği en yüksek organdır. Dışişleri Bakanından farklı bir Bakanın LAIA faaliyetlerinde bulunması durumlarının haricinde konsey 11 üye ülkenin Dışişleri Bakanları'ndan oluşmaktadır.

2. Gelişim ve Yakınlaşma Konferansı. Üye ülkelerin delegelerinin katılımıyla toplanmaktadır. Bu Konferans, entegrasyon sürecinin işlemlerini belirler, düzenlemelerin sonuçlarını değerlendirir ve Sekreteryaya tarafından yapılacak faaliyetlere tavsiyelerde bulunur. Temsilciler Komitesi her üye ülkenin daimi temsilcisinden oluşan ve birliğin politikasını belirleyen organdır. Komite anlaşmaların sonuçlarını değerlendirir ve alınacak tedbirleri belirler.

3. Sekreteryaya: LAIA'nın teknik ve yönetim faaliyetlerini yürütecek olan ve Konsey tarafından üç senelik bir süre için seçilen Genel Sekreter tarafından yönetilir. Genel Sekreter, Bakanlar Konseyi, Konferans ve Komite çalışmalarına iştirak eder.

e. Faaliyetler ve Gelişmeler

Çok taraflı Mal Ticareti (barter) ve Karşılıklı Kredi Mekanizması'nı kuran Anlaşma, Latin Amerika Serbest Ticaret Birliği'ne (LAFTA) üye ülkelerin Merkez Bankaları tarafından 1965 senesinde imzalanmış ve 1 Haziran 1966 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. Dominik Cumhuriyeti 1973 senesinde katılmıştır. Bir önceki Anlaşma'nın genel özelliklerini taşıyan ancak yeni birtakım uygulamaları da beraberinde getiren Karşılıklı Ödeme ve Kredi Anlaşması 25 Ağustos 1982 senesinde imzalanmıştır. Bu Anlaşma'nın temel özellikleri şunlardır:

1. Merkez bankaları arasında US\$'a dayalı karşılıklı ödeme hattının kurulması,
2. Dört aylık karşılıklı çok taraflı ödemelerin ikili hesaplarda toplanması ve ödenmemiş alacakların New York Federal Reserve Bank aracılığıyla US\$ cinsinden ödenmesi,
3. İsteğe bağlı ödeme sisteminin Venezüella misalinde olduğu gibi merkez bankaları tarafından zorunlu hale getirilmesi.

Bu takas sistemi sayesinde, ödemelerin hacmi 1996 senesinde 106 milyon US\$'ına ulaşmıştır.

1 Mayıs 1991 tarihinden sonra kredilerin Otomatik Ödeme Programı çerçevesinde finansmanı mekanizması Anlaşma ile uyumlu hale getirilmiştir. Bu mekanizma çok taraflı hesapların kapatılma dönemlerinde üye ülkelerin Merkez Bankaları'nın karşılaşılabileceği likidite problemlerini de göz önüne almaktadır. Bu ödeme çok taraflı ve otomatik olmakla birlikte, yukarıda sözü edilen dört aylık dönemlerdeki ödeme zorunluluklarını da erteleme imkânı tanımaktadır.

Bölgeler arası finansmana yardımcı olmak gayesiyle tasarlanan alternatif kredi mekanizması LAFTA üyesi ülkeler Merkez Bankaları ve Dominik Cumhuriyeti'nin katılımıyla 1969 senesinde imzalanmıştır. 22 Eylül 1981 tarihinde kapsamı genişletilen bu Anlaşmayla, üyelerin Merkez Bankaları'nca ortak kredi limiti 700 milyon US \$'a çıkartılmıştır. Kaynaklar üye ülkelerin bazı durumlarda oluşacak geçici likidite ihtiyaçlarının karşılanması için üç mekanizma yoluyla dağıtılmaktadır. Likidite ihtiyaçları aşağıdaki durumlarda meydana gelmektedir: (1) bölgesel ticarete karşılaşılan ödeme zorlukları, (2) üye ülkelerin karşılaşılabilecekleri ödemeler dengesi açıkları, (3) tabii felaketler sonucu doğabilecek kaynak ihtiyaçları.

Bu Anlaşmayla kurulan destekleme mekanizması en son 1984 senesinde kullanılmıştır. Banco Central de Reserva del Peru her iki sistemde de aracı banka olarak kullanılmaktadır.

Beş gözlemci milletlerarası kuruluş bulunmaktadır, bunlar: Inter-American Kalkınma Bankası (IADB), BM Latin Amerika ve Karayip Ülkeleri İktisadi Komisyonu (ECLAC), Amerikan Devletleri Organizasyonu (OAS), BM Kalkınma Programı (UNDP) ve Avrupa Birliği'dir (EU).

4. CACM (FTAA) – Amerika Devletleri Arası Serbest Ticaret Bölgesi

FTAA- Free Trade Area of Americas: Amerikalılar arası Serbest Ticaret Bölgesi

a. Kuruluşu

ABD'nin bugüne kadar ortaya koyduğu Güney Amerika'ya yönelik en büyük teşebbüs şüphesiz Amerika Serbest Ticaret Bölgesidir. (Free Trade Area of the Americas-FTAA). 800 milyon nüfusu kapsayan FTAA ortalama 14 trilyon dolar(\$) senelik hâsılat öngörüsüyle dünyanın en büyük serbest ticaret bloğunu oluşturmayı hedefliyordu. Küba hariç kıtanın tamamını serbest ticarete açacak bu büyük Washington projesi ile Güney Amerika ülkeleri ve ABD arasındaki işbirliğinde yeni bir döneme geçileceği düşünülüyordu. Bill Clinton'ın, 1994'te Miami'de yapılan ilk zirvede "Alaska'dan Tierra del Fuego'ya serbest ticaret" sloganıyla sunduğu FTAA'nın gayesi ticareti serbestleştirmek, yatırımları çoğaltmak, rekabeti arttırmak, serbest ticaretin, sermaye ve iş insanı dolaşımının önündeki engelleri kaldırmak olarak tanımlanmıştı.

b. Üyeler

FTAA'nın ilk toplantısı 1994 senesinde Miami'de yapıldı. Bu bölgesel serbest ticaret anlaşması kapsamında Küba hariç tüm Kuzey, Güney Amerika ve Karayip ülkeleri de dâhil olmak üzere toplam 34 ülke var.

c. Gayeleri

Gaye, çok taraflı bir düzenleme ile malların ve sermayenin serbest dolaşımını sağlamaktı. Ancak MERCOSUR'deki (Brezilya, Arjantin, Uruguay, Paraguay'ın üyesi olduğu Güney Amerika Ortak Pazarı) gibi işçileri koruyan ve antlaşmanın, iktisadi veya sosyal hayat üzerindeki olumsuz etkilerini azaltacak koruyucu tedbirler öngörmüyordu. 1998 senesinde yapılan ikinci Amerika zirvesinde FTAA'nın çizdiği çerçeve ve dolayısıyla da Güney Amerika ülkelerinin bu konudaki görüşleri kendini belli etmeye başladı.

2001 senesinde Quebec'te yapılan zirvede ABD Başkanı Bush, FTAA sürecini hızlandırmayı ve 2003 senesinde imzaya açmayı önerdi. Ancak MERCOSUR ülkeleri ve Venezuela süreci hızlandırmayı reddetti. 2005 senesinde Arjantin'de yapılan dördüncü zirvede FTAA'ya Chavez'in liderliğinde yeniden karşı çıkıldı. Ülkelerin özellikle üzerinde durduğu nokta, FTAA düzenlemeleriyle, büyük kurumlara özelleştirme yoluyla verilen ayrıcalıklar neticesinde, hükümetlerin toplum sağlığı ve güvenlik, işçi hakları, çalışma şartları, tabii hayatın korunması gibi konulara müdahale etmesinin önüne geçilmesi idi. Sosyal haklar ve temel hürriyetleri ile ilgili kanunların çıkartılmasının sınırlandırılıyor ve böylece bu ülkelere milletlerarası şirketlere, ayrıcalıklı ve büyük imkânlar sağlanıyordu.

d. Faaliyetler ve Gelişmeler

FTAA'nın esas olarak ABD, Kanada ve Meksika'dan oluşan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA) modeline dayandığı ve FTAA'nın bütün kıtaya yayılmış şekli olduğu düşünülüyordu. Uygulandığı on sene içinde NAFTA, Meksika ve ABD'de işçi sınıfına ağır hasarlar vermişti. Ucuz işgücü sebebiyle birçok Amerikan firması, Meksika'ya taşınarak Amerika'da binlerce kişinin işsiz kalmasına yol açmıştı. Ayrıca, ABD, Meksika'dan büyük bir illegal işçi göçü alması emeğin iyice ucuzlamasına yol açmıştı. Kanada da kamu hizmetlerinde büyük bir gerileme yaşanmıştı.

FTAA'ya karşı aynı sene Amerika için Bolivarcı Seçenek (Bolivarian Alternative for the Americas - ALBA) Küba ve Venezuela tarafından resmen ilan edilmişti. ALBA öncelikle iktisadi ve ardından kültürel, sosyal ve siyasi alanlarda birlikte hareket ve yardımlaşma üzerine kurulmuştur. FTAA'nın neo-liberal ve kâr maksimizasyonuna dayanan politikaları yerine, ülkeler arasındaki iktisadi farkları dengeleyen, kârı değil, sosyal dayanışmayı ve eşitlikçi kalkınmayı ön planda tutan bir yapılanmayı öngörmektedir. ALBA üyesi diğer ülkeler, Bolivya, Ekvador, Honduras, Dominik, Nikaragua, Saint Vincent ve Grenadinler ile Antigua ve Barbuda'dır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki neo-liberal politikalar yüzünden yakın tarihte büyük iktisadi çöküntüler yaşayan bu muhalif ülkelere peş peşe iktidara gelen sosyalist liderler, Chavez, Lula, Kirchner ve Vazquez seçim kampanyalarında FTAA karşıtı propaganda yaparak oy toplamışlardır.

ABD'nin 2005 senesine kadar müzakerelerini tamamlayıp yürürlüğe sokmayı planladığı FTAA'nın 2008 senesi itibarıyla içinde bulunduğu durum şüphesiz ABD'yi tatmin etmekten uzaktır, müzakerelerin

tamamlanıp tamamlanamayacağı bile belirsizliğini korumaktadır.

17-19 Nisan 2009 tarihinde Port of Spain de yapılan Beşinci Amerikalılar Zirvesinde yeni ABD Başkanı Obama ile Latin Amerika liderleri ilk kez karşı karşıya gelmişlerdi. FTAA anlaşmazlığı sebebiyle ilişkilerin gergin bir seyir izlediği Bush döneminden sonra değişim sloganı ile yola çıkan ve diplomatik ilişkilere büyük önem vereceğinin sinyallerini veren Obama'nın, ABD'nin arka bahçesi olarak nitelendirilen Güney Amerika ülkeleriyle ilişkilerde nasıl bir yol haritası izleyeceği merak konusuydu.

ALBA üyesi ülkelerin itirazı sonucu, zirvede ortak bir sonuç bildirisi üzerinde uzlaşma sağlanamasa da; özellikle zirve öncesi Obama'nın taraflar arasında eşitlik temelli ilişkiler kurulmasını arzu ettiği yönündeki açıklamaları ile görüşmelerin Bush dönemine göre daha ılımlı bir atmosferde geçtiği söylenebilir.

ABD ile milletlerarası arenanın yükselen gücü olarak addedilen Brezilya ve Bolivarci seçeneğin lideri ve petrol ihracatçısı Venezuela arasındaki ilişkilerin ne şekilde gelişeceği beklenip görülecektir.

5. USA-UE (TTIP) Transatlantik Anlaşması

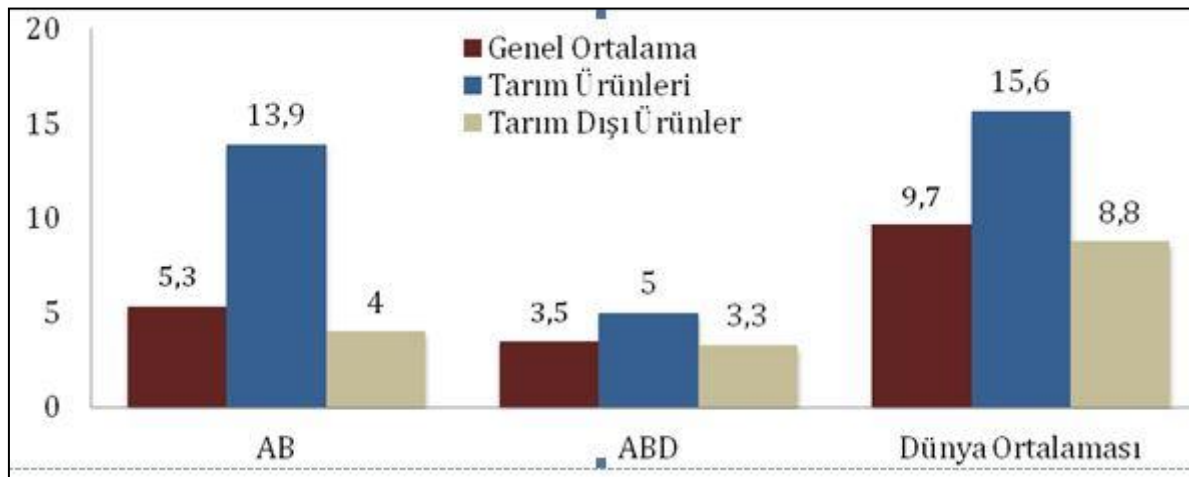
Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı ABD ile AB arasındaki bir anlaşmadır. Avrupa'ya öncelikle on milyonun üzerinde insana istihdam sağlama yanında daha pek çok faydaları olacak ve bu anlaşma her iki kıtanın da geleceğine yön verebilir. Britanya'nın Avrupa'dan ayrılma referandumuna bu anlaşmanın etkileri de bulunmaktadır.

TTIP ve Avrupa Birliği arasındaki müzakereler 2013 senesinde başlamıştı. Daha öncede transatlantik iktisadi boyutu bazında birbirine bağlı olan iki taraf ekonominin Asya'ya özellikle Çin'e kayması sebebiyle böyle bir plan yapmıştır. Bu iki taraf dünya ekonomisinin %47 'sini kapsamaktadır.

TTIP Taslak anlaşmasının kapsamı;

1. Gümrük tarifelerinin azaltılması/kaldırılması,
2. Düzenleyici alanlarda yakınlaşmanın sağlanması ve tarife-dışı engellerin (TDE) azaltılması/kaldırılması,
3. Hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi
4. Fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin adımlar
5. Yatırımların önündeki engellerin kaldırılması
6. Kamu alımları piyasalarının karşılıklı olarak açılması

Tablo-3-1. Tarife Profilleri

(Kaynak: DTO 2012 Tarife Profilleri)

Gümrük Tarifelerinin azaltılması/kaldırılması: AB'nin ve ABD'nin birbirine uyguladığı bazı gümrük tarifeleri ortalamanın üstündedir. Bunlar ABD için orman ürünleri, gıda ve tekstil. AB için ise gıda, otomotiv ve orman ürünleridir. AB ve ABD uyguladığı bazı ürünlerde tarife zirvesi kullanılmaktadır. Bu ürünlerde karşılıklı tarife indirimine gidilecektir. Ancak müzakerelerde tarifelerden ziyade ikame edilmiş tarife dışı engellerin de önemli yer tuttuğu görülüyor.

TTIP'in Düzenlediği Alanlar:

1. Düzenleyici Alanlar ve Tarife Dışı Engeller: İç düzenlemelerden ve mevduattan kaynaklanan

farklılıklar giderilmesi hedeflenmektedir. İki tarafın birbirine uyguladıkları standartlar işletmelerin pazara girişini zorlaştırmakta ve firmaların maliyetini ciddi oranda arttırmaktadır. İç düzenlemelerde ve mevduatta yapılacak bir anlaşma oldukça yüksek bir etki edecektir.

2. Hizmet Ticareti: İki ülke dünya hizmet ticareti sıralamasında; AB %28 oranla ilk sırada yer alırken ABD ise %18 ile ikinci sırada yer almaktadır. İki ülkenin hizmet ticareti serbestisini sağlaması oldukça yüksek oranda iş imkanı sağlayacaktır.

3. Fikri Mülkiyet Haklarının Korunması: TTIP yoluyla her iki tarafın haklarının üçüncü bir tarafa karşı korunması gayesi takip edilmektedir. İki tarafın bakışları birbirine büyük oranda uyum göstermektedir.

4. Yatırımlar: 2009 senesinde Lizbon'da AB'nin yaptığı bir anlaşma ile AB'de ülkelerinin ikili anlaşmaları geçersiz sayılmış ve hepsi doğrudan yabancı sermaye yatırımı ortak siyasetine bağlanmıştır. Avrupa Komisyonu 2010 tarihinde bir tebliğ yayınlayarak aralında ABD'nin de olduğu o zamana kadar yapılan birçok ikili anlaşmanın geçerliği olduğunu teyit etmiştir. Netice olarak yatırımlar konusunda sağlanacak yüksek serbestleşme iki kıta açısından büyük bir faydalar sağlayacaktır.

5. Kamu Alımları: Tarafların kamu ihalelerin de kendi müteşebbislerini kayırmasının önlenmesi hedeflenmektedir.

Dördüncü Bölüm Değerlendirme Soruları

1. NAFTA – North American Free Trade Agreement /Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'nin kuruluşu, gayesi ve üyeleri hakkında bilgi veriniz.

2. MERCOSUR – Latin Amerika Serbest Ticaret Bloğunun kuruluşu, gayesi ve faaliyetleri konusunda bilgi veriniz.

3. LAIA – Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi'nin kuruluşu, gayeleri ve üyeleri hakkında bilgi veriniz.

4. CACM (FTAA) – Amerika Devletleri Arası Serbest Ticaret Bölgesi'nin; kuruluşu, gayeleri ve faaliyetleri hususunda bilgi veriniz.

5. USA-UE (TTIP) Transatlantik Anlaşmasının getirileri ve etkileri nelerdir?

BEŞİNCİ BÖLÜM

AVRUPA KITASINDAKİ ENTEGRASYONLAR

Avrupa kıtasındaki entegrasyonlarla ilgili soru cevap tekniği ile öğrencinin hazır bulunuşluğu ölçülecektir. Eğitim-Öğretim faaliyetleri esnasında gerekli bilgi ve beceriler ve öğrencilerin gelişim düzeyleri, milletlerarası iktisadi kuruluşları kavramlar ve bu kuruluşlar arasındaki farklılıklara dair sorular yöneltilerek, izlenecektir.

Beceri; bölgesel iktisadi gelişmeleri izlemek, Avrupa kıtasındaki entegrasyonların rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, iktisadi öngörü yeteneğine sahip olmak ve piyasadaki değişimleri anlamaktır.

1. AB – Avrupa Birliği

Barış, istikrar ve kalkınma temelli bir projedir. Avrupa Birliği veya kısaca AB, yirmi sekiz üye ülkeden oluşan ve toprakları büyük ölçüde Avrupa kıtasında bulunan siyasi ve iktisadi bir organizasyondur. 1992 senesinde, Avrupa Birliği Antlaşması olarak da bilinen Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girmesi sonucu, var olan Avrupa İktisadi Topluluğu'na yeni görev ve sorumluluk alanları yüklenmesiyle kurulmuştur. 500 milyondan fazla nüfusuyla Avrupa Birliği, dünya ülkelerinin GSYİH'ye (nominal) göre sıralanışında nominal gayrisafı yurtiçi hasılasının %30'luk (16,8 trilyon ABD\$) bölümünü oluşturur.

Avrupa Birliği, tüm üye ülkeleri bağlayan standart kanunlar aracılığıyla, insan, eşya, hizmet ve sermaye dolaşımı hürriyetlerin kapsayan bir ortak pazar (tek pazar) geliştirmiştir. Birlik içinde ziraat, balıkçılık ve bölgesel kalkınma politikalarından oluşan ortak bir ticaret politikası izlenir. Birliğe üye ülkelerin on dokuzu, Euro ismiyle anılan ortak para birimini kullanmaya başlamıştır. Avrupa Birliği, üye ülkelerini Dünya Ticaret Organizasyonu'nda, G8 zirvelerinde ve Milletlerde temsil ederek politikalarında da rol oynamaktadır. Birliğin yirmi sekiz üyesinden yirmi ikisi NATO'nun da üyesidir. Schengen Antlaşması uyarınca birlik üyesi ülkeler arasında pasaport kontrolünün kaldırılmasının da arasında bulunduğu pek çok adli konu ve içişleri düzenlemelerinde Avrupa Birliği'nin payı bulunur.

Avrupa Birliği, devletlerarası ve çok milletli bir oluşumdur. Birlik içinde bazı konularda devletlerarası anlaşma ve fikir birliği gerekir. Ancak belirli durumlarda uluslar üstü yönetim organları, üyelerin anlaşması olmaksızın da karara varabilir. Avrupa Birliği'nin bu tip haklara sahip önemli yönetim birimleri Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği Konseyi, Liderler Zirvesi, Avrupa Adalet Divanı ve Avrupa Merkez Bankası'dır. Parlamentosu, Avrupa Birliği vatandaşları beş yılda bir oylama yöntemiyle seçerler.

Avrupa Birliği'nin temelleri 1951 senesinde, altı ülkenin katılımıyla oluşturulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'na ve 1957 Roma Antlaşması'na dayanmaktadır. O dönemden bu yana, birlik yeni üyelerin katılımlarıyla boyut olarak büyümüş; var olan yetkilerine yeni görev ve sorumluluk alanları ekleyerek de gücünü arttırmıştır. Üye devletler Aralık 2007'de, birliğin bugüne dek yaptığı antlaşmalar ile kanuni yapısını güncellemek ve iyileştirmek gayesiyle Lizbon Antlaşması imzalanmıştır. Lizbon Antlaşması'nın onaylanma ve işleme girme sürecinin 2008 senesi içinde olması öngörülmüşse de İrlanda'da, antlaşmanın onaylanması için yapılan halk oylamasının ilk etapta olumsuz sonuçlanması kabul sürecini geciktirmiştir. Avrupa Birliği 2012 Nobel Barış Ödülü'nü almıştır.

a. Kuruluşu

Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa İktisadi Topluluğu, Avrupa Toplulukları ve nihayet Avrupa Topluluğu olarak isimlendirilen süreç, 1950 senesinde iki dünya savaşının yıkıntıları arasından sıyrılmayı hedefler şekilde ilk adımını atmıştır. Robert Schuman ve Jean Monnet imzalı planın bildirisinde gaye; Fransız ve Alman demir ve çelik üretimini üstün yetkilerle donatılmış olarak bir kurumun denetimine vermektir. Bu kurum tüm Avrupa ülkelerinin katılımına açık olacaktır. Öncelikli olarak iktisadi bir plan olarak algılansa da önemli ölçüde siyasi uzantıları olacaktır.

1957 senesinde kurulan Avrupa İktisadi Topluluğu. (European Economic Community) en önemli ticaret bloğunu oluşturmaktadır. AET ülkelerinin aralarındaki toplam ticaret 1977 senesinde dünya ticaretinin % 34'ünü, mamul ürün ticareti ise dünya mamul ürün ticaretinin % 44'ünü oluşturuyordu. Genellikle Ortak Pazar diye isimlendirilen bu topluluk kuruluşundan yirmi sene sonra ana gayesine ulaşmış ve topluluk içinde sanayi ürünlerindeki tüm gümrük vergilerini ve kotalarını kaldırmıştır. Ayrıca, topluluk dışı ülkelere yapılan ithalata da her üye aynı gümrük tarifelerini uygulamaktadır.

Birliğin içinde ortak kurumları bulunan üç Topluluk yer almaktadır. Bunların içinde ilk kurulanı 1951

tarihli Paris Antlaşması'yla Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) olmuştur. Daha sonra 1957 tarihli Roma Antlaşması'yla Avrupa İktisadi Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu kurulmuştur. Topluluklar bu sürecin sonunda üye devletlerarasındaki bütün iç sınırları kaldırarak tek bir pazar kurmuşlardır. 1992'de Maastrich'te imzalanan Avrupa Birliği Antlaşması ile iktisadi ve parasal birlik doğrultusunda ilerleyen ve belirli alanlarda hükümetler arası işbirliğini içeren bir Avrupa Birliği kurulmuştur.

b. Genişleme

Topluluğun ilk genişleme tarihi 1 Ocak 1973'tür. İngiltere, Danimarka ve İrlanda bu sürece dâhil olmuştur. Aynı halkanın diğer ülkesi Norveç halkoylaması sonucu AET haricinde kalmıştır. Topluluk için ikinci genişleme tarihi 1 Ocak 1981'dir. Yunanistan'ın katılımıyla üye ülkelerin sayısı 10 olmuştur. Bu süre 6 sene gibi kısa bir dönemi ifade etmektedir. Hâlbuki 1977 senesinde başvurularını yapan İspanya ve Portekiz ancak 1 Ocak 1986 senesinde birliğe üye olmuşlardır. 2000'li senelerin başında AB, tarihinin en büyük genişleme sürecini başlattı. Mayıs 2004'te Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Polonya, Slovenya, Kıbrıs Rum Kesimi, Malta, Slovakya, Letonya ve Litvanya birliğe tam üye olarak katıldılar.

Birlik, Avrupa ülkelerinin iktisadi alanda işbirliği yapmaya başladığı 1951 senesinde sadece Belçika, Almanya, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda'yı içeriyordu. Zamanla birçok ülke katılmaya karar verdi. Birlik, 28 ülkeyi içeren mevcut boyutuna, Hırvatistan'ın 1 Temmuz 2013 tarihinde katılımıyla ulaştı. Bu halkanın genişlemesi cihetinde adımlara devam edilmektedir. Aralık 1999'undaki Helsinki Zirvesi sonrası Türkiye de bu sürece dâhil olmuştur.

Tam üyelik perspektifini muhafaza eden Türkiye'nin AB'nin genişlemesinde dışarıda bırakılması bölge açısından büyük bir kayıp olur.

c. İlkeleri

Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan ilkeler şunlardır:

1. Temel hakların, serbest dolaşım ile medeni ve siyasi hakların sağlandığı Avrupa Vatandaşlığı.
2. İçişleri ve Adalet alanındaki işbirliği ile Avrupa Birliği genelinde hürriyet, güvenlik ve adaletin tesis edilmesi.
3. Tek Pazar, Ortak Para Birimi Euro, istihdam oluşturma, bölgesel kalkınma ve çevre koruma aracılığıyla iktisadi ve sosyal gelişmenin desteklenmesi.
4. Ortak Dış ve Güvenlik Politikası aracılığıyla Avrupa Birliği'nin global anlamdaki rolünün güçlendirilmesi.

Avrupa Topluluğu, geleneksel milletlerarası organizasyonlardan farklıdır. Topluluk, aşağıda belirtilen üç özelliğiyle Avrupa Konseyi, NATO ve Birleşmiş Milletler gibi klasik milletlerarası kuruluşlardan ayrılmaktadır:

- a. Üye devletler belli konularda Topluluğa yetki devretmiştir.
- b. Topluluk Organlarının kararları üye devletlerde doğrudan uygulanabilmektedir.
- c. Topluluk bünyesinde üye devletlerin temsilcilerinden oluşmayan bağımsız organlar vardır.

Bu organlarda veya Topluluk üyesi ülke temsilcilerinden oluşan Bakanlar Konseyinde belli konularda oy birliğine gerek olmadan oy çokluğuyla karar alma mekanizması geliştirilmiştir. Bu mekanizmanın işletilmesiyle alınan kararlar, sonuçta tüm üye devletleri bağlamaktadır.

Avrupa Konseyi: 5 Mayıs 1949'da; Belçika, Birleşik Krallık, Danimarka, Fransa, Hollanda, İrlanda, İsveç, İtalya, Lüksemburg, ve Norveç olarak on ülke, merkezi Strasbourg olmak üzere Avrupa Konseyi'ni kuran antlaşmayı imzalamıştır. 2016 senesi itibarıyla Avrupa Konseyi'nde 47 üye ülke bulunmaktadır. Türkiye, antlaşmayı 1949 senesinde imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi'ne bağlıdır.

AB, sulh ve refah için birlikte çalışmaya kararlı demokratik Avrupa ülkelerinden oluşan bir ailedir.

Üye Ülkeler, müşterek menfaat içeren belirli konulardaki kararların Avrupa düzeyinde demokratik olarak alınabilmesi için egemenliklerinin bir kısmını devrettikleri ortak kurumlar kurmuşlardır. Bu sayede, birbiriyle bağlantılı modern dünyanın pek çok problemi ile milli yerine bölgesel düzeyde daha iyi mücadele edilir.

d. Kurumları

AB politikaları, üç temel kurum tarafından alınan kararlar sonucu belirlenir:

Avrupa Birliği Konseyi (üye devletleri temsil eder);

Avrupa Birliği Parlamentosu (vatandaşları temsil eder); ve

Avrupa Komisyonu (ortak Avrupa menfaatini gözeten siyasi olarak bağımsız organ).

Bu kurumsal üçgen, AB'nin her yerinde uygulanan kanun ve politikaları oluşturur. Prensipde yeni kanunları öneren Komisyon'dur, fakat bunları kanunlaştıran Parlamento ve Konsey'dir. Avrupa Adalet Divanı 'Avrupa Hukuku'nu gözetir ve Avrupa Birliği Sayıştay'ı Birliğin faaliyetlerinin finansmanını kontrol eder. Bu temel kurumların yanı sıra önemli görevleri olan kurumlar:

1. İktisadi ve Sosyal Komite, sivil toplumu, işçileri ve işverenleri temsil eder;

2. Bölgeler Komitesi, bölgesel ve yerel yönetimleri temsil eder;

3. Avrupa Merkez Bankası, Birliğin para politikalarından sorumludur;

4. Avrupa Ombudsmanı, AB kurumları ve organları hakkında kötü yönetimle ilgili şikâyetleri soruşturur.

Avrupa Birliğine tam üyelik milletlerarası değil, milletler üstü bir organizasyona ve hukuk sistemine katılmak anlamına gelmektedir. Bu da üye ülkelerin egemenlik haklarının bir kısmını Avrupa Birliği üyesi diğer ülkelerle paylaşması demektir.

Avrupa Birliği üyeliği, "milli egemenlik yetkilerinin bir bölümünün organizasyonda paylaşımı" olgusu üzerine kuruludur. Birlik, üye devletlerden devraldığı bu egemenlik parçaları ile kendine bir egemen yetki alanı / havuzu ortaya çıkarmıştır. Bu yetkiler kullanılarak, tüm üye devletleri doğrudan veya dolaylı şekilde bağlayıcı hukuk normları konmaktadır. Bu sisteme uyum sağlamak üzere, üye devletlerin tamamı, tam üyelik öncesinde belli konulardaki egemenlik yetkilerinin devrini öngören hükümleri milli anayasalarına koymuştur. Avrupa Birliği karar verme sürecinde, üye devletler, egemen yetki alanında/havuzunda milli egemenlik yetkilerinin bir kısmını paylaşırken, diğer yandan, Avrupa Birliği tarafından gerçekleştirilen ve tüm üye devletleri ilgilendiren düzenlemelerde de söz sahibi olabilmektedir.

Avrupa Birliğince yürütülen ve adeta bir kurucu meclis niteliğindeki konvansiyon çalışmalarının mühim bir konusu da, Avrupa Birliği ve üye ülkeler arasında yetki sınırlarının ve dağılımının daha açık ve kesin bir şekilde belirlenmesidir.

e. Gayeleri

1. Üye ülkeler arasında işgücü, hizmet ve sermayenin serbest dolaşımı.

2. Üye ülkeler kanun ve mevzuatının topluluğun çalışmalarını kolaylaştıracak şekilde yeknesak hale getirilmesi.

3. Ülkelerin iktisadi siyasetlerinin koordine edilmesi, ödeme dengelerinin ve rekabet şartlarının korunması; müşterek taşımacılık ve ziraat siyasetlerinin uygulanması.

4. Hayat standartlarını ve istihdam imkânlarını geliştirmek için Avrupa Sosyal Fonunun yürütülmesi.

5. İktisadi gelişmeyi teşvik etmek gayesiyle Avrupa Yatırım Bankasının çalıştırılması.

6. Sosyal ve iktisadi gelişmelerine katkıda bulunmak için deniz aşırı ülkeler ve eski sömürgeleri ile ilişkiler kurulması.

Avrupa Birliği'ni yöneten kurumlar, demokratik yollarla seçilen Parlamento, üye devletleri temsil eden ve bakanlardan oluşan Konsey, Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi, antlaşmaların koruyucusu olan Komisyon, topluluk hukukuna uyulmasını sağlayan Adalet Divanı ve birliğin mali yönetimini izleyen Sayıştay'dır. Ayrıca iktisadi, sosyal ve bölgesel menfaat gruplarını temsil eden muhtelif danışma kurulları vardır. Birliğin dengeli gelişimine katkıda bulunan projelerin finansmanını kolaylaştırmak gayesiyle kurulmuş olan bir Avrupa Yatırım Bankası bulunmaktadır.

f. AB - Türkiye İlişkileri

Türkiye, 1959 senesinde genç AET ile yakın iş birliği içinde olmak isteyen ve bunun için temasa geçen ilk ülkelerden biridir.

Türkiye, sanayileşme ve her alandaki kalkınması için coğrafyası ile fiili sınırları olan AB ile ilişkilerini geliştirmesi ve nihai olarak üyelik sürecini tamamlaması gerekir. Çünkü Türkiye sanayileşmesini Avrupa ile uyumlu olarak gerçekleştirmekte ve en fazla dış ticareti AB ile yapmaktadır. 'Ankara Anlaşması' olarak

bilinen bir “ortaklık anlaşması” çerçevesinde 12 Eylül 1963 senesinde müracaatını yaptı. İlerleyen zamanda 1 Ocak 1996’da üye devletleri arasındaki güçlü ve büyüyen Ticaret ve Yabancı Doğrudan Yatırım ilişkilerini de destekleyen ve kolaylaştıran Gümrük Birliği’ne girdi. Siyasî kriterleri (Kopenhag Kriterleri) demokrasi ve hukuk olan AB bir barış ve medeniyet projesine Türkiye, 2005’te üyelik için müzakere sürecine girmiştir.

Ankara Anlaşmasının temel gayesi “Türkiye ve AET ülkelerindeki yaşam standartlarının hızlandırılmış iktisadi gelişme, ticaretin düzenli genişlemesi Türkiye ekonomisi ile topluluk ekonomisi arasındaki farklılıkların giderilmesi sayesinde iyileştirilmesini sürekli kılmak” tır.

Avrupa devletleri ekonomik bir birlik oluşturma ve bu gücü siyasi alanda da avantaj haline getirme çalışmalarının fikri temeli 1800'lere kadar gider. Avrupa Birliği, 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşması'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu ismiyle kuruldu. Oluşturulan ekonomik birlik peşinden de siyasi birliği getirdi ve (İngiltere 2016’da ayrıldı) 27 ülkeyi içine alan birlik **AB** olarak organizasyonunu sürdürmektedir.

Türkiye – AB ilişkilerinin kronolojisi:

1. ‘Ankara Anlaşması’ ile AB’ye 12 Eylül 1963 senesinde müracaatını yaptı.
2. 1987 Türkiye 14 Nisan'da tam üyelik başvurusunu sundu.
3. 1993 AB ve Türkiye “Gümrük Birliği” müzakereleri başladı.
4. 1996 Türkiye ve AB arasındaki “Gümrük Birliği” 1 Ocak'ta yürürlüğe girdi.
5. 1999 Avrupa Konseyi, Komisyonun Türkiye hakkındaki ikinci Düzenli Raporundaki tavsiyelerine uyarak Aralık ayındaki Helsinki Zirvesinde Türkiye'ye AB üyeliği için aday ülke statüsünü verdi.
6. 2001 Avrupa Konseyi 8 Mart tarihinde Türkiye'nin AB katılım süreci için bir yol haritası sağlayan “AB - Türkiye Katılım Ortaklığı”nı kabul etti. 19 Mart'ta Türk Hükümeti, Katılım Ortaklığını yansıtan, Müktesebatın Üstlenilmesi için Milli Programı (NPAA) kabul etti.
7. 2001 Eylül ayındaki Kopenhag Zirvesinde, Avrupa Konseyi, şimdilerde “Katılım Öncesi Malî Yardım Aracı” olarak geçen mekanizma vasıtasıyla malî desteği kayda değer şekilde arttırmaya karar vermiştir.
8. 2004 Avrupa Konseyi 17 Aralık'ta Türkiye ile üyelik görüşmelerini başlatmaya karar verdi.
9. 2005 Türkiye'nin AB'ye katılım müzakereleri 3 Ekim'de başladı.
10. 2005 Ekim ayında, müktesebatla uyumun analitik incelemesi olan “Tarama Süreci” 35 başlık altında başladı.
11. 2005 Aralık'ta, Konsey Türkiye için yeni katılım ortaklığı belgesini kabul etti.
12. 2007 Kasım'da, Avrupa Komisyonu Türkiye ile katılım müzakereleri hakkında Konsey'e ilerleme raporunu sundu.
13. 2008 Avrupa Komisyonu Kasım ayında Türkiye'nin AB'ye katılımı ile ilgili senelik ilerleme raporunu yayınladı.

Bulunulan coğrafyanın ihtiyaçları gereği Türkiye'nin AB'ye Avrupa'nın da Türkiye'ye ihtiyacı vardır. AB üyelik süreci her iki tarafında menfaatindedir.

Avrupa vardır. Biri; hakiki Hıristiyanlık dininden aldığı feyz ile fen, sanat, teknoloji ve demokratik değerlerle; yani insan hak ve hürriyetleriyle insanlığa hizmet eden Birinci Avrupa cereyanıdır. Bu cereyan mensupları, 1950’de tek parti istibdadından kurtulmamızda yardım ettiği gibi, ülkemizin demokratikleşerek AB’ye girmesini şiddetle arzu etmekte ve bu iş için bize destek vermektedirler. 2000’lerin başında onların desteği olmasaydı, mevcut siyasîlerin yargı ve asker vesayetinden kurtulmaları pek mümkün olmayacaktı.

Diğer kanat olan ikinci Avrupa, tabiat felsefesinden aldığı güçle dinsizliği, ahlaksızlığı küresel çapta yaygınlaştırmaya çalıştıklarından İslam ülkelerin, özellikle onların lideri konumunda olan Türkiye'nin istibdattan ve fakirlikten kurtulup demokratikleşmesini istememektedirler. Onun baskı, zulüm, terör ve kaos içinde çalkanan, bir üçüncü dünya ülkesi olarak kalmasını istemektedirler. Onun için üyeliğimize karşılar. AB siyasetinde bazen birinci, bazen de ikinci Avrupa cereyanı öne geçmektedir.

AB üye ülkeler:

1. Almanya. AB’ye Katılım Senesi: Kurucu üye (1952), Başkent: Berlin, Yüzölçümü: 356 854 km².
2. Avusturya. AB’ye Katılım Senesi: 1995, Başkent: Viyana, Yüzölçümü: 83 870 km².

3. Belçika. AB'ye Katılım Senesi: Kurucu Üye (1952), Başkent: Brüksel, Yüzölçümü: 30 528 km².
4. Birleşik Krallık. AB'ye Katılım Senesi: 1973, Başkent: Londra, Yüzölçümü: 244 820 km².
5. Bulgaristan. AB'ye Katılım Senesi: 2007, Başkent: Sofya, Yüzölçümü: 111 910 km²,
6. Çek Cumhuriyeti. AB'ye Katılım Senesi: 2004, Başkent: Prag, Yüzölçümü: 78 866 km².
7. Danimarka. AB'ye Katılım Senesi: 1973, Başkent: Kopenhag, Yüzölçümü: 43 094 km².
8. Estonya. AB'ye Katılım Senesi: 2004, Başkent: Talin, Yüzölçümü: 45 000 km²,
9. Finlandiya. AB'ye Katılım Senesi: 1995, Başkent: Helsinki, Yüzölçümü: 338 000 km²,
10. Fransa. AB'ye Katılım Senesi: Kurucu üye (1952), Başkent: Paris, Yüzölçümü: 550 000 km²,
11. Hırvatistan. AB'ye Katılım Senesi: 2013, Başkent: Zagreb, Yüzölçümü: 56 594 km²,
12. Hollanda. AB'ye Katılım Senesi: Kurucu üye (1952), Başkent: Amsterdam, Yüzölçümü: 41 526 km²,
13. İrlanda. AB'ye Katılım Senesi: 1973, Başkent: Dublin, Yüzölçümü: 70 000 km²,
14. İspanya. AB'ye katılım Senesi: 1986, Başkent: Madrid, Yüzölçümü: 504 782 km²,
15. İsveç. AB'ye Katılım Senesi: 1995, Başkent: Stockholm, Yüzölçümü: 449 964 km²,
16. İtalya. AB'ye Katılım Senesi: Kurucu üye (1952), Başkent: Roma, Yüzölçümü: 301 263 km²,
17. Kıbrıs. AB'ye Katılım Senesi: 2004, Başkent: Lefkoşa, Yüzölçümü: 9 250 km²,
18. Letonya. AB'ye Katılım Senesi: 2004, Başkent: Riga, Yüzölçümü: 65 000 km²,
19. Litvanya. AB'ye Katılım Senesi: 2004, Başkent: Vilnius, Yüzölçümü: 65 000 km²,
20. Lüksemburg. AB'ye Katılım Senesi: Kurucu üye (1952), Başkent: Lüksemburg, Yüzölçümü: 2 586 km²,
21. Macaristan. AB'ye Katılım Senesi: 2004, Başkent: Budapeşte, Yüzölçümü: 93 000 km²,
22. Malta. AB'ye Katılım Senesi: 2004, Başkent: Valletta, Yüzölçümü: 316 km²,
23. Polonya. AB'ye Katılım Senesi: 2004, Başkent: Varşova, Yüzölçümü: 312 679 km²,
24. Portekiz. AB'ye Katılım Senesi: 1986, Başkent: Lizbon, Yüzölçümü: 92 072 km²,
25. Romanya. AB'ye Katılım Senesi: 2007, Başkent: Bükreş, Yüzölçümü: 237 500 km²,
26. Slovakya. AB'ye Katılım Senesi: 2004, Başkent: Bratislava, Yüzölçümü: 48 845 km²,
27. Slovenya. AB'ye Katılım Senesi: 2004, Başkent: Ljubljana, Yüzölçümü: 20 273 km²,
28. Yunanistan. AB'ye Katılım Senesi: 1981, Başkent: Atina, Yüzölçümü: 131 957 km²,

AB aday ülkeler:

1. Türkiye. Siyasi Sistem: Cumhuriyet, Başkent: Ankara, Alan: 775 000 km²,
2. İzlanda. Siyasi Sistem: Cumhuriyet, Başkent: Reykjavik, Alan: 103 000 km²,
3. Makedonya. Siyasi Sistem: Cumhuriyet, Başkent: Üsküp, Alan: 25 700 km²,
4. Sırbistan. Siyasi Sistem: Cumhuriyet, Başkent: Belgrad, Alan: 88.361 km²,
5. Karadağ. Siyasi Sistem: Cumhuriyet, Başkent: Podgorica, Alan: 13 812 km²,
6. Arnavutluk. Siyasi sistem: Cumhuriyet, Başkent: Tiran
7. Bosna-Hersek.
8. Kosova.

2. EFTA – Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi

Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EUROPEAN FREE TRADE ASSOCIATION - EFTA)

EFTA üyeleri arasında serbest ticaret aracılığıyla gelişmeyi, refahı sağlamak ve Batı Avrupa Ülkeleri arasında daha gelişmiş bir işbirliği oluşturmak gayesiyle kurulmuştur. 2003 senesi itibariyle başkan ülke Norveç'tir. Yedi kurucu üyesi Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere o dönemde aynı zamanda Avrupa İktisadi İşbirliği Organizasyonu (OEEC) üyesi ülkelerdir. Finlandiya 1962'de ortak üye olarak katılmış ancak 1986'da tam üye olmuştur. İzlanda ise ihracatının büyük ölçüde balıkçılığa dayanması sebebiyle ortaklık statüsünden serbest sanayi ürünleri ticareti anlamında tam olarak fayda sağlayamayacağından 1970 senesinde üyeliğe girmiştir.

a. Kuruluşu

4 Ocak 1960 tarihinde İsveç'in başkenti Stockholm'de imzalanan ve 3 Mart 1960'da yürürlüğe giren antlaşma ile Avrupa İktisadi Topluluğu'na alternatif olarak kurulmuştur.

b. Gayeleri

EFTA'nın gayesi, gıda maddeleri dışındaki maddeler için aralarındaki gümrük duvarlarını kaldırarak sanayi malları alanında serbest bir ticaret bölgesi oluşturmaktır. EFTA üyeleri, üçüncü ülkeler ile yaptıktan sınaî ürün ticaretinde ortak gümrük tarifesi uygulamamaktadırlar.

c. Üyeler

Kurucuları, İngiltere, Norveç, Danimarka, Avusturya, Portekiz, İzlanda ve İsviçre'dir. Günümüzde ise EFTA'nın üyeleri şunlardır:

Avusturya, İzlanda, Norveç, İsveç ve İsviçre. Finlandiya ortak üye statüsündedir.

d. Organları

Her ülkenin bir temsilcisi ile temsil edildiği ve bağlayıcı karar alabilen Konsey, EFTA ve Finlandiya Ortak Konseyi, Konsey Komiteleri, Danışma Komitesi ve Sekreterliktir. Organizasyonun merkezi, İsviçre'nin Cenevre kentindedir.

e. Faaliyetleri

EFTA ülkeleri kendi aralarında sanayi ürünlerinde gümrük ve eş etkili vergilerle diğer kısıtlamaları kaldırmışlar, ancak üçüncü ülkelere milli mevzuatlarını uygulamayı sürdürmüşlerdir. Zamanla iki kuruluş arasındaki ilişkileri giderek artmış ve 1994 senesinde Avrupa İktisadi Alanı'nın kurulması sonucunu doğurmuştur. Üyelerinin bir kısmının AET'ye katılmasıyla EFTA eski önemini yitirmiştir.

f. Gelişmeler

1973'te İngiltere ile Danimarka Avrupa Topluluğu'na katılınca EFTA'dan çıkmışlardır. Bunun üzerine geri kalan EFTA üyeleri ile Avrupa Topluluğu arasında, sanayi ürünleri alanında bir serbest ticaret antlaşması imzalanmıştır. Daha sonraları Portekiz de AT'ye katılarak EFTA'dan ayrılmıştır.

EFTA ile Avrupa Topluluğu arasında 22 Ekim 1991 tarihinde "EFTA-AT İktisadi Birlik Antlaşması" imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre AT ve EFTA üyesi ülkelerde üretim faktörlerinin serbest dolaşımı sağlanarak bir iktisadi geniş alan oluşturulmuştur (EEA - Avrupa İktisadi Alanı).

3. KEİ – Karadeniz İktisadi İşbirliği

Karadeniz İktisadi İşbirliği (KEİ), dünyada küreselleşme ve bölgesel düzeyde milletlerarası bütünleşme cihetine, siyasi ve iktisadi alanda yeniden yapılanma sürecinin bir ürünüdür. 1980'li senelerin sonunda, Doğu Avrupa'da iktisadi boyutta serbest piyasa ekonomisine ve siyasi boyutta çoğulcu demokrasiye geçiş sürecinin oluşturduğu ortamda konumunu bulan KEİ, Türkiye'nin öncülük yaptığı bir bölgesel iktisadi işbirliği teşebbüsüdür.

a. Kuruluşu

Karadeniz havzasında işbirliği arayışları konusunda ilk temaslar 1990 senesinde gerçekleştirilmiştir. Bu temaslar sonucu sağlanan ön mutabakatlar çerçevesinde ilk toplantı, 19-21 Aralık 1990 tarihlerinde Ankara'da düzenlenmiştir. Bunu 12-23 Mart 1991 tarihlerinde Bükreş'te, 23-24 Nisan 1991 tarihlerinde Sofya'da ve nihayet 11-12 Temmuz 1991 tarihlerinde Moskova'da yapılan toplantılar izlemiştir. Bu toplantılar sonunda, işbirliğine temel oluşturacak metin üzerinde uzlaşmaya varılmıştır.

Türkiye, 3 Şubat 1992 tarihinde KEİ dışişleri bakanlarını İstanbul'da bir araya getirmiştir. Bu toplantının asıl gayesini, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarını kazanan yeni cumhuriyetlerin sürece katılım taahhütlerini yenilemek ve "Karadeniz İktisadi İşbirliği Deklarasyonumun imza tarihini ve usulünü tespit etmek oluşturmuştur.

KEİ Zirve Deklarasyonu 25 Haziran 1992 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Zirve Toplantısında Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna'nın devlet veya hükümet başkanlarınca imzalanmıştır. Böylece, KEİ resmen tesis olunarak faaliyete geçmiştir. İtalya, Avusturya, Polonya, Tunus, İsrail, Mısır ve Slovak Cumhuriyeti de gözlemci statüsünde bulunmaktadır.

25 Haziran 1992 tarihli KEİ Zirve Deklarasyonu incelendiğinde sulh, istikrar, güvenlik, iyi komşuluk,

dostane kavramlarının kullanıldığı görülmektedir. KEİ iktisadi hedefe ek olarak bölgeyi ilgilendiren Siyasi meselelerinde görüşüldüğü bir zemin olagelmıştır.

b. Gayeleri

Zirve Deklarasyonunda sayılan gayeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Üye ülkelerin coğrafi yakınlıklarından ve ekonomilerinin birbirlerini tamamlayıcı özelliklerinden faydalanılarak, aralarındaki iktisadi, ticari, bilimsel ve teknolojik işbirliğini geliştirmelerini ve Karadeniz havzasının bir sulh ve refah bölgesine dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Bu temel gaye doğrultusunda, kısa dönemde bölge ülkeleriyle işbirliği için uygun ortam oluşturulması, mal ve hizmet ticaretinin artırılması öngörülmüş, uzun dönemde kişilerin, malların, sermayenin ve hizmetlerin serbest dolaşımı hedeflenmiştir.

KEİ, bölge ülkelerinin aralarındaki mevcut iktisadi ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi esasına dayanan, coğrafi yakınlık, tarihsel bağlar, iktisadi tamamlayıcılık özelliklerini dikkate alan, somut projelere dönük, esnek, pragmatik, işlevsel ve çağdaş, özel sektör ağırlıklı kendine münhasır bir modeldir. Görünürdeki ilişki bir iktisadi işbirliği şeklidir. Bu ilişki iktisadi bütünleşmeye de açık bir yaklaşıma sahiptir.

Üye ülkelerin, AB dâhil milletlerarası kurum ve organizasyonlara katılımı söz konusu olduğunda KEİ'ye olan yükümlülükleri bu katılımlara engel teşkil etmeyecektir. Ülkeler, aynı zamanda, diğer ülkelerle olan ilişkilerinde de hür olarak hareket edebileceklerdir. KEİ'nin bu ciheti, ileri bir entegrasyon yolunda mühim bir mani teşkil etmektedir.

c. Üyeler

Arnavutluk, Ermenistan, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Türkiye ve Ukrayna.

Gözlemci ülkeler: İtalya, Avusturya, Polonya, Tunus, İsrail, Mısır ve Slovak Cumhuriyeti.

d. Organları

1. Dışişleri Bakanları Konseyi Milletlerarası Daimi Sekreteryası: İstanbul
2. KEİ Parlamenterler Asamblesi (KÖPA) Genel Kurul: 70 temsilci (9 Türk)
3. Karadeniz İktisadi İşbirliği Konseyi (KEİK) iş çevreleri: İstanbul
4. Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası (KTKB) 1999: Selanik Sermaye: 1,4 milyar \$

e. Faaliyetleri

KEİ fikri ilk defa 1990 senesi Ocak ayında Türkiye Washington Büyükelçisi Şükrü Elekdağ tarafından Henkel firmasının düzenlediği "Dünyadaki Değişmeler ve Türkiye" konulu panelde dile getirildi ve Sovyetler Birliğinin Ankara Büyükelçisi Albert Chernishev tarafından desteklendi⁹.

KEİ ile ilgili ilk temaslar 1990 senesinde gerçekleştirilmiştir. Bu temaslar sonucu sağlanan mutabakat çerçevesinde ilk toplantı 19-21 Aralık 1990 tarihlerinde Ankara'da düzenlenmiştir. Bunu 12-13 Mart 1991 tarihinde Bükreş'te, 23-24 Nisan 1991 tarihinde Sofya'da ve nihayet 11-12 Temmuz 1991 tarihlerinde Moskova'da yapılan toplantılar izlemiştir. Bu toplantılar sonucu işbirliğine temel oluşturacak konular; 1- Gaye ve ilkelerin tanımlanması, 2- Hükümetler arası işbirliği, 3- Hükümetler dışı işbirliği, 4- Kurumsal yapı ve üyelik olmak üzere 4 temel başlık altında karara bağlanmıştır.

Karadeniz İktisadi İşbirliği Zirve Deklarasyonu SSCB'de Gorbaçov'la 1985'te başlayan siyasi ve iktisadi alanda yeniden yapılanma sürecinin bir ürünüydü. Karadeniz İktisadi İşbirliği Zirve Deklarasyonu, öncülüğünü Türkiye'nin yaptığı bir "bölgesel iktisadi işbirliği" teşebbüsüydü. KEİ 20'nci yüzyılın ve bölgenin ihtiyaçlarına cevap veren, katılan ülkelerin aralarındaki mevcut iktisadi ilişkilerin geliştirilmesi ve çeşitlendirilmesi esasına dayanan, coğrafi yakınlık, tarihsel bağlar, iktisadi tamamlayıcılık özelliklerini dikkate alan, somut projelere dönük, esnek ve pragmatik, özel sektör ağırlıklı, kendine münhasır bir iktisadi işbirliği modeli olarak doğdu ve günümüze kadar öylece geldi.

Büyük Avrupa mimarisinin bir parçasını oluşturan bu "işbirliği", Avrupa Birliğinin bir alternatifi değil, tamamlayıcı bir alt sistemidir. Görünürdeki ilişki şekli iktisadi işbirliği/şirliğidir. İktisadi bütünleşme, bir yükümlülük değildir. Bununla beraber gelişmeler o noktaya geldiği zaman, iktisadi birleşmeye açık bir yapıya da sahiptir.

f. Gelişmeler

Çekim merkezinin tekrar Karadeniz havzasına yöneltilmesi için, tıpkı AB ile EFTA arasında kurulan Avrupa İktisadi Alanı gibi, KEİ ile AB arasında da bir iktisadi alan oluşturulmalıdır. KEİ'nin milletlerarası platformda mühim bir bölgesel teşebbüs olabilmesi için, ileriye dönük olarak belirli hedefler dâhilinde, daha ileri iktisadi bütünleşme aşamalarına geçebilecek şekilde düzenlemelere gidilmesi gerekmektedir.

4. Balkan İstikrar Paketi

1990 sonrası Balkanlarda oluşturulan yeni düzenin tam olarak yerleştirilmesi ve bölgenin kapitalist sisteme entegrasyonunun sağlanması için tüm Balkan ülkelerini kapsayan bir oluşumdur. Balkan İstikrar Paketi ile 1950'lerde ABD'nin Avrupa'ya uyguladığı Marshall Planı benzeri bir uygulamanın günümüzde AB tarafından yapılması ve bölgede Serbest Piyasa Ekonomisinin (Kapitalizmin) tüm kurum ve yapılarının oluşturulması hedeflenmiştir. Türkiye'nin de içinde yer aldığı bu oluşumu AB'nin arka bahçe oluşturma politikasının sonucu olarak görmek yanlış olmaz.

5. BDT - Bağımsız Devletler Topluluğu ve Baltık Gümrük Birliği

Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kuruluşu, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin dağılması dönemine rastlar.

a. Kuruluşu

8 Aralık 1991 tarihinde Minsk kenti yakınlarında, Bolşevik isimli bölgede Belarus, Rusya Federasyonu ve Ukrayna devlet başkanları arasında yürütülen görüşmeler sonucunda Bağımsız Devletler Topluluğu Kuruluş Anlaşması diğer bir ismiyle Bolşevik Anlaşması imzalanmıştır. Kuruluş sonrasında üye ülkeler arasındaki iletişimin sağlanması ve ortak ilgi alanlarında birlikte karar almayı sağlamak gayesiyle iki organın kurulması uygun görülmüştür.

b. Organları

1. Devlet Başkanları Konseyi
2. Hükümet Başkanları Konseyi

Bu konudaki anlaşma 21 Aralık 1991'de Alma Ata'da imzalanmıştır. Daha sonra, 30 Aralık 1991'de Minsk şehrinde üst düzeyde bir zirve toplantısı gerçekleştirilmiş ve BDT'nin kuruluş temelleri açısından mühim birçok belge kabul edilmiştir.

c. Gayeleri

Topluluğun kuruluş gayesi eskiden Sovyetler Birliği yönetimi altında bulunan ülkelerin tarihi ve kültürel bağlarını koruyarak, aralarındaki işbirliğinin sürmesini sağlamaktır.

22 Ocak 1992'de Minsk'te gerçekleştirilen Devlet Başkanları Konseyi toplantısında, Bağımsız Devletler Topluluğu Şartı(Anlaşması) kabul edilmiştir. Söz konusu anlaşma, 7 devlet arasında imzalanmıştır. Bunlar; Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan, Özbekistan'dır. Ancak daha sonra, diğer devletler de anlaşmaya taraf olma ve imza atma kararı almıştır.1998 senesinde, bu anlaşma Ukrayna ve Türkmenistan dışındaki üye ülkelerde yürürlüğe girmiştir. Anlaşmanın kabul edilme nedenleri şu şekilde sıralanmıştır:

Şartın kabulünden sonra Bağımsız Devletler Topluluğu'nun tam olarak kurulduğunu söylemek mümkündür.

Bağımsız Devletler Topluluğu, Rusya Federasyonu'nun dış politikasında mühim bir yere sahiptir. Eski Sovyetler Birliği'ndeki yetkinliğini biraz olsun korumak gayesiyle, BDT üyesi ülkelerle ikili ve çok taraflı anlaşmalara, birlikte karar alma ve hareket etmeye önem vermiştir.

30 Kasım 2001'de Moskova'da topluluğun 10. kuruluş yıldönümü sebebi ile gerçekleştirilen zirvede, çok yönlü işbirliğinin geliştirilmesinin üye devletlerin faydasına olacağı konuşulmuştur. Üye devletlerin çok yönlü işbirliklerinin istedikleri alanına katılabilmeleri de topluluğun özelliklerinden biridir.

Üye ülkeler arasında yakıt ve enerji konularında alınacak kararlar da oldukça önemlidir. Bölgenin enerji bakımından önemli kaynaklara sahip olması ve üye devletlerin dış ticaretinde enerjinin mühim yer tutması bu kararların da önemini arttırmaktadır. Gaz üretici ülkelerin stratejik ortaklığının sağlanması gayesiyle 1 Mart 2002 tarihinde Moskova'da toplanılmış ve Rusya, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan devlet başkanlarının ortak bildirisini ile BDT Yakıt ve Enerji Konseyi'nin kurulması kararlaştırılmıştır.

Topluluğa üye ülkelerin güncel meselelere farklı bakış açıları ile yaklaşımlarından dolayı topluluğun güncel meseleleri takip etmesinin ve çözüm getirmesinin kolaylaştırılması gereği duyulmuştur. Bu sebeple,

Avrasya İktisadi Topluluğu (AET) kurulmuştur. AET'nin kurulumu ile Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan'ın gümrük birliğinin oluşturulması hedeflenmiştir. Gelişimi süresince Avrasya İktisadi Topluluğu, milletlerarası bir organizasyon statüsü kazanmıştır.

Günümüzde ise BDT'nin işlevini kaybetmeye başladığı ve dağılmaya yüz tuttuğu sonucunda birleşen görüşler mevcuttur. Gürcistan ile Rusya arasında Güney Osetya meselesinin varlığı, Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki Dağlık Karabağ meselesi gibi örnekler de aslında topluluğun ortak bir paydada buluşmakta ve faaliyet göstermekte nasıl zorlandığını açıkça göstermektedir. Günümüzde Gürcistan ve Ukrayna'nın üyelikten ayrılmasının ardından, üye devletlerin sayısı 10'a inmiştir.

d. Üyeleri

Bunlar; Azerbaycan, Belarus, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Tacikistan ve Türkmenistan devletleridir.

Beşinci Bölüm Değerlendirme Soruları

1. Avrupa Birliği'nin; kuruluşu, gayeleri ve üyeleri hakkında bilgi veriniz.
2. Avrupa Birliği ile Türkiye ilişkilerini açıklayınız.
3. Avrupa Birliği'nin temel ilkeleri nelerdir?
4. Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EUROPEAN FREE TRADE ASSOCIATION - EFTA)'nin; kuruluşu, gayeleri ve üyeleri konusunda bilgi veriniz.
5. KEİ – Karadeniz İktisadi İşbirliği'nin; kuruluşu, gayeleri ve üyeleri hakkında bilgi veriniz.
6. BDT'nin kuruluş ve gayeleri hakkında bilgi veriniz.

ALTINCI BÖLÜM

DİĞER KITALARDAKİ ENTEGRASYONLAR

Diğer kıtalardaki entegrasyonlarla ilgili soru cevap tekniği ile öğrencinin hazır bulunuşluğu ölçülecektir. Eğitim-Öğretim faaliyetleri esnasında gerekli bilgi ve beceriler ve öğrencilerin gelişim düzeyleri, milletlerarası iktisadi kuruluşları kavramlar ve bu kuruluşlar arasındaki farklılıklara dair sorular yöneltilerek, izlenecektir.

Beceri; bölgesel iktisadi gelişmeleri izlemek, diğer kıtalardaki entegrasyonların rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, iktisadi öngörü yeteneğine sahip olmak ve piyasadaki değişimleri anlamlandırabilmektir.

1. İİT- İslam İşbirliği Teşkilatı

İslam Konferans Organizasyonu, 1970 senesi Mart ayında Cidde'de toplanan İslam Ülkeleri Dışişleri Bakanları tarafından kurulmuştur. İslam ülkelerini çatısı altında toplamak üzere kurulan organizasyonun ismi 38. Dışişleri Bakanları toplantısında alınan karar gereğince İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) olarak değiştirilmiştir.

a. Üyeleri:

Günümüzde 4 kıtada 57 üyesi bulunmakta olan İİT'nin üyeleri, İslam Coğrafyası'ndaki ülkeler olup günümüzde İslam âleminin tek çatı altında toplandığı tek kuruluş sıfatına sahiptir. Merkezi, Suudi Arabistan Cidde'de yer alır. Bunlar: Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Bahreyn, Bangladeş, Benin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Brunei, Burkina-Faso, Cezayir, Cibuti, Çad, Endonezya, Fas, Fildişi Sahili, Filistin, Gabon, Gambiya, Gine, Gine Bissau, Guyana, Irak, İran, Kamerun, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Komorlar, Kuveyt, Libya, Lübnan, Maldivler, Malezya, Mali, Mısır, Moritanya, Mozambik, Nijer, Nijerya, Özbekistan, Pakistan, Senegal, Sierra Leone, Somali, Sudan, Surinam, Suudi Arabistan, Tacikistan, Togo, Tunus, Türkiye, Türkmenistan, Uganda, Umman, Ürdün, Yemen, Suriye (Üyeliği 14-15 Ağustos tarihlerinde düzenlenen IV. Olağanüstü İİT Zirvesi'nde askıya alınmıştır.)

Gözlemci ülkeler: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (Kıbrıs Türk Devleti adıyla), Bosna-Hersek, Orta Afrika Cumhuriyeti, Rusya, Tayland. (Kaynak: <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> Erişim tarihi: 13-02-2017)

b. Gayeleri

Teşkilat; İslam Dünyası'nın birleştirici sesi olmayı, Müslüman Devletleri'nin menfaatlerini korumayı ve dünyanın geri kalanıyla uyumlu çalışmayı sağlamayı hedeflenmektedir. Diğer mühim gayeler ise:

1. Üye devletlerarasında İslam dayanışmasını geliştirmek,
2. İktisadi, sosyal, kültürel, bilimsel ve diğer önemli faaliyet sahalarında üye devletler arasında işbirliğini güçlendirmek ve milletlerarası organizasyonlarda üye devletler arasında dayanışmayı yürütmek,
3. Irk ayrımını, fark gözetmeyi bertaraf etmeye ve sömürgeciliğin her şeklini ortadan kaldırmaya gayret etmek,
4. Adalet üzerine kurulu milletlerarası sulh ve güvenliği desteklemek için gerekli tedbirleri almak,
5. Kutsal yerlerin korunması için sarf edilen gayretleri ve Filistin halkının mücadelesi için sağlanan desteği koordine etmek, haklarını tekrar kazanması ve topraklarını kurtarması için Filistin halkına yardım etmek,
6. Bütün Müslüman milletlerin onur, bağımsızlık ve milli haklarını korumak gayesiyle verdikleri mücadeleyi desteklemektir.

İslam İşbirliği Teşkilatı, Birleşmiş Milletler Organizasyonu'ndan sonra dünya üzerinde en geniş 2. katılımlı hükümetler arası organizasyondur.

Diğer taraftan İİT, 20 Ekim 1975 tarihli zirve toplantısında kuruluş planı onaylanan ve 2012 senesi itibarıyla Türkiye'de de temsilcilik açma çalışmaları devam eden, İslam Kalkınma Bankası ile iktisadi olarak da Müslüman Devletlerin gelişimine katkı sağlamayı hedeflenmektedir.

İİT'nin Daimi Komite ve Çalışma Alanları

Türkiye; İslam Kalkınma Bankası ile birlikte bölge ülkelerine yönelik destek, teknik işbirliği ve proje çalışmaları yürütmekte olup, bölge ülkeleri ile işbirliklerimiz aktif bir doğrultuda sürdürülmektedir. Bu çerçevede 2011 senesi Kasım ayında İİT ülkelerine yönelik olarak düzenlenen Ticaretin Kolaylaştırılması

Semineri düzenlenmiştir.

1. İktisadi ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi (İSEDAK): İİT'nin dört daimi komitesinden biri olan İSEDAK, 1981 senesinde Mekke/Taif'te düzenlenen 3. İslam Zirve Konferansı tarafından kurulmuştur. 1984 senesinde Kazablanka'da gerçekleştirilen 4. İslam Zirve Konferansı'nda Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının İSEDAK Daimi Başkanlığını üstlenmesiyle faaliyet yürütebilir hale gelmiştir ve aynı sene Bakanlar düzeyindeki ilk toplantısını gerçekleştirmiştir. İSEDAK, dört kıtaya yayılmış 57 üye ülke ve 5 gözlemci ülkeye sahiptir.

İslam dünyasının çok taraflı iktisadi ve ticari işbirliğine yönelik ana platformu olan İSEDAK, İslam ülkelerinin ortak kalkınma meselelerini belirlemek ve çözümler üretmek üzere merkezi bir Forum olarak hizmet vermektedir. Bu çerçevede, 2011 senesinde kabul edilen İSEDAK Stratejisi çerçevesinde 6 adet işbirliği alanı belirlenmiş, bu kapsamda ticaret, ulaştırma ve iletişim, ziraat, turizm, yoksulluğun azaltılması ve mali işbirliği konularında Çalışma Grupları kurulmuştur. Türkiye tarafından İSEDAK Ticaret Çalışma Grubu toplantı ve faaliyetlerine aktif katılım sağlanmaktadır.

2. Tercihli Ticaret Sistemi (TPS-OIC): İİT kapsamında önem taşıyan Tercihli Ticaret Sistemi'nin (TPS-OIC) taraf ülkeler arasında bir an önce uygulamaya konulmasına yönelik çalışmalar hızla devam etmekte olup, yeterli taraf ülke sayısına ulaşılan TPS-OIC'in fiili olarak yürürlüğe girmesinin yakın dönemde gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Bu çerçevede Türkiye söz konusu tercihli ticaret sisteminin hayata geçirilmesi açısından menşe konuları özelinde gerekli düzenlemeleri yapmakta ve süreci yakından takip etmektedir.

3. İİT Pamuk Programı: Türkiye'nin öncülük ettiği ve güçlü destek verdiği İİT üye pamuk üreticisi ülkeler arasında işbirliğinin ve ticaretin geliştirilmesidir. Bu kapsamda; hazırlanan "Faaliyet Planı"nın 2016 senesine kadar uygulanması öngörülmekte olup, Türkiye tarafından;

1. Pamuk sektöründe milletlerarası alanda ortak bir strateji ve politika ile heyecan ve sinerji oluşturulması,

2. Pamuk sektöründe milletlerarası platform ve ortak dil oluşturulması,

3. İİT ülkeleri arasında pamuk sektöründe ticaretin ve yatırımların artırılması,

Pamuk sektöründe faaliyet gösteren İİT üyesi ülkelerin ve firmaların yakından tanınması veya tanıtılması planlanmaktadır.

4. Diğer İİT Kuruluşları: 1. Merkezi İstanbul'da bulunan İslam İşbirliği Teşkilatı İslam Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) alanında ürettiği somut projeler ve yapılan çalışmaları bakımından üst düzey performans sergilemektedir.

2. İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi de (SESRIC) Ankara'da etkin ve görünür faaliyetler gerçekleştirmektedir.

3. 2005 senesinde ilgili kuruluş statüsü kazanmış olan İstanbul'da kaim İslam Konferansı Diyalog ve İşbirliği Gençlik Forumu (ICYF-DC) faaliyetlerini sürdürmektedir.

4. İslam Ülkeleri Müşavirler Federasyonu'nun (FCIC) merkezi Türkiye'de (İstanbul) bulunan bir diğer İİT ilgili kuruluşudur.

5. İslam Ülkeleri Standartlar ve Metroloji Enstitüsü (SMIIC) 2-3 Ağustos 2010 tarihindeki Ankara'da yapılan ilk Genel Kurul Toplantısı sonrasında faaliyetine başlamıştır. (Kaynak: <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa> Erişim tarihi: 13-02-2017)

2. ASEAN – Güney Doğu Asya Milletleri Birliği

ASEAN (Association of Southeast Asian Nations) Güneydoğu Asya Uluslar Birliği; 8 Ağustos 1967'de Vietnam Savaşı'ndan kaynaklanan komünist genişlemeye karşı olarak; Filipinler, Malezya, Tayland, Endonezya ve Singapur arasında kurulan milletlerarası organizasyondur.

a. Kuruluşu

ASEAN, 8 Ağustos 1967'de Bangkok'ta Filipinler, Malezya, Tayland, Endonezya ve Singapur'un kurduğu milletlerarası bir organizasyondur. 8 Ocak 1984'te Bruney Darussalam, 28 Temmuz 1995'te Vietnam, 23 Temmuz 1997'de Lao PDR ve Birmanya ve 30 Nisan 1999'da Kamboçya organizasyona dâhil olmuştur.

4,5 milyon kilometre kareye yayılan ASEAN bölgesinin toplam nüfusu 500 milyon civarındadır.

ASEAN organizasyonunun öncelikli hedefleri arasında bölge ülkelerinin iktisadi büyümesine ivme kazandırılması, toplumsal ve kültürel gelişim, bölgede sulh ve istikrarın sağlanması yer almaktadır.

2003 senesinde ASEAN liderlerinin ASEAN'ın 3 bölümü kapsamı gerektiği kararı üzerine ASEAN Güvenlik Topluluğu, ASEAN İktisadi Topluluğu ve ASEAN Toplum ve Kültür Topluluğu oluşturuldu.

ASEAN'ın en üst karar verme organı her sene gerçekleştirilen ASEAN devlet başkanları zirvesidir. ASEAN ülkelerinin dışişleri bakanları da her sene bir kez bir araya gelmektedir. Ayrıca ziraat ve ormancılık, ticaret, enerji, çevre, finans, sağlık, yatırım, işgücü, hukuk, kırsal gelişim, yoksullukla mücadele, telekomünikasyon, milletlerarası suç, ulaştırma, turizm gibi konularda ASEAN ülkelerinin bakanlarının bir araya geldiği toplantılar düzenlenmektedir.

Koordinasyonun sağlanması ve diplomatik ilişkilerde bulunulması gayesiyle ASEAN organizasyonunun Pekin, Berlin, Brüksel, Canberra, Cenova, İslamabad, Londra, Moskova, Yeni Delhi, New York, Ottawa, Paris, Riyad, Seul, Tokyo, Washington ve Wellington'da temsilcilik ofisleri bulunmaktadır.

Türkiye, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği Dostluk ve İşbirliği Anlaşması'na (ASEAN/TAC) katılım belgesini 23 Temmuz 2010 tarihinde imzalamıştır.

b. Gayeleri

İktisadi, sosyal, kültürel, teknik, eğitim ve diğer alanlarda işbirliği, adalet kavramına, hukuk ve Birleşmiş Milletler ilkelerine saygı çerçevesinde bölgesel sulh ve istikrarın sağlanması.

Kuruluşu: 1967, Merkezi: Cakarta,

c. Üyeleri

Endonezya, Malezya, Tayland, Filipinler ve Singapur (kurucu üyeler), Brunei (1984), Vietnam (1995), Laos (1997), Myanmar (1997) ve Kamboçya (1999)

d. Diyalog Ortakları

AB, ABD, Kanada, Rusya, Avustralya, ÇHC, Japonya, G.Kore, Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda

Türkiye'nin Üyelik Durumu: Türkiye ASEAN'a üye değildir. (23 Temmuz 2010'da ASEAN Dostluk ve İşbirliği Anlaşmasına –ASEAN/TAC- taraf olmuştur.)

e. Gelişimi

ASEAN Organizasyonu'nun temeli Endonezya, Filipinler, Malezya, Singapur ve Tayland Dışişleri Bakanlarının 8 Ağustos 1967'de Bangkok'ta imzaladıkları beş maddelik bildirgeyle atılmıştır. Söz konusu bildirmede ASEAN'ın kuruluş gayeleri; iktisadi, sosyal, kültürel, teknik, eğitim ve diğer alanlarda işbirliği gerçekleştirilmesi ile adalet kavramına, hukuka ve Birleşmiş Milletler ilkelerine saygı çerçevesinde bölgesel barış ve istikrarın sağlanması olarak belirlenmiştir.

ASEAN'ın kuruluş senelerinde ön planda olan çatışmaların durdurulması ve siyasi istikrarın sağlanması gibi hususlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde yerini iktisadi işbirliğinin geliştirilmesine yönelik çabalara bırakmıştır.

1976'da imzalanan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması (Amity and Cooperation in Southeast Asia) ve 1995'te imzalanan Güneydoğu Asya Nükleer Silahlardan Arındırılmış Bölge Anlaşması (Southeast Asia Nuclear Weapon Free Zone- SEANWFZ) ASEAN'ı kanuni açıdan da bağlayıcılığı olan bir organizasyona dönüştürmüştür.

2005 senesi Aralık ayında Kuala Lumpur'da düzenlenen 11. ASEAN Zirvesi, Organizasyonun gelişiminde mühim bir aşama teşkil etmiştir. Zirve sırasında, ASEAN'ın hedef ve gayelerine ulaşılabilmesi için kanuni ve kurumsal bir çerçeve sunan "ASEAN Şartı (ASEAN Charter) Hazırlanmasına Yönelik Kuala Lumpur Deklarasyonu" imzalanmış ve "ASEAN Güvenlik Topluluğu", "ASEAN İktisadi Topluluğu" ile "ASEAN Sosyo-Kültürel Topluluğu" şeklinde üç sütuna dayanan "ASEAN Topluluğu (ASEAN Community)"nin kurulması kararlaştırılmıştır.

2014 Kasım ayında Myanmar'da düzenlenen 25. ASEAN Zirvesi sonucunda, 2015 Sonrası ASEAN Topluluğu Vizyonu'nun temel unsurları geliştirilmiştir. Sözkonusu unsurlar arasında;

1. ASEAN Siyasi-Güvenlik Topluluğu,
2. ASEAN'ın Temel İlkelerine Bağlı Kalma,
3. Barış, Güvenlik ve İstikrarın Sürdürülmesi ve Arttırılması,

4. ASEAN'ın Dış İlişkilerinin Derinleştirilmesi ve Genişletilmesi,

5. ASEAN İktisadi Topluluğu,

6. ASEAN-Sosyo-İktisadi Topluluğu yer almaktadır.

Ayrıca, 2015 Nisan ayında Malezya'da düzenlenen ASEAN Zirvesi sonucunda;

1. "İnsan Odaklı ve İnsan Merkezli ASEAN Kuala Lumpur Bildirisi",

2. "Küresel İklimliler Hareketi Langkawi Bildirisi",

3. "Afetler ve İklim Değişikliğine karşı ASEAN, ASEAN Toplulukları ve İnsanlarının Direncinin Kurumsallaştırılması ASEAN Bildirisi" kabul edilmiştir.

Söz konusu zirve sırasında ele alınan konular arasında; ASEAN Topluluğunun teşkili, 2015 sonrası ASEAN Vizyonu, Güney Çin Denizi üzerindeki hak iddiaları, "Küresel İklimlilik Hareketi" ve aşırılık ve terörizm ile mücadeleye dikkat çekilmiştir.

Kuala Lumpur'da 21-22 Kasım 2015 tarihlerinde gerçekleştirilen 27. ASEAN Liderler Zirvesinde, ASEAN İktisadi Topluluğunun (AEC) 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren hayata geçirilmesini öngören Kuala Lumpur bildirisi yayınlanmıştır. Organizasyon tarihinde önemli bir kilometre taşını teşkil eden bu adım, 625 milyonluk bir coğrafyanın tek bir pazar ve üretim merkezi haline gelmesine imkân tanıyacaktır. AEC'nin teşekkülüyle birlikte, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı sayesinde, üretim maliyetlerinin ve hammadde fiyatlarının önemli ölçüde azalması ve ASEAN bölgesinde üretilen ürünlerin yüzde 70'inden fazlasında gümrük vergisinin kaldırılması beklenmektedir, ancak halen birçok tarife dışı mani mevcuttur. Daha fazla serbestleştirme ve entegrasyonu hedefleyen AEC kapsamında ASEAN GSYH'sının 2025'e kadar %7 oranında büyümesi hedeflenmektedir. Zirvede ayrıca, müzakereleri Ekim 2015'te tamamlanan Trans-Pasifik Ortaklık Anlaşmasının (TPP) yanı sıra bölgesel entegrasyona katkı sağlayacak bir diğer teşebbüs olan Bölgesel Kapsamlı İktisadi Ortaklık (RCEP) müzakerelerinin de 2016 senesinde sonuçlandırılması teşvik edilmiştir.

Diğer taraftan, 1997 senesinde oluşturulan ASEAN+3 Forumu çerçevesinde, ASEAN ülkeleri ile ÇHC, Japonya ve Güney Kore arasında siyasi, iktisadi ve sosyo-kültürel işbirliğinin geliştirilmesine yönelik istişareler gerçekleştirilmektedir.

f. Türkiye-ASEAN İlişkileri

Türkiye, ASEAN ile kurumsal ilişkilerini geliştirme kararını 1999 senesinde almış, bu çerçevede diyalog veya sektörel diyalog ortağı olmak için niyetini beyan etmiştir. Türkiye, ASEAN ile kurumsal ilişki geliştirmenin ilk adımı olan Dostluk ve İşbirliği Antlaşması'na (ASEAN/TAC) 19-23 Temmuz 2010 tarihlerinde Vietnam'da yapılan 43. ASEAN Dışişleri Bakanları Toplantısı sırasında taraf olmuştur.

ASEAN/TAC'a katılımın yanı sıra, Türkiye'nin Cakarta Büyükelçiliği yine aynı sene ASEAN nezdinde akredite edilmiştir.

Son olarak, Dışişleri Bakanlığı ASEAN Dönem Başkanı Malezya'nın davetiyle, 2015 Ağustos ayında 48. ASEAN Bölgesel Forumu Dışişleri Bakanları Toplantısına katılmıştır.

Türkiye ile ASEAN ülkeleri arasında tesis edilen daha yoğun ve verimli işbirliği neticesinde, ASEAN ülkeleriyle 2002 senesinde 1,3 milyar Dolar düzeyinde olan toplam ticaret hacmi, 2014 senesinde 8,5 milyar Dolar seviyesine yükselmiştir. Halen 10 ASEAN ülkesinin dokuzunda Büyükelçiliği bulunan Türkiye, Laos'ta açılması planlanan Büyükelçiliğin faaliyete geçmesinin ardından, tüm ASEAN ülkelerinde temsil edilmiş olacaktır. Ayrıca, 2008 senesinden bu yana ASEAN ülkelerine yönelik TİKA (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı)'nın yardımlarının toplamı 6.287.295 ABD Dolarıdır.

Bölge dışı ülkelerin ASEAN'a tam üye olmaları mümkün değildir. Organizasyon'un bölge dışı ülkelerle yürüttüğü kurumsal ilişkilerde en ileri statü olan Diyalog Ortaklığı konusunda da ASEAN tarafından moratoryum ilan edilmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan, nihai hedefi ASEAN'ın Diyalog Ortağı olmak olan Türkiye'nin, bu aşamada ASEAN ile sektör temelli ortaklık kurması konusunda teşebbüse başlanmıştır.

3. APEC – Asya Pasifik İktisadi İşbirliği

Asya Pasifik İktisadi İşbirliği (APEC- **Asia Pacific Economic Cooperation**), 1989'da Asya-Pasifik ekonomilerinde oluşan karşılıklı bağımlılık sonucunda kurulmuştur.

Dünyadaki iktisadi bloklar dâhilinde ticaret hacmi en yüksek birleşmelerden birisidir. Başlangıçta bilgi grubu olarak kurulan APEC, günümüzde bölgenin bütün ekonomilerini kapsamaktadır. Üyeleri ABD, Çin, Hong Kong, Endonezya, Japonya, Güney Kore, Malezya, Avustralya, Brunei Darussallam, Kanada, Şili, Meksika, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine Filipinler, Singapur, Tayvan, Tayland'dır. APEC fikir birliğine göre çalışmaktadır.

APEC başkanlığı bütün üyeler tarafından birer seneliğine yapılmaktadır. 1991'de üyeler çalışma programlarını, açık konuşmalarla ve bütün üyelerin eşit oylarına göre yapmaya başlamışlardır. Singapur'da kalıcı bir sekreterlik kurulması 1992 Bangkok toplantısında kararlaştırılmıştır. Ticaret ve Yatırım Komitesi ve Bütçe ve Yönetim Komitesi kurulması 1993 toplantısında kararlaştırılmıştır. Bunların haricinde APEC'in başka çalışma grupları da vardır. Bunlar: Endüstriyel bilim ve teknoloji, ticaretin geliştirilmesi; insan kaynakları gelişimi; bölgesel enerji işbirliği; iletişim; ulaşım; turizm, deniz kaynaklarının korunması ve balıkçılıktır.

a. Kuruluşu

1989 senesinde Avustralya'da yapılan toplantılar sonucu kurulan ancak Singapur'da konuşlu sekreteryaya ve idari yapılanmasına 1992 senesinde kavuşan organizasyon kendisini Asya Pasifik havzasında iktisadi gelişme, ticaret ve yatırımların en öncelikli destekleyicisi olarak tanımlamaktadır.

b. Gayeleri

APEC üye ülkeler arasında iktisadi ve teknolojik işbirliğini geliştirmek gayesiyle ticaret ve yatırım hürriyeti ve desteklenmesi konularında geniş çalışmalarda bulunmaktadır. APEC kendisini yeni ortaya çıkan önemli iktisadi meselelere kendisini süratle adapte eden dinamik bir forumdur. Bu mesele alanları elektronik ticaretin desteklenmesi, terörizm ile mücadele ve bulaşıcı hastalıklarla mücadeledir.

APEC'in kendisine belirlediği temel hedef ki "Bogor hedefleri" olarak geçer: Asya Pasifik bölgesinde endüstrileşmiş ekonomiler için 2010, gelişmekte olan ekonomiler içinse 2020 senesinde serbest ve açık ticaret ve yatırımdır. Bu 1994 Endonezya zirvesinde alınan ve benimsenen hedeftir. Organizasyon bu hedefine ulaşmak için malların, hizmetlerin ve insanların emniyetle dolaşabileceği bir çevreye ihtiyacı olduğunu öngörmüş ve bununla ilgili olarak politik, iktisadi ve teknolojik işbirliği üzerinde de çalışmaktadır. Bu emniyetli çevrenin oluşumu için gerekli en mühim unsur olan insan üzerinde duran organizasyonun sosyokültürel alanda da başta eğitim olmak üzere yoğun ve her gün gelişen çalışmaları vardır.

Kuruluşun çalışmalarının üç ana sacayağı:

1. Ticaret ve yatırımın serbestleşmesi,
2. Ticaretin desteklenmesi,
3. İktisadi ve teknolojik işbirliğidir.

c. Üyeler:

1. ABD, 2. Avustralya, 3. Brunei, 4. Endonezya, 5. Filipinler, 6. Güney Kore, 7. Japonya, 8. Kanada, 9. Malezya, 10. Singapur, 11. Tayland, 12. Yeni Zelanda (1989 kurucu üyeler), 13. Çin Halk Cumhuriyeti, 14. Hong Kong-Çin, 15. Tayvan (1991), 16. Meksika, 17. Papua Yeni Gine (1993), 18. Şili (1994), 19. Peru, 20. Rusya Federasyonu, 21. Vietnam (1998)

d. Organları:

APEC'in organizasyon yapısı ve çalışma sistematiğine baktığımızda esnek ve fikir birliğine göre çalışan bir yapı görmekteyiz. 1991'de üyeler çalışma programlarını, açık konuşmalarla bütün üyelerin eşit oylarına göre yapmaya başladılar. APEC başkanlığı bütün üyeler tarafından birer seneliğine yapılır ve Dışişleri ve Ekonomi Bakanları'nın senelik Bakanlar toplantısına ev sahipliği yapar. 1992 Bangkok toplantısında Singapur'da kalıcı bir sekreterlik kurulması kararlaştırıldı. 1993 toplantısında Ticaret ve Yatırım Komitesi ve Bütçe ve Yönetim Komitesi kurulması kararlaştırıldı. Bunların dışında APEC'in 11 çalışma grubu vardır. Bunlar: Ziraat teknik işbirliği, enerji, balıkçılık, insan kaynakları gelişimi, endüstriyel bilim ve teknoloji, deniz kaynaklarının korunması, küçük ve orta ölçekli işletmeler, iletişim ve bilgi, turizm, ticaretin geliştirilmesi ve ulaşım.

Kuruluşta dört üst düzey komite vardır:

1. Ticaret ve Yatırım Komitesi (CTT)
2. Bütçe ve Yönetim Komitesi (BMC)

3. İktisadi Komite (EC)

4. İktisadi ve Teknik İşbirliği Üzerine Üst Düzey Yetkililer Toplantısı Komitesi

1993 kararına göre Ticaret ve Yatırım Komitesi (CTI), iktisadi aktiviteyi arttırmak ve malların akışını kolaylaştırmak ve üye ekonomiler arasında hizmet akışını kolaylaştırmak için bir program hazırlar. CTI şu anda bölgede malların, hizmetin ve teknolojinin akışını sağlayan tedbirleri almıştır.

Bütçe ve Yönetim Komitesi (BMC) üst düzey APEC görevlilerine bütçe ve yönetim konularında danışmanlık yapmak için kurulmuştur. BMC'nin, APEC'in senelik bütçesini, çalışma gruplarının bütçesini ve CTT'nin ve sekreterliğin hazırladığı yönetim bütçesini değerlendirme yetkisi vardır.

1994'te İktisadi Eğilim grubu, İktisadi Komite içinde kurulmuştur. Komite APEC içinde işbirliğini kolaylaştırmak için bölgesel iktisadi eğilim için çalışmalar yapar.

Sekreterliğin üst düzey yöneticisi APEC yönetiminde ikinci kişidir ve bir seneliğine hizmet eder.

e. Faaliyetleri:

APEC'in hedeflerini gerçekleştirmek için neler yapacağı ise Japonya'nın Osaka kentinde yapılan zirvede ortaya konan ve Osaka faaliyet ajandası olarak isimlendirilen bir yol haritası ile belirlenmiştir. Üye ekonomiler yukarıda sayılan hedeflere ne kadar ulaşabildiklerini senelik olarak bireysel hareket planı (Individual Action Plan (IAP)) ve kolektif hareket planları (Collective Action Plans (CAPs)) ile bildirmektedirler. Temelde burada hedef Dünya Ticaret Organizasyonu normları ile uyumlu, hedefe ulaşmada geriye gitmeyi kabul etmeyen fakat ileri doğru harekette ekonominin değişen şartlar sebebiyle esnek bir politika uygulamaktır. Bireysel hareket planını her ülke kendisi için hazırlamakta ve uygulamaktadır.

Planın ana alanları:

1. Gümrükler
2. Gümrük dışı kısıtlamalar
3. Hizmetler
4. Yatırım
5. Standartlar ve uyum
6. Gümrük prosedürleri
7. Entelektüel hazırlık
8. Rekabet politikası
9. İdari kazanımlar
10. Düzenleme kaldırımı/düzenleme gözden geçirmesi
11. Dünya ticaret organizasyonu yaptırımları
12. Anlaşmazlık uyuşturulması
13. Ticaretle uğraşanların hareket edebilirliği
14. Bilgi toplama ve analiz

İncelendiğinde üye ülkelerin APEC üyelik sürecini takiben büyük bir iktisadi gelişme gösterdikleri inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak bu zaten olacak bir gelişmemiydi yoksa APEC sayesinde olan bir gelişmemidir ayrıca üzerinde çalışılabilecek bir konudur.

Ülkelerin ilk 10 senede yaşadıkları gelişmelerle ilgili dikkat çekici bazı rakamlar şöyledir:

1. İhracat %110 artarak 2.5 trilyon ABD doları seviyesine ulaşmıştır.
2. Yabancı doğrudan yatırım genelde %210 ve alt seviye ekonomiye sahip ülkelere ise %475 artmıştır.
3. Gerçek toplam yurtiçi hâsıla toplamda %33 ve alt seviye ekonomiye sahip ülkelere ise %74 artmıştır.
4. Kişi başı yurtiçi hâsıla alt seviye ekonomiye sahip ülkelere %61 artmıştır.
5. 174 milyonu alt seviye ekonomilerde olmak üzere toplam 195 milyon yeni iş imkânı oluşturulmuştur.
6. 2000-2005 arası dönemde internete erişebilen insan sayısı 3 katına çıkmıştır.

f. Gelişmeler:

Tüm bu veriler ışığında baktığımızda APEC özellikle başlangıç safhasında, ABD'nin dünyada şu an bayraktarlığını yapmakta olduğu küreselleşme, serbest ticaret, gümrüklerin kalkması ve bu sayede insanların daha mutlu olduğu ve liberal bir dünya düzeni kurulmasını savunan idealist yaklaşımının deneme sahası olarak değerlendirilebilir. ABD aynı amaca ulaşmak için geliştirdiği realist bir yaklaşımı ise büyük

Ortadoğu projesi olarak bilinen çalışmada farklı bir coğrafyada uygulamaktadır.

APEC elbette bu idealist yaklaşım haricinde de bir şeyler ifade eder. Öncelikle organizasyon 21. asırda dünya düzeni açısından, eskiye oranla çok daha etkin olması beklenen bir coğrafya üzerine konumlanmıştır. ABD 20. asrın ortalarında Atlantik'in karşı kıyısına verdiği önemi bugün Pasifik'in karşı kıyısına vermektedir. Aşağıya eğilimli zirvedeki Avrupa yerine, yukarı eğilimli ortaldaki Asya Pasifik onun için çok daha önemli konumdadır.

Bölgede daha önce az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin kurmuş oldukları Güneydoğu Asya Milletleri Birliği de (ASEAN) mevcuttur. ABD, APEC organizasyonu üzerinden aslında doğrudan olarak taraf olamadığı ASEAN'a da dolaylı olarak taraf olma imkânını bulmuştur. Bu taraf olma imkânı aynı zamanda diğer güçlü devletler Çin, Japonya ve Rusya için de geçerlidir.

Üyelerini incelediğimizde uyumlu olmak bir yana düşman olarak bile niteleyebileceğimiz ülkelerin (Çin-Tayvan gibi) aynı çatı altında bir araya gelebildiğini görüyoruz, ancak buna rağmen organizasyon, en azından şu ana kadar, sahip olduğu zorlayıcı kuralları olmayan, esnek ve hürriyetçi yapı sayesinde fazla bir problem yaşamadan günümüze kadar gelebilmiştir. Aslında bu nokta belki de bu organizasyon öğrenilebilecek en mühim dersi içermektedir: Gelecekte milletlerarası organizasyonlar mevcudiyetlerini sürdürebilmek için nasıl yapılanmalıdırlar. Yakın zamanda çok daha zorlayıcı kriterlere ve yapılanmaya sahip olan Avrupa Birliğinin, bu dayatmalarını adeta üniter bir devlet yapısına dönüştürmek maksadıyla yapmış olduğu anayasa oylamasında aldığı olumsuz neticeler, milletlerarası organizasyonlar için en uygun tarzın ne olduğu konusunu tekrar düşünme ihtiyacını ortaya koymuştur. APEC her ne kadar burada belki aşırı iyimser ve gevşek bir yapılanmayı öngörüyor olsa da en azından teorik çalışma açısından iyi bir çıkış noktası olacaktır.

Türkiye açısından APEC'in durumu incelendiğinde, organizasyonun ilgili çevrelerde kabaca bilinmesine rağmen yeterli önem verilmediğini görmekteyiz. Resmi kurumların web sayfaları incelendiğinde bilgilerin yetersiz, yanlışlıklarla dolu ve eski tarihli olduklarını görmekteyiz. Ayrıca internet taramalarında organizasyon ile ilgili yeterli Türkçe esere de rastlanamamaktadır.

Bugünün teknolojileri ile iyice küçülmüş olan dünyamızda, APECin bölgesinin hiç uzağında olmadığımız gibi ABD, Rusya, Japonya, Çin gibi onlarsız gelecek senaryolan üretme imkân ve ihtimaline sahip olmadığımız ülkeleri kapsayan bu organizasyon, hem doğrudan ilişki kurmak, hem de geleceğin organizasyonlarına yönelik teorik öngörüler geliştirmek açısından büyük öneme haizdir.

4. ECOWAS - Batı Afrika Devletleri İktisadi Topluluğu

ECOWAS-Economic Community of the West African States

Batı Afrika Devletleri İktisadi Topluluğu (CEDEAO/ECOWAS), onbeş Batı Afrika ülkesinin oluşturduğu bölgesel bir gruptur. Lagos Antlaşması'nın imzalanması ile 28 Mayıs 1975 tarihinde kurulan bu kuruluşun misyonu bölgede iktisadi entegrasyonu teşvik etmektir.

Afrika İktisadi Topluluğunun temel direklerinden biri olarak kabul edilen bu organizasyon, iktisadi ve ticari sendika aracılığıyla tek bir büyük ticari blok oluşturarak, üye devletlerarasında "kendi kendine yeterlilik" elde etmek için kurulmuştur. Aynı zamanda bölgede bir barış gücü olarak görev yapmaktadır. Organizasyonun resmi dili üç eşit dil olan İngilizce, Fransızca ve Portekizce'dir.

Organizasyonun birkaç üyesi seneler içinde gidip gelmiştir. 1976 senesinde Cape Verde, ECOWAS'a katıldı. Ayrıca 1999 senesi Aralık ayında ayrılma niyetini açıklayan Moritanya ise Aralık 2000'de üyelikten çekilmiştir.

a. Kuruluşu

Kuruluş Tarihi: 28 Mayıs 1975, Merkezi: Abuja-Nijerya.

b. Gayeleri

Üye ülkelerde halkın refahını arttırmak, sürdürülebilir iktisadi büyüme ve kalkınma sağlamak, bölge içinde işbirliğini geliştirmek ve bütünleşmeyi sağlamak, malların, hizmetlerin ve insanların serbest dolaşımı ve topluluk dışından yapılan ithalatta ortak gümrük tarifesi uygulanmasını öngören ortak pazar ve ortak para birimine sahip bir iktisadi ve siyasi birlik kurmak.

c. Üyeler

Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone, Togo, Yeşil Burun Adaları (Cape Verde)

d. Türkiye'nin Üyelik Durumu
Türkiye, Abuja Büyükelçiliğimiz kanalıyla Mayıs 2005'ten bu yana Organizasyon'a gözlemci statüsünde akreditedir.

Batı Afrika Devletleri İktisadi Topluluğu (ECOWAS), Afrika kıtasının batısında yer alan 15 devlet tarafından, 28 Mayıs 1975 tarihinde Nijerya'nın Lagos şehrinde kurulmuştur. Daha sonra Yeşil Burun Adaları 1996'da üye olurken, Moritanya 2000 senesinde üyelikten ayrılmıştır. Organizasyonun hâlihazırda 15 üyesi bulunmaktadır.

Organizasyon, 6,1 milyon km²'lik bir coğrafi alanı, yaklaşık 300 milyonluk nüfusu kapsamaktadır. Sekreteryası Abuja'da bulunan ECOWAS, AB dâhil olmak üzere diğer çok taraflı kuruluşlar ve Batılı ülkelerle işbirliğine önem atfetmektedir.

2000 senesinde kurulan ECOWAS Parlamentosu'na Nijerya ev sahipliği yapmaktadır. ECOWAS Sekreteryasının Ocak 2007'de Başkan, Başkan Yardımcısı ve yedi Komiserden oluşan dokuz üyeli bir Komisyona dönüştürülmesiyle organizasyon yapısal alanda ileri bir aşamaya geçmiştir. Komiserlerin sayısı en son 2013 Şubat ayındaki Zirvede alınan karar uyarınca 12'den 15'e çıkartılmıştır.

Organizasyon, AB türü bölgesel birlik örneklerini izleyerek kurulmuş olmakla birlikte, iktisadi birlik oluşturma çabaları yavaş ilerlemektedir. Bununla birlikte, bölgeyi ilgilendiren siyasi ve askeri konularda son senelerde daha hızlı bir gelişme olduğunu söylemek mümkündür. Ne var ki, organizasyonda son senelerde giderek artan ve o yöneticilerince de kabul edilen personel yetersizliği meselesi, organizasyon çalışmalarında aksamalara sebep olmakta, yetersiz raporlama ve Organizasyon faaliyetlerinin akredite temsilciliklere ve kamuoyuna yeterince duyurulamaması, özellikle organizasyonun faaliyetlerine fon katkısında bulunan Batılı ülkelerin tepkisini çekmektedir.

ECOWAS, iktisadi hedeflerinin hayli gerisindedir. Buna karşılık, son senelerde Batı Afrika'da meydana gelen siyasi gelişmeler sonucunda, bölgeyi ilgilendiren siyasi ve askeri konularda ECOWAS'ın önem kazandığı gözlenmiştir. Organizasyon bu dönemde daha ziyade siyasi ve bölgesel güvenlik unsurlarına ağırlık veren bir kurum görüntüsü çizmiş, askeri kanadını oluşturan ECOMOG, bölgesindeki iç savaşlara ve çatışmalara müdahalede önemli görevler üstlenmiştir. Gerek arabuluculuk teşebbüsleri gerek insani operasyonlarla ECOWAS'ın bölgesel krizlere, milletlerarası toplumun da desteğiyle çözümler bulma yolundaki gayretlerinde olumlu sonuçlar alınmıştır.

Organizasyonun dönem başkanlığını halen Gana yürütmektedir.

e. Türkiye - ECOWAS İlişkileri

39. ECOWAS Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nin Sonuç Bildirisi'nde Türkiye ile ilişkilere atıfta bulunulmuştur. Organizasyonun AB ile İktisadi Ortaklık Anlaşması kapsamında yürütülen müzakerelerde, AB tarafı, ECOWAS'ın Türkiye ile Serbest Ticaret Anlaşması müzakerelerine başlaması yönünde talepte bulunmuştur.

Dünya Ticaret Organizasyonu (DTO) düzenlemelerinin zamanımız ihtiyaçlarını karşılayamaması ve çok taraflı ticaret düzeninin yeni pazar açılımları konusunda yetersiz kalması, ülkeleri ikili ve bölgesel ticaret anlaşmaları yapmaya yöneltmektedir. Bu noktada Serbest Ticaret Anlaşmaları (STA) son dönemde gerek gelişmiş ülkeler arasında ve gerekse gelişmekte olan ülkeler arasında ticari ve iktisadi ilişkiler artmış durumdadır. Ülkeler arasındaki STA ağının genişlemesi ile birçok ülke ürün tedarikini STA ortaklarından temin ederken, STA ağlarının haricinde kalan ülkeler tercihli ticaretin sağladığı imkânlardan mahrum kalmıştır. Domino etkisi meydana getiren bu durum, tüm ülkelerin artan şekilde STA ağları oluşturmaları beraberinde getirmiştir.

Diğer taraftan, Türkiye'nin, Avrupa Birliği (AB) ile arasındaki Gümrük Birliği ilişkisine bağlı olarak, AB'nin Ortak Ticaret Politikasını üstlenme yükümlülüğü bulunmakta olup, üçüncü ülkelere yönelik olarak AB'nin tercihli ticaret sistemi üstlenilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye, gerek milletlerarası ticaretteki STA ağları oluşturma eğilimine paralel olarak gerekse Gümrük Birliği çerçevesinde AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları akdettiği ülkelerle karşılıklı fayda esasına dayalı benzer anlaşmalar akdetmektedir.

5. UDEAC - Merkezi Afrika Gümrük ve İktisadi Birliği

Central African Customs And Economic Union-UDEAC

a. Kuruluşu

İktisadi nitelikli bir bölgesel teşkilatlanma. 8 Aralık 1964 senesinde kurulan organizasyon Merkezi Afrika'daki ülkeler arasındaki işbirliğinin sağlanmasını hedeflenmektedir. 1966 senesinde faaliyete geçen organizasyon, altyapı yatırımlarında ortak faaliyet yürütülmesini ve tek bir vergi sisteminin uygulanmasını öngörmektedir. Bu doğrultuda 1973 senesinde Orta Afrika Devletleri Bankası kurulmuştur. 1985 senesinde yürürlüğe giren bir anlaşma ile UDEAC, Burundi, Rwanda, Sao Tome ve Principe, Zaire ve Angola ile birlikte "Gümrük Birliği" oluşturmuştur.

Merkezi Afrika Devletleri İktisadi Topluluğu adını alan (CEEAC) bu kuruluşa bağlı bir de Kalkınma fonu kurulmuştur. Nisan 1968'de UDEAC'ın kurucu üyesi olmasına rağmen Çad, organizasyondan ayrılarak Zaire ve Orta Afrika Cumhuriyeti ile "Merkezi Afrika Devletleri Birliği" anlaşmasını imzalamıştır. Aralık 1968'de Orta Afrika Cumhuriyeti birlikten ayrılarak yeniden UDEAC'a katılmış, Çad ise gözlemci statüsünde kalmıştır.

b. Organları

Devlet Başkanları, Konseyi, Danışma Komitesi, Genel Sekreterlik, en önemli organlardır.

c. Üyeleri

Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Kongo, Gabon, Çad ve Ekvator Ginesi'dir. Organizasyon merkezi, Orta Afrika Cumhuriyeti'nin başkenti Bandui'dedir.

6. D-8 - Gelişen Sekiz Ülke

D-8, Developing Eight (gelişmekte olan sekiz ülke), 8 üye ülkeden oluşan bir milletlerarası kuruluştur.

a. Kuruluşu

D-8'in kurulmasına yönelik olarak atılan ilk adımı, Türkiye'nin daveti üzerine İran, Pakistan, Bangladeş, Malezya, Endonezya, Mısır ve Nijerya'nın katılımıyla 22 Ekim 1996 tarihinde İstanbul'da düzenlenen "Kalkınmada İşbirliği Konferansı" oluşturmuştur. Bu konferansın ardından gerçekleştirilen hazırlık çalışmaları mahiyetindeki üç Komisyon ve iki Dışişleri Bakanları Konseyi toplantısını müteakip, 15 Haziran 1997 tarihinde İstanbul'da yapılan Devlet/Hükümet Başkanları Zirvesi ile D-8 resmen kurulmuştur.

İstanbul Zirvesi'nde, D-8'in yapısına ve çalışma yöntemine ilişkin olarak bir Bakanlar Konseyi Belgesi kabul edilmiştir. Bu belgeye göre, D-8; Zirve, Konsey ve Komisyon'dan oluşan üç ana organı bulunan ve faaliyetlerinde gerekli koordinasyonu sağlamak üzere İstanbul'da tesis edilen bir İcra Direktörlüğü'ne haiz bir yapıya kavuşturulmuştur.

1997 senesinde D-8 İcra Direktörü olarak atanan Emekli Büyükelçi Ayhan Kamel, 2006 senesine kadar bu görevi üstlenmiştir. Mayıs 2006'da yapılan D-8 9. Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda, İcra Direktörlüğü Genel Sekreterliğe dönüştürülmüş; Sekretarya'ya Endonezya tarafından Genel Sekreter, İran tarafından Direktör ve Türkiye'den ise İktisatçı ataması yapılmıştır.

b. Üyeleri

Türkiye, Nijerya, İran, Endonezya, Mısır, Bangladeş, Malezya ve Pakistan.

c. Gayeleri

D-8 üyelerinin hepsi aynı zamanda İİT üyesi olup, yine İİT içinde teknolojik ve iktisadi kalkınma düzeyleri, ticari potansiyelleri ve nüfusları itibariyle önde gelen ülkeler arasında yer almaktadırlar.

Güney-Güney diyalogu çerçevesinde gelişme yolundaki ülkeler arasında oluşturulan işbirliği örneklerinden biri olan D-8, üye ülkeler arasında iktisadi ve ticari işbirliğinin geliştirilmesine yönelik bir oluşumdur. D-8'in gayesi kalkınma yolundaki ülkelerin dünya ekonomisi içindeki konumlarını iyileştirmek, ticari ilişkilerini çeşitlendirmek ve ticaret alanında üye ülkelere yeni imkânlar oluşturmak, milletlerarası seviyede karar verme mekanizmalarına güçlü şekilde katılımlarını sağlamak ve halklarının hayat seviyesini yükseltmektir.

İlkeleri ve kapsadığı coğrafi alan itibariyle bölgesel olmaktan çok küresel bir oluşum özelliğine sahip olan D-8'e üyelik, kayıtlı gaye ve ilkelere bağlı tüm gelişme yolundaki ülkelere açıktır.

D-8 çerçevesinde işbirliği esas itibariyle sektörler temelinde yürütülmektedir. Türkiye sanayi, sağlık ve

çevre; Bangladeş kırsal kalkınma; Endonezya yoksullukla mücadele ve insan kaynakları; İran bilim ve teknoloji; Malezya finans, bankacılık ve özelleştirme; Mısır ticaret; Nijerya enerji; Pakistan ise ziraat ve balıkçılık alanındaki işbirliği çalışmalarını koordine etmektedir.

7. İktisadi İşbirliği Organizasyonu (ECO)

ECO-Economic Cooperation Organization (İktisadi İşbirliği Teşkilatı)

a. Kuruluşu

İktisadi İşbirliği Konferansı, hükümetler arası bölgesel bir organizasyon olup, 1985 senesinde üye ülkeler arasında iktisadi, teknik ve kültürel işbirliğini desteklemek gayesiyle İran İslam Cumhuriyeti, Pakistan ve Türkiye tarafından kurulmuştur.

ECO 1964 senesinden 1979 senesine kadar var olan Kalkınma için Bölgesel İşbirliği Kuruluşu'nun (RCD) yerini almıştır. Daha sonra bu kuruluş ECO ismi altında yeniden yapılanmıştır. Bu sebeple de RCD'nin ana anlaşması olan 1977 senesindeki İzmir Anlaşması revize edilmiş ve ECO için kanuni bir temel oluşturulmuştur. 1992 senesinde organizasyon 7 ülkeyi kapsayacak şekilde genişlemiştir.

b. Gayeleri

Karşılıklı ticareti arttırmak,

Bölgede sürdürülebilir gelişme için şartlar oluşturmak ve kültürel ve dostluk ilişkilerini güçlendirmektir.

1992 senesinde ECO' nun genişlemesiyle birlikte Quetta Plan of Action formunda bölgesel iktisadi ve sosyal kalkınmayı sağlayacak kapsamlı bir proje geliştirilmiş, İstanbul Deklarasyonu ile de 2000 senesi ve uzun dönem hedeflerle, sektör öncelikleri belirlenmiştir. Sektör öncelikleri iktisadi kalkınma için mühim olan ticaret, endüstri, ziraat, ulaşım ve haberleşme, enerji, uyuşturucu bağımlılık tedbirleri ve insan kaynakları alanlarını içermektedir.

c. Üyeler

ECO'nun on üyesi bulunmaktadır: Afganistan, Azerbaycan, İran İslam Cumhuriyeti, Kazakistan, Kırgızistan Cumhuriyeti, Pakistan, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Özbekistan.

ç. Organları

Bakanlar Konseyi (COM) ECO' nun temel politika belirleyicisi ve karar alma organıdır. Konsey, üye ülkelerin Dışişleri Bakanları'ndan ve aynı düzeydeki hükümet temsilcilerinden oluşmakta ve yılda bir kez üye ülkelerden birinde bir araya gelmektedir.

Vekillerden oluşan Konsey (COD) İran İslam Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ilgili Genel Müdürü'nden ve İran veya ECO'nun onayladığı üye ülke misyon başkanlarından oluşmaktadır. Konsey düzenli olarak Tahran'da toplanarak, bazı konularda ihtiyaç duyulan faaliyetleri gerçekleştirmekte ve Bakanlar Konseyi tarafından alınan kararları uygulamaktadır. Bölgesel Planlama Konseyi (RPC) ise, üye ülkelerin Planlama Kuruluşları başkanlarından veya benzer bir otoriteden oluşmaktadır. Bakanlar Konseyi elde edilen sonuçları ve Konseyin onayına sunulan programları değerlendirmektedir.

Kuruluşun dört uzman alt kuruluşu bulunmaktadır. Bunlar;

- (1) ECO Sanayi ve Ticaret Odası,
- (2) ECO Sigorta Merkezi,
- (3) ECO Sigorta Koleji,
- (4) ECO Ortak Sigorta Uyum Programı.

ECO' nun tüm aktivitelerini sekiz teknik komite planlamakta ve yürütmektedir. Bu komitelerin uygulama alanları; ziraat, iktisadi ve ticari işbirliği, eğitim, bilimsel ve kültürel işbirliği, çevre ve sağlık, endüstriyel ve teknik işbirliği, ulaşım ve haberleşme, enerji ve uyuşturucu bağımlılık tedbirleridir.

d. Faaliyetleri:

1. Ulaştırma ve Haberleşme
2. Ticaret ve Yatırım
3. Enerji, Madencilik ve Çevre
4. Enerji Tasarrufu ve Verimliliği
5. Bölgesel Elektrik Ticareti Stratejisi

6. Petrol Rafinerileri ve Ürünleri Alanında İşbirliği
7. ECO Petrol ve Gaz Hatlarının Güzergâhları
8. ECO Enerji/Petrol Bakanları Toplantısı
9. Ziraat, Sanayi ve Sağlık
10. İktisadi Araştırma ve İstatistik, Proje Araştırma
11. Eğitim, Bilim, Kültür ve Uyuşturucu Kontrolü konularında kapsamlı işbirliği bulunmaktadır.

e. Gelişmeler

ECO bugün üzerinde 300 milyon kişinin yaşadığı, 7 milyon kilometrekarelik alanı kapsamaktadır. Üye ülkelerin coğrafi yakınlıkları yanı sıra nüfus çoğunluğu Müslüman, Arap olmayan nüfusa sahip gelişmekte olan ülkelerdir. Bölgedeki iktisadi ve politik şartlar, uzun vadeli projelerin gündemi uzun süre almasına karşın sonuç alınmaması, üye ülkelerin beklenti ve tutum değişiklikleri, üye ülkelerin İktisadi yapı ve dış ticaret rejimi farklılıkları ECO faaliyetlerinin etkin şekilde yürütülmesine engel olmaktadır.

Son olarak Tacikistan başkenti Duşanbe de icra edilen 8. liderler zirvesinde üye ülkeler arasında 2015 senesinde Ortak Pazarın oluşturulması kararı alınmıştır.

8. Körfez İşbirliği Konseyi (GCC)

Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi (KİK)

a. Kuruluşun Gayeleri:

Basra Körfezine kıyısı bulunan ve ortak tarihi, coğrafi, kültürel, dini ve sosyal özelliklere sahip olan ülkeleri bir araya getiren bölgesel bir organizasyondur. Organizasyon, üye ülkeler arasında bütünleşmeyi sağlamak, üye ülkelerin iktisadi ve siyasi güçlerini bir araya getirerek bölgesel bir güç oluşturmak gayesindedir.

Kuruluş Tarihi: 25 Mayıs 1981

Merkezi: Riyad

Genel Sekreteri: Abdul Latif bin Rashid Al Zayani

b. Üye Ülkeler:

Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Bahreyn, Suudi Arabistan, Oman, Katar, Kuveyt

Türkiye'nin Üyelik Durumu:

Üye Değil / Stratejik Diyalog Ortağı

c. Kuruluşun Tarihi

KİK'in kurulmasına 4 Şubat 1981 tarihinde Riyad'da toplanan altı ülkenin Dışişleri Bakanlarınca karar verilmiş; Organizasyon şartı 25 Mayıs 1981 tarihinde Abu Dhabi'de imzalanmıştır. Organizasyonun tam ismi "Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi" (Cooperation Council for the Arab States of the Gulf) olmakla birlikte, Organizasyon kısaca Körfez İşbirliği Konseyi – KİK (Gulf Cooperation Council - GCC) olarak anılmaktadır.

KİK Genel Sekreterliği, kurulduğu tarihten bu yana Riyad'dadır. KİK'in temel organları, Yüksek Konsey, Bakanlar Konseyi ve Genel Sekreterlik'tir.

Yüksek Konsey, KİK üyesi ülkelerin Devlet Başkanlarından oluşmaktadır ve Organizasyonun en üst organıdır. Başkanlık üye ülkeler arasında alfabetik sıraya göre her sene el değiştirmektedir. Yüksek Konsey, her sene toplanmaktadır. Konsey ayrıca, bir ülkenin tavsiyesi ve ikinci bir ülkenin desteğiyle fevkalade olarak da toplanabilmektedir. Her sene iki Yüksek Konsey Toplantısı, bir de danışma toplantısı düzenlenmektedir.

Konsey toplantıları üye ülkelerin üçte ikisinin liderlerinin katılımıyla geçerli sayılır. Önemli kararların kabulünde oybirliği, prosedürel kararların kabulünde ise oy çokluğu aranır.

Bakanlar Konseyi, üye ülkelerin Dışişleri Bakanlarından oluşmaktadır. Bakanlar Konseyi, düzenli olarak üç ayda bir, yılda dört defa toplanmaktadır. Konsey ayrıca, bir ülkenin tavsiyesi ve ikinci bir ülkenin desteğiyle olağanüstü olarak da toplanabilir.

Bakanlar Konseyinin haricinde, üye ülkelerin diğer Bakanlarının bir araya gelmesiyle oluşan Bakanlar Komiteleri de mevcuttur (Maliye, Sağlık, vs.). Bu komitelerde alınan kararlar, öncelikle Bakanlar Konseyine

gelmekte, Bakanlar Konseyi bu kararları görüşleriyle birlikte Yüksek Konseye sunmaktadır.

Genel Sekreter, Yüksek Konsey tarafından atanmaktadır. Genel Sekreterin altında, Siyasi, İktisadi, İnsan ve Çevre, Güvenlik ve Askeri işlerden sorumlu beş Genel Sekreter Yardımcısı görev yapmaktadır.

Genel Sekreterliğin idari yapısı, Siyasi İşler, İktisadi İşler, İnsan ve Çevre İşleri, Güvenlik İşleri, Askeri İşler, Hukuk İşleri, Genel Sekreterin Ofisi, Mali ve İdari İşler, Patent Bürosu, İdari Gelişim Birimi, İç Denetim Birimi, Enformasyon Merkezi, Brüksel'deki KİK Delegasyonu, New York'taki KİK Delegasyonu ve Bahreyn'deki Telekomünikasyon Bürosundan oluşmaktadır.

Kasım 1981'de KİK Ülkeleri İktisadi Anlaşması imzalanmıştır. Söz konusu anlaşma, KİK Serbest Ticaret Alanını kurmuştur. Bahse konu Anlaşmanın yerini, 31 Aralık 2001 tarihinde Muskat'ta imzalanan yeni İktisadi Anlaşma almıştır. Yeni İktisadi Anlaşma, gümrük birliği, ortak pazar, iktisadi ve mali birlik, kalkınma entegrasyonu, insan kaynakları gelişimi, bilimsel ve teknik araştırmalar alanında işbirliği, ulaştırma, iletişim ve altyapı bölümlerinden oluşmaktadır. Bu anlaşma ile, KİK ülkeleri arasında gümrük birliği, ortak pazar ve iktisadi ve mali birliğin kurulmasına karar verilmiştir.

KİK ülkeleri arasında Gümrük Birliği Anlaşması 1 Ocak 2003 tarihi itibarıyla imzalanmış olup, henüz bütün vecheleriyle uygulamaya geçmemiştir. KİK ülkeleri arasındaki ortak pazar uygulaması, tasarlanan bir sene gecikmeli de olsa 1 Ocak 2008 tarihinde başlatılmıştır. Kademeli bir şekilde hayata geçirilecek ortak pazar uygulamaları çerçevesinde, KİK ülkeleri vatandaşlarının, Körfez bölgesindeki tüm kamu ve özel kuruluşlarda çalışma hakkına sahip olmaları, gayrimenkul alıp satmaları, ülkeler arasında serbest dolaşımdan faydalanmaları ve eğitim ile sağlık imkânlarından faydalanmaları öngörülmektedir.

29. KİK Zirvesi'nde (2008), parasal birlik kurulması kararı teyit edilmiş, bu çerçevede para konseyi ve ortak merkez bankası kurulması kararı alınmış ve ortak para birimine 2010 senesinde geçilmesi kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte, Oman'ın ardından BAE de parasal birliğe katılmayacağını açıklamıştır. KİK ülkeleri arasında ortak para birimine geçilmesini öngören "Parasal Birlik Anlaşması" 2009 senesinde Suudi Arabistan, Kuveyt, Bahreyn ve Katar tarafından onaylanarak anılan ülkeler bakımından yürürlüğe girmiştir. KİK Merkez Bankasının kurulması konusunda da bir takvim üzerinde anlaşma sağlanmıştır. Parasal birlik için gerekli olan ortak Para Konseyi'nin ise 1 Ocak 2010'dan itibaren faaliyete geçmesi planlanmış; hedeflenen tarihte bu projenin gerçekleşmeyeceği anlaşılmıştır.

KİK 2010 senesi dönem başkanlığını Kuveyt yürütmüştür. Organizasyonun dönem başkanlığı, 6-7 Aralık 2010 tarihlerinde Abu Dhabi'de gerçekleştirilen 31. KİK Zirvesi ile Birleşik Arap Emirliğine geçmiştir.

KİK Genel Sekreterliği görevini üç dönem yürüten Katar vatandaşı Abdulrahman bin Hamad Al-Attiyah, 1 Nisan 2011 tarihinde görevini Bahreyn vatandaşı Abdul Latif bin Rashid Al Zayani'ye devretmiştir.

KİK Şartı ve Yüksek Konsey Toplantıları sonuç bildirgeleri gibi belgelere ve KİK'e ilişkin bazı bilgilere Organizasyonun aşağıda adresi kayıtlı internet sayfasından ulaşılabilmektedir. Kaynak: <http://www.gcc-sg.org/eng/index.html>

d. Türkiye'nin Kuruluş ile İlişkileri

Türkiye'nin, KİK ile kurduğu kurumsal ilişkinin başlangıcını 30 Mayıs 2005 tarihinde Manama'da imzalanan "Türkiye Cumhuriyeti ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında İktisadi İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşma" teşkil etmektedir. Anlaşma çerçevesinde iktisadi konulardaki işbirliği faaliyetlerinin izlenmesi ve yeni işbirliği alanlarının belirlenmesi hedeflenmekte olup, bu gaye ile "İktisadi İşbirliği Ortak Komitesi" kurulması kararlaştırılmıştır.

Türkiye, KİK arasında 2 Eylül 2008 tarihinde kurulan Stratejik Diyalog mekanizması ise ilişkilerin iktisadi alandan siyasi ve kültürel alanlarda da derinleştirilebilmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye ile KİK arasında stratejik diyalog mekanizması tesis eden Mutabakat Muhtırası, 2 Eylül 2008 tarihinde Cidde'de yapılan Türkiye-KİK Dışişleri Bakanları Toplantısında imzalanmıştır.

Bu Mutabakat Muhtırası, KİK ile ilişkilerimizi kurumsal bir temele oturtmaktadır. Türkiye, KİK'in böyle bir mekanizma kurduğu ilk ülkedir.

Anılan Mutabakat Muhtırası, iki taraf arasında her sene düzenli olarak Kıdemli Memurlar Toplantıları ve Bakanlar Toplantıları yapılmasını öngörmektedir. Bu çerçevede, 9-10 Şubat 2009 ve 6 Temmuz 2009 tarihlerinde İstanbul'da Kıdemli Memurlar Toplantıları gerçekleştirilmiştir. 8 Temmuz 2009 tarihinde ise yine İstanbul'da Türkiye-KİK Stratejik Diyalogu Birinci Dışişleri Bakanları Toplantısı düzenlenmiştir. Söz konusu toplantıda "Türkiye Cumhuriyeti ve Körfez Arap Ülkeleri İşbirliği Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında

İktisadi İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşma'nın imzalı onay belgelerin teatisi gerçekleştirilmiştir.

Türkiye-KİK Stratejik Diyalogu İkinci Dışişleri Bakanları Toplantısı ise 16 Ekim 2010 tarihinde gerçekleştirilen Kıdemli Memurlar Toplantısını takiben, 17 Ekim 2010 tarihinde Kuveyt'te düzenlenmiştir. Toplantıda 2011-2012 senelerini kapsayan bir Ortak Faaliyet Planı kabul edilmiş; Faaliyet Planı'nda ortaya konan hedeflerin gerçekleştirilmesi için 10 adet Ortak Çalışma Grubu (Eğitim, Kültür, Turizm, Sağlık, Ticaret ve Yatırım, Ziraat ve Gıda Güvenliği, Çevre, Ulaştırma ve İletişim, Enerji, Elektrik ve Su) kurulmuştur.

Türkiye-KİK İktisadi İşbirliği Ortak Komitesi'nin ilk toplantısı ise 23 Mayıs 2010 tarihinde Riyad'da gerçekleştirilmiştir. Geniş bir katılımı ile düzenlenen söz konusu toplantı çerçevesinde iktisadi konularla ilgili işbirliği imkânları ele alınmıştır. İktisadi İşbirliği Ortak Komitesi'nin ikinci toplantısı 29 Haziran 2011 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilecektir. Yukarıda bahse konu Ortak Çalışma Gruplarının, İktisadi İşbirliği Ortak Komitesi toplantılarından önce teknik düzeyde toplanarak, yapılan çalışmaları Komite'ye rapor etmesi öngörülmektedir.

Türkiye-KİK Serbest Ticaret Anlaşması müzakereleri, KİK'le ilişkilerimizin mühim bir boyutunu oluşturmaktadır. Söz konusu müzakereler, 15 Kasım 2005'te Riyad'da başlamıştır. İkinci tur müzakereler 13-14 Nisan 2006 tarihlerinde Ankara'da, üçüncü tur müzakereler 26-27 Şubat 2008 tarihlerinde Doha'da ve dördüncü tur müzakereler 22-24 Nisan 2009 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Beşinci tur müzakereler için tarih tespitine çalışılmaktadır.

9. Asya İşbirliği Diyalogu (AİD)

AİD'in "Asyalılık" kimliği temelinde geniş Asya bölgesinde siyasi diyalogun güçlendirilmesine ve işbirliğinin yaygınlaştırılmasına matuf bir süreç olduğu, çalışmalarını esasen ASEAN ile örtüşen alanlarda yoğunlaştırmıştır.

a. Kuruluşun Tarihi

Asya İşbirliği Diyalogu (AİD), 2002 senesinde Tayland'ın ev sahipliğinde yapılan ve 18 Asya ülkesinin Dışişleri Bakanlarının katıldığı toplantıyla başlatılan bir süreçtir. Asya kıtası çapında kapsayıcı bir oluşum olmayı hedefleyen AİD'in hâlihazırda ASEAN, CICA, İİT, KİK ve ŞİO üyesi ülkeler dâhil, farklı coğrafyalardan toplam 33 üyesi bulunmaktadır.

Kuruluş Tarihi: Haziran, 2002, Merkezi: Geçici Sekreteryasının Katar'da kurulması kararlaştırılmıştır.

b. Gayeleri

AİD'in temel gayesi, ortak kalkınma potansiyelinin hayata geçirilmesi için mevcut organizasyonları tamamlayıcı bir rol oynamaktır. Esnek bir diyalog ve işbirliği mekanizması olma niteliği öne çıkarılan AİD, Asyalı Dışişleri Bakanları arasındaki düzenli diyalog temelinde tedricen ilerleyen ve gelişime açık bir yapıdır.

c. Üye Ülkeler

Afganistan, Bahreyn, Bangladeş, B.A.E, Brunei, Butan, ÇİN, Endonezya, Filipinler, Hindistan, İran, Japonya, Kamboçya, Katar, Kazakistan, Kırgızistan, Kore, Kuveyt, Laos, Malezya, Moğolistan, Myanmar, Özbekistan, Pakistan, Rusya Singapur, Sri Lanka, Suudi Arabistan, Tacikistan, Tayland, Umman, Vietnam

Türkiye, AİD'ne üyeliği 68. BM Genel Kurulu çerçevesinde 26 Eylül 2013 tarihinde New York'ta gerçekleştirilen AİD Dışişleri Bakanları Gayri resmi Toplantısında onaylanmıştır. Böylece, Türkiye kuruluşun 33. üyesi olmuştur.

d. Gelişimi

AİD'e üyelik için karmaşık bir prosedür bulunmamaktadır. Katılım niyetini içeren bir bildirim yazılı olarak AİD koordinatörü Tayland'a iletilmesi sonrasında, başvuru üye ülkelerin görüş ve onayına sunulmakta ve müteakip ilk Dışişleri Bakanları toplantısında karara bağlanmaktadır.

Projeler boyutunda enerji, finans, iletişim, ziraat, turizm, eğitim, bilişim, biyoteknoloji, afet yönetimi ve fakirlikle mücadele gibi konular ön plana çıkmaktadır. Projelere ilişkin kararlarda oylama aranmamakta olup, her bir başlıkta ana koordinatörlük en az bir üye ülke tarafından yürütülmekte, diğer ülkelerin katkıları gönüllülük esasına göre gerçekleştirilmektedir.

Altıncı Bölüm Değerlendirme Soruları

1. İİT- İslam İşbirliği Teşkilatı'nın İslam ülkelerine sağlayacağı siyasi ve ekonomik faydalar neler

olabilir?

2. İİT- İslam İşbirliği Teşkilatı ile Türkiye arasındaki ilişkileri yazınız.

3. ASEAN – Güney Doğu Asya Milletleri Birliği'nin; kuruluşu, gayeleri ve üyeleri konusunda bilgi veriniz.

4. ASEAN – Güney Doğu Asya Milletleri Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkileri açıklayınız.

5. APEC – Asya Pasifik İktisadi İşbirliği'nin kuruluşu, gayeleri ve faaliyetleri hakkında bilgi veriniz.

6. ECOWAS - Batı Afrika Devletleri İktisadi Topluluğu konusunda genel bir bilgi veriniz.

7. UDEAC - Merkezi Afrika Gümrük ve İktisadi Birliği hakkında bilgi veriniz.

8. D-8 - Gelişen Sekiz Ülke; kuruluşu, üyeleri ve gayeleri hakkında bilgi veriniz.

9. İktisadi İşbirliği Teşkilatı (ECO) konusunda bilgi veriniz.

10. Körfez İşbirliği Konseyi (GCC) hakkında genel bir bilgi veriniz.

11. Asya İşbirliği Diyalogu (AİD) hususunda bilgi veriniz.

YEDİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İKTİSADİ KURULUŞLAR

Milletlerarası iktisadi kuruluşlar ile bölgesel iktisadi gelişmeleri izlemek, milletlerarası iktisadi kuruluşların rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, iktisadi tahmin yeteneğine sahip olmak ve piyasadaki değişimleri anlamlandırabilmek hedeflenmektedir.

Burada; İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Dünya Ticaret Organizasyonu (WTO), Milletlerarası Ticaret Odası (ICC), Organization Of Petroleum Exporting Countries (OPEC) ile G-8 ve G-20 grupları incelenecektir.

1. OECD – İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı - Organization for Economic Cooperation and Development

Sanayileşmiş kapitalist ülkelerin çoğunun ve Türkiye'nin üye olduğu OECD'nin gayesi, üyelerinin üretiminin ve üyeler arasındaki ticaretin artırılmasıdır. Merkezi Paris'te olan OECD bu gaye ile kur istikrarını korumaya çalışmakta, üyelerin iktisadi durumlarını senelik olarak incelemekte, icabında üye ülkelere kredi vermek için konsorsiyumlar (şirketler birliği) kurmaktadır.

Üye ülkelerin finans istikrarı içinde büyümelerine, gelişme derecesi daha düşük üye veya üye olmayan ülkelerin kalkınmalarına, dünya ticaretinin çok taraflı ve ayırım gözetmeme kuralı doğrultusunda gelişmesine yardımcı olmak gayesiyle Avrupa İktisadi İşbirliği Organizasyonunun (OEEC) isminin değiştirilmesiyle 1960 senesinde kurulmuş, halen 30 üyesi bulunan teşkilatıdır.

a. Kuruluşu

14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris Sözleşmesi'ne dayanılarak kurulmuş olan milletlerarası iktisadi bir organizasyondur. OECD, savaş yıkıntıları içindeki Avrupa'nın Marshall Planı çerçevesinde yeniden yapılandırılması gayesiyle 1948 senesinde kurulan Avrupa İktisadi İşbirliği Organizasyonu'nun (OECD) doğrudan mirasçısıdır.

b. Gayeleri

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yıkıma uğrayan Batı Avrupa ekonomilerinin tamiri gayesiyle Marshall Planı çerçevesinde ABD'nin yaptığı yardımların dağıtımına yardımcı olmak ve Avrupa ülkeleri arasındaki ticari ödemeleri serbestleştirerek geliştirmek için kurulan OEEC, zamanla fonksiyonlarını kaybetmiştir. Nitekim 1960'lara doğru Batı Avrupa'nın yeniden imarı ve iktisadi yönden güçlenmesi büyük ölçüde tamamlanmıştır. Yeni gelişmeler çerçevesinde, 14 Aralık 1960'da imzalanan Paris Sözleşmesi ile yeni işbirliği alanlarına yönelmesi hedeflenen OECD kurularak, 30 Eylül 1961'de resmen faaliyete başlamıştır.

Kuruluşun Gayeleri:

1. Finans istikrarının eşzamanlı olarak korunduğu üye ülkelerde ve hem de özellikle gelişmekte olan ülkelerde halkın yaşam standartlarının iyileştirilmesi, sürekli ve dengeli iktisadi gelişim sağlayan politikaya destek ve yardım, işsizliğin ortadan kaldırılması;

İktisadi genişleme siyasetinin uyandırılması ve sosyal ve iktisadi eşgüdümlü gelişmenin desteklenmesi;

Milletlerarası yükümlülöklere uygun olarak çok taraflı ve ülkeler arasında ayırım gözetmeyen dünya ticaretinin geliştirilmesine destek verilmesi,

OECD'ye üye veya bu organizasyona üyelik talebinde bulunan ülkeler, sosyo-politik ve iktisadi yaşamda, aşağıda belirtilen üç ilkeyi vazgeçilmez değerler olarak benimsemişlerdir. Bunlar:

1. Demokrasi,
2. İnsan haklarına ve vatandaş hürriyetine bağlılık,
3. Açık pazar ekonomisi çerçevesinde istikrarlı gelişimdir.

Bu ilkeler, aynı zamanda, yukarıda belirtilen gayelerin gerçekleştirilmesine de hizmet ederler. OECD, bir taraftan bu ilkelerin üye ülkelerde güçlendirilmesine katkı sağlarken, diğer taraftan da organizasyona üye olmayan ülkelerde ilkelerinin tanıtımını yapmaktadır.

c. Üyeler

OECD'nin 20 kurucu üyesi bulunmaktadır (Türkiye, ABD, Kanada, Fransa, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, Almanya, İtalya, Portekiz, İngiltere, Danimarka, İrlanda, Yunanistan, İsviçre, Avusturya, İsveç, İzlanda, Norveç ve Avrupa Topluluğu).

Bilhare Japonya, Finlandiya, Avustralya ve Yeni Zelanda, kuruluşa katılmışlardır. 1994 senesinden itibaren Teşkilata yeni üyeler iştirak etmişlerdir. 1994 senesinde Meksika, 1995 senesinde Çek Cumhuriyeti, 1996 senesinde Macaristan, Polonya bilhare Güney Kore ve son olarak 2000 senesi içerisinde Slovakya, 2010'da Şili, Estonya, İsrail ve 2016'da Letonya organizasyon üyeliği ile teşkilata üye ülke sayısı 36'a yükselmiştir.

d. Organları

Teşkilatın iki temel organı vardır: Konsey ve Konseye bağlı komiteler ve çalışma grupları ve Genel Sekreter ve onun personelinden oluşan Sekretarya.

(1) Konsey: OECD'nin en yüksek karar organı Konseydir. Başkanlığı organizasyonun genel sekreterince yürütülmektedir. Konsey toplantılarına üye ülkelerin teşkilat nezdindeki daimi temsilcilerinin yanı sıra Avrupa Birliği Komisyonu Temsilcisi de katılmaktadır.

Yılda bir kez, G-8 zirvesi öncesine denk düşecek bir tarihte, Bakanlar düzeyinde toplanan Konsey, üye ülkelerin Dışişleri, Ekonomi, Maliye ve Ticaret Bakanlarının ve diğer ilgili bakan ve üst düzey bürokratların bir araya getirmektedir. Bu toplantılar üye ülkeleri ilgilendiren güncel konularda görüş alışverişinde bulunulmasına ve gerekli kararların alınmasına imkân sağlamaktadır. Konsey, hem teşkilatın genel, hem de OECD bünyesinde faaliyet gösteren komitelerin bireysel senelik çalışma programlarını onaylamaktadır.

(2) İcra Komitesi: Konseyin her sene atayacağı 14 üyeden oluşan İcra Komitesi, Teşkilatın gayelerinin gerçekleştirilmesine yardıma olmak üzere kurulmuştur. Komite başkanı üyeler tarafından seçilmektedir. İcabında özel görevlerin yürütülmesi için de toplantıya çağrılabilir. Komite, düzenli toplantıları haricinde, nadiren, üst düzey hükümet yetkililerinin katıldığı özel oturumlar yapabilir.

(3) Komiteler ve Çalışma Grupları: Konsey, Teşkilatın gayelerini gerçekleştirmek için icabında yardımcı birimler kurabilir. Bu birimler genellikle Komite olarak isimlendirilir. Komiteler özel çalışmalarını yürütmek veya özel meselelerle uğraşmak üzere Çalışma Grupları kurabilirler.

Normal olarak tüm üye ülkeler Komite ve Çalışma Gruplarının üyesidirler. Fakat sadece bazı üye ülkelerin temsil edildiği sınırlı nitelikli olanları da vardır.

(4) Özel Çalışma Grupları: Türkiye ve Yunanistan'ın kalkınma çabalarının desteklenmesi için harekete geçirilebilecek yeterli ölçüde kamu ve özel yabancı kaynakların akışını sağlamada kullanılacak araçları araştırmak üzere, Temmuz 1962 tarihinde, iki çalışma grubu, ayrıca bu gaye ile konsorsiyumlar kurulmuştur. Konsorsiyumlar, Türkiye ve Yunanistan'ın iktisadi kalkınmalarına kredi ve bağışlar ve başka yollarla katkıda bulunmak için üye ülkeler ve kuruluşların fiilen oluşturdukları birimler olarak düşünülebilir.

Toplam sayısı 200'ü aşan Teşkilatın Komite ve Çalışma Gruplarının bazıları şunlardır:

1. 2 Nolu Çalışma Grubu: Türkiye'nin Uzun Dönemli Kalkınma Meseleleri
2. İktisadi Politika Komitesi
3. 1 Nolu Çalışma Grubu: Makro-iktisadi ve Yapısal Politika Analizi
4. Ekonomiyi ve Kalkınmayı İnceleme Komitesi
5. Kalkınmaya Yardım Komitesi
6. Kalkınmaya Yardım ve Çevre Çalışma Grubu
7. İstatistikî Problemler Çalışma Grubu
8. Ticaret Komitesi
9. Ticaret Komitesi Çalışma grubu
10. İhracat Kredileri ve Kredi Garantileri Çalışma Grubu
11. Ödemeler Komitesi
12. Sermaye Hareketleri ve Görünmeyen İşlemler Komitesi
13. Milletlerarası Yatırım ve Çok Uluslu Şirketler Komitesi
14. Mali Piyasalar Komitesi
15. Mali İşler Komitesi

Ziraat, balıkçılık, enerji politikası, çevre, endüstri, çelik, deniz taşımacılığı, eğitim, tüketici politikası, bilim ve teknoloji, enformasyon, bilgisayar ve iletişim politikası, turizm vb. alanlarda birçok komite ve çalışma grupları da bulunmaktadır. Ayrıca, OECD, Afrika'nın Sahel bölgesinde kuraklıktan büyük

zarar görmüş ülkelerin, gıda da kendine yeterlik ve çölleşmenin kontrolü stratejilerini geliştirmelerine yardım etmek gayesiyle, donör ülkelerin oluşturduğu ve "Sahel Kulübü" ismi verilen resmi olmayan grubu da içermektedir.

Sahel Kulübü, bu ülkelerde özel sektör incelemeleri yapmakta, yardım veren ülkelerin faaliyetlerinin eşgüdümünü sağlamakta, kıtlığın önlenmesine yönelik tedbirler geliştirmekte, ekolojik ve kırsal kalkınma konularında teknik yardım imkanları sunmaktadır. Kulübün üyeleri arasında; Burkina Faso, Cape Verde, Çad, Gambiya, Gine-Bissau, Mali, Moritanya, Nijer ve Senegal bulunmaktadır.

(5) Kalkınma Merkezi: 23 Ekim 1962 senesinde OECD Konseyi'nin kararı ile kurulan Merkez'in gayesi; OECD'ye üye ülkelerde mevcut iktisadi kalkınma ve genel iktisadi politikaların tasarımı ve uygulanması konularındaki bilgi ve deneyimi bir arada toplama ve bunları ihtiyaçlarına uygun olarak kalkınmakta olan ülkelerin hizmetine sunmaktadır. Teşkilatın ayrılmaz bir parçası olmasına rağmen Kalkınma Merkezi'nin özerk bir pozisyonu vardır. Merkez'in faaliyetleri; istihdam, sanayi sektörlerinde milletlerarası işbölümü, teknoloji ve endüstrileşme, sosyal kalkınma ve demografi gibi temel kalkınma meseleleri ile ilgili araştırmaları içermektedir. Merkez, kalkınma meseleleri ile uğraşırken OECD'nin diğer kuruluşları ve milletlerarası kuruluşlar ile işbirliği yapar. Kalkınma Merkezi'ne Avustralya ve Yeni Zelanda hariç, tüm OECD üyesi ülkeler ile Güney Kore, Arjantin ve Brezilya katılmaktadır.

OECD bünyesinde iki mühim kuruluş daha bulunmaktadır. Bunlar; Milletlerarası Enerji Ajansı (UEA) ve Nükleer Enerji Ajansıdır. (NEA). UEA 1974 senesinde kurulmuştur. Türkiye kurucu üyesidir. Organizasyonun temel gayesi petrol piyasasında yer alabilecek krizlere karşı hazırlıklı olmak ve üye ülkeler arasındaki dayanışmayı artırarak enerji güvenliliğini sağlamaktır. UEA, üye ülkelere petrol stoku bulundurma zorunluluğu getiren bir kuruluştur.

Ajansın Katılımcı ülkeleri: Avustralya, Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Fransa, Almanya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye, İngiltere ve ABD. Ayrıca Avrupa Birliği de temsil edilmektedir.

NEA ise üye ülkelerin nükleer enerji üretimlerinin barışçı gayelerle geliştirilmesi için faaliyet göstermekte, nükleer alanda üye ülkelere verilen kararların uyumlaştırılmasına çalışmaktadır.

Teşkilatın 200'ü aşkın komite ve çalışma grubu bünyesinde yılda yaklaşık 40 000 civarında hükümet temsilcisinin katıldığı toplantılar, politikaların araştırılmasının da ötesinde bunların uygulanması için gerekli ortamın oluşturulmasına yöneliktir. Bu çerçevede, üye ülkelerin gerek genel, gerek belirli iktisadi alanlardaki politikalarının ortaklaşa incelenmesinin yanı sıra, hukuki bağlayıcılığı olan anlaşmalar giderek OECD kapsamında önem kazanmaktadır.

e. Faaliyetleri

OECD'nin günümüzde çalışma yaptığı önemli alanlar:

1. OECD üyesi ülkelerin iktisadi durumlarını incelemek,
2. Çevre,
3. Yaşlanan nüfusun ülke ekonomilerine ve toplumsal yapıya etkisi,
4. Rüşvet ve yolsuzluklarla mücadele,
5. İyi yönetim,
6. Elektronik ticaret,
7. Yeni iş imkânları oluşturulması,
8. Düzenleyici reformlar,
9. Sürdürülebilir kalkınma,
10. Vergiler ile ilgili düzenlemeler,
11. Ticaretin liberalleşmesi.

f. Gelişmeler

Türkiye diğer üyeler gibi OECD'nin program, politika ve önceliklerinin oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Teşkilatın "consensus" sistemiyle çalışması her üyenin ortak menfaatlerin arayışında kendi menfaatlerinin de göz önünde tutulmasını sağlamasına imkân vermektedir.

Bu doğrultuda Türkiye ve OECD arasındaki mevcut işbirliğinin en çarpıcı örneği 1994 senesinde OECD

Konseyi'nin kararı ile kurulan OECD İstanbul Özel Sektörü Geliştirme Merkezidir.

Merkezde, Kafkasya, Orta Asya, Karadeniz İktisadi İşbirliği Organizasyonu'na üye ülkeler, Akdeniz, Ortadoğu ve Güney Doğu Avrupa ülkeleri özel sektör ve hükümet temsilcilerinin katıldıkları eğitim programları OECD ve TİKA(Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı) işbirliğinde düzenlenmektedir. Bugüne kadar 2.500 kişi özel sektöre ilişkin kanuni ve yapısal alanlarda Merkezde eğitim almıştır.

Merkez, OECD normlarının yukarıda sayılan bölgelerde yayılmasına ve bölge özel sektörler arasında işbirliğinin gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Merkezin, bölgesel anlamda, özel sektörler arasında işbirliğinin artması, Orta Asya ve Kafkasya'daki ülkelerin iktisadi ve siyasi anlamda bağımsızlıklarını güçlendiren ve dünya ekonomisiyle bütünleşmelerine sağlayan bir işlevi bulunmaktadır.

Ayrıca, 1993 senesinde kurulan OECD Ankara Çok Taraflı Vergi Merkezi, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde teknik bilgi yardımı sağlamak gayesiyle üst düzey vergi memurlarına vergi eğitimi vermektedir. OECD Ankara Çok Taraflı Vergi Merkezinde bugüne kadar yaklaşık 30 değişik ülkeden 2500 civarında üst düzey vergi memuru eğitim görmüştür.

2. WTO – Dünya Ticaret Organizasyonu

World Trade Organization, uluslararası ticaretin kurallarını belirlemek gayesiyle kurulmuş, ülkelerin ithalat ve ihracat süreçlerine yön veren kanuni ve kurumsal bir organdır.

Havana'da 1947-48 senelerinde toplanan 50'ye yakın ülke temsilcisi, uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi gayesiyle "geçici olarak" Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması'nı (GATT) imzalamıştır. Mal ticaretine ilişkin çok taraflı kuralları belirleyen GATT'ın temel gayesi, üye devletlerin birbirleriyle adil ve tam rekabet şartları altında ticaret yapabilecekleri serbest ve açık bir ticaret sistemi oluşturmaktır. GATT, içerdiği kurallar itibariyle temelde; (1)gümrük vergilerinin indirilerek konsolide edilmesi, (2)en çok kayırlan ülke kaydı, (3)uygulamada şeffaflığın sağlanması ve (4)milli düzeyde ayrımcılık yapma yasağı getirilmesi olarak dört ilkeye dayanır.

GATT'ın faaliyetleri, dış ticaretin serbestleştirilmesini sağlamaya yönelik olmuştur. Serbest bir dış ticaret sisteminin oluşmasına engel görülen gümrük vergilerinin düşürülmesi, tarife dışı engellerin kaldırılması veya tarifeye dönüştürülmesi, ayrıca olabilecek diğer sınırlama ve farklı muamelelerin kaldırılması gibi hususlar GATT'ın temel hedeflerindedir. Bunun temelinde, dış ticarete rekabet sonucu mal kalitesinin artacağı, fiyatların düşeceği, dış ticaret hacminin artacağı, bu durumun üretim artışına da etki edeceği ve dolayısıyla ülkelerin refahını artıracacağı düşüncesi bulunmaktadır. Uygulamada her ne kadar bu düşünceden sapmalar olmuş, özellikle gelişmiş ülkeler kendi menfaatleri nispetinde konulara yaklaşmışlarsa da, GATT'ın başlangıcında gelişmiş ülkelerde sanayi kesiminde ortalama yüzde 40'larda olan koruma oranları, günümüzde % 5-6'lar civarına düşmüştür.

a. Kuruluşu

1. Genel Merkezi: Geneva, İsviçre
2. Kuruluş Tarihi: 1 Ocak 1995
3. Üye Sayısı: 164 ülke (29 Temmuz 2016 rakamlarına göre)
4. Sekreterlik Çalışan Sayısı: 628
5. Web Sitesi: wto.org

Dünya Ticaret Organizasyonu (DTO), 15 Nisan 1994 tarihinde Fas'ın Marakeş kentinde imzalanan Dünya Ticaret Organizasyonu Antlaşması ile kurulmuştur. Bu antlaşma 1 Ocak 1995'te yürürlüğe girmiştir. Organizasyon, ülkelerarası ticari uyumsuzlukların çözümünde yürüttüğü kararlı politikalarla, üyelerinin güvenini kazanmış ve ticari bir otorite haline gelmiştir.

Geçici statü ile faaliyete geçen, hukuki zemine tam oturmamış ve yaptırım gücü zayıf olan GATT'ın dış ticaretin serbestleşmesi ve koruma oranlarının düşmesindeki rolü olmuştur. GATT kapsamında 1947-1993 seneleri arasında sekiz çok taraflı ticaret müzakeresi (round) yapılmıştır. Bu roundların sonuncusu olan Uruguay Turu 1993'te tamamlanmış ve daha önce dışarıda bırakılan fikri haklar ve hizmet ticareti gibi konuların anlaşmalar kapsamına dâhil edilmesinin yanı sıra DTO'nün kuruluşu da bu turda gerçekleşmiştir. Türkiye, GATT Genel Anlaşmaya 21.12.1953 tarihinde katılmıştır.

Uruguay Müzakereleri sonrasında varılan anlaşma sonucu kurulan ve 01.01.1995'te yürürlüğe giren DTO, hukuki zemine oturmuş ve yaptırım gücü artmış olarak, aynı zamanda sanayi ürünleri ticaretine ilaveten ziraat, tekstil ve hizmet ürünleri ticareti ile birlikte fikri mülkiyet haklarını da bünyesine

katarak GATT'ın yerine geçmiştir.

Temelinde devletlerin işbirliği ilkesi olan müzakerelere dayalı GATT'tan farklı olarak, sürekli bir organizasyon olan Dünya Ticaret Organizasyonu, anlaşmazlıkları çözme gibi güçlü yetkilerle kurulmuştur. Bunu takiben, DTO 1 Ocak 1995 tarihinde fiilen çalışmaya başlamış ve Uruguay Round Anlaşmaları yürürlüğe girmiştir.

b. DTO'nun Gayeleri

Organizasyonun temel gayeleri 5 başlık altında toplanır:

1. Ticaret Müzakereleri Yürütmek: Ticarete konu olan malları, hizmetleri ve bu mal ve hizmetlerin fikri sınai haklarıyla ilgili ülkelerarası müzakereleri yürütür ve ayrıca gümrük tarifeleri ve ticarete engel olabilecek diğer hususlar için, iyileştirme çalışmaları sürdürür.

2.Uygulama ve İzleme: DTO, bünyesindeki konsey ve komitelerle üye ülkelerin güncel kanuni düzenlemelerini ve değişiklikleri takip ederek, organizasyonun ticaret politikalarını ve uygulamalarını bu doğrultuda yeniler.

3. Uyuşmazlıkların Çözümü: DTO, üye ülkeler arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için önceden belirlediği süreçleri işletir. Anlaşmazlıkların adil çözümü, üye ülkelerin güvenini korumak ve ticari faaliyetlerin akıcı bir şekilde sürdürülmesi için üst düzey önem taşımaktadır. Üye ülkeler, haklarının ihlal edildiği ve haksızlığa uğradıklarını düşündükleri takdirde; DTO'ye itirazda bulunurlar, Organizasyon bu itirazları, atanan bağımsız uzmanlar aracılığıyla değerlendirerek çözüme kavuşturur.

4. Üyelerin Ticaret Kapasitelerini Artırmak: DTO, üye ülkelerin teknik yeterlilikleri sağlanması için gerekli eğitim, finans ve rehberlik gibi çeşitli destekler sağlar. Bu sebeple her sene Cenevre'de bu kapsamda eğitim programları sürdürülmektedir.

5. DTO İşbirliklerini Geliştirmek: DTO, faaliyetlerinin farkındalığını artırmak ve bu konular üzerinde yoğunlaşmak için sivil toplum organizasyonları, diğer uluslararası organizasyonlar, medya, parlamentolar ve kamuoyu ile düzenli şekilde iletişim faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

Dünya Ticaret Organizasyonu çalışma alanı ve gayeleri GATT' tan daha kapsamlı olmakla beraber; üye devletlerin birbirleriyle adil ve tam rekabet şartları altında ticaret yapabilecekleri serbest ve açık bir ticaret sistemi oluşturmak, üye ülkelerin ticaret ve ekonomi alanındaki ilişkilerini geliştirmek, tam istihdamı gerçekleştirmek, reel gelir ile gerçek talep hacmindeki istikrarlı artışı sağlamak, mal ve hizmet üretim ve ticaretini geliştirmek, dünya kaynaklarının sürdürülebilir kalkınma hedefine en uygun bir şekilde kullanımına imkân vermek ve farklı iktisadi düzeydeki ülkelerin ihtiyaç ve endişelerine cevap verecek şekilde mevcut kaynakları geliştirmektir.

c. DTO ve Türkiye

Türkiye tarafından da kabul edilen Nihai Senet çerçevesinde imzalanan ve DTO'yü kuran Marakeş Anlaşması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 31.12.1994'ten itibaren geçerli olmak üzere, 25.02.1995 tarihinde onaylanmıştır. Türkiye'nin, DTO'ye üyeliği 26 Mart 1995 tarihinde başlamıştır.

DTO üyeleri arasında Gelişme Yolundaki Ülkeler (GYÜ)'ler grubunda yer alan Türkiye, "Uruguay Round" anlaşmalarında öngörülen taahhütlerini yerine getirmiştir. Türkiye DTO'de GYÜ'ler grubunda yer almakla birlikte 01.01.1996 tarihi itibarıyla AB ile tamamlanan Gümrük Birliği çerçevesinde Uruguay Round taahhütlerinin çok daha ötesine giderek uluslararası ticaretin serbestleştirilmesi konusunda diğer üye GYÜ'lerin ilerisinde bulunmaktadır.

Başbakanlığın 13 Eylül 2002 tarih ve 2002/39 sayılı Genelgesi'yle, DTO'da müzakereye açılan konulara yönelik milli hazırlıklarda etkin bir koordinasyonun sağlanması ve Türkiye'nin görüşlerinin kapsamlı olarak belirlenebilmesi gayesiyle, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın bağlı bulunduğu Devlet Bakanı veya gerekli görülen durumlarda Dış Ticaret Müsteşarı Başkanlığında, ilgili Bakanlık, Kurum ve Kuruluşların temsilcilerinin katılımıyla "DÜNYA TİCARET ORGANİZASYONU İLE KOORDİNASYON KURULU" kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, 12 Mart 2003 tarihli ilk Kurul toplantısında alınan karar uyarınca, özel sektörü temsilen TOBB, TUSİAD, TİM ve TURKTRADE temsilcileri de Kurul toplantılarına davet edilmektedirler. Dış ticareti hızla büyüyen bir ülke olan Türkiye bakımından DTO'nun giderek daha da önem kazanacağı değerlendirilmektedir.

d. Türkiye Açısından Önem Taşıyan DTO Anlaşmaları

DTO Anlaşmaları, mal, hizmetler ve fikri mülkiyet alanlarını kapsamaktadır. GATT 1947, DTO

Anlaşmaları açısından esas alınacak genel çerçeveyi çizmektedir. DTO'yu Kuran Anlaşma'nın eki Ek 1 A'da, GATT 1947'nin yanı sıra, Mal Ticaretine ilişkin Anlaşmalar sıralanmaktadır:

1. Ziraat Anlaşması
2. Anti- Damping Anlaşması
3. Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması
4. Koruma Önlemleri Anlaşması
5. Ticarete Teknik Engeller Anlaşması
6. Sağlık ve Bitki Sağlığı Önlemleri Anlaşması
7. Gümrük Kıymeti Anlaşması
8. Sevk Öncesi İnceleme Anlaşması
9. Menşe Kuralları Anlaşması
10. İthalat Lisansları Anlaşması.

e. Türkiye'nin DTO Kapsamında Etkin Olarak Yer Aldığı Çalışma Alanlar:

1. Ticaretin Kolaylaştırılması
2. Gümrük kıymeti
3. Tercihsiz Menşe Kuralları
4. Fikri mülkiyet hakları
5. Sanayi ürünlerinde tarife indirimi
6. Hizmetler Ticareti

Bu altı başlıktan aktif olarak takip edilenler "Ticaretin Kolaylaştırılması" ve "Hizmetler Ticareti" müzakereleridir.

f. DTO Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması:

2001 senesinde Doha'da gerçekleştirilen Dünya Ticaret Organizasyonu (DTO) 4. Bakanlar Konferansı'nda alınan kararla başlatılan Doha Kalkınma Gündemi Müzakereleri halen devam etmektedir. Bu başlık altında; özellikle gümrük alanında yapılacak düzenlemelerle ticaretin kolaylaştırılmasına yönelik bağlayıcı bilgilerden tek pencereye kadar büyük çeşitlilik arz eden pek çok konuyu kapsayan Konsolide Taslak Metin üzerinde müzakereler yürütülmüştür.

Ticaretin kolaylaştırılması başlığı altında temelde;

1. Transit serbestisine ilişkin GATT Madde V'in açıklanması ve geliştirilmesi,
2. Ücret, harç ve prosedürlere ilişkin GATT Madde VIII'in açıklanması ve geliştirilmesi,
3. Ticari mevzuatın şeffaflığı ve öngörülebilirliğine ilişkin GATT X'un açıklanması ve geliştirilmesi,
4. Gümrük idareleri arasında işbirliğini artırıcı mekanizmalar oluşturulması (çok taraflı KİYA),

5. Yükümlülüklerin özellikle gelişmekte olan ülkelere uygulanabilmesine yönelik teknik yardım ve kapasite artırımına ilişkin hükümler oluşturulması konularında müzakereler gerçekleştirilmiştir.

Türkiye, başlangıcından itibaren, Ticaretin Kolaylaştırılması Müzakerelerinin en aktif tarafları arasında yer almış ve müzakerelere ülke menfaatleri dikkate alınarak katkı sağlamaya gayret sarf edilmiştir. Heyetinde gümrük temsilcileri bulunan az sayıda DTO üyesinden biri Türkiye'dir. Türkiye, en başından beri bu süreçte Ekonomi Bakanlığı ile çok yakın bir işbirliği ve uyum içinde çalışmış ve ülke tutumumuzun asli belirleyicilerinden olmuştur. Türkiye'de, bu çalışmaların etkin yürütülebilmesi gayesiyle ilgili Genel Müdürlükler temsilcilerinin katılımıyla bir Çalışma Grubu oluşturulmuş olup, AB ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü bu çalışmalardaki koordinasyonu ve istişareyi sağlamıştır.

Türkiye olarak müzakerelerde, mevzuatın yayımlanmasına ilişkin hükümler, transit serbestisinin geliştirilmesi ve gümrüklerde bağlayıcı bilgi konularında teklifler sunulmuştur. Bu teklifler müzakerelerde önemli tartışma zemini bulmuş ve müzakereleri yönlendirmiştir. Müzakereler 7 Aralık 2013 tarihinde Bali/Endonezya'da gerçekleştirilen Dünya Ticaret Organizasyonu (DTO) 9. Bakanlar Konferansı sonunda yayınlanan Bali Bakanlar Deklarasyonu'nda "Ticaretin Kolaylaştırılması Anlaşması"nın kabul edilmesi ile başarıyla sonlandırılmıştır.

Anlaşma metninin, Türkiye'nin başından beri hedeflediği nitelikte bir metin olduğu değerlendirilmektedir. DTO'nun, kuruluşundan bu yana sonuçlandırabildiği ilk anlaşma metni olan Ticaretin Kolaylaştırılması anlaşması, uzun süren müzakereler sonunda, az gelişmiş, gelişme yolundaki ve gelişmiş ülkelerin güçlükle mutabakata vardığı bir çalışma olmuştur. Uluslararası ticaret çevreleri, dünya ticaret hacminin artırılabilmesi için bu Anlaşma'nın yürürlüğe girmesine büyük önem atfetmektedirler.

Bali'de alınan Karar uyarınca, DTO Genel Konseyi altında Ticaretin Kolaylaştırılması Hazırlık Komitesi kurulmuştur. Anılan Komite tüm üyelerin katılımına açık olup, Komite; anlaşmanın yürürlüğe girişini hızlandırmak, anlaşmanın yürürlüğe girmesiyle birlikte üye ülkelerde uygulanmaya başlanacak olan a kategorisine tabi anlaşma hükümlerine ilişkin üye bildirimlerini derlemek ve anlaşmaya eklemekle görevlendirilmiştir.

Türkiye tarafından Hazırlık Komitesi çalışmaları aktif olarak takip edilmektedir. Bu süreçte anlaşmanın yürürlüğe giriş sürecini hızlandırmak gayesiyle, Anlaşma hükümlerinden hangilerinin hemen uygulanabileceği ve hangilerinin uygulanması için geçiş sürecine ihtiyaç duyulacağına tespit edilebilmesi için Türkiye tarafından ilgili birimler ile bir çalışma yapılmıştır. Hazırlanan taahhüt listesi DTO Sekreteryası'na iletilmek üzere Ekonomi Bakanlığı'na iletilmiştir.

Ülkeler arası ürünlerin serbest dolaşımını kısıtlayan teknik düzenlemelerin uyumlaştırılması ortak teknik şartnameler veya standartlar 1980'li senelerin temel konusu iken 1990' senelerden sonra bunların yerine ürünlerin sahip olması gereken temel kuralların belirlenmesi usulü benimsenmektedir. Artık ürünlerin ölçüsü, rengi, kokusu gibi, fiziki özelliklerinin belirlenmesi, sınırlamalar getirilmesi yerine yaralamaması, kör etmemesi, zehirlenmesi gerektiği ile ilgili temel kurallar benimseniyor. Günümüzde kabul edilen **serbest dolaşımda temel kural**, bir ülkede kanunlara uygun olarak üretilen ve piyasaya sunulan ürünlerin serbest dolaşıma sahip olup, ihraç veya ithal edildiğinde başka sınırlamalara maruz bırakılmadan serbestçe pazara sunulabilmeleridir. Serbest ve çoklu ticaret sistemi tüm ülkelerin menfaatine olacak şekilde düzenlenmeli ve çıkacak anlaşmazlıklar da Dünya Ticaret Organizasyonu marifeti ile çözümlenmelidir. Bazı ülkelerin dış ticarete uyguladığı aşırı korumacılık (himaye), ülkeler arasındaki dış ticaret muvazenesini (denge) bozmaktadır.

Daha önce gelişmiş ülkelerin kendi aralarında vardıkları uzlaşmalar diğer üyelerce er veya geç kabul görünürken, artık GYÜ'ler de müzakerelerde söz sahibidirler. Müzakereleri çetrefilli hale getiren bu unsurlara, DTO konularıyla ve müzakere alanlarıyla yakından ilgilenen ve sürece dolaylı fakat etkili şekilde katılan sivil toplum organizasyonlarını da eklemek gerekir.

g. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)

Dünya Ticaret Organizasyonu (DTO) uluslararası hizmet ticaretine ilişkin temel kavram, kural ve ilkeleri ortaya koyan ilk çok taraflı anlaşmadır.

Hizmetler sektörü ülkelerin gayri safi milli hâsılası içindeki payı, istihdam oluşturma potansiyeli ve tüm ekonomik faaliyetlerin yürütülmesindeki kolaylaştırıcı rolü itibarıyla gerek milli ekonomilerin gerekse küresel ekonominin işleyişi açısından giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Günümüzde hizmet ticaretinin gelişmiş ülkelerin gayri safi milli hâsılası içindeki payı %75'e kadar ulaşırken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran %50-65 arasında seyretmektedir. Özellikle son 30-40 sene içerisinde küreselleşme, çok uluslu şirketlerin gelişimi ve en önemlisi bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere birlikte hizmetlerin uluslararası ticareti de hızlı bir artış göstermiştir. Bu gelişmeler ışığında; uluslararası ticaret sistemi için bir dönüm noktası olan Uruguay Raund müzakerelerine "**hizmet ticareti**" de dâhil edilmiş, hizmet ticaretini düzenleyen ilk çok taraflı disiplinler de hizmet ticaretinin artan önemine binaen bu dönemde geliştirilmiştir.

GATS ile hizmet sunumunun tüm DTO üyelerinin hizmet sunucularına eşit muamele sağlanacak; yerli ve yabancı hizmet sunucuları arasında ayrımcı muamele yapılmayacak şekilde gerçekleştirilmesi ilke olarak benimsenmektedir. Anlaşma ile hizmet sunumunda vatandaşlık, yerleşik olma veya kurulumda şirket tipi şartları gibi kısıtlayıcı şartlar getirilmemesi; hizmet sunumunun değer, toplam üretim miktarı, çalıştırılacak eleman sayısı vb. konularda sınırlanmamasına yönelik düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra, hizmet sunumunda gereken yetkilendirme kısıtları ile yeterlilik standart ve şartlarına ilişkin milli düzenlemelerin hizmet ticaretini engelleyici şekilde uygulanmamasını sağlamaya yönelik hükümler de getirilmiştir.

Bununla birlikte, DTO üyeleri GATS ekinde yer alan taahhüt listelerinde, hizmet sunumunda pazara girişi kısıtlayan şartlar ile yerli ve yabancı hizmet sağlayıcılara yönelik ayrımcı muamele yapılan şartları listeleyerek, yukarıda belirtilen hususlara istisna teşkil eden kısıtlayıcı uygulamaları sürdürübilmiştir. Ancak

üyeler, taahhüt listelerinde belirttikleri şartların ötesinde, hizmet sunumunu kısıtlayıcı yeni düzenleme ve uygulamalara gidememektedir. (Kaynak:

<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/hizmetTicaret/uluslararasıİlişkilerH-HizmetTicaretAnlasmaları- Erişim tarihi: 13-02-2017>)

3. Milletlerarası Ticaret Odası / International Chamber of Commerce - ICC

1934 senesinde kurulan Milletlerarası Ticaret Odası Türkiye Milli Komitesi (ICC Türkiye), Bakanlar Kurulu Kararı ile 1945 senesinde “Milli” ismini alarak yapılanmasını tamamlamıştır.

ICC Türkiye'nin çalışmalarının genişletilmesi gayesiyle, Komitenin kuruluş ve işlerinin yürütülmesi görevi, 1950 senesinde 5590 sayılı Kanun ile Türkiye Odalar ve Borsalar Birliğine verilmiştir.

ICC Türkiye 18 Mayıs 1953 tarihinde Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği nezdinde yeniden yapılanmıştır.

27 üye ile işe başlayan Komitenin 1955 senesinde toplam 120 üyesi olan, ICC'in günümüzde ise 250'ye yakın üyesi bulunmaktadır.

ICC, üç ana organ tarafından yönetilmektedir:

1. Yönetim Kurulu: Yönetim Kurulu, ICC'nin politika, strateji ve faaliyet planlarının geliştirilmesi ve uygulanması ile sorumludur ve organizasyonun mali işlerini denetler.

2. Başkanlık ve Genel Sekreterlik: Başkan ve Genel Sekreter iki yıllığına Dünya konseyi tarafından seçilir. Ayrıca son Başkan da Onursal Başkan olarak bu grupta görev yapar. Genel Sekreter ICC'nin çalışma programını yürütmek için Milletlerarası sekreteryaya ve milli komitelerle birlikte çalışır.

3. Dünya Konseyi: ICC'nin üst düzey yönetim organıdır.

4. OPEC – Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu

Organization Of Petroleum Exporting Countries (OPEC)

a. Kuruluşu

OPEC, net petrol ihraç eden ve bilinen dünya petrol rezervlerinin üçte ikisini ellerinde bulunduran 14 ülkenin oluşturduğu bir konfederasyondur. 9-14 Eylül 1960 tarihinde Bağdat'ta toplanan konferans sonucunda resmen kurulmuştur. Organizasyonun merkezi ilk beş sene Cenova' da iken 1965'te Viyana'ya taşınmıştır.

b. Gayeleri

1960'larda en önemli petrol üreticisi ve ihracatçısı ülkelerin kurduğu bu organizasyon temelde üye ülkelerin petrol politikalarını koordine ve birleştirmek suretiyle hem ihracatçılara güvenli, adil ve istikrarlı bir fiyat sağlamayı; hem ithalatçı ülkelere düzenli ve iktisadi petrol temin etmeyi; hem de sektöre yatırım yapmış sermaye gruplarının menfaatlerini korumayı gaye edinmişti. Petrol fiyatlarının ve üye ülkelerinin ihracat kotalarının görüşüldüğü bir forum geçmişte çok etkili bir petrol karteli örneği vermiştir. Ancak zamanla gücünü yitirmeye başlamıştır.

c. Üyeler

Kurucu üyeleri; Suudi Arabistan, İran, Kuveyt, Irak ve Venezuela'dır (1960). Kuruluşa, sonradan Katar (1961), Ubya (1962), Endonezya (1962), Birleşik Arap Emirlikleri (1967), Cezayir (1969), Nijerya (1971), Ekvator (1973-1992), Gabon (1975-1994) ve Angola (2007) katılmışlardır.

d. Organları

Organizasyonun en önemli organları senede en az iki kez toplanan üye ülkelerin üst düzey temsilcilerinden oluşan konferans ve yöneticiler kuruludur (board of governors).

e. Faaliyetleri

Kurucu üyelerin, yeni üyelerin kuruluşa kabul edilmesinde sahip oldukları veto hakkından başka ayrıcalıkları yoktur. Net petrol ihracatçısı olan ve petrol konusundaki menfaatleri OPEC üyeleriyle aynı doğrultuda olan ülkeler kuruluşa katılabilirler.

OPEC, bir kartel değil, bağımsız petrol üreten ülkeler arasında işbirliğini geliştirmeyi hedefleyen bir kuruluştur. Petrol fiyatlarını ve üretim miktarlarını belirlemesi açısından kartel özelliği göstermektedir. Ancak uygulamada Organizasyon'un aldığı kararlara uyulmasını fiilen sağlayacak bir mekanizma yoktur.

f. Gelişmeler

Kuruluşun Arap ülkeleri, petrolü Batılı ülkelere karşı bir silah gibi kullanma istemişlerdi. 1973 sonları ve 1974 başlarında OPEC, petrol fiyatlarında dört kata varan oranlarda zam yaptı. Petrole 2. büyük zam 1979 senesinde yapıldı. Bu gelişmeler sonucunda mesela, 1969'da varili 1.84 dolar olan petrolün fiyatı 1980 başlarında piyasada 34 dolara yükseldi. Petrol fiyatlarındaki bu aşırı yükselme, ithalatçı durumundaki ülkelerde büyük dış ödeme açıkları ve dış borç yükü, iç ekonomilerde ise şiddetli enflasyonla birlikte işsizlik (stagflasyon) meseleleri doğurdu. Diğer yandan petrol ihracatçısı ülkeler büyük dolar rezervlerine sahip oldular. "Petrodolar" ismi verilen bu fonların batılı ülke ekonomilerinden çekilip OPEC ülkelerinin kasalarına girmesinin. Batılı sanayileşmiş ülkelerde büyük bir resesyon doğuracağından endişe edilmişti. Fakat beklenen tehlike gerçekleşmedi. OPEC ülkeleri bu petrodolar fonlarını, büyük ölçüde Batılı sermaye piyasalarına yaptıkları yatırımda ve Batı'dan satın aldıkları malların finansmanında kullandılar. Böylece söz konusu fonlar Batılı ülkelerin ekonomilerinden çekilmiş olmadı.

Zaman içinde kota sınırlarının belirlenmesi konusunda görüş ayrılıktan ortaya çıktı. Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi bir grup OPEC ülkesi, sahip oldukları büyük rezervler sebebiyle yüksek fiyatların OPEC dışı petrol üretimini ve alternatif enerji kaynaklarını özendirceğini savunarak aşırı fiyat politikasına karşı çıktılar. İran ve Libya gibi ülkeler ise sınırlı rezervleri dolayısıyla mümkün olduğu kadar kısa zaman içinde en yüksek geliri elde etmek için yüksek fiyat politikasından yana idiler. 1980'lerin başında anlaşmazlık sonucu her ülke kendi politikasını izlemeye koyuldu. Böyle bir yaklaşım şüphesiz OPEC ülkeleri arasındaki birlik ve dayanışmanın ortadan kalkması anlamına geliyordu. İthalatçı ülkelerde tasarruf sağlayıcı tedbirler almaya ve alternatif enerji kaynaklarının kullanımını artırmaya yönelik faaliyetler arttı. İngiltere ve Hollanda gibi ülkeler zengin Kuzey Deniz'inde zengin yataklar keşfettiler. Böylece bir yandan dünya talebinin düşmesi diğer yandan OPEC dışı üretiminin artması petrol fiyatlarında düşüşler doğurdu. 1990 yazında Irak'ın Kuveyt'i işgali ile organizasyon içi çatlak en üst düzeye çıktı.

5. G - 8 Grubu

G-8 "Sekizler Grubu-Group of Eight" ülkeleri anlamına gelen bu kavram, 1975 senesinde dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Giscard d'Estaing'in Japonya, ABD, Almanya, İngiltere ve İtalya liderlerini güncel iktisadi sorunları tartışmak üzere Rambouillet'ye davet etmesiyle ortaya çıkmıştır.

Grup, 1976'da Kanada'nın, 1998 senesinde da Rusya Federasyonu'nun katılımıyla genişlemiş ve G-8 olarak anılmaya başlamıştır. Diğer birçok milletlerarası organizasyondan farklı olarak, G-8'in belirli bir yapısı veya daimi bir yönetim organı bulunmamaktadır. Başkanlığı üstlenen ülke senelik G-8 Zirve toplantılarını düzenlemekte ve gündemlerini belirlemektedir.

G-8 ülkelerinin devlet ve hükümet başkanları, zirve toplantılarında temel meseleleri ele almakta, bu problemlerin çözümü ve hedeflerini hayata geçirebilmek için devletlerin bireysel işbirliği anlayışıyla alınacak tedbirler konusunda gayrı-resmi anlaşmalara varmayı hedefler.

Ukrayna'da gerilimi yükseltmesi ve Kırım'ı ilhak etme politikaları sebebiyle Rusya 2014 senesinde G 8 üyeliği askıya alındı. Grup G 7 olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Haziran 2014'te G8 formatı yerine G7 formatında Brüksel'de toplanılacağına altı çizildi.

G-7 ülkeleri; ABD, İngiltere, Kanada, Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya'dan oluşuyor.

6. G – 20 Grubu

20 Maliye Bakanı ve Merkez Bankası Başkanı Grubu, dünyanın en büyük ekonomileri arasında yer alan 19 ülkeden ve Avrupa Birliği Komisyonu'ndan oluşan topluluğa verilen isim olarak belirlenen G 20, daha çok İngilizce Group of 20 (20 Grubu) kavramının kısaltması olarak kabul edilir.

G 20'ye üye 19 ülkenin hepsinin milli geliri dünyada ilk 31'de yer alıyor. Tayvan, İsviçre, Norveç, İran ve Venezüella, iktisadi olarak bazı üyelerden daha büyük olmalarına rağmen G 20'de bulunmuyor. Birçok Avrupa Birliği ülkesi de, G 20'de bağımsız olarak değil, sadece AB Komisyonu olarak temsil ediliyor.

Almanya'nın 2017 dönem başkanlığında Hamburg kentinde bir araya gelen G-20 ülkeleri ve ekonomik göstergeleri:

1. Amerika Birleşik Devletleri

GSYH (Dolar): 56,084

2. Almanya

GSYH (Dolar): 46,974

3. Arjantin

GSYH (Dolar): 20,499

4. Avustralya

GSYH (Dolar): 47,644

5. Birleşik Krallık

GSYH (Dolar): 41,499

6. Brezilya

GSYH (Dolar): 15,646

7. Çin Halk Cumhuriyeti

GSYH (Dolar): 14,340

8. Endonezya

GSYH (Dolar): 11,149

9. Fransa

GSYH (Dolar): 41,476

10. Güney Afrika

GSYH (Dolar): 13,209

11. Güney Kore

GSYH (Dolar): 36,612

12. Hindistan

GSYH (Dolar): 6,187

13. İtalya

GSYH (Dolar): 35,781

14. Japonya

GSYH (Dolar): 38,142

15. Kanada

GSYH (Dolar): 45,602

16. Meksika

GSYH (Dolar): 18,430

17. Suudi Arabistan

GSYH (Dolar): 53,802

18. Rusya

GSYH (Dolar): 25,965

19. Türkiye

GSYH (Dolar): 20,420

Her sene üye bir ülkenin dönem başkanlığında tekrarlanan ve ilki 1999' da Berlin'de yapılan 20'ler Grubu zirvesi, milletlerarası organizasyon statüsü bulunmadığı için alınan kararların kanuni bağlayıcılığı veya yaptırım gücü yoktur.

G 20 Zirvesi 3 ana başlık üzerinden alt başlıklar halinde düzenlenecek:

1. Küresel Toparlanmanın Güçlendirilmesi ve Potansiyelin Artırılması
2. Dayanıklılığın Artırılması
3. Sürdürülebilirliğin Desteklenmesi

Bunun yanı sıra;

1. Altyapı,
2. Finansın Tabana Yayılması ve İşçi Dövizleri,
3. Gıda Güvenliği ve Beslenme,
4. 2015 sonrası Kalkınma Gündemi,

5. Özel Sektörün Kalkınmaya Katkısının Güçlendirilmesi,

6. İç Kaynakların Harekete Geçirilmesi,

7. İnsan Kaynaklarının Gelişimi.

G20 ülkeleri dünya ekonomisinin yüzde 85'ini oluştururken, dünya ticaretinin yüzde 80'ini gerçekleştiriyor. G20 ülkelerinin nüfusu ise dünya nüfusunun üçte ikisine denk geliyor. G20 toplantılarında, uluslararası finansal istikrarın artırılmasına ilişkin görüşme ve çalışmalar yapılıyor.

30 Kasım-1 Aralık G20 Zirvesi'ne ev sahipliği Arjantin'in dönem başkanlığında başkenti Buenos Aires'te 18-20 Mart tarihleri arasında yapıldı. Zirveye dünyanın en güçlü ekonomisine sahip 19 ülkesi (Türkiye, ABD, İngiltere, Japonya, Kanada, Almanya, Fransa, İtalya, Rusya, Avustralya, Brezilya, Arjantin, Hindistan, Çin, Endonezya, Meksika, Suudi Arabistan, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Güney Kore) ve Avrupa Birliği Komisyonu katıldı

G20 zirvesinden önce özellikle AB, Bitcoin ve kripto paraların ele alınmasını istedi. Fransa ekonomi bakanı kripto paralar hakkında kanuni düzenlemelerin getirilmesi gerektiği açıklamasını yaptı. Bu düzenlemelerin gerekli olduğu görüşünü desteklemek içinse kripto paraların kara para aklamasında kullanıldığını savundu.

2019 senesinde Japonya'da yapılacak olan G20 gelişmiş ülkeler zirve toplantısının Osaka kentinde düzenlenmesine karar verilmiştir.

Yedinci Bölüm Değerlendirme Soruları

1. OECD – İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın; kuruluşu, gayeleri ve üyeleri hususunda bilgi veriniz.

1.Kuruluşu:

3. Gayeleri:

3.Üyeleri:

2. OECD – İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nın; faaliyetleri ve gelişmeleri konusunda bilgi veriniz.

3. WTO – Dünya Ticaret Organizasyonu'nun; kuruluşu ve gayeleri hususunda bilgi veriniz.

4. WTO – Dünya Ticaret Organizasyonu ile Türkiye arasındaki ilişkileri açıklayınız.

5. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS)'nı açıklayınız.

6. OPEC – Petrol İhraç Eden Ülkeler Organizasyonu'nun kuruluşu, üyeleri ve faaliyetleri konusunda bilgi veriniz.

7. G-8 Grubunu açıklayınız.

8. G-20 Grubunu açıklayınız.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI FİNANS KURULUŞLARI

Milletlerarası finans kuruluşları ile ilgili soru ve cevap tekniği ile öğrencinin hazır bulunuşluğu ölçülecektir. Eğitim-Öğretim faaliyetleri esnasında gerekli bilgi ve beceriler ve öğrencilerin gelişim düzeyleri, milletlerarası finans kuruluşları kavramlar ve bu kuruluşlar arasındaki farklılıklara dair sorular yönelttilerek, izlenecektir.

Beceri; bölgesel iktisadi gelişmeleri izlemek, milletlerarası finans kuruluşlarının rolünü kavramak ve Türkiye ile ilişkilendirmek, iktisadi öngörü yeteneğine sahip olmak ve piyasadaki değişimleri anlamlandırabilmektir.

1. IMF - Milletlerarası Para Fonu

International Monetary Fund (Milletlerarası Para Fonu) 1944 senesinde global para sisteminin esaslarını belirleyen Bretton Woods Anlaşması gereğince kurulmuş ve 1 Mart 1947'den itibaren fiilen çalışmaya başlamıştır. Merkezi Washington'dadır.

IMF ülkeler arasında iktisadi işbirliğini sağlamak, serbest ticareti desteklemek, bu alandaki kısıtlamaları engellemek, döviz kurlarına kararlılık kazandırmak ve kısa vadeli dış ödemelerdeki zorlukların çözümüne yardımcı olmak gayesiyle kurulmuştur. Temel gayesi global mali işbirliğini kuvvetlendirmek ve global ticareti geliştirmektir. Global rezerv yetersizliğini ortadan kaldırmak için likidite oluşturacak bir kurumdur.

a. IMF'nin Kuruluşu

Dünya Bankası olarak bilinen Milletlerarası Yatırım ve Kalkınma Bankası ile dönem olarak eş zamanlı kurulan IMF İkinci Dünya Savaşı'ndan beri, dış ödeme zorluğu içindeki ülkelere yardım eden milletlerarası kurumdur.

IMF, ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kentinde 1-22 Temmuz 1944 tarihleri arasında bir araya gelen, Türkiye'nin de içinde bulunduğu 45 ülkenin, ana sözleşmeyi imzaladıkları 27 Aralık 1945'de kuruldu ve 1 Mart 1947'de mali temelli operasyonlarına başladı.

Paraya olan güvenin azalması sonucu, paranın değerinin adil şekilde tespiti için bir kurum oluşturmak gayesiyle 1945 senesinde faaliyete geçen IMF, aynı zamanda dünya ticaretinin uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesi ve döviz kurlarının istikrarının sağlanması gayelerini de takip etmektedir.

Bugün 188 üye ülkesi bulunan IMF, Temmuz 1944'te, ABD'nin New Hampshire Eyaleti'nde bir Birleşmiş Milletler toplantısında, 1930'ların büyük bunalımının tekrarını önleyecek, dünya ticaretini geliştirecek bir ekonomik işbirliği gayesiyle kuruldu.

IMF resmi olarak ilk kez 1945 Aralık ayında 29 üye tarafından anlaşma maddelerinin imzalanmasıyla ortaya çıktı ve 1 Mart 1947'de fiilen faaliyete geçti. Aynı sene Fransa, IMF'den ilk borç alan ülke oldu. Bretton Woods Konferansına katılan Türkiye ise, IMF'ye kurucu üye olarak katılmadı. Türkiye, 14 Şubat 1947 tarihli ve 5016 sayılı kanunla katılmıştır.

b. IMF'nin Gayeleri

Milletlerarası Para Fonu'nun 188 ülkenin üyeliğinde kuruluş merhalesinde belirlenen 6 temel gayesi bulunmaktadır. Bunlar:

1. Milletlerarası parasal işbirliğinin teşvik edilmesi,
2. Milletlerarası ticaretin genişletilmesi,
3. Döviz kurlarında istikrarın teşvik edilmesi ve üyelerin rekabetçi devalüasyonlara başvurmalarına engel olunması,
4. Üye ülkelerin ödemeler bilançosunda yer alan cari işlemler kalemlerine uygulanan döviz kontrollerinin kaldırılması ve üyeler arasında çok taraflı bir ödemeler sisteminin oluşturulması,
5. Dış ödeme güçlükleri ile karşılaşan üye ülkelere gerekli kaynak yardımında bulunulması,
6. Üye ülkelerin ödemeler bilançosu açıklarının azaltılmasına yardımcı olunması (Dış ticaret dengesizliklerinin ortadan kaldırılması) şeklindedir.

IMF bu gayelerin hayata geçirilmesini sağlamak için kurulduğundan son senelere kadar yaptığı uygulamalar ve özellikle gelişmekte olan ülkelere tavsiye edilen reçeteler çok tartışmalıdır. Ancak kuruluştaki oy hakkı gereği IMF'nin politikalarında ABD'nin başını çektiği gelişmiş ülkeler, kendi

kalkınmalarının ve zenginleşmelerinin sürekliliğini sağlayacak şekilde kararların alınmasında etkileri her zaman büyük olmaktadır.

c. IMF'nin Yapısı

Organizasyon şemasına göre IMF yönetimindeki en mühim üç kurul şunlardır:

1. Güvernörler Kurulu: Milletlerarası Para Fonu'nun en yetkili organı olup, üyeleri, ülkelerin genellikle Maliye Bakanı veya Merkez Bankası Başkanı olmaktadır. Senede bir kez toplanan kurul, IMF'nin karar organı olmakla birlikte, bazı konularda yetkilerini Yönetim Kurulu'na devredebilir. Ancak en mühim konuları oluşturan yeni üye kabulü; kotaların belirlenmesi, SDR tahsisleri, fon gelirlerinin dağılımı gibi konularda yetki devri bulunmamaktadır.

2. İcra Direktörleri Kurulu (Yönetim Kurulu): 5'i atanmış (ABD; Almanya; Japonya, Fransa, İngiltere) ve 19'u da seçilmiş olmak üzere toplam 24 kişiden oluşur. Atanmış üyeler yalnızca kendi ülkelerini temsil ederken, seçilmiş üyeler ise bir grubu temsil ederler. Yalnızca kendi ülkesini temsil eden üç seçilmiş üye vardır: Suudi Arabistan, Rusya ve Çin. Yönetim Kurulu, IMF ana sözleşmesinde belirtilen ve Güvernörler Kurulu'nun kendilerine verdikleri görevleri yapmakla yükümlü bulunmakta ve IMF'nin günlük işlerinin yürütülmesinden sorumludur.

3. Yönetim Kurulu Başkanı: IMF'yi Yönetim Kurulu'nun aldığı kararlar doğrultusunda kurumu idare etmekle görevlidir. Geleneklere göre Avrupa ülkelerinden biri Yönetim Kurulu Başkanı seçilmektedir. Başkan aynı zamanda IMF personelinin yöneticisi durumunda olup Yönetim Kurulu toplantılarına başkanlık eder.

d. IMF'nin Hesap Birimi (SDR) ve Oy Oranları Formülü

IMF'nin hesap birimi Özel Çekme Hakkıdır (SDR). 2001 sonu itibariyle 1 SDR = 1.25447 dolardır. SDR sepetini oluşturan paralar ve sepetteki ağırlıkları şöyledir: Euro - 0.375434, Japon Yeni - 0.159696, İngiliz Sterlini - 0.142336, ABD Doları - 0.577000

IMF'deki oy oranı formülü şöyledir:

$X \text{ Ülkesinin Oy Oranı} = X \text{ Ülkesinin Oy Sayısı} / \text{IMF'deki Toplam Oy Sayısı}$

$X \text{ Ülkesinin Toplam Oy Sayısı} = \text{Sabit OY Sayısı} + \text{Değişken Oy Sayısı}$

IMF'yi oluşturan ülkelerin oy hakkının nasıl olduğuna ilişkin bilgiler, bu kuruluşun dünya ekonomisi üzerindeki etkileri ve aynı zamanda gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere karşı hangi para politikaları, ne şekilde uygulamaları gerektiğine ve bunun sonuçlarına ilişkin nasıl kanaatlerin oluşmasına katkıda bulunacağıdır.

IMF, dünya ekonomisi üzerindeki etkileri bakımından özerk bir kuruluş olarak bilinmesine rağmen faaliyetlerine yakından bakıldığında, ülkelere tavsiye ettikleri politikalar açısından bazı devletlerin kontrolünde olduğu görülebilir. Diğer taraftan, IMF'nin gelişmekte olan ülkelere empoze ettiği iktisadi reçeteler, olumlu sonuçlar vermektense ziyade bazı ülkeleri iflasın eşiğine getirmiştir.

IMF'nin maddi kaynaklar açısından faaliyetleri, ülkelerin ödedikleri üyelik payı oranında organizasyonun politikalarında etkili olduklarıdır. Çünkü her ülke IMF'ye katıldığında, üyelik aidatı olarak sermaye payı niteliğinde bir para yatırmaktadır. Üyelik katılım payı ülkenin milli gelirini ve ihracatı ile orantılı bir paydır. Katılım paylarıyla toplanan paralar IMF'nin ülkelere vereceği borçları karşılama da kullanılır, aynı zamanda üye ülkenin ne kadar borç alabileceğini belirler.

Üye ülkelerin milli gelirlerine bağlı olarak ödedikleri katılım payları oy haklarını da belirlemesinden dolayı, payı büyük olan ülkelerin sistemde etkisi büyük olmaktadır. Ödediği miktarla orantılı olarak imkânları da büyük olmaktadır.

Mesela; ABD kotası, bir başka ifadeyle SDR cinsinden ödediği para ve bu miktarın toplam kotadaki payı, Yönetim Kurulu'ndaki oy hakkını da belirlemektedir. En son şekliyle, IMF yönetiminde ülkelerin kotaları ve oy oranları Tablo-8.1deki gibidir.

Tablo-8. 1: IMF Kotalar ve Oy Yüzdeleri

ÜLKE	Kota Miktarı	Kota Yüzdesi (%)	Oy Yüzdesi (%)
Amerika	37.149,30	17,46	17,14
Japonya	13.312,80	6,26	6,15
Almanya	13.008,20	6,11	6,01
Fransa	10.738,50	5,05	4,96
İngiltere	10.738,50	5,05	4,96
İtalya	7.055,50	3,32	3,26
S.Arabistan	6.985,50	3,28	3,23
TOPLAM		46,53	46,17
TÜRKİYE	964,00	0,45	0,45

Kaynak: Başkaya (1995)

ABD, toplam oyların %17,14'üne sahipken, Türkiye'nin % 0,45 'ine sahip olması, zaten iktisadi açıdan güçlü olan devletlerin, IMF ve son tahlilde dünya ekonomisinde daha fazla söz sahibi olma durumlarını meşru hale getirmektedir. IMF yönetimindeki oy hakkı bakımından en önemli gelişmiş ülkelerin belirgin bir üstünlüğe ve avantajları bulunmaktadır.

IMF'ye katılan ülkelerin uymak zorunda olduğu bazı sorumluluklar bulunmaktadır. Özellikle para politikaları çerçevesindeki bu sorumluluklardan en önemlisi, her üye ülkenin kendi parasını diğer paralara göre nasıl belirlediği konusunda bilgi vermek zorunda olmasıdır. Aynı zamanda, üye ülkeler IMF'nin tavsiye politikaları izlemek ve para değişimini yapmakla sorumludur. Eğer üye ülke IMF direktiflerinin dışına çıkar ve uygulamazsa, diğer üyeler bu üyenin borç almasını engelleyebilir, hatta üyelikten çıkarılmasını isteme hakkına sahiptirler.

e. IMF'nin Faaliyetleri

IMF'ye üye az gelişmiş ülkeler, kullandıkları mali kaynak yani aldıkları borç karşılığında verdikleri taahhütleri yerine getirip getirmediği konusunda IMF'ye hesap vermek durumundadırlar. IMF politikalarının belirlenmesinde etkili olan gelişmiş ülkeler, tabiidir ki, kendileri lehine olan ortak iktisadi reçeteler belirlemekte ve bunların uygulanması için tüm nüfuzlarını kullanmaktadırlar.

IMF'nin izlediği finans politikaları; rezerv dilimi politikası, kredi dilimi politikası, acil durum destek politikası ve borç ve borç servisi düşürme politikası olarak dört grupta toplanır. Borç ve borç servisi düşürme politikaları, ağır borç yükü altındaki ülkeler açısından önemlidir.

IMF imkânları genel anlamda bir borçlanma değildir. Ödemeler dengesi sıkıntısına giren bir üye ülke kendi parasını verip karşılığında parası güçlü bir başka üye ülkenin parasını almakta ve zamanı gelince bu tutar tekrar değiş tokuşa tabi tutulmaktadır.

Normal IMF İmkânları:

1. Stand-by: Üye ülkedeki ödemeler dengesi meselelerin çözümü için tasarlanan bir destektir. 12 – 18 ay arasında ve 3 ayda bir taksitler halinde verilerek kullanılır. Her bir taksit serbest bırakılmadan önce düzenlemede tasarlanan performans kriterlerinin yerine getirilip getirilmediği incelenir. Geri ödemeler 3 – 5 sene içinde yapılır.

2. Genişletilmiş fon kolaylığı: Makroekonomik veya yapısal meselelerden kaynaklanan ödemeler dengesi meselelerin çözümü için hazırlanan orta vadeli programları desteklemek için biçimlendirilmiş üç senelik bir imkândır. Stand-by'da olduğu gibi bunda da performans kriterlerine bağlı taksitlendirme söz konusudur. Geri ödemeler 4 – 10 sene içinde yapılır.

- IMF'ye üye ülkeden gelen borç talebi üzerine, çoğu zaman bir düzenleme ve anlaşma çerçevesinde kredi verilmektedir. Bu anlaşmalarda ülkenin ödemeler dengesindeki sorunları çözmek için uygulamayı kabul ettiği belirli politikalar ve tedbirler yer almaktadır.

- 1990'lı senelerde yaşanan ekonomik krizler sonrasında, IMF finans sisteminde istikrarın sağlanması ve yatırımcılarda güvenin oluşturulması için daha aktif rol almaya başladı. IMF; istikrarlı bir büyümenin sağlanması gayesiyle şeffaf makroekonomik politikaların oluşturulması, tüm ülkeler tarafından daha sağlam politika yapımı için gerekli standartlar ve kodların oluşturulması, finans sistemindeki risklerin yönetilmesinin sağlanması gibi konulara yöneldi.

- IMF ve Dünya Bankasının sürekli Avrupalı ve Amerikalı başkanlar tarafından yönetiliyor olması, bu kuruluşların milletlerarası olma niteliklerini kaybettikleri yönünde eleştirilere sebep olmaktadır.

- IMF'nin gelişmiş ülkelerin etkisinden sıyrılıp az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanında yer

alması beklenmektedir. Bu IMF'nin bağımsız bir kuruluş olmasına bağlıdır.

- IMF kaynaklarının artırılmasına yönelik 2012 sene başından itibaren sürdürülen çalışmalar kapsamında çeşitli ülkeler tarafından 461 milyar dolar tutarında kaynak taahhüt edildi. Türkiye de bu çabaya katkıda bulunmak üzere G-20 Los Cabos Liderler Zirvesi'nde 5 milyar dolar tutarında taahhütte bulundu.

f. Türkiye IMF İlişkileri

- Bugüne kadar 49.8 milyar dolarlık anlaşma imzalayan, diğer kalemle 50 milyarı aşan kaynak kullanan Türkiye, Uruguay ve Filipinler ile birlikte en çok anlaşma imzalayan 3 ülkeden biri. Türkiye'nin, IMF ile 52 sene içinde gerçekleştirdiği stand-by anlaşmaları genelde, bitmesi gereken zamandan önce başarılmadan sona erdi.

- İlk Stand-by anlaşması 1 Ocak 1961 (Anlaşma süresi 1 sene) Türkiye AB ilişkileri de IMF ile IMF ile stand-by düzenlemelerinin başladığı döneme rastlıyor.

- 1961-1970 seneleri arası her sene IMF ile bir stand-by anlaşması yapıldı. Anlaşmalar genellikle bir sene dolmadan sona erdi.

- Birinci ve ikinci petrol krizi nedeniyle, 1975 senesinde 1.8 milyar dolar civarında olan dış ticaret açığı, 1977 senesinde 3.4 milyar dolara çıkmış, dolayısıyla Türkiye'nin borç görünümü zayıflamış ve ülkeye kredi kapıları kapanmıştır. 1970'ten, 1978'e kadar IMF'ye sekiz senelik bir ara verilmiş ve bu süre içinde stand-by anlaşması yapılmamıştır. Ancak 1978'den 1980 senesine kadar IMF ile yeniden birer senelik stand-by anlaşmaları imzalanmıştır.

- 1979 senesi sonu itibariye ithal ikameci modelin artık işlememeye başlaması ve yaşanan siyasi istikrarsızlık neticesinde ekonomide serbestleşme fikri benimsendi. Buna yönelik olarak 1980 "24 Ocak Kararları" olarak bilinen ekonomide değişim süreci başladı. Türkiye, 18 Haziran 1980 tarihinde ilk kez, IMF ile en uzun stand-by anlaşmasını gerçekleştirdi ve bu anlaşma 17 Haziran 1983'te sona erdi. 1983 senesinde yeni bir stand-by düzenlemesine giden Türkiye'nin anlaşması bir sene sürdü.

- 1980'e gelene kadarki kullanımlar son derecede düşüktür. Türkiye'nin o tarihlere kadar en önemli ihracat ürünleri fındık, kuru üzüm, incir gibi tarımsal ürünler ve az sayıda sanayi ürünüdür. Hava şartları kötü gidip de mahsul düşük olunca ihracat düşmekte, Türkiye ödemeler dengesi sıkıntısına girip ithalat yapamaz konuma gelince IMF'nin kapısını çalmaktadır.

- 1980 senesindeki nispeten büyük destek 24 Ocak kararları ve ekonominin 70 cent'e muhtaç halden kurtarılması gayesine dönüktür. 1994 senesindeki destek tümüyle o sene yaşanan ve büyük ölçüde Türkiye'nin kendi hatalarından kaynaklanan krizden kurtulmak için alınmıştır. 1999 sonunda başlayan ve 2008 senesinde sonuçlanan kredilerin kullanımı ise 2001 krizine giden gelişmeler, 2001 krizi ve sonrası için kullanılmıştır.

- 2001 Şubat krizinde IMF ile uzun görüşme ve pazarlıklar yapıldı. IMF'den 19 milyar dolar kredi alındı.

- Türkiye'nin 2002 senesinde IMF'ye 16 milyar 246 milyon SDR borç stoku bulunuyordu. Söz konusu borç stoku, 2005 senesinde 10 milyar 247 milyon SDR'ye, 2008 senesinde 5 milyar 534 milyon SDR'ye, 2010 senesinde 3 milyar 654 milyon SDR'ye, 2011 senesinde da 1 milyar 874 milyon SDR'ye kadar geriledi. 19'uncu stand-by'dan kalan borç stoku 562 milyon 109 bin 622 bin SDR'ye inmişti.

Türkiye-IMF ilişkilerinde 2008 sonrası dönem

- IMF Türkiye Yerleşik Temsilciliği program ilişkisinin sona erdiği 2008 senesinden itibaren, IMF ile üyelik ilişkileri doğrultusunda faaliyetlerine devam etmektedir. Türkiye'de küresel ekonomik krizin etkilerinin ciddi şekilde hissedildiği 2009 ve 2010 tarihlerinde ödemeler dengesinde mesele yaşanmaması ve en kritik dönemin IMF'siz atlatılması bu noktadan sonra IMF ile yola devam edilmemesinin herhangi bir problem teşkil etmeyeceği beklentilerini güçlendirmiştir.

- Türkiye ekonomide istikrarın sağlanması ve sürekli hale getirilmesi için uyguladığı politika ve tedbirler sayesinde IMF'ye bağımlılıktan kurtulmuştur. Merkez Bankasının bağımsızlığı, gerçekleştirilen bütçe disiplini ve popülizmden uzak karar alma mekanizması sayesinde Türkiye, IMF'siz dönemde de mali disiplinini sağlayacak duruşa sahip olmuştur.

- Türkiye'nin stand-by'sız dönemde, kredi derecelendirme kuruluşlarının taraflı ve önyargılı notlandırmalarına rağmen bu kuruluşlardan aldığı notlarda önemli artışlar yaşanmıştır. Bu dönemde önde gelen kredi derecelendirme kuruluşlarından Fitch 2012 senesinde, Türkiye'nin kredi notunu yatırım

yapılabilir seviyeye yükseltmiştir.

- Türkiye'nin stand-by anlaşmalarını uyguladığı dönemde milletlerarası yabancı sermaye miktarı artmış ve yatırımcılar için güven verici bir ortam oluşmuştur.

- Türkiye, IMF'ye olan borcun bitmesinden sonra yeni bir stand-by anlaşması olmasa bile tüm üye ülkelerin tabi olduğu IV. madde "Konsültasyon Çalışmaları" her sene yapılacaktır.

- Türkiye ekonomide istikrarın sağlanması ve sürekli hale gelmesi için son 10 senelik dönemde uyguladığı politikalar ve aldığı tedbirler sayesinde IMF'ye bağımlılıktan kurtulmuştur.

- 2008 senesi sonrasında, IMF'siz geçirilen bu süre zarfında Türkiye hem kendi ekonomisinde başarılı bir performans sergilemiş hem de bölgesel ve küresel piyasalarda önemli bir aktör haline gelmiştir.

Türkiye, milletlerarası finans sistemine işlerlik kazandırmak ve ödemeler dengesi meseleleri yaşayan ülkelere yardım etmek gayesiyle kurulan IMF nin kapısını ilk kez 1958 senesinde çaldı. Bu güne kadar IMF ile imzalanan 19 stand-by düzenlemesinin mühim bir kısmı başarısızlıkla sonuçlanırken bir kısmı ise aksine başarıyla uygulandı.

2002 senesi başında imzalanan ve IMF nin o tarihe kadar sağladığı en yüksek kredi miktarı olan 16 milyar dolarla desteklenen 3 sene vadeli stand-by düzenlemesi başarıyla uygulanan programlar içinde sivrildi. Bir önceki programın kazanımları ile de desteklenen mevcut stand-by anlaşması 2004 senesinde sona eriyor.

IMF ile anlaşmaya varılıp Ağustos 2003 deki yeni ödeme planının bir benzeri olarak geri ödemenin bir kısmının ileriki tarihlere atılması faydalı olabilir. Bu Türkiye'nin sırtındaki yükün bir kısmını atabilecektir. Sonuç olarak Türkiye'nin IMF ile 1998 senesinde yaptığı yakın izleme anlaşması tarzı bir anlaşmaya varması ve 2005 senesinden itibaren de bu anlaşmayla yakın işbirliğinde bulunması faydalı olabilir. Bu tarz bir uygulama ile iktisadi politikalarında ve uygulamada Türkiye özerk bir yapıya kavuşturulurken IMF 'nin finans desteğinin de devam etmesi sağlanacaktır.

Netice:

Türkiye, IMF ile bir dönemi kapattı. Hazine, 14 Mayıs 2013 tarihinde Türkiye'nin IMF'ye olan borcunun son taksidini ödedi. 422,1 milyon dolar tutarındaki bu ödeme ile Türkiye'nin IMF'ye borcu sıfırlandı. Son 10 senede IMF'ye toplam 23,5 milyar dolar ödeyerek borcunu bitiren Türkiye; bundan böyle IMF'de borç veren ülke olarak yer alacak. (Kaynak: <http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-imfye-olan-borcu-bitti/18> Erişim tarihi: 13-02-2017)

Global ölçekte ticarete geçerli tek bir rezerv para birimi olan doların ABD tarafından bir silah olarak kullanılmaya başlandığında, ülkeler, bu durumun getireceği kur farklılıklarından olumsuz etkilenmemek için İkili Para Takası (Swap) Değiş/Tokuş Anlaşması imzalayabilirler. **Swap**, finans piyasalarında iki tarafın belirli bir zaman dilimi içinde bir varlık veya yükümlülüğe bağlı olarak farklı faiz ödemelerini veya döviz cinsini karşılıklı olarak değiştirdikleri bir takas sözleşmesidir. Bu anlaşmayla, iki ülke arasında yerel para birimleri üzerinden gerçekleştirilen ticaretin kolaylaştırılması ve ülke rezervlerinin güçlendirilmesi ile finansal istikrarın desteklenmesi hedeflenir.

Paranın üretim maliyeti ile üzerinde yazılı değer arasındaki fark olan senyoraj gelirini; (100 doların maliyeti; 14-18 sent) para arzını artırarak büyük miktarlarda artırıyor. Rezerv para birimi olan ABD doları emisyonunun ne kadar olduğu 2006'dan itibaren resmi emisyon (sürüm) miktarını açıklamadığı için bilinmiyor. Dolarının rezerv para olmaktan çıkabileceği, IMF'nin hesap birimi olarak kullandığı özel çekme hakkının (SDR, sepet para) rezerv para olarak kullanma imkânı var. Eğer bir ülkenin parasına talep var ise o ülkenin para basmasının yolu da açılmış demektir.

2. WB - Dünya Bankası

Resmi ismi Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank of Reconstruction and Development = IBRD) olan Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Teşkilatına bağlı olup 1944 senesinde IMF ile birlikte kurulmuştur.

İlk kuruluş gayesi İkinci Dünya Savaşı'nda bozulan Avrupa ekonomilerinin onarımına katkı sağlamak için kredi vermektir. 1950'den sonra Avrupa ülkelerinin gelişmesini tamamlamasıyla birlikte, Dünya Bankası az gelişmiş ülkelere kredi sağlayan bir kuruma dönüşmüştür.

a. Kuruluşu

Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası veya Dünya Bankası 1944 senesinde imzalanan Bretton Woods Anlaşması uyarınca 1946 senesinde kurulmuştur. 25 Haziran 1946'da faaliyete geçen Banka, 15 Kasım 1947'de Birleşmiş Milletler'in bir ihtisas kuruluşu olmuştur.

Birleşmiş Milletler 1944'de Para ve Maliye Konferansında (UNMFC) uzun çalışmalarından sonra; a) Milletlerarası Para Fonu (IMF); b) Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD bu iki teşekkülün kurularak faaliyete geçirilmesine karar vermiştir.

b. Gayesi

Devletlere, özel ticaret işletmelerine mali yardım sağlamak için faaliyet gösteren uluslar üstü bir organizasyon olan Dünya Bankası ve bağlı kuruluşları Birleşmiş Milletler Teşkilatının bir yan kuruluşudur. Temel gayesi iki başlıkta toplanır. Bunlar:

1. Savaştan sonra meydana gelen yıkıntıları hızla tamir etmek, savaşta ağır zarar gören memleketlerin tekrar eski üretim ve geçim imkânlarına kavuşmalarına yardım etmek.

2. Az gelişmiş ülkelerde ekonomik kalkınma ve gelişmeye faydalı devlet ve özel sektör yatırımlarını verimli projeler ve uzun vadeli kredilerle desteklemektir.

c. Faaliyetleri

Faaliyetlerini 1948 senesinden itibaren az gelişmiş ülkelere yöneltmiş bulunan Dünya Bankası'nın işlevleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

1. Üye ülkelerin tediyeye bilançolarındaki uzun vadeli ve bünyesel dengesizlikleri gidermek;
2. Üye ülkelerin milli parasının dış değerinde istikrar sağlamak;
3. Milletlerarası özel-yabancı sermaye yatırımlarını desteklemek ve milletlerarası kredi sağlamak;
4. Dünya kaynaklarının gelişmesine yardımcı olacak yatırımları yapmak;
5. Az gelişmiş ülkelerin sermaye ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olmak.

Dünya Bankası, IMF gibi, ödemeler dengesi açıkları yerine, belirli kalkınma projelerini ve dolayısı ile bu projelerin ithalat girdilerini finanse etmektedir. Borçlandırma için genel iktisadi siyasetler yerine projelerin faydası ve verimliliği değerlendirilmektedir. Dünya Bankası grubuna dâhil olan International Finance Corporation (Global Finansman Kurumu) kalkınmakta olan ülkelerdeki özel sektör yatırımlarına kredi sağlamaktadır. Yine aynı gruptaki international Development Association ise az gelişmiş ülkelere düşük faizli ve uzun vadeli kredi açmakta ve ülkelerin ödeme dengelerini bozmamak için geri ödemeyi ülkenin kendi parasıyla kabul etmektedir.

Avrupa ekonomilerinin onarımına katkı sağlamak için kredi veren 1950'den sonra Avrupa ülkelerinin gelişmesini tamamlamasıyla birlikte, Dünya Bankası az gelişmiş ülkelere kredi sağlayan bir kuruma dönüşmüştür.

Dünya Bankası esas itibarıyla proje kredisi verir. Ancak, bazen program kredisine ilave ayrıca teknik yardım da sağlayabilmektedir.. Banka, üye ülkelerdeki özel sektör kuruluşlarına kredi vermek üzere 1956 senesinde Milletlerarası Finans Kurumu'nu kurmuştur. Bu kuruluş, özel sektör yatırımcılarına kredi açabilir ve bunlara açılacak kredilere garanti verebilir.

d. Dünya Bankasının Finansman Kaynakları

Bankanın kaynakları, üye ülkelerin aidatları ve milletlerarası piyasalara sattığı tahvil gelirleridir.

Dünya Bankası'nın temelde sermaye, borçlanma ve diğer gelirler (faiz, menkul kıymet gelirleri, karlar) olmak üzere üç mali kaynağı vardır. Dünya Bankasının borçlanmadan sonra en önemli finansman kaynağı sermayesidir. Bankanın ana sözleşmesine göre vereceği kredi miktarı sermayesinin, rezervlerinin ve gelir fazlalarının toplamını geçemez.

Dünya Bankası üyelere sermaye payı tahsis ederken üye ülkelerin IMF' deki kota miktarlarını esas alır.

Dünya Bankasında her üye ülkenin bir sermaye payı vardır. Dünya Bankası'nın sermayesi ve bu miktar içinde üye ülkelerin sermaye payları, ABD doları cinsinden ifade edilmekte olup sermaye payının miktarı, üye ülkenin, Dünya Bankası'ndaki oy gücünü belirlemektedir.

e. Yönetimi

Gelişmiş ülkeler ve S. Arabistan'ın atadığı altı ve diğer 134 üyenin seçtiği 15 kişiden oluşan bir Yönetim

Kurulunca yönetilen IMF'nin kardeş kuruluşu Dünya Bankası da Washington'da kurulu olup IMF'in benzeri bir yönetim şekline sahiptir.

Dünya Bankası'na sadece IMF'ye üye olan ülkeler katılabilir. Bugün 188 üye ülkesi bulunan ve Merkezi Washington'da olan Dünya Bankası'na Türkiye 19.2.1947'de 5016 sayılı kanunla katılmıştır.

Dünya Bankası'nın yapısı IMF' in yapısı ile benzerlikler göstermektedir. Dünya Bankası'nda da temel organlar Governörler Kurulu, İcra Direktörleri Kurulu, Başkan, Teknik Departmanlar ve Kalkınma Komitesidir. Governörler Kurulu ve İcra Direktörleri Kurulunun işleyişleri IMF ile aynıdır. Ayrıca, Dünya Bankası Başkanına bağlı başkan yardımcıları, çeşitli departmanlar ve personel görev yapmaktadır.

İcra Direktörleri Kurulu, 24 üyeden oluşur. Beş üye Banka sermayesinde en fazla paya sahip olan ABD, İngiltere, Fransa, Almanya ve Japonya tarafından atanır. Geriye kalan 19 üye her iki senede bir Governörler Kurulu tarafından seçilir. Bu 19 üyeden sadece Suudi Arabistan Rusya ve Çin Halk Cumhuriyeti temsilcileri kendi ülkelerini, diğerleri belli ülke gruplarını temsil ederler. Başkan'ın 5 Kıdemli Yardımcısı vardır. Ayrıca. 15 adet çeşitli bölümlerden sorumlu Başkan Yardımcısı bulunur

f. Türkiye'nin Dünya Bankası ile İlişkileri

Türkiye, Dünya Bankası'na 1947 senesinde üye olmuş ve ilişkiler güçlendirilerek günümüze kadar gelmiştir. Türkiye'nin Dünya Bankasından bugüne kadar 26,8 Milyar USD fon sağlamış ve bu fonlar daha çok makro ekonomik istikrarın sağlanması, büyüme, verimlilik artışının sağlanması ve piyasalarda rekabet ortamının oluşturulması hedefleri üzerinde yoğunlaşmıştır.

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde Banka yardımları devam etmiş ve ekonomik istikrarın sağlanması konusunda gerek IMF gerekse AB ile koordineli çalışmalar hız kazanmıştır. Türkiye'de Dünya Bankası-IMF koordinasyonu daha çok kamu sektörünün yeniden yapılanması, rekabet ortamının iyileştirilmesi ve mali sektör reformu üzerinde yoğunlaşırken, AB'nin katılım öncesi mali yardım kapsamındaki destekleri önemli hale gelmiştir.

Dünya Bankası daha çok sosyal güvenlik, kamu sağlığı, su tedariki ve kanalizasyon, çevre, tarım, inşaat, hukuk reformu, kamu sektörü yönetimi ve enerji sektörü reformu konularında Türkiye'ye destek sağlamıştır.

Türkiye Dünya Bankası Grubu'nun (WBG) en büyük orta gelirli ortaklarından birisidir. 735 milyar ABD\$ büyüklüğündeki gayrisafi yurt içi hâsılası (GSYH) ile Türkiye dünyanın 18. büyük ekonomisidir. On seneden kısa bir süre içerisinde, ülkede kişi başına düşen gelir neredeyse üç kat artarak 10.000 ABD\$'ı aşmıştır. 2008 senesinde başlayan küresel ekonomik kriz ekonomik büyümeyi yavaşlatsa da, ekonomi direncini korumuş ve Türkiye'yi bölgedeki diğer ülkelerin dersler çıkarabilecekleri bir örnek haline getirmiştir. Kriz sonrasında işgücü piyasaları hızla toparlanmış ve mevsimsel olarak düzeltilmiş işsizlik ve istihdam oranları kriz öncesi düzeylere gelmiştir.

Türkiye geçtiğimiz on sene içerisinde rekabetçilik anlamında önemli ilerlemeler kaydetmiş ve Dünya Ekonomik Forumu'nun Küresel Rekabetçilik Endeksinde 16 sıra yükselerek 43. sıraya yerleşmiştir. Aynı dönemde, 1 milyar ABD\$'nın biraz üzerinde olan Yabancı Doğrudan Yatırım (YDY) son beş senede ortalama 13 milyar ABD\$'na ulaşmıştır. Ayrıca, 2001 sonrasında gerçekleştirilen temel reformlar Türkiye'nin finans sektörünün küresel ekonomik krize rağmen güçlü kalmasına imkân tanımıştır. Türkiye, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma teşkilatı (OECD) ülkeleri arasında kriz sonrasında bankacılık sektörüne kamu desteği sağlamayan tek ülke olmuştur.

Türkiye'nin ekonomik görünümü diğer Avrupa ülkelerine ve MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) bölgesine göre olumlu olmakla birlikte, ülkenin önündeki en önemli orta vadeli zorluk, bir yandan büyümeyi ülke çapında daha az volatil ve daha sürdürülebilir hale getirmek için dış tasarruflara olan bağımlılığı azaltırken, aynı zamanda üretkenliği ve rekabet gücünü arttırmaktır. Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ile köklü ancak karmaşık bir ilişkiye sahiptir. AB, Türkiye'nin en büyük ekonomik ortağıdır ve Türkiye'nin 2011 tarihindeki ticaretinin yüzde 46'sını oluşturmaktadır. Dünya Bankası Grubu, büyük ölçüde sonuçlara odaklanan bir program uygulaması, krediler ve teknik danışmanlık hizmetleri yoluyla, Türkiye Hükümeti'ni kalkınma hedeflerine ulaşma yolunda desteklemeye devam etmektedir.

Dünya Bankası ile IMF arasındaki temel farklar:

Dünya Bankası ve IMF'nin misyonu birbirinden farklılık arz etse de genel olarak aklama ve terörün finansmanı ile mücadele yöntemleri benzerlik göstermekte ve bu alanda birlikte çalışmalar yürütmektedirler. Dünya Bankasının temel gayesi; dünya üzerindeki yoksulluk ile mücadele olduğu için maddi ve teknik

yardım sağlamak suretiyle ülkelerin gelişme kapasitelerinin artırılmasını teminen gerekli çalışmalarda bulunmaktadır. IMF'nin temel gayesi ise makro ekonomik çerçevededir ve dünya üzerindeki mali istikrarın sürdürülmesine yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.

3. AKB - Asya Kalkınma Bankası

Asya Kalkınma Bankası'nın (AKB) 62 üyesi bulunmaktadır. Üyeleri arasında 42 Asya ülkesinin dışında ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Norveç, İsviçre ve Avrupa Birliği'nin 13 üyesinin bulunması dolayısıyla AKB'yi bölgeselden ziyade küresel bir yapı olarak tanımlamak daha doğrudur. Türkiye AKB'nin üyesi olmakla birlikte milli düzeyde borç alan ülkeler statüsünde bulunmamaktadır.

Banka, çatışma, iç savaş ve savaş yaşanan ülkelere "kalkınma" "yoksulluğu azaltma" vb. insani gerekçelerle ve finansman yardımı ismi altında bir dizi proje gerçekleştirmiş. Fakat "insan" faktörünün yok sayıldığı, toplum üzerindeki negatif etkileri azaltmak için hiçbir tedbir alınmadığı, altyapı finansmanı sağlanan ülkelerin aşırı borçlandırılarak daha da bağımlı ve boyun eğer hale getirildiği görülmektedir. Yine, projenin gerçekleştiği ülkelerin tarihi, tabii ve toplumsal kaynaklarının millet ötesi şirketlere terk edildiği, proje bölge ve yörelerinde kitlesel göçlerin yaşandığı Bankanın Vietnam, Pakistan, Afganistan'da gerçekleştirdiği projelerde görülmüştür. Ayrıca "yeniden inşa" bahanesiyle tabii felaketler yaşayan ülkelere de yapısal uyum politikalarının Banka aracılığıyla dayatıldığı görülmektedir.

Bankanın faaliyetleri ve desteklediği projeler bakımından IMF, DB ya da DTO'den hiçbir farkının olmamasının da ötesinde, hedeflenenin ne olduğunu görmek açısından programa göz atmak bile yeterli olabilmektedir.

Asya Kalkınma Bankası 1966 senesinde Asya-Pasifik ülkelerinin "gelişmekte olan ülkelere" kredi ve teknik hizmet sunmak gayesiyle kuruldu. IMF ve Dünya Bankası gibi etkinlik ve müdahale alanlarını hızla genişleten AKB bugün Asya kıtasının kredi veren en büyük kuruluşlarından bir tanesi. Yine diğer milletlerarası finans kurumları gibi AKB de etkinlik alanını ve sağladığı kredi imkânlarını genişlettikçe üye ülkelerin makro-iktisadi ve sektör temelli politikalarının oluşturulmasındaki rolünü de artırdı. Bazı durumlarda üye ülkelerin bütçe ve kalkınma hedeflerinin oluşturulmasında Banka'nın üye ülkenin seçilmiş hükümetlerinden dahi daha fazla etkin olabildiği görülüyor. Banka üye ülkeler üzerindeki gücünü artırdıkça bu ülkelerin kendilerine has kalkınma modellerinden uzaklaşmalarının ve neoliberal ortodoks yaklaşımlara teslim olmalarının da önünü açıyor. Bugün AKB, özel sektör yatırımlarının finansmanında, IMF tarafından dayatılan yapısal uyum programlarının uygulanması ve denetlenmesinde ve küresel ticaret kurallarının uygulanmasında önemli görevler üstleniyor.

Banka'nın yürüttüğü kredi politikası üye ülkelere eşitsizlik ve yoksulluğun büyümesi, yerel halkın hayat şartlarının ortadan kaldırılması ve ekolojik tahribat pahasına hızlı iktisadi büyüme ve serbest pazar reformlarını dayatıyor.

AKB verdiği kredi miktarını gittikçe artırırken kredi alma şartlarını da neoliberal yeniden yapılanmanın ihtiyaçları doğrultusunda düzenliyor. Borç alan ülkelere kamu sektörünü küçültmeleri, kamu iktisadi teşebbüslerini özelleştirmeleri, temel hizmetleri piyasalaştırmaları, emek piyasalarını esnekleştirmeleri, kamuda çalışanların ücretlerinin asgari düzeyde tutulmasını, emeklilik ve sağlık reformları aracılığıyla sosyal güvenceleri azaltmaları isteniyor. Diğer taraftan üye ülkeler açısından kredilere ulaşmak giderek daha pahalı hale getirildiğinden bu ülkelerin borç sarmalından kurtulmaları neredeyse imkânsız hale geliyor.

Küresel adalet hareketinin son senelerde büyümesiyle birlikte milletlerarası fon kuruluşlarının faaliyetleri de giderek teknik meseleler olarak görülmekten çıktı ve toplumsal mücadelenin ve politikanın konusu haline geldi. Bugün bütün dünyada kapitalist küreselleşme mağdurları, sendikalar ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri IMF, DTO ve Dünya Bankası gibi kuruluşların faaliyetlerini takip ediyor, eleştiriyor ve bu kurumların oluşturduğu toplumsal ve çevre tahribatına karşı milletlerarası kamuoyunu bilgilendirmeye ve duyarlı kılmaya çalışıyorlar. Bu anlamda Asya Kalkınma Bankası'na karşı yürütülen kampanyanın da eleştirilerini üç konuda yoğunlaştırdığı gözleniyor. Bunlar kısaca:

1. AKB projelerinin tasarlanması, uygulanması, kontrolü ve değerlendirilmesinde kamusal katılımın eksikliği,
2. AKB'nin yürüttüğü program ve projelerin topluma ve çevreye etkisi ve Banka'nın faaliyetlerinin sorumluluğunu almak istememesi,
3. AKB'nin yönetim yapısı ve karar alma mekanizmalarının gizliliği.

AKB tarafından finanse edilen projeler kapalı kapılar ardında, üst düzey AKB yöneticileri, hükümet yetkilileri, şirket yöneticileri ve teknik uzmanların pazarlıkları sonucunda geliştiriliyor. Herhangi bir proje için yapılan araştırma AKB tarafından finanse ediliyor. Dolayısıyla her yeni proje üye 63 ülkenin vatandaşları üzerindeki borç yükünü artırıyor. Bu süreçte projelerden en çok etkilenecek olan yerel halka danışılmıyor. Çoğu zaman araştırmalar bile bu insanların erişiminden uzak oluyor. Hatta çoğu araştırma İngilizce yayınlandığı için karar aşamasına müdahale edebilmek pek çok insan için imkânsız hale geliyor.

AKB'nin en mühim faaliyet alanını tabii kaynakların kullanımına ve altyapının geliştirilmesine ilişkin projelerin finansmanı oluşturuyor. Asya Kalkınma Bankası da tıpkı Dünya Bankası ve IMF gibi kredi verdikleri hükümetlerden saydamlık ismi altında hesap isteyebilirken, kendileri ürettikleri projeler ve verdikleri zararlar konusunda sorumluluk almamaktadır.

Asya Kalkınma Bankası'nın en üst düzey karar organı Güvernörler Kurulu olmasına rağmen kritik kararlar büyük ölçüde Yürütme Kurulunca alınmaktadır. Güvernörler Kurulu üye 63 ülkeden birer temsilcinin katılımıyla nispeten demokratik bir görüntü sergilerken, 12 üyeden oluşan Yürütme Kurulunda Amerika, Japonya ve Çin'in ağırlığı bulunmaktadır. Banka'nın başkanlığı geleneksel olarak Japonya tarafından atanırken üç başkan yardımcısı ise sırayla Amerika, Avrupa ve Asya tarafından belirlenmektedir. Banka'nın yönetim yapısı şüphesiz onun güçlü ülkelerin ve büyük şirketlerin çıkarları yönünde hareket etmesini kolaylaştırmaktadır.

4. AIIB - Asya Altyapı Yatırım Bankası

AIIB'nin kurulmasına ilişkin ön anlaşma 24 Ekim 2014 tarihinde çoğunluğu Asyalı 21 ülke tarafından Pekin'de imzalandı. Bankanın merkezi Şangay.

Çin 50 milyar dolarlık kuruluş sermayesinin büyük bir kısmını karşılayarak bankanın yüzde 49'una sahip olacak. Sermaye, yeni ülkelerin katılımıyla 100 milyar dolara çıkabilir. 20 Mart 2015 itibariyle kurucu üye olmak üzere 31 ülke başvurmuş durumdadır.

Çin Halk Cumhuriyeti'nin inisiyatifiyle kurulan AAYB, Asya-Pasifik Bölgesi'nde mali işbirliği ve Asya'daki enerji, ulaştırma ve alt yapı projelerine kredi desteği sağlamayı hedefliyor. Türkiye'nin de kurucu üyesi olduğu 100 milyar dolarlık Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın Dünya Bankası ve IMF'ye rakip olması bekleniyor.

Bankaya Türkiye, 26 bin 99 hisseye karşılık, 2 milyar 609,9 milyon dolarlık sermaye taahhüdünde bulundu. Bölgesel 37, bölge dışı da 20 olmak üzere 57 üyesi bulunan bankaya, Çin yaklaşık 29,8 milyar dolar ile en yüksek sermaye taahhüdünde bulundu. Sermaye taahhüdünde Çin'i 8,3 milyar dolar ile Hindistan, 6,5 milyar dolarla Rusya izledi.

AAYB, fon yatırımı yaparak doğrudan kredi vererek, iktisadi kalkınma kredilerini kısmen veya tamamen garanti edebilecektir. Asya'daki enerji, ulaştırma ve altyapı projelerini destekleyecek bir yapıda kurulmuştur.

Merkezi Çin'in başkenti Pekin'de olan bankanın yönetiminde bütün yetkilerin toplandığı Güvernörler Kurulu, Direktörler Kurulu, başkan, bir veya birden fazla başkan yardımcıları ve gerektiği kadar yönetici istihdam edilecek. Güvernörler Kurulu 5 senede bir bankaya yönetici seçebilecek. Bankanın çalışma dili ise İngilizcedir.

Asya Altyapı Yatırım Bankası'na karşı çıkan ABD ve Japonya ise projeye katılmayan ülkelerin en önde gelenleridir.

Bankanın kurucu üye sayısı, Türkiye'nin de kabul edilmesiyle 38'e yükseldi.

Bankanın kurucu üyeleri: Çin, Fransa, Almanya, Bangladeş, Brunei, Kamboçya, Avusturalya, Güney Kore, Hindistan, Endonezya, İtalya, Ürdün, Kazakistan, Kuveyt, Kırgızistan, Laos, Lüksemburg, Malezya, Maldivler, Malta, Moğolistan, Myanmar, Nepal, Yeni Zelanda, Umman, Pakistan, Filipinler, Katar, Suudi Arabistan, Singapur, Sri Lanka, İsviçre, Tacikistan, Tayland, Birleşik Arap Emirlikleri, İngiltere, Özbekistan, Vietnam, İran ve Türkiye.

5. 1978 Washington Kapitalizm Mutabakatı ve Sonuçları

Washington Kapitalizm Konsensüsü (mutabakatı, anlaşması) 1978, ABD ve diğer G-8 ülkeleri tarafından kabul edilen; IMF, Dünya Bankası ve WTO tarafından dayatılan neo-liberal iktisat politikalarıdır.

IMF, Dünya Bankası ve Amerikan Hazinesi, ABD ve AB'nin merkezde olacağı global bir serbest piyasa düzeni tasavvurları vesilesi ile ABD ve AB kapitalizminin etrafında bütün dünya milletleri, halka halka, iç

içer geçirecek ve merkezi kendileri olan bir kapitalist piyasa imparatorluğu kurulacaktı.

1978 kapitalizm mutabakatının temel kriterleri:

1. Mali disiplinler ve vergi reformu
2. Özel mülkiyetin korunması
3. Kamu harcamalarının azaltılması
4. Kamu teşebbüslerinin özelleştirilmesi
5. Ticaretin serbestleştirilmesi ve milletlerarası ticaretin önündeki engellerin kaldırılması
6. Mali reform ve serbest faiz hadleri
7. Sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi ve rekabetçi kur politikaları

Bu politikalar dünyanın büyük kısmında neo-liberal olarak tanımlanmasına rağmen, ABD'de "muhafazakâr" olarak tanımlanan politikalarlardır.

Amerika, "Serbest piyasa, İncil'den sonraki en kutsal düzendir" inancı ile vahşi kapitalizmi kamçılamaya başladı. Ancak, 2008 senesine gelindiğinde, "Avrupa kapitalizminin üzerine oturduğu serbest piyasa", büyük bir mali krizle çöküşün eşiğinden döndü. Milyarlarca dolar halkın parası batan bankaları kurtarmak için kullanıldı. 1929 Dünya Buhranından daha büyük bir bunalımı tüm dünyaya yaşattı.

Aslında kapitalizm, insana ve hayatına uymayan bir iktisadi rejim olması sebebiyle çöküyor, fakat her defasında farklı ve yeni iddialar kullanarak ve yerleşik düzenini yeniden tasarlayarak kaldığı yerden yoluna devam ediyor. Bunun en büyük sebeplerinden biride diğer antikapitalist ve antiemperyalist toplumların yeni ve iyi bir alternatif ortaya koyamamalarıdır.

Emeği sömüren, hormonlu, haksız rekabeti ve gelir dağılımında adaletsizliği artıran bu kapitalist sisteme karşı olmak bir şey ifade etmiyor. Artık ortaya ciddi bir alternatif konması gerekiyor. Yoksa bu sömürü düzeni sürüp gidecektir.

6. Sosyal ve İktisadi Gelişim

İnsanların ihtiyaçlarını karşılayan kaynaklar, sadece o coğrafya üzerinde yaşayanların değil, tüm dünya insanların olduğu fikri yaygınlaşmaktadır. Bu düşünce, aslında kaynakların sürdürülebilir bir üretim ve tüketim anlayışı ile gelecek nesillerin de hakkı olarak aşırıya kaçmadan ve adil bir şekilde kullanılmasını ifade eder. Üzerinde yaşanan coğrafyanın kaynakları geçmişten miras değil, de gelecekte emanet alınmış değerler olarak kabul edildiğinde daha etkin ve verimli bir kullanım sağlanmış olacaktır.

Kapitalizm feodal bir toplum olan Avrupa'da doğdu ve gelişti. 15. asır sonraları teknolojiye paralel üretimin gelişim, para ve ticaretin öne çıkması ile bunlara sahip olmak isteyenler toplanarak iş bölümü ve üretim artışlarını sağlayarak kapitalist sistemi yerleştirdiler. Yapısı itibari ile sömürgeci olan kapitalist yayılcı model önce barış adıyla militarist istila, sonra iktisadi üşüşme ve paylaşım yapmaktadır. Devletleri ve kişileri sürekli borçlandırarak modern köleler haline getiren bu sistem sürdürülebilir bir durum değildir. Bu gidiş Avrupa'nın 1750 senelerinde başlayan üstünlüğü geleceğe dönük iktisadi perspektiflerle 2030 senelerinde biteceği tahminini kuvvetlendirmektedir.

Güç ve serveti ifade eden iktisadi kalkınmışlığın belirleyiciliğinde; bunu elde eden ülke ve kesimler dünyanın diğer ülke ve toplumlarını adil olmayan bir iktisadi rekabet ile sömürmektedir. Bu da toplam dünya kaynaklarının nüfus bazında dağılımında büyük adaletsizlikleri beraberinde getirmektedir. Bu dağılımın ülke içerisinde de daha ziyade üst gelir tabakasında olanlar lehinde gelişmiştir. Bu anlamda; kolay kazancın teşviki, alın teri ile çalışıp istihdam sağlayan ve vergisini ödeyen kesimi mağdur etmektedir. Hayatın her safhasında emek sarf etmek ve emeğe ahlâk katmak iş hayatı ve toplum hayatı açısından çok önemlidir.

Sayı ve fayda olarak çokluk ifade etmeyen ve doğrudan tüketime konu olmayan nesnelere değersiz kabul eden kapitalist iktisadi anlayış insana, hız ve haz telkin ederken sınırlı kaynakların kullanımı noktasında ise devamlı rekabete sevk etmektedir. Bu haksız rekabet, ülkeler ve sınıflar arası gelir farklılıklarından dolayı tüketimde büyük adaletsizlikler ortaya çıkarmaktadır. Bu halde; geçmişte ülkeler arası ve günümüzde kısmen ve gelecekte tamamen sınıflar (toplum tabakaları) arası bir çatışmaya götüreceği açıktır. İnsan hakları evrensel beyannamesinde temel kabul edilen; yaşam hakkı ve bunun sürdürülebilmesi için gerekli ihtiyaçları devletlerin karşılama mecburiyeti, dünyanın sahip olduğu kaynakları tüm insanlar için adil

dağılımını da zorunlu kılmaktadır.

Avrupa sanayileşme ile birlikte, emperyalist fikirlerinin izinde; dünyadaki yeraltı maden ve enerji havzalarını kontrole yöneldi. Bu meyanda, farklı coğrafyaları işgal ederek oranın zenginliklerini Avrupa'ya taşıyarak kendi gücünü ve gelişmesini artırdı. Birçok ülkenin bu sömürü düzeni, dünyanın diğer sanayileşmemiş ülkelerin aleyhine muvazeneyi (denge) bozarak birçok ülkeler arası savaşa sebep olmuş ve Avrupa kendi içerisinde de birinci ve ikinci büyük savaşların başlatıcısı ve sürdürücüsü olmuştur.

Kendilerine özel misyon biçen global sermaye sahipleri olan aileler, servetlerinin gücü ile süper devletler içerisinde organize olarak bu yapıları global ölçekli çıkarları doğrultusunda istimal etmektedirler. Servetlerini arttırmak ve dünyayı kontrol etmek için gelişmemiş ülkelerde kurdukları sivil toplum organizasyonları vasıtası ile buraları sömürmektedirler. Gerektiğinde korku ile toplumu kontrol altında alır. İnsan ve toplumların bilinçaltına inerek formatlar ve istediği yönde hareket etmeleri sağlarlar. Gizemli, İlluminati (zihin kontrolüyle, kuruluşları ele geçirerek Yeni Dünya Düzeni'ni kurmaya çalışan gizli silahlı yapı) ve Tovistock enstitüsü (sağlık temelli insan psikolojisini etkilemeyi temel alan) benzeri organizasyonlar ile diğer toplumları kuşatılmışlık hissi ile karamsarlığa düşürerek daha kolay kontrol etmeye çalışırlar. Hafiyelerler (casus) vasıtası ile kendi lehine insanların düşünce ve davranışlarını etkilemek için planlı mesajlar olan propaganda ile onları manipüle ederek; aleyhlerine olan tek sesli yapıları, kendi lehine olacak çok sesli yapılar haline getirme ve çok sesli yapıları da tek sesli yapılar haline getirmeye çalışırlar. Bu manada, gücün hak da değil, hakkın güçte olduğuna inanan, hayatı bir yardımlaşma değil, mücadele gören emperyal vizyona sahip ultra kapitalist bir anlayış yaygınlaşmaktadır. İlmi, teknolojik ve ekonomik üstünlüğe sahip ülkeler, diğer ülkeler üzerinde psikolojik üstünlüğü de elde ederek ekonomik ve siyasi gelişmişlik düzeylerini sürekli korumaya çalışmaktadırlar. İşte, gücün doruğunda, bunun kibrine kapılarak güç zehirlenmesine maruz kalmış, kendilerini seçilmiş arı (katkisiz) ve her şeyi güç ile halledeceğini zanneden yapılar ile mücadele ancak, kolektif bilince sahip halkların sağduyusu ile zaptu rabt (disipline) altına alınabilir. Bunların maksatlarının aksi ile tokat yemeleri ancak, şuurlanan insanlarla sağlanabilir.

Globalleşme sonucu milletlerarası ilişkilerde geleneksel ittifak dönemi bitiyor ve ihtiyaçların değişimine bağlı olarak stratejik ittifaklar da değişiyor. Ülkeler arası meseleler sadece derin diplomasi ile çözülemez, değişen ihtiyaçlara bağlı olarak farklı seçenekler kullanılması gerekir. Buldukları şartlara bağlı olarak, ülkelerin gizli kodları bulunabilir. Coğrafya stratejiyi belirler. İbn-i Haldun'un dediği gibi "Coğrafya sizin kaderinizdir." Akıl ile yürütülen denge siyasetine bağlı diplomaside "Bekle gör, zamanı gelince vur." ve "Düşmanı sık değişenin dostluğuna da güven olmaz." anlayışı hâkimdir. Kendi menfaatlerine göre kavram geliştiren emperyal ülkeler bilgi ve tecrübe birikimi, sahip oldukları askeri imkân ve kabiliyetler ile yeni savaş teknolojileri sayesinde gelişmemiş ülkeleri kendine bağımlı hale getirmektedirler. "Muhabere olmadan, muharebe olmaz.", anlayışıyla maliyeti düşük ve kolay olan; sosyal âlemden, sosyal medya vasıtaları ile elde ettikleri bilgi ile hâkimiyet savaşlarını sürdürmektedirler.

Vatandaşın, kamu harcamalarına katılım payları adil bir şekilde düzenlenmelidir. Vergide adalet; harca yandan değil, daha çok kazandıktan alınmalı. Tüm vatandaşlardan toplanılan vergilerle devletin sunduğu sosyal destekler, bir şahsın veya grubun yardımı olmadığı ve bu kaynaklarının birilerinin elinde baskı unsuru olmaktan çıkarılması gerekir. Başta mahalli idareler olarak devletin en temel görevi aç ve açıktaki insanlara hizmettir. "Bazı insanlar, ihsanlarını muhtaçlara çok pahalıya satarlar." Tamircilerin azaldığı ve fakat tahripçilerin çoğaldığı zamanımızda vatandaşın görevi, siyaset müessesini daha güçlü ve liyakatli olmasını sağlayarak, kamu kaynaklarının etkin yönetimini gerçekleştirmek olmalıdır. Toplumsal rahatsızlığın artışı gösteren toplumsal hareketlilikteki artış zamanında yöneticiler, zalime karşı izzetli, mazluma karşı merhametli olmalıdır. Tüm toplumun değeri olan önceki kuşakların biriktirdiği iktisadi değerleri verimli kullanmak gerekir. Devleti yeniden yapılandırma sürecinde yoksulluk üreten değil, yoksulluğu ortadan kaldıracak uygulamalara ihtiyaç vardır. Kendi bürokrasi ve burjuvasını oluşturan kirli ve kimliksiz insanların yapılanmalarına müsaade etmemek gerekir.

Her yüz senede; iktisadi ve sosyal açıdan yeni bir dünya düzeni kurulduğu söylenir; 1715, 1815, 1915 ve 2015' de bu tarihi dönemeçlerden biri olarak enerji havzalarına yapılan operasyonlar bu fikri desteklemektedir. Birinci Dünya savaşı sırasında, 29 Nisan 1916'da Kut'ül Ammare kuşatması sonrası İngilizlerin Osmanlı 6. ordusu karşısında bozguna uğramasından sonra 16 Mayıs 1916' da Ruslarında mutabakatını alan İngiltere ve Fransa aralarında yaptıkları Sykes -Picot gizli anlaşması ile Ortadoğu topraklarını paylaşmışlardır. Bölgede yüz sene sonra benzer bir gizli anlaşmanın alt yapısı hazırlanmaktadır.

Monroe (ABD başkanı James) Doktrini ile 1823 senesinde başlayan Amerikan ve Avrupa emperyalizmi iki yüz sene sonra asimetrik olarak Ortadoğu'ya tam bir “daimi ve topyekûn savaş halı” ni getirdi. Bu emperyalist güçler, sömürmek istedikleri bölge ülkelerini kontrollü kaos ile terörle yıldırarak ve vesayet ile dünyadan uzaklaştırıp kendi içine kapatarak otoriter bir rejim ile geri kalan bu ülkeler üzerinde tüm iktisadi seçenekleri kullanmaktadır.

İnsanlık, zihin gücü ile dünyayı imar ve inşa ile ona yön ve şekil verirken, diğer yandan içinde yaşadığı dünya onun zihniyetini etkilemektedir. Bu noktada Asya ve Avrupa medeniyetlerinin kaynakları temelde farklıdır. Asya medeniyeti dine dayalı ve inançların şekillendirdiği bir anlayışı yansıtırken, Avrupa medeniyeti ise daha ziyade **Roma hukuku** ve **Yunan felsefesi** dayanır ve günümüz sosyal ve iktisadi vaziyeti ve dolayısıyla da üretim ve tüketim sistemlerini de bu yapılar belirlemektedir. Kategorik ve toptancı yaklaşmamak için Batı'yı (AB ve ABD) insanlığa faydalı faaliyetler yürüten ve temelini Hristiyanlık dininden alan birinci Avrupa ile Roma ve Yunan düşüncesine dayanan ve kapitalizmle dünyayı sömüren ikinci Avrupa'yı ayrı tutmak gerekir.

Avrupa sanayileşme ile sağladığı üstünlüğünü dünyanın diğer toplumları üzerinde kültürel sömürüye de yönelerek onların medeniyetlerini geriletmiş. Oralarda, bilimde, sanatta ve ekonomide kendi ön kabullerini yerleştirmiş ve bunu tek doğru olarak kabul ettirmeye çalışmıştır. Bilim alanında tekeli bir anlayışla; dünyanın diğer coğrafyalarında halkların geliştirdiği sistem ve buluşları ilmi kabul etmeyerek, sadece kendi çalışmalarını akademik ve ilmi buluş ve çalışma olarak görmüştür. Böylece de toplumların tarihi hafızalarını zayıflatarak, tarih bilincinden (şuurundan) uzak yetiştirilen insanları istediği yönde sevk ve idare etmeye yönelmiştir.

İnsanlığın geçirdiği evrelerden biri olarak; belirli coğrafya insanların köleleştirilmesini ve bunların azadı sadece iktisadi saiklerle yapan emperyalist zihniyet, zamanla artan kölelik maliyetinden kurtulmak için hürriyet verdiğini söylemiştir. Oysa bir işçinin maliyeti, bir kölenin maliyetinden daha düşük olduğu için bu sömürünün yönünü değiştirmiş ve emek üzerinden yeni sömürü yöntemleri keşfetmeye yönelmiştir. İlerleyen zamanlarda artık, bilim ve teknolojinin sağladığı imkânlarla insanlarda artan şuurlanma sorgulamayı da peşinden getirmektedir. Artık insanlar sömürülmek, kandırılmak ve yönetilmek istemiyor; birlikte adil, aldatılmadan ve katılımlı (istişareli) yöntemi istiyor. Gelinek noktada “karizmatik tek insan” yönetimlerinden “meşveretli heyetler yönetimi” modeline geçilmesini istiyor. Bu manada, yöneticilerin bulunduğu makamların bir imtiyaz değil, bir mesuliyet alanı olarak görülmesi ve bunun gereğinin yerine getirilmesi beklenir.

İktisadi sistemlerde ahlâki unsurların göz ardı edilmesine bağlı olarak; genleri ile oynanmış (GDO) ürünlerin kontrolsüz şekilde üretim ve tüketimi toplumların sağlığını ve nesil olarak devamını olumsuz etkilemektedir. Özellikle; “etiketlemelerin” yiyeceğin organik olduğunu söylemek gibi, bir ifade ile insanların beklentilerini değiştirmektedirler. Gıda sektörüne hâkim sınıflar; gıda güvenliğini hiçe sayarak diğer insanlar üzerinde operasyonlar yaptığı düşüncesini pekiştirmektedir. Çok kazanma hırsı ile gıdalar üzerinde dönen dolaplar insanları endişelendirmekte ve helal gıda sertifikası gibi, güvenli gıda standardı olan ürünlere yönlendirmektedir. Bu gibi, toplumu ilgilendiren meseleleri aşmanın yolu; öğretim sistemi dâhilinde değerlerine bağlı hedefi ve ideali olan, akıl edebilen (düşünen), sorgulayan ve belirli ideolojiler ile şekillendirilemeyen sosyal bireyler yetiştirilmelidir.

Global sermaye sahipleri olan aktörler; iddialı lafların gücüne dayanarak, beylik fikirleri ve uzun süre test edilmeyen ezberleri başkalarına sopa gibi göstererek dünyaya nizam (düzen) vermeleri ahlâki bir davranış değildir. Halk hâkimiyetine dayanan, temel hak ve hürriyetleri, eşitliği sağlayan yönetimi ifade eden demokrasiyi kullanarak, ancak gerçekte; hak ve hukuku tanımama, zorbalık, keyfi uygulama, zulüm ve tahakküm olan istibdat ile servet elde etmeye ve diğer toplumların kaynaklarını kontrol altına almaya ve böylece servetlerini artırmaya çalışıyorlar. Bu hâkim sınıf, basın gibi tüm iletişim vasıtalarını kullanmakta ve toplumlara kendi değerlerini benimseterek varlıklarını güçlendirerek sürdürmektedirler.

Devlet güçlendikçe; ekonomiye, eğitime, kültüre, sosyal ve aile hayatlarına müdahale ediyor ve devlete bağımlılık ve muhtaçlık durumu arttıkça da ferdi hürriyetler azalıyor. Büyüme devletlerde bir hedef değil, sadece insanların mutluluğu için bir araç olmalı ve toplumda artık ekonomide büyüme olmadan bir refah düşüncesinin yerleşmesi gerekir. Bu noktada milli devletin toplumu kontrol etme yeteneği, küreselleşme ile zayıflamakta ve gelişmeler ile güçlenen küreselleşme uygulamaları, acımasız şekilde bir tarafta “kazanlar”, diğer yanda “kaybedenler” ortaya çıkarıyor. Bu noktada materyalizm ve ona dayanan

pozitivizm benzeri düşünceler sonuç itibarı ile din dışı ve dolayısı ile din karşıtı felsefeler olarak bu uçurumu gideremiyor ve tersine sürekli derinleştiriyor.

Dünya ülkelerinde; kamu sektörlerinin ülke ekonomisinin yaklaşık üçte birini oluşturduğu bir yapıda yönetim kalitesi insanların hayat kalitesini önemli ölçüde etkilemektedir. Kamu kaynakları; yönetim anlayışına uygun olarak en etkin şekilde kullanılmalıdır. Yöneticiler, kamu kaynaklarını istedikleri gibi, değil, halkın istediği şekilde kullanılmalı, israf etmeden, gerçek ihtiyaç ne kadar ise o miktarda kullanılmalıdır. Global düşünerek, yöneticilerinde halk gibi, yaşaması gerekir. Bu noktada halkın çoğunluğuna uymak; onların yediği, giydiği ve kullandığı gibi, kullanmak gerekir.

Dünyada hızlı şehirleşme ile birlikte iç göçler belirsizlikleriyle sürerken, iktisadi modernleşme ve liberalleşme devam ediyor, geçim imkânları kırılmanlaşıyor ve yaşanan mekânlar kalabalıklaşıyor. Aile ve komşuluk bağları zayıflarken, yeni topluluklar ortaya çıkıyor. Toplumda ferdi istekler yapay bir şekilde kabartılıyor ve tüketim toplumsal statünün ana kaynağı haline geliyor. Değer yargıları, sorgulanıp erozyona uğruyor veya hoşgörüsüz şekillere bürünerek yeniden üretiliyor. Nesiller arası anlayış farklılıkları çatışmaları hızlandırıyor ve dolayısıyla hayat giderek daha rekabetçi özellikler kazanıyor ve yeni suç ve sömürü şekilleri ortaya çıkıyor. Kadın ve aile modern sistemlerin hep yumuşak karnı olmuş ve kapitalizm bunu iyi bildiği için faaliyetlerini ağırlıklı olarak onun üzerinden yürürlüğe koymuş. Daha çok çalışma hayatına sokulan, daha çok tükettirilen ve bedeni reklam nesnesine dönüşen ve istismar edilen bir kadın anlayışı kapitalizmin sıradan uygulamaları haline gelmiş durumdadır.

Sosyal bilimciler günümüzde geniş aileden çekirdek aileye geçme sürecinin bittiğini ve çekirdek ailenin de parçalanarak atomize kişilerden oluşan bir aile yapısının oluşmaya başladığını söylüyorlar. Oysa insanlar yalnızlaşarak a-sosyal bir yapıya sürüklenmektedir. Araştırmalar yüz yüze sosyalleşmenin kişileri daha fazla mutlu ettiğini söylemektedir. Vermek ve paylaşmak insanı insan yapan unsurlardan olarak; vermek hizmet toplumunu oluşturan kişilerin, almak ise tüketim toplumunu oluşturan kişilerin özelliğini taşır. Tüketim toplumu atomize bir toplum olma yolundadır. Sanayi ürünlerindeki israfın önlenmesi için sadelik gerekir; sadelik, değere odaklanmayı sağlar ve böylece israf ve kayıplar görülerek her türlü israfın önüne geçilebilir. Bu noktada; “tüketimin bir kültürü olmalı, ancak tüketmek bir kültür olmamalıdır.”

Karşı tarafı iyi anlamanın yolu, onun kullandığı kavramları ve kelimelerin anlamlarını biliyor olmaktan geçer. Şark (doğu) kültüründe yazı değil, söz kıymet ifade eder ve sözlü kültür, yazılı kültürden öndedir. Her ne kadar “hatırdan çıkar satırdan çıkmaz” dense de “ilim kalpten yazıya intikal edince zayı olur” sözü tercih edilmiştir. Yaşayarak öğrenmek; bedeli en yüksek öğrenme şeklidir. Akıllı insan yaşadığı olaylardan ders olan ve hayatını ona göre düzenleyen insandır. Ancak daha da akıllı insan başkalarının tecrübelerinden kendine ders çıkarmayı bilendir. Bu noktada toplumlar maruz kaldıkları temel meseleleri olan; cehaleti marifet (bilgi) ile zarureti sanat ile ve ihtilafı (ayrılığı - gayriliği) ittifak ile çözmeye çalışmalıdır. Dünyada yaşanan gelişimi bu çerçeveden değerlendirerek, artan meselelere hızlı çözümler üretmek gerekir.

Çare; tüm insanların evrensel (cihanşümul) değerler etrafında, adil, sulh içinde, karşılıklı saygı ve sevgi çerçevesinde insani değerleri esas alan bir sosyal ve iktisadi sistem oluşturmalarıdır. Mecburiyetten değil, gönüllü sadelik ile fazlalıklardan arınma, eşyaları ayıklamak, gerekli ve zorunluları el altında tutarak yeni bir hayat tarzını benimsemek iktisadi krizlere karşı en müessir yol olmaktadır. Böylece her alanda sulh, demokrasi ve adaletin hâkim kılınması ile topluma dair meseleler daha kolay halledilecektir.

Sekizinci Bölüm Değerlendirme Soruları

1. IMF - Milletlerarası Para Fonu'nun; kuruluşu ve gayeleri hakkında bilgi veriniz.
2. IMF - Milletlerarası Para Fonu'nun yapısı nasıldır?
3. IMF - Milletlerarası Para Fonu'nun faaliyetleri hakkında bilgi veriniz.
4. IMF ile Türkiye arasındaki ilişkileri açıklayınız.
5. Türkiye' IMF' ye olan borcunu nasıl ve ne zaman kapatmıştır?
6. WB - Dünya Bankası konusunda genel bir bilgi veriniz.
7. AKB - Asya Kalkınma Bankası hususunda genel bir bilgi veriniz.
8. AIIB - Asya Altyapı Yatırım Bankası konusunda genel bir bilgi veriniz.
9. 1978 Washington Kapitalizm Mutabakatı ve Sonuçları hususunda genel bir bilgi veriniz.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İŞ AHLÂKÎ VE SOSYAL SORUMLULUKLAR

Bu bölümde ahlâk, iş ahlâkı ve sosyal sorumluluklar incelenmektedir.

1. İŞ AHLÂKI

1.1. Toplumsal Hayatı Düzenleyen Kurallar

Toplumun oluşum, gelişim ve huzur içinde yaşamasında o toplumu meydana getiren insanlar arasında uygulanan ve insan ilişkilerini düzenleyen kurallar önemli bir yer tutar. Dini kurallar, ahlâki kurallar, görgü kuralları, örf ve adetler, hukuk kuralları ve insan hakları toplum hayatını düzenleyen temel kurallardır.

Toplumda insan ilişkilerini düzenleyen kurallar:

1. Dini Kurallar: Din, ibadet, itaat, iman, amel, takva, ahlâk ve tevhit mevzu olarak insanlara Allah tarafından peygamberler vasıtası ile insanlara teklif olunan hak ve hakikat kanunları toplumdur. Bunlar, insanlara dünya ve ahirette saadet yollarını gösteren kuralları ifade eder. Din, Allah ile kul arasında, insanın insanla ve toplumla olan ilişkiler konusunda kurallar içerir.

Dinin temel işlevleri:

1. Kâinatın ve dünyanın gayesini belirler.
2. Hayatın ve insanın yaratılış gayesini belirler.
3. İnsanın toplum hayatında barış ve kardeşçe yaşamalarını sağlar.
4. Toplumun istikrarı ve devamı için kurallar vazeder.
5. Dua ile ruhi huzur bulmasını sağlar.
6. Ferdi ve toplumsal sorumlulukları belirleyerek insanlara arasındaki ilişkileri düzene koyar.
7. Toplumun dayanışmasına katkı sağlar.

2. Ahlâk Kuralları: Toplumda iyi ve kötü diye nitelenen değer yargılarına göre yapılması veya yapılmaması gereken davranışlara ilişkin kurallardır. Bunlar, insan hayatını düzenleyici nitelikte ve sürekliliği olan kurallar niteliğindedir. Hukuk, insanın dışa dönük davranışlarına kural koyarken ahlak ise iç düşünce, niyet ve maksat için kurallar koymaktadır. Ahlak nesnel ve öznel olarak ikiye ayrılır. Nesnel (sosyal) ahlâk, insanın diğer insanlara karşı olan vazifelerini, öznel ahlâk ise kişinin kendi iç dünyası ile ilgilidir. Kişisel ahlâk insan davranışları hakkında iyi veya kötü şeklindeki değer yargıları, insanların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen manevi nitelikte kurallar ise toplumsal ahlâk kurallarıdır. Kişilerin ve toplumun belirli davranışları iyi veya kötü olarak nitelemeleri esasına dayanan ahlâki kurallar aslında din kuralları ile iç içedir. Bazı din kuralları aynı zamanda ahlâk kurallarını oluşturmaktadır.

3. Görgü Kuralları: Toplum hayatında kuşaktan kuşağa geçen, yaptırım gücü olan ve toplum üyeleri arasında manevi bağları güçlendiren her çeşit kültür değeri, alışkanlık, töre, görgü, bilgi, davranış ve anane olarak ifade edilir. Görgü, bir toplumda var olan ve uyulması gereken saygı, nezaket ve incelik kurallarıdır. Kişiler karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen; konuşma, yeme-içme, giyim, bayram ve düğünlerde nasıl davranılacağını belirleyen kurallardır.

4. Örf ve Âdetler (töre): Belirli alışkanlıkla yapılan davranış şekilleri toplumda yerleşmesi, bu davranışların tekrarlanması zorunluluğu ve inancının yaygınlaşmasıyla örf ve âdet kuralları oluşur. Ahlâk kuralları temelde kişisel değerler olmasına rağmen örf ve âdetler toplumsal değerlerdir. Örf kavramı, bilmek ve tanımak anlamına, âdet ise izlene izlene alışkanlık hâline gelen davranışları ifade eder. Örfün manasında iyilik bulunurken âdetler kötü alışkanlıklar şeklinde de görülebilir. Bu iki kavram arasında fark olmasına rağmen bir arada veya tek başlarına kullanılmaktadır. Örf ve âdete, duruma göre “töre” de denilmektedir.

5. Hukuk Kuralları: Kişilerin toplumla, birbirleriyle ve devletle ilişkilerini, haklarını, yükümlülüklerini düzenleyen ve uyulması kamu gücüyle sağlanan kurallara hukuk kuralları denir. Bu kurallar doğrudan doğruya kişilerin dış ilişkilerini düzenler. Hukuk kuralları, toplumun barış, güven ve huzur içinde yaşayarak devamını hedeflemektedir. Toplumda din, ahlâk ve hukuk kuralları iç içe geçmiştir. Hukuk kurallarını, ahlâk ile örf ve âdet kurallarından farklı kılan bir diğer tarafı ise toplum içinde zamanla oluşmaması, yetkili kamu organlar tarafından yapılmasıdır.

6. İnsan Hakları: Tüm insanların sahip olduğu temel hak ve hürriyetlere insan hakları denir. İnsanın

insan olarak dünyaya gelişi ile birlikte elde ettiği haklardır.

Temel insan hakları; (1)Hayat hakkı, (2)Sağlık hakkı, (3)Eğitim hakkı, (4)Mülk edinme hakkı, (5)Seyahat hakkı, (6)Haberleşme hakkı, (7)Kanun önünde kendini savunma hakkı, (8)Hak arama hakkı, (9)Seçme ve seçilme hakkı, (10)Özel hayatın gizliliği hakkı ve (11)Devlet hizmetlerinden eşit olarak faydalanma hakkı

İnsan hakları, insanların geliştirdiği ve demokratik devlet yapılarında uygulanması zorunlu evrensel bir değerdir. Bir devletin insan haklarını kabulü o devletin gelişmişlik düzeyini gösterir.

1.2. Ahlâk Kavramı

İş ahlâkı ve sosyal sorumluluk, kişi ve kuruluşların önemli sorumluluk alanlarını oluşturur.

Meslek etiği, iş etiği, şirket ahlâkı, firma ahlâkı, işletme ahlâkı, ticaret ahlâkı, esnaf ahlâkı, üretici ahlâkı, işveren ahlâkı vesaire isimler ile ifade edilen iş ahlâkı genel ahlâk içerisinde yer alır.

Ahlâk, Arapça kökenli, huy, seciye, mizaç, tabiat, yaradılış ve karakter gibi manaya gelen hulk kelimesinin çoğuludur. Etik ise Latince kökenlidir; ahlâk bilimi anlamına gelmektedir. Ahlâk, “kişide devamlılık peyda eden, meleke haline gelen, terki mümkün olmayan huyların tamamı” olarak ifade edilir. Övülen huyları kazanmak ve yerilen huyları terk etmeyi gerektirir. İnsanın davranışları, ahlâkın dışı yansımasını gösterir. Ahlâk, huylara ait bilgi olması cihetiyle tek bir kişi veya topluluğa münhasır kalmayıp farklı isimlerle de olsa tüm toplumlarda bulunmaktadır.

Ahlak, toplumda iyi ve kötü diye nitelenen değer yargılarına göre yapılması veya yapılmaması gereken davranışlara ilişkin kurallar bütünüdür. **Ahlak**, insanın toplum içinde bir hedefe dönük kendi arzusu ile iyi veya kötü olarak nitelendirilen manevî vasıfları, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışlarıdır. **Ahlâk bilimi** (törel-etik), iyi, kötü, faydalı, doğru ve yanlış gibi meseleleri inceleyen, ahlâkî bir davranış kuralı ortaya koyan, neyin yapılması gerektiğini, hangi davranışın iyi olduğunu, neyin hayata anlam kazandırdığını gösteren felsefe disiplini. **Ahlâk felsefesi** (moral philosophy), insan hayatının ahlâkî boyutu ile ilgilenen ve hayatındaki değerler, kaideler ve yargıları inceleyen felsefe dalıdır. Ahlâk felsefesinde, ahlâk hükümleri, normatif (kural koyucu) olarak; iyi, kötü, yapılması veya yapılmaması gerekeni belirtir. Kişinin iyi olana yönelmesi, fazilet, iç muhasebe, hür irade ile ahlâkî kurallara uyma ve davranış gerçekleştirme ahlâkî felsefenin temelini oluşturur.

Ahlâk kavramı, dinî, seküler (dünyevi) ve felsefî topluluklarca, insanların subjektif olarak çeşitli davranışlarının yanlış veya doğruluğunu belirleyen bir hüküm ve kurallar sistemi ve/veya inancı için kullanılır. Ahlâk, farklı da olsa tüm toplumların hayatında her zaman bulunur. Tüm dinler önce ahlâk der. Toplum, ahlâk üzerine inşa edilir. Manevi nitelikteki ahlâkî kurullar, insanın kendi iç âleminde tutarlı olmasını hedefleyen, beden ve ruh bütünlüğünü sağlayarak, toplumun birlikte yaşama kültürünü geliştirir.

Toplum içerisinde düzeni sağlayan yazılı kurallara **hukuk** denir. Ahlâk ise toplumun inanç ve kültürü ile iç içe olan ve kişiye vicdani mesuliyetler yükleyen yazılı olmayan kurallardır. Ahlâk kurallarının dağınık, organize olmamış nitelik taşımasına mukabil, hukuk kuralları toplu, organizeli ve sistemlidir. Ahlâkın asıl yaptırımını vicdandır, hukukun ise devlet gücü ile uygulanan maddi zorlayıcı yaptırımlardır. Vicdan tefessüh (çürüme) ettiğinde insan ve cemiyet yozlaşır.

Toplumun sulh ve selameti için kişi, bir yanlış ve haksızlığa rastladığında önce el ile güç yetiremiyorsa dili ile düzeltmeye veya engel olmaya çalışmalı, o da olmuyorsa kalp ile bu adaletsizliğe onay vermemesi gerekir. Doğru ve iyiyi tavsiye etmek, yanlış ve kötü olandan uzaklaştırmak ahlâkî bir vazifedir. İnsanın kendine yapılmasını istemediği bir hareketi, başkasına yapmaması ahlâkî bir olgunluğu gösterir. Neme lazımcılık, bana değmeyen yılan bin yaşasın, sen çalış ben yiyeyim ve ben tok olayım başkası açlıktan ölürse ölsün gibi anlayışlar toplumu iflasa götüren felsefedir.

Ahlâk, kimsenin olmadığı, görmediği ve duymadığı yerde, aleyhine de olsa doğru olanı söylemek ve yapmaktır. Bu noktada kişilerin kendilerince oluşturdukları ahlâkî duruşlarının bazı özellikleri vardır.

Kişi ahlâkının temel özellikleri:

1. Doğrunun sadece zekâdan değil, kişinin içinden geldiği ve kişinin kendisine dönmesini sağlar.
2. Kişinin karşılaştığı durumlarda doğru ve yanlış kararlar vermesi kendi vicdanına bağlıdır.
3. Belli kuralların olmadığı bazı durumlarda, kişiyi gayesine ulaştıracak davranış ahlâkî olmalıdır.
4. Kişi bir grupta yer aldığı için, haksızlığa göz yummaz.

5. Kişi hür oldukça kendi ahlâkî standartlarını geliştirir ve kendi çabaları ile olgunlaşır.

Ahlâk, bir bilinç meselesi olarak, sosyolojik anlamda sadece insanın iç dünyasını değil, aynı zamanda dış dünyaya yansıyan fiillerini de düzenler. Nezaket, incelik, zarafet, naziklik gibi güzel ahlâk uygulamaları geneldir. İnhisarçı, tahsisçi ve tekdüze anlayış kötü ahlâkî gösterir. İçteki dünyanın güzelliği, dışa, diğer insanlarla paylaşma dünyayı yaşanabilir hale getirmek için büyük bir imkân sunabilir. Ahlâk, insan faaliyetlerinin dış âlemde oluşturduğu faydalı veya kazançlı, iyi veya kötü sonuçların ancak bir iradeden çıkıp çıkmadıklarına göre değerlendirilir. Yerine getirilememiş iyi niyet, iyi bir davranışa yönelmiş, fakat gerçekleştirilememiş irade insanı ahlâkî sorumluluktan kurtaramaz. Kötüleri azaltmanın yolu iyileri çoğaltmaktır. İyi ve güzel ahlâk, kişinin kendisi için istediğini başkası için de istemesidir.

Kişilerin topluma, toplumun da kişilere karşı dikkate alması gereken temel ahlâkî değerler vardır.

Temel ahlâkî değerler:

1. Doğruluk, dürüstlük, sadakat ve güven,
2. Adalet; başkasının hakkını gözetme ve kişi eşitliğinin kabulü,
3. Müspet hareket ve tüm işlerin hilesiz yapılması,
4. Hata ve suçun şahsiliğini esas alma, başkasının şerefini zedelememek, gıybet ve iftira etmemek,
5. Sevgi, saygı, hoşgörü ve dostluk,
6. İnsanlar hakkında iyi düşünme, saygı gösterme, yardım etme ve vatandaş sorumluluğuna sahip olma,
7. Kişi zafiyetini istismar etmemek,
8. Dayanışma, yardımlaşma ve acısı olanın acısını paylaşma,
9. Başarıların ekibe, başarısızlığın idarecilere verilme prensibinin kabulü,
10. Kaynakların adil dağıtılması ve mükemmeliyeti arama,

Bir toplumun üyesi olmanın ilk şartı, mevcut ahlâkî çerçeveyi kabul etmektir. Toplum içinde ahlâkî değerlere uygun davranışların olumlu ve olumsuz neticeleri vardır. Bunların toplumda, saygınlık ve güven kazanma, iyi bir imaja sahip olma, problem çözümünde yardım görme, toplum içerisindeki karışıklığı önlemede rol alma, toplumda kabul görme gibi olumlu neticeleri bulunmaktadır.

1.3. Ahlâkın Kaynakları

Ahlâkın çelişkisiz temel kaynağı din ve dinin fitrata uygun geliştirdiği vicdandır.

Kaynağı din olmayan ve insanlar tarafından konmuş ahlâkî kurallar, onun sosyal ve manevi yaptırımının etkisini azaltır, gittikçe kutsal değerlerden uzaklaştırır ve insanı bencilleştirerek yozlaştırır. Dini anlamda ahlâk, bir toplumda kabul edilen doğrudan veya dolaylı olarak ilâhi kaynaklı belli kurallar topluluğunu ifade ederken; felsefenin bir dalı olarak etik ise, ahlâkî kavramların çözümlenmesi için, rasyonel, mantıkî ve teorik temelleri bulmaya çalışır.

Geçmişten günümüze gelen görüşlere göre ahlâk kurallarının ne olduğu ve neye dayandığı, kaynağının ne olduğu kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değişebilir. Bu konuda insanlık tarihinde üç temel tez vardır. **Birinci tez**, ahlâkî insanın hem yaratılışı, tabiatı veya fitrat kanunları anlamında, hem de peygamberler aracılığıyla gönderilen vahiy kaynaklı kurallar anlamında kabul eden dinlerin tezleridir. **İkinci tez**, ahlâkî akıl referanslı olarak ele alan, onu hem bir metafizik hem de pratik bir insani gerçek olarak gören farklı felsefe doktrinlerinin tezleridir. **Üçüncü tez** ise ahlâkın topluma dönük yönü üzerine geliştirilen antropolojik ve sosyolojik teorilerdir.

Ahlâkın farklı kaynakları ile birlikte zamanımızda onu besleyen ve sürekli geliştiren kaynaklar açısından bakıldığında bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

Ahlâkın temel kaynakları:

1. Din: İbadet, itaat, iman, takva, ahlâk, tevhit, boyun eğme gibi anlamları ihtiva eden, kaideleri Allah tarafından belirlenen ve peygamberler vasıtasıyla insanlara tebliğ edilen, insanlara dünya ve ahirette saadet yollarını gösteren sistemdir. Din, kesin olarak ahlâka temel kaynaklık teşkil eder.

2. Örf ve Adet (töre): Belirli alışkanlıkla yapılan davranış şekilleri toplumda yerleşmesi, bu davranışların tekrarlanması zorunluluğu ve inancının yaygınlaşmasıyla örf ve âdet kuralları oluşur. Ahlâk kuralları temelde kişisel değerler olmasına rağmen örf ve âdetler toplumsal değerlerdir. Örf kavramı, bilmek ve

tanımak anlamına, âdet ise izlene izlene alışkanlık hâline gelen davranışları ifade eder. Örfün manasında iyilik bulunurken âdetler kötü alışkanlıklar şeklinde de görülebilir. Bu iki kavram arasında fark olmasına rağmen bir arada veya tek başlarına kullanılmaktadır. Örf ve âdete, duruma göre “töre” de denilmekte ahlâka kaynaklık yapmaktadır. Örf, ahlâkî kuralların belirlenmesi ve gelişmesine önemli katkı sağlar.

3. Gelenek ve Görenek: Toplum hayatında kuşaktan kuşağa geçen, yaptırım gücü olan ve toplum üyeleri arasında manevi bağları güçlendiren her çeşit kültür değeri, alışkanlık, töre, görgü, bilgi, davranış ve anane olarak ifade edilir. Kişiler karşılaştıklarında nasıl davranmaları gerektiğini belirleyen; konuşma, yeme-içme, giyim, bayram ve düğünlerde nasıl davranılacağını belirleyen kurallardır. Bunlar, ahlâkî kurallara kaynaklık teşkil eder.

Ahlâk, beslendiği kaynaklara bağlı olarak farklılıklar gösterecektir. Bu açıdan Asya ve Avrupa toplumlarının ahlâkî değer yargılarının farklılıkları karşılaştırmalı olarak ortaya konması gerekir.

1.4. Toplumsal Yozlaşma

Toplum hayatı içinde herkesin üzerinde anlaştığı, gittikçe genişleyen ortak bir ahlâkî değerler sistemine ihtiyaç vardır. Eğer bu değerler önemsiz hale gelmiş ise toplumda bir yozlaşma başlamış demektir. Bunun için de insanların faaliyetlerinin ahlâkî olup olmadığı da sorgulanması gerekir.

Yozlaşma, bir şeyin gerçek özelliklerinden ayrılması, uzaklaştırılması veya uzaklaşmasıdır. Özünden ayrılma, yapısında olan iyi şeyleri sonradan kaybetme anlamına gelen yozlaşma; bir tereddidi ve dejenerasyon halidir. Yabancı kültürlerin olumsuz etkisi ve toplumun kendi değer yargılarına gereğince sahip çıkmaması sonucu meydana gelen kültür alanındaki yozlaşma diğer alanlara da hızla sıçramaktadır.

Toplumsal yozlaşma; toplum dâhilinde değer karmaşası oluşması ve zamanla faydacılığın her şeyin önüne geçmesi ve ahlâkî kuralların uygulanmasını olumsuz etkilemesine denir. Toplumsal yozlaşma sonucu değerlerin farklılaşması ile kişiler arasında ve toplum dâhilinde çatışmalar ortaya çıkar. Bu durumda; toplumun önemli bir bölümünün gevşemesi, tembelliğe sürüklenmesi, yüksek moral, motivasyon ve millî heyecanını kaybetmesi neticesinde, ciddi sosyal meselelere çözüm bulma konusunda toplumca şaşkınlık ve çaresizlik içinde bulunma hali olan **sosyal atalete** maruz kalır. **Toplumsal yozlaşma çeşitleri ise** (1)siyasi, (2)kültür, (3)mesleki ve (4)ahlâkî alanlarda oluşan zayıflama sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal değerler, tüm insanlığı yakından ilgilendiren mübalağasız insani değerleri içerir. İnsani değerler; ahlâkın vazettiği; doğruluk, dürüstlük, adalet, zayıfları koruma, eşitlik, hukuk ve hayat hakkına saygı gibi temel değerlerdir. Bugün dünyada yaşanan çok muhtelif sıkıntıların temelinde insani değerlerden uzaklaşma vardır. Bu noktada toplumsal yozlaşmanın farklı ve çok muhtelif sebepleri bulunmaktadır.

Toplumsal yozlaşma sebepleri:

1. Kamu yapısından kaynaklanan sebepler: Kamu kurumlarının organize olma şekilleri ve kamuda yerleşen anlayış, kamu mallarına bakış açısı yozlaşmanın belirtilerini oluşturur.

2. Ekonomik yapıdan kaynaklanan sebepler: Toplumsal yozlaşmanın temel unsurundan biri olarak bir ülkede ekonominin kötüye gidişi toplumu ve fertleri olumsuz etkilemesiyle ahlâkî yozlaşmanın alt yapısı başlamış olur.

3. Siyasi yapıdan kaynaklanan sebepler: Toplumun farklı kesimlerinin siyasi alanda kendini ifade edememesi, siyasetin dar bir kesimin elinde kalarak ferdi menfaatlere alet edilmesi, taraftarlık, rüşvet yozlaşmaya sebep olabilir. Siyasi mekanizmada rol alan seçmenler, siyasetçiler, bürokratlar, baskı ve gruplarının ferdi menfaat sağlamak için toplumda mevcut hukukî, dini, ahlâkî ve kültür normlarını ihlal eden davranışlarda bulunmalarına “**siyasi yozlaşma**” denir. Siyasi yozlaşma türleri; (1)rüşvet, (2)ayırıcılık, (3)rant kollama, (4)zimmet, (5)lobicilik, (6)kamu sırlarını sızdırma ve (7)siyasi dalavere olarak sıralanabilir.

4. Bürokratik yapıdan kaynaklanan sebepler: Bürokratik kurumlar aracılığıyla sağlanan hizmetlerde; rüşvet, zimmet, kayırmacılık, rant kollama gibi istenmeyen davranışlar yozlaşmanın bürokratik sebepleridir.

5. Toplum yapısından kaynaklanan sebepler: Toplum içerisindeki eşitliği zedeleyici gelenek anlayışı ve kişilerin kendisini ifade edemeyişi toplumda oluşturacağı huzursuz ortam toplumda bir çatışma ve yozlaşma oluşturabilir.

6. Tarihi sebepler: Toplumların tarihi süreci içinde yaşanan savaş ve iş kargaşa gibi olaylar, toplumlarda çözülme ve yozlaşma oluşturabilir.

–“Güzel ahlâk, Allah’a karşı isyanların dışında kalan şeylerde, insanlara muhalefet etmemektir”. **Hız. Ali**

-“Güzel ahlâk, Allah’a karşı isyanların dışında kalan şeylerde, insanlara muhalefet etmemektir.” **Hız. Ali**

-“Güzel ahlâk, cömertlik, bağışlayıcılık, sabır ve tahammüldür.” **Hasan-ı Basri**

-“Ahlâk, üç haslette aranır. Onlar; haramdan uzaklaşmak, helâli aramak ve aile efradına imkân nispetinde genişlik göstermektir.” **Hız. Ali**

-“Kötü ahlâklı insan, kırılmış saksı gibidir, ne saksıdır, ne de çamur.” **Vehb bin Münebbih**

-“Bir insan için Allah’ın en büyük ihsanı iyi ahlâktır. Güzel bir yüz veya nazlı bir davranış bile, kalp kötüyse, fena (kötü) ahlâkı gizleyemez.” **Heinrich Heine**

-“Her binanın bir temeli var, İslâm binasının temeli de güzel ahlâktır.” **İbn-i Abbas**

-“Rızık hazineleri, ahlâk güzelliğindedir.” **Yahya bin Muaz**

-“En büyük şeref, güzel ahlâktır.” **Hız. Ali**

-“Gerçek hürriyet, Hakka köleliktir.” **Hız. Ali**

-“İnsan, temayüllerine (fitratına) zıt hareketlerle ahlâkî yüksekliğe ulaşamaz.” **G. Kerschensteiner**

-“İnsanın iyisi, ruhunun yeteneklerini mükemmellik ve doğru ahlâkla uyum içinde, sürekli fiile döken kişidir.” **Aristo**

-“Bir insanın güzel ahlâk sahibi olması, altın sahibi olmasından daha iyidir.” **Hız. Ali**

-“Bir insan, dindar bilindiği halde, ahlâklı değilse, ya batıl bir inanca din adı vermekte veya sahtekârdır.” **F. Brandley**

-“İyi ahlâklı insan, başkalarını haset ettirmemek için, kendisinde birkaç kusur bırakır.” **Benjamin Franklin**

-“Ahlâksızlara ilim öğretmek, kaplana kanat takmak gibidir.” **Hız. Ali**

-“Bilgi ve ahlâkı bir arada yoğurup olgunlaşan insan, sermayeden daha önemli bir zenginliğe sahip demektir.” **Asson**

-“İnsanlar, görünüşleri ile karşılanır, bilgileri ile ağırlanırlar ve ahlâkları ile de uğurlanırlar.” **Mevlâna Celaleddin-i Rumî**

-“Ahlâk konusunda en mühim dersler kitaplardan değil, yaşanan tecrübelerden alınır.” **Mark Twain**

Adab-ı Muaşeret (Görgü Ve Nezaket Kuralları)

Sosyal davranış adabı:

1. Selamlama, tanıştırma, tanışma
2. Hediye alıp verme ve çiçek verme ve gönderme,
3. Çeşitli yerlerde davranış adabı (Sinema, Tiyatro, Seminer vb.)
4. Kadınların önde gideceği yerler,
5. Erkeklerin önde gideceği yerler,
6. Kadın ve erkeğin birlikte yürüdüğü anlar,

Etkili ve güzel konuşma adabı:

1. Etkili ve güzel konuşmanın önemi,
2. Etkili ve güzel konuşma adabı,
3. Saygılı ve nazik konuşmanın incelikleri,
4. Kadın ve erkeğe özgü hitap şekilleri,
5. Telefonla (Ev-Cep) konuşma adabı,

Makam odalarında davranış adabı:

1. Randevu alma,
2. Makam odalarına giriş, görüşme ve arz,
3. Makam odalarında oturma şekilleri,
4. Makam odalarında çay, kahve ikramı ve içme adabı,

Ziyaretler, karşılama, ağırlama ve uğurlama adabı:

1. Ziyaret çeşitleri ve ziyaret zamanları,
3. Misafir ve ziyaretçilerin kabulü,
4. Misafir ve ziyaretçilerin karşılanması,
5. Misafir ve ziyaretçilerin uğurlanması,

Davet, ziyafet ve sofrada:

1. Davet tarzı, düzenleme ve davetiye şekli,
2. Davetlerde misafirlerin karşılanması,
3. Kaşık, çatal ve bıçak kullanma,
4. Nasıl başlamalı, nasıl yenmeli?
5. Çay, kahve ve meşrubat servis etme ve içme adabı,
6. Peçete tuz, biber, limon, kullanma,
7. Misafirlerin uğurlanması,
8. Davetten sonra teşekkür şekilleri,

1.5. İş Ahlâkı

İş ahlâkı, ahlâk alanının bir alt konusu olarak İngilizce kullanımında "Ethics in the Work Place" (İş Yeri Ahlâkı) veya "Business Ethics" (İş Ahlâkı) olarak, önceleri "şirketlerin sosyal sorumluluğu" başlığı altında incelenmiş, günümüzde ise ayrı bir başlık olarak incelenmektedir.

İş ahlâkı, sosyal sorumluluğu da içine alan bir anlam taşır. Bir işletme sahibinin doğru olması, sözünde durması, üretim ve satış aşamalarında hile yapmaması, iç ve dış çevreye yönelik görev ve sorumluluklarını bilmesi takdir edilmesi gereken ahlâkî davranışlardır. Toplumda görülen, yolsuzluk, rüşvet, hırsızlık, kayırmacılık, çetecilik, kapkaççılık gibi suçlar dünyada iş ahlâkının önemini daha da artmaktadır. Bu noktada "kendine yapılmasını istemediğin bir davranışı başkasına yapma" anlayışı ahlâkın temeli olarak daha da önemli hale gelmektedir.

İş ahlâkı; bir meslekle ilgili çoğunluğun benimsediği, genel kabul görmüş ve o meslek mensuplarının ulaşmak için gayret ettikleri, aykırı hareket edenleri kınama, ayıplama, yalnızlığa terk etme gibi yollarla cezalandırdıkları, ideal tavır, davranış, hareket ve düşünce şekline denir. İş ahlâkı, bütün ekonomik faaliyetlerde güven, doğruluk, saygı ve adil davranmayı kural edinerek mesleğini buna göre icra etmektir. İş ahlâkı, mesleki rekabeti düzenlemeyi ve hizmet ideallerini korumayı hedefler.

Belli bir eğitimle kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, insanlara faydalı ürün üretmek ve bunları tüketicilere sunarak karşılığında para kazanmak için yapılan, kuralları belirlenmiş işe **meslek** denir. Meslek ahlâkının kapitalist sistem açısından, gündeme gelmesi ABD'de 1960'larda başlamış ve 1980'lerde ise büyük kuruluşların çoğunda "Etik Kuralları" (Code of Ethics), "Etik Komiteleri" oluşmuş ve çoğu işletme yüksek lisans programlarında "İş Ahlâkı" başlı başına bir ders olarak yer almıştır. Çünkü kapitalizm, insanlığı ahlâk ve maneviyattan tecrit etmesiyle toplum hayatı ve iş hayatında büyük açmazlara sebep olmaktadır.

Meslek, sanat veya iş ahlâkı denildiğinde; bünyesinde pek çok alanı barındıran ekonomik faaliyetler kastedilir. Her iş ve uğraşı alanının ahlâkından bahsetmek imkânsız olmakla birlikte bunların ortak değerleri üzerinde durulabilir. Tamamı belirli bir işi temsil eden ahlâkî kurallar vardır ve birbirinden farklı ne kadar meslek varsa o kadarda, ahlâkî kurallar olduğu hükmü doğrudur. İş hayatının ahlâkî değerlerden uzaklaşması, genel ahlâktaki bir tedenni ve yozlaşmanın bir yansıması olarak toplum hayatı için bir tehlike teşkil etmektedir. Ahlâkın uyaracağı sorumluluk bilincinin vicdanlarda yer etmesi için bu değerleri canlı tutma bir organize iş olarak görülmelidir.

Genel ahlâkta olduğu gibi iş ahlâkının gerekleri kanunlarda belirtilmez ve zorlanamaz, fakat bir işletmeden toplumun beklediği davranışlar ve faaliyetler olarak ifade edilir. Bunlar siyasi, ekonomik ve hukuki sorumluluklar dışında tamamen ahlâkî sorumluluklardır. Kurumlarda bazı kararlar için milli veya milletlerarası hukuka dayalı bir kanuni çerçeve söz konusudur. Bazı kararlar ise organizasyon içindeki kişinin hür iradesiyle seçimine bağlıdır. Ahlâk, hür seçimlerin hükmettiği davranışlarla, kanunların hükmettiği davranışlar arasında kalan alandır. Bu alanda spesifik bir kanun bulunmaz fakat ahlâkî davranış konusunda kişi veya kuruma yol gösterecek, toplumda genel kabul gören değer ve ilkelere dayalı davranış standartları bulunur.

Hukuk alanında kanuni standartlar; ahlâk alanında toplumsal standartlar; hür irade ile yapılan seçim alanında da ferdi standartlar söz konusudur. Burada, kişi ve kurumların karşılaştığı mesele, kanuni yükümlülükleri dışındaki karar problemlerini hür irade ile yapılan seçim bölgesinde ele almalarıdır. Bu fikir aslında, onları kanuni olan her şeyin ahlâkî olduğu kabulüne götürür. Oysa bu doğru olmayabilir. Kanuni olan bir faaliyet ahlâkî olmayabilir. Gelişen dünyanın iş hayatında ahlâkî kaideler ve sosyal sorumluluk artan bir şekilde kabul görmekte ve hızla yayılmaktadır. Bu sebeple kurumlar faaliyetlerini yönetmede kendi ahlâkî kodlarını belirleyerek bunu organizasyon kültürüne dönüştürmektedirler.

1.6. İş Ahlâkının Temel İlkeleri

Geçmişten günümüze insanoğlunun ihtiyaç duyduğu her türden mal veya hizmet üretimi çeşitli meslek gruplarının doğmasına sebep olmuştur. Muhtelif esnaf, zanaatkârlarca farklı şekillerde kurulmuş, o mesleğin dayanışmasını, kurallarını yansıtan kendine münhasır birtakım kaideleri olan meslek grupları; zamanla organize olarak bir takım ahlâkî ilkeler belirlemiştir. Osmanlı Devleti döneminde kurulan Ahi Birlikleri sağlam ve caydırıcı kuralları olan bir organizasyondur.

İş ahlâkı ilkeleri, iş yerindeki ahlâkî değerleri ve geleneksel ahlâk anlayışını dikkate alıp, dünyadaki her gelişim ile bunu harmanlayarak iş hayatındaki davranışları yönlendiren, rehberlik eden ahlâkî prensipler ve standartlara denir. İnşa edilen iş ahlâkı ilkeleri, ahlâk kuralları olarak "meslekî davranış ilkeleri" ismiyle yazılan bir mesleki grubun; meslek üyelerine emreden, onları belli kurallarla davranmaya zorlayan, ferdi eğilimlerini sınırlandıran, yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten ihraç eden, mesleki rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı hedefleyen mesleki ilkelerdir. Emsallerine uygunluk, piyasa teamülleri, ticari hayat basiret ve dürüstlük üzerine kurulur kaidesi, ticari hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır.

Bir meslekî etkinliğin veya hizmetin, tüketicilerin ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için o meslek alanı dâhilinde oluşturulmuş bir kontrolden geçmesi gerekir. Çünkü bir meslek üyesinin yaptıkları, bir noktadan sonra diğer meslektaşlarını da yakından ilgilendirir. Dolayısıyla bir mesleğin saygınlığını kaybetmesi tüm toplum için bir kayıptır. Meslek ahlâkı, her meslek üyesinin mümkün olduğu kadar iyi olması kaidesine dayanır. Toplum gözünden düşen bir meslek, gelişme potansiyelini de kaybeder ve üyelerine zarar verir.

Esnaf ahlâkında fırsatçılık yoktur. Her meslek erbabından yanlış yapanlar çıkabilir; buna bakarak bir meslek grubunun tamamı suçlanamaz. Meslek ahlâkının, genel ahlâk kurallarından fazlası, mesleki bilgi ve uzmanlık sebebiyle meslek insanına, mesleği yürüten kişiye yüklenen ek bir mesuliyettir.

Mesleki ahlâk kurallarının gayesi; kapsamına giren personelin ve birimlerin performansı, hareket ve davranışları ile ilgili merkeze ve birime münhasır standartları belirlemektir. Bu kurallar görevlerini yerine getirirken iç denetim biriminin bütün mensuplarından beklenen davranış standardını açıklığa kavuşturmayı hedeflemektedir. Bu kurallar iyi ve doğruyu öğreterek kötüyü fark ettiriyor.

Her toplum içinde iyi niyetli ve ahlâkî tutarlılığı olmayan insanlara karşı, aileden başlayarak, okul, işyeri ve toplum o tür insanlara fırsatları kullanmasına izin vermeyecek bir oto kontrol sistemi kurulmalıdır. İyi niyet ve ahlâkî tutarlılık insanın toplum içerisinde olmasının temel şartıdır. Toplum düzeninin rahat işlemesi için ise kişi kendisi ve toplum için yaptığı işleri iyi ve düzgün şekilde yapması gerekir. Kamu kesimindeki çalışanlar için temel mesleki ahlâk kuralları kabul edilmesi ve uygulanması, kişilerin yaptıkları işlere inanç ve güven duyulmasını sağlar. Genel anlamda iş ahlâkının belirli kuralları bulunmaktadır.

İş ahlâkının temel ilkeleri:

1. Doğruluk ve güvenilirlik
2. Hukukun üstünlüğü ve tarafsızlık
3. Liyakat ve mesleğe bağlılık
4. Adalet, demokrasi, şeffaflık, insan hak ve hürriyetleri
5. Tasarruf ve sorumluluk
6. Sevgi ve hoşgörü
7. Emeğin hakkını verme

İşletmelerde ahlâkî çatışma sebeplerinin başında, ferdi değer hükümleri ile çalışılan işin ve yaşanılan toplumun değer yargıları arasındaki çatışma gelir. Kuruluşlar günümüzde artık bilânçoları, kârları gibi mali sermayeleri ile değil, itibarına, dürüstlüğüne, temizliğine, duyarlılığına, yardımseverliliğine ilişkin imajları olan sosyal sorumlulukları ve ahlâk sermayeleri ile değerlendirilir hale gelmiştir. Ürün fiyatlarını makul

düzeyde tutma, fırsatçılıktan, rakiplere karşı haksız rekabetten ve yanıltıcı reklâmlardan uzak durma, alacaklılara karşı dürüst davranma ve benzeri konular da iş ahlâkının içerisinde yer almaktadır.

İş ahlâkı, işletmede çalışan personelin terfi, ücretlendirme ve özlük haklarında adil davranma, çocuklu hanımlar için kreş açma, hastalar için evde çalışma imkânı sağlama, mahkûm ve engellilere ve çevre halkına iş alanları sağlama gibi hususları kapsar.

İşletme, çevresindeki kişi ve kurumlara, devlete ve belediyelere karşı vergi yükümlülüklerini yerine getirmelidir. Müşterilerin, satıcıların, çevre halkının, mali destek sağlayan kişi ve kurumların, sendikaların isteklerini, ihtiyaçlarını insana saygı ve birlikte yaşama zorunluluğu açısından dikkate alma mecburiyeti, iş ahlâkına dâhil konulardır. "Ahlâklı kuruluş", "temiz kuruluş" imajı verebilen kuruluşlar başarılı olmuşlardır.

İş hayatında, ekonomik faaliyetlerin yürütülmesi esnasında hem bazı üretici ve tüketicilerin ahlâkî olmayan işlem ve davranışlar sergilemeleri mümkündür.

Bazı üretici/pazarlamacıların sergilediği ahlâkî olmayan davranışlar:

1. Ürün, fiyat, promosyon, dağıtım ve paketleme aldatmacaları,
2. Reklâm yoluyla yanlış bilgi verme,
3. Reklâmlarda rakiplerin kötülenmesi,
4. Kalitesiz ürünü kaliteli olarak göstermeleri,
5. Ürünün gönderilmemesi veya geç gönderilmesi,
6. Ürünle ilgili bütün bilgilerin tam olarak yazılmamış olması,
7. Web sitesinde tanıtılan üründen, farklı bir ürünün gönderilmesi,
8. İndirim kampanyaları aldatmaları; (kış sezonu 14 Ocak-1 Mart, yaz sezonu, 15 Temmuz-1 Mayıs),
9. Tasfiye sebebiyle indirim aldatmaları; (tasfiye sebebiyle satış izni alınımından itibaren 6 ay içinde indirimli satışlar başlar ve 2 ay ile sınırlıdır.),
10. Tavşan ürün uygulaması ile ürün fiyatını düşük tutarak tüketicileri kendi mekânına çekmek. (Tavşan üründe fiyat gerçekten ucuz, hatta bazen maliyetinin bile altında, fakat yanında mesela 25 liralık ürün 29.90'a satılıyor. Bu tüketici için bir tuzaktır.).

Bazı tüketicilerin başvurdukları ahlâkî olmayan davranış ve işlemler:

1. İşletmelerden ürün çalmak ve etiketleri değiştirmek,
2. Giyilmiş elbiseyi ve zarar verilmiş ürünü, defolu diye iade etmek,
3. İndirimli satışta alınmış ürünün iade edilerek tam fiyattan iadesini istemek,
4. Sergilenen ürünün parçalarını çalmak,
5. Elbiselerin veya eşyaların düğmelerini koparıp almak,
6. Ürün üzerine özür yapmak ve indirimli fiyat istemek,
7. Telif haklarına uymamak ve garanti haklarını kötüye kullanmak,
8. Ödeme yapılmadığı halde yapılmış gibi gösterme,

İş ahlâkına aykırı olarak ürünlerde yapılan hile ve tağşiş ürün güvenliğini bozarak tüketiciye telafisi mümkün olmayan zararlar verebilmektedir. Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen **hile** olurken; bir ürünün tabiiliğinin, içine başka bir şey karıştırarak bozmak ise **tağşiştir**. Etiketinde beyan edilen maddelerden farklı maddelerin gıdaya katılmasını tanımlayan bir hile olan tağşiş gıda güvenliğini ortadan kaldırmaktadır. Diğer taraftan bir kişinin eserinde başka kişilerin ifade, buluş veya düşüncelerini kaynak göstermeksizin kendisine aitmiş gibi kullanması olan **intihal** de bir tür sahtekârlık ve hırsızlıktır. En önemli türleri: Alıntı ifadeler ve fikirler için kaynak göstermemektir. İntihal üzerinden iş modeli kurmak ahlâkî bir davranış değil, bu bir emek hırsızlığıdır. Toplumun huzur ve güveni açısından paylaşılması düşünülen her bilgi ve haberin doğruluğu mutlaka teyit edilmelidir. Çünkü doğrulanmamış bir haber veya bir bilginin yayılması ahlaki değildir. "Baş belirsiz, meydan ıssız" olursa kötü niyetli ve fırsatçı kişiler halkın sağlığı ile oynar. Buna meydan vermemek için oto kontrol sistemi ile birlikte resmi kontrollerinde yapılması şarttır.

İş hayatında artan problemlerden dolayı ahlâkî olmayan iş ve meslek anlayışı sorgulanır hale gelmiştir.

Ahlâkî olmayan iş anlayışının sorgulanma sebepleri:

1. Hürriyetlerin gelişmesi ve ferdi ve toplumda artan bilinçlenme,
2. İnsan hayatına ve sağlığına verilen değerin artışı,
3. Yolsuzluk, rüşvet ve bunlara bağlı skandalların medyada yer almasındaki sıklık,
4. Çevreye duyulan ilginin artışı,
5. Global meselelerdeki artışlar ve gelir dağılımı adaletsizlikleri.

Global ölçekte artan meselelerin çözümü için 1999'da düzenlenen Dünya Ekonomik Forum'unda, BM "Binyıl Kalkınma Hedefleri" doğrultusunda iş dünyası liderlerini, evrensel çevre ve sosyal ilkeleri desteklemek gayesiyle, şirketleri, BM'i, işçi sendikalarını ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getirecek milletlerarası bir inisiyatif olan Küresel İlkeler Sözleşmesi, altında buluşmaya davet etmiştir. Küresel İlkeler Sözleşmesi'nin 10 ilkesi, insan hakları, işçi hakları, çevre ve yolsuzlukla mücadelede evrensel olarak kabul gören beyannamelerden alınmış ve şirketlerden bu ilkeleri kavramaları, desteklemeleri ve uygulamaları beklemektedir.

İnsan Hakları:

1. Ülke: İş dünyası, ilan edilmiş insan haklarını desteklemeli ve bu haklara saygı duymalı
2. Ülke: İş dünyası, insan hakları ihlallerinin suç ortağı olmamalı

Çalışma Standartları:

3. Ülke: İş dünyası, çalışanların sendikalaşma ve toplu müzakere özgürlüğünü desteklemeli
4. Ülke: Zorla ve zorunlu işçi çalıştırma uygulamasına son verilmeli
5. Ülke: Her türlü çocuk işçi çalıştırılmasına son verilmeli
6. Ülke: İşe alım ve işe yerleştirmede ayrımcılığa son verilmeli

Çevre:

7. Ülke: İş dünyası çevre sorunlarına karşı ihtiyati yaklaşımları desteklemeli
8. Ülke: Çevresel sorumluluğu arttıracak her türlü faaliyet ve oluşuma destek vermeli
9. Ülke: Çevre dostu teknolojilerin gelişmesini ve yaygınlaşmasını desteklemeli

Yolsuzlukla Mücadele:

10. Ülke: İş dünyası rüşvet ve haraç dâhil her türlü yolsuzlukla savaşmalı

1.7. Mesleki Yozlaşma

Kişi ve kuruluşlar, faaliyetlerini yürütürken, çalışanına, tüketiciye, çevreye ve topluma zarar vermeden ve bunlara azami fayda sağlayarak, iş ahlâkına uygun görev ve mesuliyetlerini yerine getirmelidir.

Artan dünya nüfusuna oranla yeterli istihdam imkânlarının oluşturulamayışı, düşük gelirli kesimlerin artmasına sebep olacak, bu kesimlerin de artan zenginlikten pay alabilmeleri için şiddete başvurmaları kaçınılmaz olacaktır. Artan bu sosyal ve ekonomik meseleler ile bölüşüm adaletsizliği, mesleki yozlaşmalar ve iş hayatına özel konular iş ahlâkına olan ihtiyacı sürekli arttırmaktadır.

Mesleki yozlaşma; toplumdaki yozlaşmaya bağlı olarak, iş hayatı dâhilinde değer karmaşası oluşması ve zamanla faydacılığın her şeyin önüne geçmesiyle mesleki ahlâk kurallarının uygulanmaması durumuna denir. Bir şeyin gerçek özelliklerinden ayrılması, özündeki iyi şeyleri sonradan kaybetmesi hali olan yozlaşma; mesleki alanda da temel değerlerden uzaklaşmasını gösterir. Toplumda oluşan yozlaşma hayatın her alanını olduğu gibi iş hayatını da etki altına almakta ve mesleki yozlaşma sonucu değerlerin farklılaşması ile çatışmalar ortaya çıkmaktadır.

Sosyal hayatı temelden ilgilendiren bazı meslekler ve icra edenler için bağlayıcı kurullar getirilmelidir. Belirli kişi veya organizasyonların kontrolüne geçen iş ve mesleklerde uygulanan tekelcilik, baskı ve istibdat toplumda o mesleğin icrasında büyük hak kayıplarına sebep olmaktadır. Elinde bulundurduğu gücü iş ahlâkına uygun olmayan şekilde kötüye kullanabilmektedir. Meslek erbabının güçlerini kötüye kullanmalarını önlemek için; personelin "**hedef manyağı**" olmaktan ve "başkalarının kaybetmesi sayesinde kazanmak (asimetrik kazanç)" anlayışından uzaklaşmak ve müşterinin bilgi ve güç eksikliğinden istifadeyi önlemek gerekir. "Sen çalış ben yiyeyim" kolaycılığı veya "ben tok olduktan sonra başkası açlıktan ölse bana ne" bencilliği devam ettiği sürece sosyal barış gerçekleşemez. Belirli meslekler, gücüne dayanarak kanun tanımazlığı ve "dokunan yanar" hale gelişi ile piyasada "iktisadi sabıkalı güvenilmezler" in sayısını

arttırmaktadır.

Popüler kültürün kurguladığı hayata dair genç kuşakta bir eğilim ve bir özlem beliriyor. Bu özlem, iş hayatında insanları faaliyetlerinde çoğu zaman ahlâkî kodlarından uzaklaştırarak toplumsal barışı bozabilmektedir. Medeniyet inşaa eden bir milletin kadim kültüründe mayalanmış ahlâkî değer yargıları yetişen yeni meslek elemanlarına aktarıldığında; iş hayatında fakir, fukara, garip ve guraba ezilmeyecek, kendini güvende hissetmeyen yeni bir sosyal tabaka ortaya çıkmayacaktır. Böylece çalışma hayatında beklenen soysal barış sağlanacaktır.

Toplum hayatında mesleki yozlaşmanın muhtelif sebepleri bulunmaktadır.

Mesleki yozlaşmanın sebepleri:

1. Aşırı hırs, bencil ve aç gözlü davranma,
2. Yeterli hassasiyetin gösterilmemesi, eksik değerlendirme ve plansızlık,
3. Kendisini ve iyi niyetle arkadaşlarını koruma duygusu,
4. Kanun, kural ve yöntemlerin bilinmemesi,
5. İş hayatında teknolojik ve sosyal gelişmelere paralel kanuni düzenlemelerin gecikmesi,
6. Maddi ve manevi tatminsizlik ve servet açlığı,
7. İdeolojik veya siyasi ayrımcılık.

Üretimde iş ahlâkına aykırı; gıda maddeleri içeriğinde insan sağlığını bozucu katkılar ve kullanıma uygun olmayan ürün üretimleri artmaktadır. Fikri mülkiyet hırsızlığı ve marka taklidi yaygınlaşmaktadır. Yine bazı dayanıklı tüketim ürünlerinde, **taammüden hurdalaştırma** olarak ifade edilen “**kasıtlı eskitme**” uygulaması ile belli sayıda işlemten sonra cihazı kilitleyen minik çipler yerleştirilerek bir ürünün ne zaman hurdaya çıkacağı önceden planlanıyor. 1929'daki ekonomik buhranda Bernard London isimli bir emlak simsarı, her ürüne bir son kullanma tarihi verilmesini ve bu süre dolduğunda ürünler tüketilemez ve kullanılamaz hale getirilmesini tavsiye ediyor. Bu fikirden hareketle, 1950'lerden sonra iş ahlâkına aykırı olan taammüden hurdalaştırma birçok alana yayılarak devam ediyor. Üstünkörü iş yapma ve görevlerde ihmalin mazereti ve bahanesi olmaz. Bu, iş ve meslek alanında ahlâkî değerlere duyulan ihtiyaç artmaktadır.

İş ahlâkının önem kazanma sebepleri:

1. Yeni geliştirilen biyolojik ve askeri teknolojilerin iş dünyasının kontrolünde olması,
2. Globalleşme ile çok milletli kuruluşlarda farklı kültürden çalışanlar yeni ahlâkî meseleler çıkarması,
3. Tüm dünyada daha fazla demokrasi ve insan haklarına talep artması,
4. Etnik köken, dil, din, mezhep ve cinsiyet konularında ayırım yapılmaması isteği,
5. Artan çevre kirliliği, çevre konularına duyarlı bir toplum yapısını ve iş dünyasını zorunlu kılması,
6. Farklı dinlerin iş dünyasındaki değerleri ve kültürleri nasıl etkilediğinin önem arz etmesi,
7. Gelişmekte olan ülkelerdeki yolsuzluklara karşı mücadele ihtiyacının sürekli artması,
8. Çalışanların ahlâkî birikim ve felsefelerini kontrol zorluğu, kurum değerler sistemini önemli kılması.

Gelişmemiş toplumların müşterek özelliklerinden birisi, ya ahlâkî kuralların çözülmesi veya ahlâk tarifindeki ideal olma vasfını ve dinamizmini kaybedip çürümesi ve bir takım katı ve anlamsız kurallar haline dönüşmeleridir. “Kaynakları kıt ve bu kaynakları iyi tanımlamadıkları problemler uğruna heba eden toplumlara gelişmemiş toplum denir.” (BM'nin gelişmemiş toplum tanımı). Böyle toplumların yeniden canlanıp hayatıyet kazanmaları, ahlâkî kavramların ideal ölçülere kavuşturulması ile mümkündür. Sürekli tüketen, partiyi seven, eğlence düşkünü ve geleceği düşünmeyen insan tipleri krizler ve sosyal çalkantılar sebebiyle artık, ihtiyata, dürüstlüğe ve izzetli hayata daha fazla değer verir hale geliyorlar.

İş hayatının ihtiyacı olan ahlâkî kodları kazandıran eğitim sistemi; kişiye akıl ve kalp dengesini kurabilen, analitik düşünme, sentezleme, tahlil (analiz) yapabilme ve fikir yürütme yeteneklerini kazandırıp geliştirmelidir. Analitik düşünme, bir problem veya konuyu çözmek için bilgileri ayırıştırıp problemi çıkaran unsurları dikkate alarak sonuçlandırmak için yürütülen sistematik düşünme kabiliyetidir. Konuların küçük parçalara ayrılıp bilginin sorgulanmasındaki gaye, parçalardan yola çıkıp bütünü çözümlenektir. Bu yeteneğe sahip kişiler, karmaşık yapılar karşısında pratik çözümler üretebilen sorgulayıcı ve araştırmaya yatkındır. Analitik mantıkla sorgulayarak öğrenme, doğru ve ahlâkî kodları barındıran bilgiye ulaşma ve

kalıcı bir öğrenme metodudur.

Öğretim ile eğitimin birbirini tamamladığı maarif sisteminde, insana bir şey vermek ve davranış değişikliğini kalıcı kılmak, öğretim (talim) ve eğitim (terbiye) ile gerçekleşir. Öğretim sürecinde belirli bilgiler verilir, sonrasında eğitim gerçekleşir. Eğitimde; “hiçbir balık uçmaya, hiçbir kuş yüzmeye zorlanamaz” ve ‘babamdan ileri, oğlumdan geriyim’ anlayışı hâkim olmalıdır. Din ilimleri insanlara ahlâkî değerler kazandırarak vicdanın kaynağı olan kalbini besler, fen ilimleri ise akıl ve mantığını geliştirir. Bu ikisinin birleşmesi ile insan akıl ve kalp dengesini kurar, böylece hakikate ulaşır. Bunlardan birisi eksik olduğunda denge bozulur. Dini ilimlerden ayrıldığında hile ve şüphe, fen ilimlerinden ayrılırsa taassup ortaya çıkar. Din ve fen ilimlerinin birlikte okutulduğu Medrese modeli günümüze uyarlanarak; insanlığın ihtiyacı olan akıl ve kalp dengesini kurabilen; ideal, özgüven, ahlâk, tevazu ve saygı aşıl原因 ve her alanda ihtiyaç olan insanı yetiştirmek mümkündür. Bu anlayış insana ihtiyaç olarak hissettirilmeli, çünkü ihtiyaç hissettiğinde öğrenme düzeyi yükselir ve bunu başkasına öğretecekse daha iyi öğrenir. Eğitimi, eleştirel bilgi yanında medeniyet ve inanç meselesi olarak görmelidir. Çünkü insanlar ve sistemler eleştiriye açık olduklarında kendilerini geliştirerek mükemmele ulaşırlar.

Ahlâkî değerlerle mücehhez bilgi; akla, kalbe, vicdana ve duygulara hitap ederek insanlığı geliştirir. Bu değerlerden uzak olan bilgi ve bilim insanları; silah, atom bombası, nükleer ve biyolojik silahlar ile tüm canlılara zarar veren yıkıcı teknolojiler üretebilirler. Yapay zekâlı robotların karaborsaya düşmesiyle geleceğin Mihail Kalaşnikov’ları olabilirler. Başta iş hayatı olmak üzere sosyal hayatın siber ortama yönelmesi bu alanda siber saldırı, tehdit ve zorlamaları gündeme getirmiştir. Bu saldırılara karşı, kişi ve kurumlar veri tabanlarında topladıkları bilgilerin güvenliği için siber savunmaya yönelik yeni tedbirler almaları gerekmektedir. Ahlâkî ölçülerden mahrum, bilgiyi üreten ve elinde bulunduran otoriteler, bunu bir silah gibi kullanabilmektedirler. Yapay ve artırılan gerçeklik sistemi bilgisayarın 4. devresinin gelişimi ile kişi ve kurumların kozmik odalarındaki bilgilere ulaşarak, bunlar farklı işletme ve ülke istihbaratlarına servis edilip haksız kazanç veya siyasi ve ekonomik üstünlük sağlanabilmektedir. Siber saldırılar dijital ekonomi ve her türlü dijital platformlarda potansiyel bir tehlikedir. Eğer bu konularda uluslararası işbirliği olmazsa, gelişen teknoloji insanlığı tehdit edecektir. Evet, “eğri ok ile doğru hedef vurulmaz” ahlâkî değerlerden mahrum bir anlayışla doğru işler yapılamaz. Çünkü insanî ve ahlâkî değerlerden mahrum yetişen meslek elemanları faaliyet icralarında çok acımasız olabiliyorlar.

Demir medeniyetinin yerini data medeniyetinin alması sonrası; yapay zekâ ve büyük veri kütleleri ortaya çıktı. Dijital bilgi ve delillerin önemli hale gelmesiyle de elektronik dönüşümde, ürün odaklı kodlama, robot teknolojisi, algoritmalar ve güvenlik ve mühendislik yazılımlarına olan ihtiyacı karşılayacak yetenekli ve ahlâkî değerlerle donanmış kuşaklar yetiştirilmelidir. Ahlâkî değerlerden mahrum bilgi ve teknoloji toplum hayatında yıkıcı bir etki yapabiliyor. Ahlâkî değer yargularından mahrum bilgi ve teknoloji toplum hayatında yıkıcı bir etki yapabiliyor. İş hayatının adil, etkin ve verimliliği için faal bir iş ahlakı oluşturmada çok değişik türden tavsiyeler yapılmaktadır. Kuruluşlar ahlâkî değerlere uygun çalışma ortamını gerçekleştirme ve iş ahlakının oluşturulması ve sağlam bir yapıya kavuşturulması için adımlar atılması gerekir.

İş ahlakının kurumlaşması için gerekli adımlar:

1. Kurum misyonunun temeli olan felsefe belirlenerek iş ahlakına nasıl yansıtacağı netleştirilmeli.
2. Ahlâkî kaideler belirlenip açık olarak ilan edilmeli ve bu konuda tutarlı olunmalı.
3. Kurum yöneticileri ahlâkî değerlere bağlı kalarak örneklik oluşturmalı.
4. Tespit edilen ahlâkî kodların işletmedeki diğer süreçlerle uyumlu hale getirilmesi.
5. Çalışanlar iş ahlakı konusunda bilgilendirilerek kanuni haklardan faydalanmaları sağlanmalı.
6. İletişim imkânları desteklenmeli.
7. Bir ahlâk kurulu oluşturulmalı.

Ahlâk anlayışına uygun şartların sağlanması iş yerinde verimi ve kaliteyi artırmasıyla kârlılığını yükseltir. Zaman içerisinde kültür, bilim, ekonomik ve teknoloji alanındaki gelişmelere bağlı olarak meslekler de değişime uğramaktadır. Toplumun meslek ahlakıyla ilgilenmeyişi sonucu meslek ahlakını oluşturacak ve işlemlerini sağlayacak bir takım meslek gruplarının organize olmasını gerekli kılmıştır. Mesleklerin işlevlerine göre ayrılmaları çok çeşit meslek ahlakı doğmasına sebep olmaktadır.

İş hayatında ahlâkî değerlere uygun davranışların muhtelif olumlu ve olumsuz neticeleri vardır.

İş hayatında ahlâkî davranışların olumlu neticeleri:

1. İş ortamında saygınlık, güvenilirlik kazanmak ve iyi bir imaj elde etmek,
2. İş âleminde karşılaşılabilecek problemlerin çözümünde kolaylık görme,
3. Yönetim alanlarına yardımcı olma,
4. Kurumların sosyal sorumluluklarını düzenli bir şekilde yerine getirmesini sağlama,
5. Haksız rekabetin engellenmesini sağlama,

Genelde iş hayatında ahlâkî ilkeler birbirine benzer özellik taşır. Ancak muhtelif meslek gruplarında farklılıklar hatta zıtlıklar görülebilir. Bu durum çelişkili görünmekle birlikte o işin yapısına uygundur. Bu ahlâkî ilkeler, günümüzde bazı meslek gruplarının kurulan dernekler tarafından yazılı hale getirilmiştir. Bir mesleki görevi yerine getirmede yapılan hata, o meslek çevresinin dışında; o mesleğin gereken sorumluluklarını bilmedikleri için pek eleştirilmez.

1.8. Yönetimde Ahlâki Olmayan Davranışlar

İlerlemek isteyen bir toplum, kendi tarihi, sosyal ve kültürel değerlerinden hareketle, kendi “ideal” ahlâkını oluşturmaya çalışmalıdır. Genel ahlâk için varılan bu hüküm, onun bir parçası olan iş ahlâkı için de geçerlidir.

Yöneticiler kurumda; planlama, organizasyon, sevk ve idare, koordinasyon ve kontrol olarak yönetimin işlevlerini uygularlar. Bu işlevler yönetimin temel işlevi olarak yöneticinin varlık sebebinde de oluşur. Yönetici, sınırsız yetki sahibi değil, yetkileri; bu yetkiyi kendilerine veren güç tarafından denge ve denetim mekanizmasına bağlı olarak sınırlandırılır ve kontrol edilir. Kararlarından sorumludur. Halk hâkimiyetine dayanan, temel hak ve hürriyetleri ve eşitliği sağlayan yönetim şekli olan demokrasiyi kurumunda uygulayan ve buna mukabil, hak ve hukuku tanımama, keyfi uygulama, zulüm ve tahakküm olan istibdat anlayışından uzak; kibirlenmeyen, insanlara üstten bakmayan, başkalarının fikirlerine de değer veren yerine göre farklı ortamlara uyum sağlayan bir vizyona sahip olmalıdır.

Kuruluş yöneticilerinin iş ahlâkını oluşturmada isteksiz davranışları veya yönetilenlere karşı ahlâkî olmayan davranışlar sergiledikleri görülebilmektedir.

Yönetimde ahlâki olmayan davranışlar:

1. Ayrımcılık: Ön yargılı tutumlarla davranarak bir grup insana karşı, adaletsiz ve zarar verecek şekilde her türlü davranıştır.

2. Kayırma: Aile, akrabalık bağları gibi maddi olmayan etkileme araçlarını kullanarak, kamu görevlilerinin, bazı kişilere kamu işlemlerinde ayrıcalık (torpil) tanınmasıdır.

3. Rüşvet, yolsuzluk ve zimmete para geçirmek: Rüşvet, kamu görevlilerinin para, mal, hediye gibi birtakım maddi menfaatler karşılığında bunu sağlayan kişi veya kümelere ayrıcalıklı bir kamu işlemi ile menfaat sağlamasıdır. **Yolsuzluk;** maddi ve başka bir değer karşılığında, kamudan kaynaklanan yetkileri kanun dışı kullanımı ile menfaat sağlamadır.

4. Mobbing (şiddet, baskı ve saldırganlık): Yıldırma ve korkutma gibi sosyal kabadayılıkla ve kimseden korkmaz, yılmaz görünerek çevresine meydan okuma davranışı ile astlarını yıldırmaya çalışma ve onları taciz etmedir. Şiddet, aşırı duygu durumunu, bir olgunun yoğunluğunu, sertliğini, kaba ve sert davranışı ifade eder.

5. Sömürü (istismar): İnsan veya nesnelere menfaat sağlamak için adaletsiz kullanımıdır.

6. İhmal: Hangi sebeple olursa olsun görevin savsaklanması ve geciktirilmesi veya üstü tarafından verilen emirlerin geçerli bir sebep olmadan yapılmamasıdır.

7. Bencillik: Bencillik, yöneticinin başkalarının faydasını düşünmeden; kimi zaman onlara zarar vererek; davranışlarını yalnız kendi ihtiyaçlarını karşılayacak, kendine menfaat sağlayacak şekilde yönlendirmesidir.

8. İşkence (eziyet): Bir insana maddi veya manevi olarak yapılan fiziki ve psikolojik acı yaşatan aşırı eziyettir.

9. Yaranma-dalkavukluk: Rahatsız edici ve sahtekârlık olmasına rağmen yöneticiye yaranma ve dalkavukluk yapmanın, başarı için ödenmesi gereken bir bedel olarak görülmesi yaygın bir davranış şeklidir.

10. Kötü alışkanlıklar, dedikodu ve yobazlık (bağnazlık): Bu türden davranışlar da yönetimde ahlâkî olmayan ve sıkça görülen davranışlardır.

Toplum hizmetinde olan kamu kurumlarının hizmetlerinde uyması gereken ahlâkî ilkeler belirlenmiştir.

Kamuda ahlâkî davranış ilkeleri:

1. Görevin yerine getirilmesinde kamu hizmeti bilinci
2. Halka hizmet bilinci
3. Hizmet standartlarına uyma
4. Gaye ve misyona bağlılık
5. Dürüstlük ve tarafsızlık
6. Saygınlık ve güven
7. Nezaket ve saygı
8. Yetkili makamlara bildirim
9. Çıkar çatışmasından kaçınma
10. Görev ve yetkilerin menfaat sağlamak amacıyla kullanılmaması

Kamu Etik Kurulu tarafından yönetmelikle belirlenen bu ahlâkî ilkeler incelendiğinde, büyük bir kısmı halen yürürlükte olan 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nda hükme bağlanan devlet memurlarının görev ve sorumlulukları ile paraleldir. Yönetmelik ekinde yer alan Kamu Görevlileri Etik Sözleşmesi aşağıda verilmiştir.

Kamu hizmetinin her türlü özel çıkarın üzerinde olduğu ve kamu görevlisinin halkın hizmetinde bulunduğu bilinç ve anlayışıyla;

1. Halkın günlük hayatın kolaylaştırmak, ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli şekilde karşılamak, hizmet kalitesini yükseltmek ve toplumun memnuniyetini artırmak için çalışmayı,
2. Görevimi insan haklarına saygı, saydamlık, katılımcılık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu faydasını gözetme ve hukukun üstünlüğü ilkeleri doğrultusunda yerine getirmeyi,
3. Dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, yaş, bedeni engelli ve cinsiyet ayrımı yapmadan, fırsat eşitliğini engelleyici davranış ve uygulamalara meydan vermeden tarafsızlık içerisinde hizmet gereklerine uygun davranmayı,
4. Görevimi, görevle ilişkisi bulunan hiçbir gerçek veya tüzel kişiden hediye almadan, maddi ve manevi fayda veya bu nitelikte herhangi bir çıkar sağlamadan, herhangi bir özel menfaat beklentisi içinde olmadan yerine getirmeyi,
5. Kamu malları ve kaynaklarını kamusal gayeler ve hizmet gerekleri dışında kullanmamayı ve kullandırmamayı, bu mal ve kaynakları israf etmemeyi,
6. Kişilerin dilekçe, bilgi edinme, şikâyet ve dava açma haklarına saygılı davranmayı, hizmetten faydalananlara, çalışma arkadaşlarıma ve diğer muhataplarıma karşı ilgili, nazik, ölçülü ve saygılı hareket etmeyi,
7. Kamu Görevlileri Etik Kurulunca hazırlanan yönetmeliklerle belirlenen etik davranış ilke ve değerlerine bağlı olarak görev yapmayı ve hizmet sunmayı taahhüt ederim. (**Kaynak:** Resmi Gazete 13.04.2005 Resmi Gazete Sayısı: 25785 / Kamu Görevlileri Etik Kurulu)

Herkesin hakkının eşitlik prensibine göre gözetilmesi ve adaletin yaygınlaşması olan sosyal adaleti sağlamada ahlâkî prensiplerin büyük katkısı vardır. **Sosyal adalet;** herkese kabiliyetine uygun yükselme imkânının tanınması, insanlarda doğuştan olan yeteneklerin gelişmesine fırsat hazırlanması, herkesin ürettiği hizmet ve yaptığı görev karşılığında hak ettiği maddi ve manevi mükâfata kavuşturulması, sıkıntıların da nimetlerin de hakkaniyete uygun olarak dağıtılmasını ifade eder. Bunun içinde güçlünün haklı olduğu değil, haklının güçlü olduğu bir hukuk ve ahlâk anlayışı kurulmalıdır.

İbn-i Haldun (Tunus, 1332-1406): İslam bilimlerinin bütün dallarından, tabii ve sosyal bilimlere kadar, çağına ulaşan birçok konuda önemli tahliller yapmış. Tarih Felsefesi'nin ve İktisat Bilimi'nin kurucusu ve insanlık tarihinin ilk toplum bilimcisi ve sosyologudur. Sosyolojinin birçok temel prensiplerini Batılı bilim adamlarından yüzlerce sene önce ortaya koydu. Tarih, siyaset teorisi ve sosyal psikoloji alanlarında İtalyan Makyavelli'ye; sosyal düzenin genel esaslarında Montesqu'ya; tarih felsefesi sahasında Rosseau ve Ouguste Comte'ye; devletlerin çöküşü ilkesinde İngiliz Tarihçisi Gibban'a; pedagoji dalında ise William James ve

Spencer'e ışık tutan metotlar belirledi.

İbni Haldun, siyasi bir hâkimiyetin kurulması, gelişmesi ve çözülmesi sürecinde Siyasi Lider veya liderlerden ziyade grubunun önemli olduğuna inanır. Siyasi bir liderin ferdi özellikleri ne kadar gelişmiş olursa olsun ekibini oluşturamadığı sürece kesin olarak başarıya ulaşamaz. Aynı şekilde, devletlerin çözülme sebeplerini yönetenlerin ferdi kusurlarında aramak da yanlıştır. Bu görüşüyle İbni Haldun'a göre Devlet - siyasi- bir Hanedan niteliğindedir. Bir devletin ortaya çıkması, gelişmesi ve zirveye ulaştıktan sonra çözülmesiyle bir siyasi hanedanın ortaya çıkışı, gelişim, yükselişi ve çözülmesi arasında sıkı bir paralellik kurar. Her devlete ortalama; 120-130 senelik bir ömür tanır ve her devletin genel olarak 5 temel aşamadan geçtiğini savunur:

1. Kuruluş Devresi: Her türlü karşı koymanın bastırıldığı, daha önce onu elinde tutan hanedandan zorla alınması devresidir. Ele geçiren grupta canlılık ve etkinlik en üst düzeydedir. Siyasi lider henüz geleneksel alışkanlıklarını kaybetmemiş, mütevazı ve kanaatkâr ve kendisini vatandaşlarından ayrı tutmaz.

2. Otorite Devresi: İktidarı elinde tutan lider kendi grubu üzerinde otoritesini tesis eder, mülkü ve nimetleri kendisi için istemeye başlar ve rakip olacak ileri gelenler yönetimden uzaklaştırılır, kendine bağlı itaatkâr kişiler yönetime gelir.

3. Rahatlık Devresi: İktidarın meyveleri toplanır, servet genişletilir, şan ve şöhret ön plana geçer, kendini ebedileştirecek eserler meydana getirilir. Siyasi liderin hem kendi grubunu hem de diğer grupları egemenliği altına aldığı dönemdir. Güçlü ordu, iyi çalışan sivil bürokrasi ve düzenli toplanan vergiler vardır.

4. Taklit Devresi: Siyasi iktidar, atalarının bıraktığını yeterli görmeye başlar. En doğru yolun kendisine miras bırakılan yolu takip etmek olduğuna inanır. Taklitçilik ve gelenekçilik, yenileşmenin önünü kapatır.

5. İsrâf Devresi: Siyasi iktidar, atalarından kalan mirası arzu ve hevesine göre israf etmeye başlar. Devlet yönetimine ehliyetsiz kişiler geçirilir. Böylece devletin çözülme ve yıkılma süreci başlar. Ordusunu, memurunu besleyemez ve giderlerini karşılayamaz hale gelir ve yıkılır.

İbni Haldun, devletin çözülmesinde dış faktörlerden ziyade iç sebeplerin öncelik taşıdığını kabul eder ve devletin tamamen ortadan kalkışı bir dış saldırıyla olacağını söyler. Devletin yıkılışındaki en temel sebepleri; Lider, Ekonomi ve Ahlâk olarak 3 temel başlıkta ifade eder.

1. Lider; devletin kurulma safhasında grubuyla ahlâkî bir otorite ilişkisi içindedir. Zamanla otoritesini paylaşmak istemez. Liderin kibir, bencillik ve başkalarına hâkim olma duygusu öne geçer ve ona göre siyasetin kendisi de Tek Bir Hâkim olmayı gerektirir.

2. Ekonomi; asker ve para olarak güç iki temele dayanır. Devletin kuruluş safhasında fazla paraya ihtiyaç olmaz ancak zamanla devlet büyüyüp geliştikçe paraya olan ihtiyacı da ortaya çıkarır. Yönetimin tek para kaynağı vergilerdir. Vergilerin devamlılığı içinse sağlam ve gelişen bir ekonomik yapı gerekir. İbni Haldun, ekonominin kendine has kanunları olduğunu belirtir ve herhangi bir zorlama ekonomik hayatı alt-üst eder der. Ekonomik gelişmenin bir üst sınırı vardır ve ondan sonra duraklama ve gerileme başlar. Tahrik edilen insani ihtiyaçların artma hızı, bunları karşılayacak kazanç ve gelirlerin artış hızından fazla olduğu için bir noktada yetersizlik başlar. Bu noktada Devlet, ya giderlerini kısmak veya gelirlerini arttırmak şeklinde iki yoldan birini kullanmak durumundadır. Ne yazık ki bu noktadan sonra bu iki yol da başarıya ulaşamaz. Rahatlığa alışmış olanlar kemer sıkamazlar. Devlet gelirleri arttırmak için ya var olan vergileri artırır veya yeni vergiler koymak isteyebilir. Oysa vergi ile kazanç arasında aşılması gereken sınır aşılsa teşebbüs arzusu zayıflar. Vergide de gelir sağlayamayan devlet, bu defa ekonomik hayata girmek ister; üreticiden ürünü değerinin altında almaya, tüketicilere fahiş kârla satmaya çalışır. Bunun sonucu üretici üretimden, tüccar ticaretten vazgeçer. Tüketiciler şehirden kaçış yolları arar. Devlet bunun da fayda etmediğini görünce, önce yakınındaki varlıklı kişilerden başlayarak herkesin malına ve mülküne el koyar. Bu da vatandaşların yönetimden yüz çevirmesine, dış güçlerle ittifak yapmasına, ekonomik hayatın durmasına ve devletin ortadan kalkmasına yol açar.

3. Ahlak; ilkesinin medeniyetin (ilim, sanat, şehir hayatı, zenginlik ve konfor gibi) gelişmesine paralel olarak bozulup bozulmadığı tarih boyunca tartışma konusu olmuştur. Eski Atina'dan başlayarak Rönesans'a kadar pek çok düşünür, ahlâkî yozlaşmanın bir devletin çöküşünde önemli bir etken olduğunu savunur. Berkeley; "Büyük Britanya'nın çöküşünü önlemek üzerine yazdığı düşüncelerinde, İngiliz halkının maddi heveslerinin artışından ve ahlâkî niteliklerini kaybedişinden önemle bahseder. Kurtulmak için Hristiyan ahlâkının ilkelerinin yeniden saygınlığa kavuşturulması gerektiğini belirtir. Aynı şekilde Fransa'da J.J.

Rousseau; "Medeniyetin gelişmesinin ahlâkın bozulmasına yol açtığını" savunur. Spengler; Batının çöküşünü incelediği eserinde gelişmeyle birlikte ahlâkî değer ve kurumların yozlaşmasından söz eder. Mesela; saygı ve gelenek yerine, soğuk olgusallık; halk yerine, kitlesellik; gerçek değerler yerine, para ve soyut değerler; devlet ve toplum yerine, milletlerarası toplum değerleri hâkim olur. İnsanlar; kanaatkâr, dayanıklı, kendine güvenen, cesur, yardım sever, namuslu, dindar olmak yerine, haris, mağrur, korkak, tembel, bencil, müsrif, rahatına düşkün, dini değerlere lakayt hale gelirler. Doymak bilmeyen ihtiyaçlarını meşru yollardan tatmin edemeyenler, gayri meşru yolları zorlar ve ahlâkî değerleri yıkarlar. Devletin sunduğu konfora alışan idareciler bunu kaybetmemek için işi saltanata dönüştürebilir. Hürriyetçi ve demokratik bir hukuk sisteminin inşası yerine içine kapanan, komplolara sarılan ve fevkaladelik psikolojisi ile lider kültüne teslim olan yapılar inkırazla mahkûmdur.

Çözülme sürecinde; Devlet bütün vatandaşlarına karşı adil değildir. Halk bireyselleşmiş, gayri meşru ilişkiler yaygınlaşmış, din ve ahlâk duyguları zayıflamıştır. Bilim üretenler, bilimin gücünü emperyalizmin emrine vermiş veya emperyalizm bilim camiasını elde ederek kendisine hizmet ettiriyor. Kapitalist anlayış ticarileştiremeyeceği ilmi bir araştırma ve ilerlemeyi desteklemez. Bu güçler sihirli kelime "değişim" ile toplumları ahlâkî değer yargılarından uzaklaştırıp onlara hükmetmek ister. Avrupa medeniyeti Endülüs Emevi Devleti (756-1031/ Ben-i Ahmer Devleti: 1230-1492) gibi Anadolu'yu elde etmek istiyor. Avrupa, gelişmiş İslam medeniyetinden önemli oranda istifade etmiştir. Emevîler, İslâm Dînini, İspanya'dan Avrupa'ya taşıdı. Fas, Kurtuba ve Gırnata üniversitelerini kurup, ilim ve fen ışıkları ile Hristiyanlık âlemini uyandırıp bugünkü gelişmişliklerine temel oldu.

Kamu kaynakları, tüm milletin sahip olduğu değerler olması sebebiyle bu kesimde görev alanlar bu kaynakları kullanmada azami dikkati göstermesi ve faaliyetleri hakkında halkı sürekli ve doğru bilgilendirmeleri ahlâkî bir sorumluluktur. Bunun için öncelikle, devleti, demokratikleştirerek denetlenebilir hale getirip, milletin sistem üzerindeki kontrolünü artırmak gerekir.

1.9. Ahi Ahlâkının Kuralları

İş hayatında rüşvet, vurgun peşinden koşma, kalitesiz ürün üretme, vergi kaçırma, aşırı kâr isteği, hayali ihracat, gibi temel meseleler iş ahlâkının üzerinde durduğu ve çözmeye çalıştığı olaylardır. Bu tür meselelerin çözümü için geçmişten devralınan bütün değer hükümlerini zamanın icaplarına göre yeniden tevîl ederek bunlara yeni anlamlar ve yeni işlevler yükleyip yepyeni bir iş ahlâkı ve müteşebbis ideolojisi oluşturulmalıdır. Bu manada bizim toplumun ahlâk anlayışının temelinde Ahilik vardır. Ahlâkî eğitimi kazandırmak için Ahilikte uygulanan; tedrici, isticvab (sorgulama), örnek şahsiyetler gösterme, nasihat etme, telkin, darb-ı mesel (misal olarak söylenen meşhur söz) ve emr-i bi'l-maruf, nehy-i an'il-münker (iyiliği emretme ve kötülükten men etme) gibi metotların önemi büyüktür.

Ahilik; iyi ahlâk, dürüstlük, adalet, kardeşlik ve yardımseverlik gibi bütün güzel meziyetlerin birleştiği bir sosyal ve ekonomik düzendir. Batıdaki lonca tipi bir tür meslek ve dayanışma teşkilatıdır.

Kardeşlik esasına dayanan ahilik teşkilatının kurucusu Ahi Evran (1171–1262), Horasan'dan Anadolu'ya göç etmiş, önce Kayseri ve bilahare Kırşehir'e yerleşmiş ve orada Ahiyan (kardeşler) ve hanımı da Bacıyan (bacılar) olarak ifade edilen mesleki teşkilatı kurmuşlar. 13. asırda yerleşik Bizans esnafıyla rekabet edebilmek için Müslüman esnafın kendi aralarında oluşturdukları bir nevi dayanışma ve mali sistemi olan "ortasandık" uygulaması bir ahilik müessesidir. **Ortasandık**, üyelerin bağış ve aidatları ile biriken fon zora düşen ve çıraklık ve kalfalık safhalarını geçerek ustalığa yükselip de kendi işini kurmak isteyenlere faizsiz olarak kullandırılan sermayedir. Ahilik prensip ve kültüründe insan iki küreklî bir kayığa benzer; bir kürek ekonomi, ticaret ve sanat gibi işleri temsil eder, diğeri ise insani ilişkileri ve ahlâkî değerleri oluşturur. Sistem, mensuplarının mesleki tecrübelerini geliştirir ve güzel ahlâk ile teşhiz eder.

Ahi ahlâkını oluşturan kurallar; (1)iyi huylu ve güzel ahlâklı olmak, (2)iş ve hayatında doğru, güvenilir olmak, ahdinde ve sevgisinde vefalı olmak, (3)hizmette ayırım yapmamak ve yaptığı iyilikten karşılık beklememek, (4)güler yüzlü ve tatlı dilli olmak, hataları yüze vurmamak ve dostluğa önem vermek, (5)kötülük edenlere iyilikte bulunmak, kötü söz ve hareketlerden sakınmak, (6)tevazu sahibi olmak ve kimseyi azarlamamak, sabır ehli ve öfkesine hâkim olmak, (7)anaya ve ataya hürmet etmek, (8)dedikoduyu terk etmek ve komşularına iyilik etmek, (9)insanların işlerini içten, gönülden ve güler yüzlü yapmak, (10)başkasının malına ihanet etmemek, cömert, ikram ve kerem sahibi olmak, (11)sır saklamak, içi, dışı, özü, sözü bir olmak, gelmeyene gitmek, dost ve akrabayı ziyaret etmek ve (12)mahiyetinde ve hizmetindekileri korumak ve gözetmek gibi Ahiliğin 124 tane altın kuralı bulunmaktadır.

1.10. Global Ahlâkî Sorumluluklar

İnsan ihtiyaçlarını karşılayan kaynakların dünyada bilineni kadarıyla sınırlı olması sebebiyle kişi, işletme veya ülkeler sahip oldukları kaynakları inhisar altına alarak, diğer insanları mahrum bırakmaları ahlâkî değildir.

Tüm insanlığın serveti olan kaynakların belirli ellerde temerküzü dünyada sosyal kargaşaları başlatır. Bu sebeple, tüm kaynakları gelecek nesilleri de düşünerek israf etmeden ekolojik dengeyi gözeterek kullanılması ve gerekli tasarruf tedbirleri ile insanların faydasına arz edilmesi gerekir. O vakit kaynakların insanlar tarafından çar-çur edilmeden ihtiyaçları kadarıyla kullanılması bir mecburiyettir.

Belirli bazı kişi, kurum, sivil toplum kuruluşları ve emperyal güçler; hukuk, adalet, demokrasi, barış, medeniyet ve insan hakları gibi prestijli kavramları bir paravan olarak kullanmaktadırlar. Bu kavramların içlerini boşaltıp kendilerini bunlarla perdeleyerek bir araç gibi kullanarak insanları, toplumları ve ülkeleri aldatmaktadırlar. Ahlâkî ölçülerden mahrum bu tür yapıların mutlaka deşifre edilerek, masum ve mazlumların kandırılması önlenmelidir. Emperyalist anlayışın inşa ettiği ve globalleştirdiği ekonomik ve siyasi sistem, insani değerlerden mahrum olduğu için tüm dünyaya büyük zarar vermektedir. Üretim araçlarını ellerinde bulduranların oluşturduğu kentsoylu toplum sınıfı olan burjuvaziye hizmet eden, diğer toplumları Oryantalist bakış açısıyla değerlendiren kehanet ve Kabbala gibi ezoterik (gizemli) bir öğreti ve sembollerle mesaj veren anlayışların artık global ölçekte sorgulanması gerekiyor.

Dürüstlük, adalet, demokrasi, sevgi, saygı, hürriyet, ahlâk, fazilet, estetik ve vicdan gibi cihanşümul (evrensel) değerlerin “etkinlik temelli” bir eğitim uygulaması ile kişilere kazandırılmasını ifade eden **değerler eğitimi** tüm insanlık için önem arz etmektedir. Toplumu yönlendiren; iyi-kötü gibi ahlâkî, doğruyanlı gibi mantikî, sevap-günah gibi dini ve güzel-çirkin gibi estetik değerler bulunmaktadır. Bu değerler eğitimi ile eleştirel düşünme, sentez yapabilme, problem çözebilme ve sebep sonuç ilişkisini kestirebilme gibi özellikler kazandırılabilir. Bu noktada, duygu ve vicdanların geliştirilmesini esas alan eğitim; maddi ve manevi olarak çift kanatlı olmalı ve sistem, vasıflı insan, işi ehline veren, yeterlilik, liyakate uygun terfi ettirmeyi esas alan ve bulunduğu makamda yetersiz olanı bir alt kademeye alabilecek anlayışlı insanlar yetiştirmelidir. Bu anlayış tüm insanlık için vazgeçilmez bir değerdedir.

Kapitalist anlayış, toplumun fitri yapısı içinde gelişen her yeni bilim, buluş ve anlayışa bir şekilde sızarak onu kendi lehine kullanır. Bir çok alanı, bilimi, kuruluşu ve araştırmayı destekler, ona sponsor olur ve böylece kendi aleyhine olabilecek sonuçları başta bertaraf eder. Kapitalizm, fakirden zengine servet aktararak toplumda ekonomik eşitsizlik oluşturur, bu da ileride biyolojik eşitsizliğe sebep olur ve dolayısıyla hayata zenginler devam eder, fakirler ise bertaraf olur. Aslında bu anlayış gelişmiş ülkelere münhasır değil; kişiler ve organizasyonlarda kapitalist mantığa sahip olabilmektedirler. Bunlar da güçleri nispetinde etraflarını sömürürler. Bu yapılar kendine hizmet etmeyen, ortak akli esas alan demokratik gelişimleri engeller. Her yeniliği, gelişimi kapitalizmin tuzağı, onun eseri görmek, göstermek kolaycılığı, ona psikolojik üstünlük ve fiziki bir güç verir. Yenilik, gelişim gibi kavramları kullanarak, insanları, organizasyonları ve devletleri dönüştürür kendine hizmet ettirir. Bu sebeple, toplumu istediği yönde dönüştürmeye çalışan, onu sömüren kapitalist anlayış ile her insan ve her organizasyonun mücadele etmesi ahlâkî bir sorumluluktur.

Dünyadaki sosyal ve ekonomik eşitsizliğin temelinde; adil olmayan ticari uygulamalar, para üzerinden para manipülasyonu, bilimin endüstri hâkimiyetine girmesi, ülkelerin borçlarını ödeme güçlerinin üzerine çıkarmaları, bankaların belirli bir ölçekten fazla büyümelerine izin verilmesi, liberal kapitalizmin ve devlet kapitalizminin (komünist ekonomi) ahlâkî olmayan uygulamaları, maharet ve liyakatten mahrum yönetici zümresinin yönetim gücünü elinde tutması, 193 ülkeden oluşan Birleşmiş Milletlere bağlı kuruluşların etkili olamayışları gibi birçok sebep bulunmaktadır. Üstünlerin hukuku değil, hukukun üstünlüğünü esas alan yeni bir yönetim anlayışı ve yeni bir ahlâk gerekiyor. Çünkü dünyadaki, savaş, kargaşa ve fakirliğin temel sebebi sömürü düzenidir. Bu düzenden ancak yeni bir ahlâk anlayışı ile çıkılabilir.

Global ahlâkî sorumlulukları çerçevesinde sorgulanması gereken konular:

1. Sessiz silah olarak görülen ve dünyayı kontrol etmede kullanılan paranın dili, dini ve rengi var mıdır?
2. Bankaya yatırılan paralara nasıl takla attırılarak, sanal paralar oluşturuluyor?
3. Paranın üretim maliyeti ile yazılı değer arasındaki fark olan senyoraj (paranın üzerinde yazılan değerden para basım maliyeti düşüldükten sonra kalan) geliri kime kalıyor?
4. Rezerv para birimi olan Dolar emisyonunun ne kadar olduğunun bilinmesi (2006 itibarıyla resmi

emiyon miktarı açıklanmıyor) niçin istenmiyor? Doları yerine ortak bir para rezerv para olamaz mı?

5. BM, Güvenlik Konseyi; Çin, Fransa, Rusya, Birleşik Krallık ve ABD'den müteşekkil beş daimi ve seçilmiş on üye ile temsilde sağlanamayan adalet uygulamada nasıl sağlanacak?

6. Yahudilerin seçilmiş ırk olduğu, insanlığın büyük bir kötülükle karşı karşıya kalacağı ve Mesih'in geri gelip Yahudi ve Hristiyanların liderliğine geçerek bu kötülüğü yeneceği ve kıyametin kopacağına inanan Hristiyan mezhebi olan ABD merkezli Evanjelistler Ortadoğu coğrafyasında neler yapmaya çalışıyorlar?

7. Matruşka modeli ile birbiri içine giren şirket ve sivil toplum kuruluşları aracılığı ile finans piyasasına hâkim paranın gizli sahipleri olan oligartlar bu parayı nasıl yönetiyorlar?

8. Kapitalist anlayışın desteklediği bilimsel araştırmalar ne kadar bağımsız olabilir?

9. Bir seçkinler ekonomisi olan liberalizm ile ülkelerin kaynakları nasıl sömürülüyor?

10. Seçilmiş ırk mitine dayalı seçkinlerin kurduğu global kapitalist düzene karşı olmak yeterli mi?

11. Faizle büyüyen kesim, ülkeleri borçlandırıp, borç sarmalına düşürerek nasıl kontrol etmektedirler?

12. Ülkelerin bekası için maddi terakki yanında şart olan manevi terakki niçin ihmal ediliyor?

13. Tohum bankaları aracılığıyla, tohumlar nasıl bir silah haline getiriliyor?

14. Dünyanın gizli tarih ve ajandasında söz sahibi, dünya kaynaklarını kontrol ederek yönetmede etkili seçkin aileler kimdir ve neler yapıyorlar?

15. İnsanları sömürmede kullanılan; din, değişim, ümit ve algı yönetimi bunların elinden nasıl alınabilir?

16. Yeni bir düzen kurmak için bir kaosa mı ihtiyaç var? Kaos olmadan adil bir düzen kurulamaz mı?

17. Emperyalist ve sömürü felsefesini yansıtan "Hangi din, hangi ırk ve renkten olursan ol, sizi ben yöneteyim" anlayışı niçin hala geçerliliğini sürdürüyor?

18. Sürekli fikir değiştiren, herkesin kendisini anlamasını bekleyen, hırçınlar nasıl bertaraf edilecektir?

19. Televizyon, sosyal medya ve elektromanyetik sistemlerle, insanları istedikleri istikamette yönlendirme operasyonları nasıl bertaraf edilebilir?

20. Dünyanın belirli yerlerinde niçin off-shore hesap ve bankacılığıyla vergi cennetleri oluşturuluyor?

21. Casusluk faaliyeti yapan istihbarat servislerinin, dünyada büyük şirketlere sahip olma sebepleri nedir?

22. Dünyadaki uyuşturucu sevkiyatında hangi yapılar ve istihbarat servisleri etkilidir?

23. Besin zincirinin tepesindeki insanın, ekolojik dengeyi bozması niçin engellenemiyor?

24. Papalık ve Evanjelistler, İslam'ın kalem ve kılıcı gördükleri Türkiye üzerine planları nedir?

25. Suç işleyenleri mahkeme huzuruna çıkarmak, adalette esas bir kaide olarak nasıl sağlanacaktır?

26. Dünya için bir felaket olan, on büyük aileye ait bankanın kontrolündeki para nasıl yönetiliyor?

27. Dev ilaç firmalarının hava operasyonları ile çevreye püskürtülen kimyasallarda beyin kontrolü ve çeşitli isimlerle ifade edilen gripler için dünyaya aşı satışları doğru mudur?

28. İnsanlık aleyhine faaliyet yürüten işletme ve sivil toplum kuruluşları nasıl zaptı-rap altına alınacak?

29. Anti depresan ilaç kullanımındaki artışın sebebi nedir ve niçin kontrol edilemiyor?

30. Kapitalizm, üretim artışını sağlayacak yatırımlar için müteşebbisi bankalara niçin mecbur bırakıyor?

31. Hâkimiyet kurmada, 1. ihraç ürünü silah, 2. istihbarat kontrolündeki filimler olduğu biliniyor mu?

32. Kudüs merkezli tek dünya devleti, tek dünya dini ve tek dünya tüketicisi dayatmasını kimler yapıyor?

33. Güç olarak kabul edilen bilginin seçkin azınlığın elinden ve kontrolünden kurtararak etkinliğini daha geniş kitle ve tabana yaymak için neler yapılmalıdır?

34. Global güvenliği bozan ego-eksantrik (manyak) ve fanatiklerin beslendiği fikir kaynakları nasıl kurutulabilir?

35. Ülke gücünü elde eden seçkinlerin hedeflerine ulaşmada kamu imkânlarını kullanmaları nasıl önlenir?

36. Her ekonominin bir siyaseti, her siyasetinde bir ekonomisi vardır. Ekonomi bir bilim olmasının yanında aynı zamanda bir siyasettir ve siyasette bir sanattır gerçeği nasıl anlaşılmalıdır?

37. Globalciler ve ulusalcılar arasındaki mücadele dünya geneline zarar vermeden nasıl yönetilir?

38. Ülkelerin halkları kardeştir, sömürlere karşı birlikte mücadele nasıl yapılmalıdır?

39. Modern ülkeler meselelerini hurafelerle değil, müzakerelerle çözer anlayışı nasıl yerleştirilmelidir?
40. Emperyalist ülkeler arasındaki örtülü savaşta hangi devlet ve terör örgütleri vekâleten kullanılıyor?
41. Eğitim kurumlarında verilen derslerin hâkim ideolojilerin aktarımına alet olmaktan nasıl kurtarılır?
42. Emperyalistlerin İslam coğrafyasını kontrol için selefi geleneği, ehlisünnet omurgası üzerine inşa çalışmaları nasıl sonlandırılır?
43. Kalkınma için yatırım güvenliğinde temel gösterge; şeffaflık ve öngörülebilirlik nasıl sağlanabilir?
44. Geçim kaynağı yoğun olarak ziraata dayalı toplumların, üründe standardizasyon ve kalite sağlama çalışmaları ile mahsul çeşitlerini azaltma sebepleri nelerdir?
45. Söylemin dönüştürücü gücü ile nüfuz ve etki alanını genişletme ve retoriği abartarak, yeni beklentiler oluşturma ve bunları yönetmede karşılaşılan meseleler nasıl aşılabılır?
46. Devlet ve ekonomi yönetimi; donanım ve liyakat ister. İlmî olmayan yollarla ve hamasetle başarı sağlanamaz. Liyakat sistemi ile marifete dayalı işi ehline veren bir sistem nasıl yerleştirilebilir?
47. Emperyalistlerin gece kurtla beraber sürüye saldırıları ve gündüz ise çoban ile yas tutmaları nedir?
48. Emperyalistlerin, paralı askerlerle kurdukları terör yapıları ile sömürmek istedikleri ülkelerde devletler savaşı yerine sınıf savaşlarını tetikleyerek hâkimiyetlerini devam ettirmeleri nasıl önenebilir?
49. Asya toplumları kamucu ve eşitlikçi, Avrupa toplumları ise bireyci ve egoist olduğu biliniyor mu?
- Her iki Dünya Savaşını kapitalist sistemin temsilcileri başlattı; soykırımlar, Avustralya’da 20 milyon Aborjin’in öldürülmesi, Hiroşima ve Nagazaki’de 250 bin kişinin ölümüne sebep olan nükleer bombalar, Kuzey Amerika’da 100 milyondan fazla Kızılderili katli, 180 milyon Afrikalının köleleştirilmesi. Avrupalı birisi kötü bir şey yaptığında ona cinayet deniyor, fakat bir Müslüman aynı şeyi yaptığı zaman ona terörist deniliyor, bu ahlâki olmayan bir çifte standarttır.

Dünyada, her ne kadar global ölçekli askeri, siyasi ve ticari operasyonlar artıyor gözükse de aslında; devletler ve milletler arası savaş, yerini artık sosyal tabakalar arasındaki “sosyolojik savaş”a bırakıyor.

2. SOSYAL SORUMLULUK

2.1. Sosyal Sorumluluk Kavramı

Sosyal sorumluluk, iş ahlâkı içinde yer alan ve işletmenin ekonomik ve kanuni şartlara, iş ahlâkına, organizasyon içi çevresindeki kişi ve kurumların beklentilerine uygun bir çalışma stratejisi ve siyaseti takip etmesine, insanları memnun etmesine yönelik bir kavramdır.

Günümüzde organizasyonlarının kuruluş ve faaliyette bulunma sebepleri geleneksel anlamda sadece kâr gayesiyle değil, topluma hizmet gayesiyle, müşterilerin taleplerine uygun nitelik ve miktarda mal ve hizmet üretmeleri gerekir. Ürettikleri bu ürünleri, müşterilerin taleplerine uygun miktar ve yerlerde, onların ödeme güçlerine uygun fiyat ve zamanda sunmaları sonucu oluşacak tüketim ve sağlanacak fayda, aynı zamanda toplumun refah düzeyini de gelişmesini sağlayacaktır. İşletmelerin bu gayeyi benimsemeleri, onların sosyal mesuliyetlerinin bilincine varmaları şeklinde açıklanabilir.

Sosyal sorumluluk, kişi ve kurumların ekonomik faaliyetlerini, ilgili olan; çalışanlar, müşteriler hissedarlar, tedarikçiler, tabii çevre, toplum ve devlet gibi tüm tarafların menfaatlerine zarar verilmeden yönetilmesidir. **Sosyal sorumluluk;** bir kişi ve organizasyonun ekonomik ve kanuni şartlara, iş ahlâkına, işletme dışı ve içi çevresindeki kişi ve kurumların beklentilerine uygun bir çalışma siyaseti takip etmesine, insanları mutlu ve memnun etmesine yönelik mesuliyetlerini ifade eder.

Ahlâkî, kanuni ve ekonomik boyutta; çevreyi koruma, müşteri tercihini dikkate alarak kaliteli ürünler sunma; personelin temel hak ve hürriyetlerine saygı gösterme; işletmeyi ortakların haklarını koruyacak ve kârlı şekilde yönetme, faaliyetlerle ilgili doğru bilgi sunma ve toplumun refah seviyesini yükseltecek eğitim, sağlık ve sanat etkinliklerini destekleme birer sosyal sorumluluk faaliyetidir.

Ekonomi bilimi, işletmeleri ekonomik sistemin temel parçası sayarak kıt olarak bilinen kaynakları birleştirerek fayda oluşturan ekonomik birimler olarak kabul eder. Ülke ekonomik sistemi dâhilinde faaliyet gösteren işletmeler müşterilerin muhtelif ihtiyaçlarına cevap verme yarışı içinde, toplumun genel ahlâkına uygun, kişilere, çevreye ve devlete karşı görevlerini içine alan sosyal mesuliyetlerini yerine getirmeyi kendine temel kabul etmelidir. Aynı zamanda işletmelerin gelişerek, büyüyüp güçlü bir yapıya kavuşmaları ülkenin ekonomik ve sosyal yapısının da güçlenmesini sağlar.

Yöneticilerin karar alma sürecinde rehberlik edecek etkenlerin başında onun ahlâkî değeri gelir. Yöneticilerin yeri toplum nezdinde; sürekli olarak sosyal refahı sağlama sorumluluğunu taşıyan kişilerdir. İşletme faaliyetlerinde yer alan kişilerin veya karar veren yöneticilerin kararlarında ticari ve ahlâkî değerleri dikkate almaları gerekmektedir. Artık kuruluşlar işlerini yaparken, çalışanına, tüketiciye, çevresine ve topluma, iş ahlâkını bozmadan onlara fayda sağlayacak görev ve sorumlulukları yerine getirmelidir.

2.2. Kurumların Sosyal Sorumlulukları

Yöneticilerin uzmanlaşması, işletmelerin büyümesi, çok ortaklı hale gelmeleri, rekabet ve çevre meselelerinin artışı, iyi imaj oluşturma istekleri ile meslek kuruluşlarının, işçi sendikalarının ve tüketici organizasyonlarının güçlenmesi ve baskıları, ülkenin sınırlı kaynaklarının verimli kullanılması hususunda alınan tedbirler gibi sebepler kurumsal sosyal sorumluluk bilincinin artmasında etkili olmuştur.

Kurumsal sosyal sorumluluk, kuruluşların bir kurum vatandaşı olarak işlerini, paydaş ve çalışanları ile sosyal, ekonomik, kültür ve çevre konularında hassas, ahlâkî sorumluluk sahibi bir anlayışla gerçekleştirmeleri ve toplumun ihtiyacı olan konulara yatırım yapmasını ifade eder. Kurumsal sosyal sorumluluk, kurumun kanunlara uymayı değil, kendi istekleri ile gönüllü olarak gerçekleştirdikleri uygulamaları ihtiva eder.

Sorumluluk sahibi olmayan ve görevlerini zamanında yerine getirmeyip ihmal eden kişi ve toplumlar ağır bedeller ödemek durumunda kalırlar. Kurumsal sosyal sorumluluk, kurumsal vatandaşlık anlayışı üzerine bina edilir. Bu noktada, verimliliğe odaklı, riskleri önceden tespit ederek tedbir alan, sınırlı kaynakları basiretli değerlendirerek etkin kullanma ve sürdürülebilirlik yaklaşımı ile kalıcı değerler üretebilmeyi hedefleyen insan unsuruna ihtiyaç bulunmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluğun gereği, toplumun değerlerine katkıda bulunmak, onları geliştirmek, sivil toplum kuruluşları ile işbirliğine giderek belirli gönüllülük projelerine destek (sponsor) olmaktan geçer. Çalışanların beklentileri, toplumun kuruluştan beklentileri birbiriyle uyumlaştırılarak; çalışanların mutluluğu ve toplumun da huzuru sağlanmış olur.

İş hayatında, ticari faaliyetlerin yürütülmesi sırasında Türkçe kelimeler yerine uydurukça veya yabancı kelimeleri Türkçe gibi kullanma lisanı olan plaza dili bir toplumsal yozlaşmadır. Kurum çalışanlarının kendi aralarındaki sohbetlerde, e-posta mesajlarında kullanılan dilin her geçen gün değişerek yeni uyduruk bir lisan olan **plaza** (beyaz yakalı) dilini ortaya çıkarmaktadır. Mesleki, sosyal ve toplumsal yozlaşmayı getiren bu durumun kurumsal sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde bir görev olarak görülmesi gerekir.

Kurumsal sosyal sorumluluğun organizasyonlara sağladığı birçok fayda yanında bazı görüşlere göre de bir takım mahzurları da barındırmaktadır.

Kurumsal sosyal sorumluluğun organizasyona faydaları:

1. İtibar ve risk yönetimi,
2. Çalışanların tatmini,
3. Yenilik ve öğrenme,
4. Sermayeye rahat ulaşım,
5. Mali performans artışı,

Kurumsal sosyal sorumluluğun organizasyona olabilecek bazı mahzurları:

1. Organizasyon kârının düşüşü,
2. Organizasyon maliyetlerinin artması,
3. Organizasyon gagesinden uzaklaşma,

Sosyal sorumluluk çerçevesinde günümüz organizasyonları birçok alanda topluma hizmet sunmaya yönelmiş durumdadır. Sosyal ve kültürel alanlardaki hizmetler prestij kazandıran faaliyetler olarak görüldüğünden iş insanları kendi isimlerini taşıyan okul binaları yaptırıyor; özel okullar, üniversiteler kuruyorlar; vakıf ve dernekler gibi gönüllü teşekküllerle erozyonu önleme, sosyal problemlere çareler bulma gibi faaliyetleri yürütüyorlar. Son zamanlarda işletmeler müşterisine, çevreye, çalışanlarına ve topluma saygılı kuruluş görüntüsü oluşturulmakta ve bu faaliyetler için yapılan harcamalar da, itibar kapitali olarak değerlendirilmektedir.

Organizasyonlar sosyal mesuliyetlerini yerine getirmek için; toplumun ihtiyaçlarını tespit eder, üretir ve tüketime arz ederek bölgenin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi gelişimine katkı sağlar. Tasarrufların

verimli alanlara yatırılmasını sağlayarak ekonomik kalkınmaya katkıda bulunur. İşletmeler, toplumda üretim, bölüşüm, tüketime, devlete karşı mali yükümlülüklerini yerine getirerek vergi ve sosyal adaletin gerçekleşmesine, demokrasinin gelişmesine ve toplumun müşterek kullandığı somut ve soyut değerleri gözeterek daha etkin ve uzun ömürlü olmasına katkıda bulunur. İşletmeler sürdürülebilir bir kalkınma anlayışı dâhilinde ekolojik dengeye duyarlı, çevreye saygılı, sosyal ve kültürel faaliyetlere katkılarıyla toplumun gelişimini ve refahını sağlar.

Sosyal sorumluluk çerçevesinde; devletin sosyal barışı ve adaleti sağlamak gayesiyle sosyal ve ekonomik hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören ve bu noktada ekonomik ve sosyal alanlarda fertlere sosyal güvenlik ve adalet sağlayıcı politikalar üreten devlet modeli olan **sosyal** (refah) **devlet** anlayışı ile ülke kalkınmasında özel sektöre de yer verilmektedir.

Organizasyonlar, karşılıklı kazanma ve tanınmaya veya kalıcı ilişki ağlarına sahip olmaya bağlı olan mevcut ve potansiyel kaynakların toplamı olan **sosyal sermayeye** büyük katkılar sağlarlar.

Kurumların temel sorumlulukları:

1. Çalışanlara karşı sorumlulukları: Bu konuda düzenlenen “**Sosyal Sorumluluk 8000 Standardı**”nın iş yerinde uygulanması gerekir. Çalışanlara karşı mesuliyetler; (1)iş güvenliği tam olarak sağlanmalı, (2)çalışanlarının sağlığı için muhtelif tedbirler alma, (3)liyakat kuralını uygulamalı, (4)çalışanın özel hayatına saygılı davranılmalı ve (5)çalışanın iş hayatından tatmin olabilmesi için kariyer planlaması gibi tedbirler almalı. İşletmede yöneticiler zaman zaman çalışanlara ahlâkî olmayan; (1)ayrımcılık, kayırma, yaranma ve dalkavukluk, (2)şiddet, baskı, saldırganlık, hakaret ve küfür, (3)zimmet, rüşvet ve yolsuzluk, (4)sömürü ve işe siyaset karıştırma, (5)ihmal ve dedikodu, (6)bencillik, korkutma, taciz ve işkence ve (7)görev ve yetkinin kötüye kullanımı gibi davranışlar sergileyebilmektedirler.

2. Müşterilerine karşı sorumlulukları: Ürün güvenliği ve kalitesi sağlayarak garanti süre ve şartları bakımından aldatıcı olmamalı. İşletmeler, yanıltıcı paketleme, yanıltıcı reklâm ve yanıltıcı pazarlama yapmamalı ve müşterilerine “**daha kaliteli ve güvenilir ürünler sunma**” mesuliyetini vurgulayan **ISO 9000** ve tabii çevreye karşı olan mesuliyetlerini düzenleyen **ISO 14000** serileri gibi standartları yerine getirmelidir. Gıda kökenli hastalıkların önüne geçebilmek ve tüketici sağlığını korumak gayesiyle bilhassa kolay bozulabilen; su, süt ve et ürünleri tesislerinde HACCP sistemi uygulaması zorunlu hale getirilmiştir. Bu çeşit ürünlerin gerekli kontrollerini Tarım ve Köy işleri Bakanlığı gerçekleştirmektedir. Bu sorumluluklar; (1)müşterilerin şartsız tatmini, (2)ürün güvenliği ve kalitesi sağlamalı, (3)garanti süre ve şartları bakımından aldatıcı olmamalı, (4)reklâmlarda yanıltıcı olmama, çocuklara yönelik reklâm yapmama ve (5)yanıltıcı paketleme, aldatıcı pazarlama yapmamalı şeklinde sıralanabilir.

3. Tabii çevreye karşı sorumlulukları: İşletmelerin kurulu buldukları tabii çevreye karşı birtakım mesuliyetleri bulunmaktadır. İşletmeler bu mesuliyetlerini çevre yönetim sistemine uygun hareket ederek yerine getirir. **TS EN ISO 14001:2005 Çevre Yönetim Sistemi:** Bir işletmenin çevreye dair zorunluluklarını yerine getirmesi için yaptığı faaliyetlerin planlanması, uygulanması ve gözden geçirilmesini ifade eder. İşletmenin çevreye karşı sorumlulukları; (1)canlılara ve tabiata zarar vermemeli, (2)çevre kirliliğine yol açmamalı, (3)tabii kaynaklara zarar vermemeli ve (4)çevreye saygılı davranmalı şeklinde sıralanabilir. **Flora**, bir ülkede veya bir bölgede yetişen bitkilerin tür olarak tümü, **fauna** ise belli bir bölgede yaşayan hayvanların tümünü ifade eder. Yaşanılan alanlarda bulunan elektrik akımı taşıyan kablolar, radyo frekans dalgaları yayan; radyo ve televizyon vericileri, cep telefonu baz istasyonları, yüksek gerilim hatları, trafolar, mikrodalga yayan ev aletleri gibi araçların oluşturduğu, insanın ve diğer canlıların üzerinde bozucu etkiler yapan “**elektromanyetik alanlar**” önemli oranda **elektromanyetik kirliliğe** sebep olmaktadır. Elektronik pus olarak da isimlendirilen ve gözle görülmeyen bu elektromanyetik kirlilik, bazen zaman cep telefonunun çalmasıyla televizyonda karlanma yaparak, kimi zaman ise yüksek gerilim hatları yakınında uçan helikopterleri bile düşürerek kendini gösteriyor. 20. asır ile birlikte tabiatda da var olan bu manyetik alanlara insan yapımı olanlar da eklenmesiyle bu manyetik dalgalar insan organizmasında önemli ölçüde karışıklığa sebep olmakta, vücudun molekül ve atomların dengelerini bozmakta, biyo-kimyevi işlevleri etkilenmekte ve elektriksel dolaşımı zarar görmektedir.

4. Hissedarlara karşı sorumlulukları: İşletme yönetimi, işletmenin ortaklarına karşı hesap verme, bilgi verme ve hisselerine oranla dönem sonunda kardan pay verme gibi temel görevleri bulunmaktadır.

5. Tedarikçilere karşı sorumlulukları: İşletmeler üretim için gerekli tüm girdileri tedarikçilerden temin

ederler. Bu açıdan kaliteli bir üretim için işletmeye hammadde girişinin temin edildiği tedarikçilerle iyi ilişkiler kurup geliştirmelidirler.

6. Topluma ve devlete karşı sorumlulukları: Toplum hayatını zenginleştirecek sosyal-kültürel-sportif faaliyetlere katkıda bulunma ve devletin kanun ve yönetmeliklerine uymalı ve vergisini ödemelidir. Bu mesuliyetler; (1)aile hayatına saygılı olmalı, (2)cinsiyet ayrımcılığı karşı duyarlı davranmalı, (3)devletin kanun ve yönetmeliklerine uymalı, (4)vergisini ödemeli, (5)toplumu ilgilendiren meseleleri için duyarlı olmalı ve çözümü için katkıda bulunmalı ve (6)kültür ve sanat faaliyetlerini destekleyerek toplum hayatını zenginleştirme gibi sıralanabilir.

7. Rakiplere karşı sorumlulukları: Aynı piyasada faaliyet gösteren ve aynı ürünü üretip satan rakip kuruluşlar kendi aralarında birbirlerine karşı muamelelerinde saygılı ve dürüst olmalıdırlar.

2.3. Global Sosyal Sorumluluk

Sosyal sorumluluk günümüzde global ölçekte değerlendirilmektedir.

Global sosyal sorumluluk; kişilerin topluma karşı olan sorumluluklarını küresel bağlamda birbirine bağlayan bir kavram olarak; bütün canlılara, tabiata ve bunların bir bütün olarak meydana getirdiği dünyaya karşı sorumlu olmaktır. Sosyal sorumluluğun küreselleşmesi ve daha geniş anlamda düşünülmesiyle birlikte kapsamı genişlemiş ve toplum meselelerinin çözümüne yönelik düşünülen mesuliyetler küresel meselelerin çözümüne doğru büyümüştür.

Global sosyal sorumluluk, dünya ölçeğinde bilhassa; sulh, güvenlik, iklim, enerji, ekonomi, kültür ve diyalog alanlarında her kişi ve organizasyonun üzerine düşen görevleri yerine getirmesini ifade eder. Global meselelerde sivil toplum kuruluşlarının önem ve sorumluluğu büyüktür. Kurum içi sosyal mesuliyet ile işletmenin kârlılığı ve verimliliği arasında iki yönlü bir ilişki mevcuttur. Kurum dışı mesuliyet olan; topluma, devlete ve tabi çevreye karşı mesuliyet ise kurum gayesi ile daha fazla çatışır. Burada kuruluşun asıl gayesi ile çatışsa da sosyal mesuliyet ahlâkî iş ahlâkının mühim ve ayrılmaz bir parçasıdır.

Rio de Janeiro'da 1992 senesinde yapılan Dünya Çevre Zirvesi'nde siyasi bir ideal ve kalkınmada yeni bir boyut olarak benimsenen **sürdürülebilirlik**; sisteminin odak noktası olarak global eko-sistemlerin üzerindeki yükün nasıl kaldırılacağı ve çevre meselelerinin en büyük müsebbibi olan sanayileşmiş ülkelerin tabii hayat şartlarının korunmasında özel bir sorumluluk üstlenmeleri gerektiği kabul edilmiştir.

BM 73. Genel Kuruluna konuşan BM genel sekreteri António Guterres, insanların siyasî kurumlara olan inancını kaybettiğine, kutuplaşma ve popülizmin arttığına dikkati çekti. Guterres, "Bugün, dünya düzeni oldukça kaotik, güç ilişkileri karışık ve evrensel değerler aşmıyor. Demokratik ilkeler kuşatma altında. Hukukun üstünlüğü zayıflıyor. Suçlar cezасız kalıyor. Liderler ve devletler içeride ve uluslar arası arenada sınırları zorlarken bir dizi paradoksla karşı karşıyayız. Çok uluslu sistem en fazla ihtiyaç duyulduğu bir dönemde tehlike altında." dedi. Bu karamsar tabloyu aydınlatacak Foton Kuşağı teorisine göre güneş sistemi yüksek enerjili bir foton kuşağına girmektedir. Bu kuşağın eni yaklaşık iki bin yıl, çapı ise yaklaşık ikibin ışık yılıdır. Bu kuşağı ilk fark eden Halley kuyruklu yıldızını keşfeden İngiliz gök bilimci Edmond Halley'dir. Teoriye göre, güneş sistemi 1962'de bu kuşağın sınır noktasına girdi. Bu 1. Enerji seviyesi denmek, 2. enerji seviyesine ise 1987'de girilmiş. 3. ve son enerji seviyesine ise 2012'da girildi. Bu tarihten sonra yüksek enerjili bir devre yaşanıyor. Bu teorisyenlere göre dünya daha temiz, daha yeşil bir çevreye, daha güzel ve iyi insanların önde olacağı barış ve huzur dolu bir dönem olacak. Foton Kuşağı teorisi ispatlanmış bir teori değil ve bu sebeple söylenenler tam olarak kabul edilebilir durumda gözüküyor.

XIX. asrın başında, artan dünya nüfusu karşısında gıda maddelerinin insan ihtiyaçlarını uzun süre ve yeterli derecede karşılamayacağı endişesine kapılan Thomas Robert Malthus: (1766 - 1834 İngiliz nüfusbilimci ve ekonomi politik teorisyeni), "nüfusun geometrik bir dizi, üretimin ise aritmetik bir dizi ile artacağı"nı ve gelecekte insanlığın açlıktan öleceğini ileri sürmüştü. İki ırk ekonomî kitaplarında karamsar bir düşüncenin mahsulü bu teori, artık bugün geçerliliğini kaybetmiştir. Hızla artan dünya nüfusuyla doğru orantılı olarak toplam ihtiyaçlar artmış, her insanın ihtiyaç listesindeki tüketim maddeleri türü de gelişme göstererek, yeni ihtiyaçlar dâhil olmasına rağmen, gıda maddelerinin nüfus artışından daha hızlı arttığı ortadadır. Foton Kuşağı teorisine göre 1960'lardan itibaren güneş sistemi yüksek enerjili bir foton kuşağına girmesiyle, dünya bol enerji, bol hammadde, bol gıda maddesi dönemine doğru yol almıştır. Güneş, rüzgâr, nükleer enerji, yeraltı ısı kaynakları, yenilenebilir enerji kaynaklarının devreye girişiyle, gelecekte ucuz, havayı kirletmeyen ve sınırlı olmayan enerji sağlanacaktır. Yeni teknolojilerin, sonsuz bir kâinat, sonsuz

kaynakları elde etmek üzere sunduğu bu inkişaf döneminde dünyada kıtlığın olacağı söylenemez. Kâinata istiflenmiş, sayısız madde ve enerji kaynaklarından insanoğlu ilmini geliştirdiği nispette istifade edecektir. Kötü yönetim, adil olmayan paylaşım ve kaynakların israfı suni bir kıtlık oluşturabilir.

Konvansiyonel (klasik) nükleer ve kimyasal silahların ticareti kontrolünde olan süper güçler, belirli zamanlarda değişik coğrafyalarda savaşlar çıkarıyorlar. Gücün zehrine kapılan ve iktidar sarhoşluğuna düşün bu ülkeler hâkimiyetlerini devam ettirebilmek için sosyal sorumluluktan uzak ve ahlâkî olmayan milletlerarası uygulamalara giderek, benimsedikleri “Yenidünya düzeni bir krizden doğar” görüşü ile krizler çıkartıyorlar. Batı 17. asırda elde ettiği bu bilim gücü ile diğer medeniyet ve coğrafyaları sömürgeleştirdi, zihinlerini iğdiş ederek, onları aşağılık kompleksine mahkûm etti. Batının etkisindeki toplumlar, onların kavramları ile kendi dünyalarını kuramazlar, bunlar ahlâk ve kültürlerine uygun kavramlar geliştirmeliler. Dolayısıyla, kiralık kapital ile kapitalizm, ithal felsefe ve sosyoloji ile hürriyet olmaz. Artık, bilimin kolektif olarak yapılabildiği ve ortak bir uğraşı alanı olan dünyamızda toplumlar çevreden kopmadan dünya merkezli bir bakış açısı geliştirmelidir.

Amerika kıtasının Avrupa’dan gidenlerce ele geçirilmesi ve yerli Astek, Maya ve İnka Medeniyetlerinin imhası bir keşif değil, bir işgaldir. Elli birinci bölge efsane hikâyeleri ile her alanda üstün olduğunu diğer toplumlara kabul ettirmek ve dünya jandarmalığına soyunup birçok coğrafyada manevralar yürüterek ekonomik kaynaklarını çarçur eden ABD, nüfusunun (300 milyon) 40 milyonu gıda yardımı karnesi ile yaşamaktadır. Diğer yandan dünya gücü olma ve hâkimiyetini devam ettirmek isteyen Rusya da sınır ötesi operasyonlar yürütmektedir. Bu noktada Avrupa’nın, ekonomik olaylara pozitivist yaklaşarak, merhameti göz ardı ettiğine vatandaşlarının karne ile yaşayanları en iyi örnektir.

Emperyalist global güçler, iklim değişikliği, kimyasal püskürtme, insan soykırımı; elektronik cihazlarla, ürün genleriyle (GSO) ve gen bombası gibi stratejik ilmi çalışmalar yürütmektedirler. Manyetik bir kaymaya giren dünyanın buzul erimeleri ile yeni bir münhasır ekonomik bölge ve yeni ticari ulaşım yollarının ortaya çıktığı kuzey kutbunda bir güç çatışması ortaya çıkmıştır. **Arktrik** (Kuzey Kutup) **Bölgesi**; Kanada’nın herhangi bir kanuni tanımlaması olmayan, modeline göre üçlü, dördü, beşli, altılı veya yedili olarak sınıflandırılan, siyasî ve coğrafi tanımına göre farklılaşan alanlara verilen isimdir. Kaynakları kendi menfaatlerine kullanabilmek için nüfus seyreltme siyaseti özellikle Afrika’da; AIDS ve vekâlet savaşları ile yapıldı. Gıdalar üzerinde “Gıdayı yönetirseniz, insanları yönetirsiniz” anlayışı ile hareket ederek dizayn çalışmaları yürütmektedirler. Ayrıca metafizik; beyin kontrolü, kara büyü ve cinleri kullanarak topladıkları istihbaratlar ile istedikleri ülke ve grupları kontrol etmeye çalışmaktadırlar.

Dünyadaki sosyal ve ekonomik eşitsizliğin temelinde; adil olmayan ticari uygulamalar, para üzerinden para manipülasyonu, bilimin endüstri hâkimiyetine girmesi, ülkelerin borçlarını ödeme güçlerinin üzerine çıkarmaları, bankaların belirli bir ölçekten fazla büyümelerine izin verilmesi, liberal kapitalizmin ve devlet kapitalizminin (komünist ekonomi) ahlâkî olmayan uygulamaları, maharet ve liyakatten mahrum yönetici zümresinin yönetim gücünü elinde tutması, 193 ülkeden oluşan Birleşmiş Milletlere bağlı kuruluşların etkili olamayışları gibi birçok sebep bulunmaktadır.

Gelişmiş ekonomilere sahip kapitalist ülkeler, doymak bilmeyen iştihaları için zengin kaynaklara sahip coğrafyalarda asırlarca birlikte kardeşçe yaşayan toplumları çeşitli entrikalarla birbirleri ile savaşarak güçten düşürmektedirler. Milletlerarası işletmeleri ve kendilerinin kurduğu sivil toplum kuruluşlarının sözde insani projeleri aracılığı ile bu yerlerin kaynaklarını sömürmektedirler. Kendini kullandırarak, karşı tarafı kullanma taktiğini sürdüren bu güçler dünyayı yaşanamaz bir yer olmaya doğru götürmektedir.

Servet, makam ve mevki elde eden ve temel değerlerden mahrum olan kişiler olumsuz yönde değişebiliyorlar. Değerler eğitiminden mahrum, herhangi bir ideali olmayan, günü veya anı yaşayan fertler toplumun diğer üyeleri üzerinde her zaman bir yük olmuştur. İnsanlık tarihinde 21. asır emsali görülmemiş gelişimlerle dolu, bu sebepten çoğu insanlar olup biteni ahlâkî açıdan sorgulamaya fırsat bulamıyor. Hayatın bütününden bir parça olan iş hayatında; cerbeze, sahtekârlık, taciz, yıldırma, tahammülsüzlük, hoşgöründen mahrumluk, menfaatçi, görevi kötüye kullanma ve çocuk ve kadınlara yönelik artan şiddetin çözümü, toplumların temel değerlerine dönmektir. Kapitalist sistemin inşa etmeye çalıştığı kapitalist insan modeli için öngördüğü dinlerden uzak seküler ahlâk, toplumları çökertmiş ve kendisi de iflas etmiştir. Bu sebeple kapitalizmin, diğer toplumların hayat sistemlerini fütursuzca istilasına karşı dur demek ve bir şeyler yapmak bir insanlık vazifesi haline gelmiştir.

Toplumsal meselelerin çözümü, sosyal sorumluluk, ahlâkî değerlere dönüş, toplumların bilinçlenmesi,

emaneti emin ellere teslim etmeleri, “milletin efendisi, millete hizmet edendir” anlayışını benimseme, üzerilerine düşen işleri ihmal etmeden zamanında yapmaları, cemiyete ait meselelerde ifrat (aşırı) ve tefrite (normalden aşağı) vardırılmadan vasatı (orta) uygulamalı. Linç kültürü ve nefret söyleminden uzak, tezyif ve tahkirle cemiyeti kutuplaştırmadan asgari müştereklerde birlikte kardeş ve dostça yaşamının yolları bulunup uygulanmalıdır. Karşılıklı muvazenesiz etki ve tepkiler toplumları gerer, istismarcı ve duygu sömürücü, hırs ve şöhrete düşkün tiran (siyasi gücü tek başına elinde tutan kişi) tipi yönetici zümreleri sosyal sorumluluk ve ahlâkî değerlerden uzak uygulamaları ile sosyal barışı bozar. İstedığı kaos ortamını oluşturarak hedefine ulaşmaya çalışır. Buna mahal vermeyecek kişiler de bilinçli insanlardır. Global ölçekli artan meseleler, sivil diplomasinin önemini arttırmakta ve çözüm için sivil inisiyatife imkân ve değer verilmesini zorunlu kılmaktadır. Ülkeler, bağımsızlık ve jeopolitik menfaatleri gereği sakin diplomasi olarak ifade edilen sağduyulu üslup ile birden fazla işbirliğine kapıları açık tutması ve menfaatlerini koruması gerekir.

Kapitalist anlayış gelişmiş ülkelere münhasır değil; kişiler ve organizasyonlarda kapitalist mantığa sahip olabilmektedirler. Bunlar da güçleri nispetinde etraflarını sömürürler. Her yenilik ve gelişimi kapitalizmin tuzağı, onun eseri görmek, göstermek kolaycılığı, ona psikolojik üstünlük ve fiziki bir güç verir. Yenilik, gelişim gibi kavramları kullanarak, insanları, organizasyonları ve devletleri dönüştürür kendine hizmet ettirir. Bu sebeple, toplumu istediği yönde dönüştürmeye çalışan, onu sömüren kapitalist anlayış ile her insan ve her organizasyonun mücadele etmesi ahlâki bir sorumluluktur.

Tabii çevrenin kirlenmesi, global ısınma, ozon tabakasının incilmesi, elektro manyetik alanların yaydığı tehlike, silahlı çatışmalar, toplumsal kötü alışkanlıklar gibi dünyayı tehdit edebilen büyük meseleleri çözme ve global sosyal sorumluluğu kişiliğinin bir parçası haline getirmiş ve bunu etkili bir şekilde fiiliyata dönüştürebilen insanlarla mümkün olabilir. Global meselelerin çözümü için her ferdin yerine getirebileceği mutlaka birtakım sorumlulukları bulunmaktadır.

Global sosyal sorumluluklar:

1. Yaşam hakkını sağlama ve gıdaya ulaşımı kolaylaştırmak.
2. Devletler ve gruplar arası anlaşmazlıkları barışla çözmeye çalışmak.
3. Dünyadaki her nesne üzerinde diğer insanların hakkı olduğunu düşünerek hareket etmek.
4. Mahalli tüketici anlayışından dünya tüketicisi anlayışına geçilerek tüketicinin korunması.
5. İnsanlığın serveti olan üretim kaynaklarını geçmişten miras değil, gelecekte emanet anlayışı ile verimli bir şekilde kullanmak.
6. Global gelir dağılımında adaleti sağlama ve dış ticarete adil ticaret hadlerini uygulamaya çalışmak.
7. Az gelişmiş ülkelerde sürdürülebilir bir ekonomik yapı geliştirmeye katkı sağlamak.
8. Birleşmiş Milletler ve ona bağlı kuruluşların şeffaf olarak görevlerini yerine getirmelerini sağlamak.
9. Çevre bilinci oluşturarak, global çevreyi korumak.

Kuruluşlar; “her canlının temel ihtiyaçlarının karşılanabilir olması gerektiği inancı ile yaşama, barınma, beslenme, sağlık ve eğitim alanlarında sosyal mesuliyetlerimizi yerine getirebilmek gayesiyle sürekli çalışmalar yapmaya söz veriyor ve bunun ile gurur duyuyoruz” gibi taahhütlerle örnek bir sosyal sorumluluk bilincini beyan etmiş olurlar.

Organizasyonlar, sosyal sorumluluk projelerini daha ziyade muhtelif yardım kuruluşları aracılığı ile yürütmektedirler. İnfak (Allah rızası için ihtiyaç sahibi fakirlere yapılan yardım, sadaka) kültürü olan Osmanlı'nın sadaka taşı, günümüz işletmelerinde “askıda ihtiyaç maddeleri” şeklinde benzer uygulamaları ifade eder. **Sadaka taşı**, Osmanlı toplumunda, cami, imaret ve kütüphane gibi sosyal hizmet veren mekânlarda 1,5 veya 2 metre yüksekliğinde üst tarafı oyulmuş taşlara zengin insanların sadaka olarak ifade edilen parayı kimse görmeden bırakırlar ve ihtiyacı olanda buradan kimse görmeden ihtiyacı kadar alır.

Bölüm Değerlendirme Soruları

1. Toplum hayatını düzenleyen kuralları sıralayarak açıklayınız.
2. Ahlâk nedir? Açıklayarak, ahlâkın temel kaynaklarını sıralayınız.
3. Toplumsal yozlaşma nedir? Açıklayarak, toplumsal yozlaşma sebeplerini yazınız.
4. Temel ahlâkî değerleri sıralayınız.
5. İş ahlâkı nedir? Açıklayarak, iş ahlâkının önem kazanma sebeplerini yazınız.

6. Mesleki yozlaşma nedir? Açıklayarak, mesleki yozlaşma sebeplerini yazınız.
7. Yönetimde ahlâk dışı davranışlar nelerdir?
8. Global ahlâkî sorumluluklar nelerdir?
9. Sosyal sorumluluk ve kurumsal sosyal sorumluluk kavramları ne ifade etmektedir?
10. Kurumsal sosyal sorumluluğun kuruluşlara sağladığı fayda ve mahzurlar nelerdir?
11. Kurumların temel sosyal sorumluluk alanlarını yazınız.
12. Global sosyal sorumluluk nedir? Açıklayarak, bu sosyal sorumlulukları sıralayınız.

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- ACUNER Ş.A.: Müşteri Memnuniyeti ve Ölçümü, MPM Yay., Ankara, 2001.
- AKDOĞAN, Abdurrahman: Kamu Maliyesi, Gazi Ün. Yay. No:67, İ.İ.B.F. Yay. No: 34, Ankara, 1985.
- AKTAN, C.C. Meslek Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk, İstanbul: ARI Düşünce ve Toplumsal Gelişim Der. Yay, 1999.
- ALTINBAŞAK FARİNA, İpek ve diğerleri, Küresel Pazarlama, Anadolu Ün. Yay. No:2821. 1. Baskı. Eskişehir, 2013.
- ARIKAN, Rauf ve ODABAŞI, Yavuz:Tüketici Davranışları ve Tüketici Bilinci,A.Ü., Yay., No:646, Eskişehir,1996.
- ARPACI, T. ve AYHAN, D.Y. ve Diğ.: Pazarlama, Gazi Yay., Ankara, 1992.
- ARSLAN, Metin: “ Global Pazarlama” Yayınlanmamış Ders Notları, Birecik, 2016
- ARSLAN, Metin: “ İşletme Yönetimi-1” Yayınlanmamış Ders Notları, Birecik, 2016
- ARSLAN, Metin: “ İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon” Yayınlanmamış Ders Notları, Birecik, 2016
- ARSLAN, Metin: “Hizmet Pazarlaması” Yayınlanmamış Ders Notları, Birecik, 2011.
- ARSLAN, Metin: “İşletme Becerileri ve Grup Çalışması” Yayınlanmamış Ders Notları, Birecik, 2011.
- ARSLAN, Metin: “Marka ve Marka Stratejileri” Yayınlanmamış Ders Notları, Birecik, 2011.
- ARSLAN, Metin: “Müşteri İlişkileri Yönetimi” Yayınlanmamış Ders Notları, Birecik, 2014.
- ARSLAN, Metin: “Tüketici Davranışları” Yayınlanmamış Ders Notları, Birecik, 2014.
- AYDIN, Ahmet Hamdi: www.yeniasya.com.tr/ahmet-hamdi-aydin/kamu-yonetimi-ve-danisma-istisare
- BAKIRTAŞ, Hülya: Müşteri İlişkileri Yönetimi, 1. Baskı, Ekin Basın Yayın Dağıtım, Bursa, 2013.
- BALÇIK, Bahaettin: İşletme Yönetimi. 5. Baskı. Nobel Yayınları, Konya, 2005.
- BATTAL, Ahmet: http://www.yeniasya.com.tr/ahmet-battal/yoneten-yonetilen-ve-adina-yonetilen_380497
- BÜKER, Semih ve SEVİL, Güven.: İşletmecilik Bilgisi, A.Ö.F. Yay. İş. İd.111.
- CAN, Halil ve diğerleri: Genel İşletmecilik Bilgileri, 3. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1994.
- CEMALCILAR, İlhan: Pazarlama Yönetimi. Anadolu Ün. Yay. No:885. Üçüncü Baskı. Eskişehir, 2001.
- ÇETİN, Canan: Temel İşletmeciliğe Giriş, Beta, 1.Baskı, Yay. No:3132, İstanbul, 2014
- DÜREN, A. Zeynep: Yönetim Bilimi Ders Notları, İst. Ün. Sos. Bil. Ens. İstanbul,1994.
- EFİL, İsmail: İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon, 11.Baskı, Dora basım, yayın, dağıtım, Bursa, 2010.
- EKER, Aytaç ve TÜĞEN, Kâmil: Kamu Maliyesine Giriş, 2. Baskı, Akliselim Ofset Tes., İzmir, 1989.
- EKİCİ M. Sena: İktisada Giriş, Siyasal Kitabevi, 2, Baskı, Ankara, 2001.
- EKİCİ M. Sena: Kamu Maliyesi, Kavram Yayınları, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 1996.
- EREN, Erol: Yönetim ve Organizasyon, Beta Basım Yayım Dağ. A.Ş. 2. baskı, İstanbul, 1993.
- EREZ, Yalım: Topla Kalite Yönetim Sistemi, Tisamat Basım Sanayi, Ankara, 1998.
- ERGİNAY, Akif: Kamu Maliyesi, 12. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 1987
- HATIPOĞLU, Zeyyat: “Temel Pazarlama”, Beta Yayınları, 1993
- <http://aa.com.tr/tr/dunya/8-milyarderin-serveti-dunyanin-yarisina-esit/728261> (Erişim tarihi; 19-01-2017)
- <http://kdk.gov.tr/sayilarla/turkiyenin-imfy-olan-borcu-bitti/18> (Erişim tarihi: 13-02-2017)
- http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/81,butcehazirlamarehberipdf.pdf?0&_tag1=F5E2C129A0D67C4A9C4BC300651F25B327815157 (Erişim tarihi: 01-03-2017)
- <http://www.bumko.gov.tr/TR,7044/temel-ekonomik-buyuklukler-2000-2017.html> E. tarihi: 28-02-2017
- <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/hizmetTicareti/uluslararasıİlliskilerH-HizmetTicaretiAnlasmalari-> (Erişim tarihi: 13-02-2017)
- <http://www.mfa.gov.tr/islam-isbirliigi-teskilati.tr.mfa> (Erişim tarihi: 13-02-2017)
- <http://www.mta.gov.tr/mevzuat/duyurular/duyanalitik-butce-3.pdf> (Erişim tarihi: 01-03-2017)
- <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/02/20170205M1-1.pdf> (Erişim tarihi: 09-02-2017)

- <https://www.hazine.gov.tr/tr-TR/Sikca-Sorulan-Sorular/AB-tanimli-borc-stoku-nedir-Ulkemiz-acisindan-neden-onemli-bir-gostergedir> (Erişim tarihi: 14-02-2017)
- <https://www.sipri.org/> (Erişim tarihi: 01-03-2017)
- <https://www.tse.org.tr/tr/icerikdetay/2358/6898/helal-belgelendirme-hizmetlerimiz.aspx> E.tarih: 20.2.2017
- KARA, M.Ali, İşletme Becerileri Grup Çalışması, 6. Bsk. Murathan Yayınevi, Mart 2008
- KARABULUT, Muhittin: Tüketici Davranışı, 3. Baskı. İ.Ü. İşletme İktisadî Enstitüsü Yayın No:102.
- KARAFAKIOĞLU, Mehmet: Uluslararası Pazarlama Yönetimi, İst.Ünv. İstanbul, 1990.
- KARAHAN, Kasım: Hizmet Pazarlaması, Beta Basım Yayım Dağ. Birinci Baskı, İstanbul, 2000.
- KAVAS, Ali Can ve Diğ: Tüketici Davranışları, Anadolu Üniv., Yay. No:880, 1. Baskı, Eskişehir, 1995.
- KOZLU M. Cem: Uluslararası Pazarlama, İş Bankası Yayınları, 6. Baskı, 1998.
- MUCUK, İsmet: Temel İşletmecilik Bilgileri, Türkmen Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 2005.
- NADAROĞLU, Halil: Kamu Maliyesi Teorisi, Ankara, 1992
- ODABAŞI, Yavuz: Satışta ve Pazarlamada Müşteri İlişkileri Yönetimi, Sistem Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- ÖNAL, Güngör: İşletme Yönetimi ve Organizasyon, Marmara Ü. S.B.E. No: 04. İstanbul, 1995.
- ÖZEVREN, Mînâ: Toplam Kalite Yönetimi, Alfa, 2. Baskı, İstanbul, 2000.
- ÖZTÜRK, Ayşe: Hizmet Pazarlaması, 2. Baskı Detay Kitap ve Yayın. Eskişehir, 2000.
- PEHLİVAN, Osman: Kamu Maliyesi, Derya Kitabevi, Trabzon 2008
- TAVMERGEN, İge: “Doğrudan Pazarlamada Stratejik Pazarlama Planlaması ve Uygulanabilecek Stratejiler”, Verimlilik Dergisi, Sayı 4, 1998.
- TEK, Ömer Baybars: Pazarlama İlkeleri, Yedinci Baskı, Cem Ofset Mat. San. İzmir, 1997.
- UYGUR, Akyay; Yönetim ve Organizasyon, 1. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım. Konya, 2005.
- ÜNSALAN, Erdal ve ŞİMŞEKER, Bülent: Temel İşletmecilik Bilgileri, Detay Yayıncılık, Ankara, 2005.
- ZAIM, Sebahaddin: İslamın İktisadî Görüşü, Mülâkat: Burhan Bozgeyik, Yeni Asya Yayınevi, İstanbul, 1981.